

INFORMATOR

M. ŁODZI

Z KALENDARZEM

NA ROK

1919

WYDAWNICTWA ROK PIERWSZY

WYDANY NAKŁADEM MAGISTRATU M. ŁODZI

OPRACOWANY PRZEZ WYDZIAŁ STATYSTYCZNY

SKŁAD GŁÓWNY w KSIĘGARNI GEBETHNERA i WOLFFA
w ŁODZI, PIOTRKOWSKA 87.

Wpisano do inwentarza biblioteki
Wydziału Budżetowo-Opiekuńczego
Prezydium Rady Narodowej m. Łódź
nr 1658 dn. 19 1958 r.

ZAKŁAD GRAFICZNY
:: Z. TERAKOWSKI, ŁÓDŹ ::

Do opracowania „Informatora m. Łodzi” przystąpiliśmy dnia 1 października 1918 r. na skutek inicjatywy Nadburmistrza m. Łodzi p. inż. Leopolda Skulskiego. Przewidując nawał pracy, jaki nas oczekiwał i stosunkowo bardzo krótki okres czasu, pozostający na zebranie i opracowanie odpowiedniego materiału, mieliśmy początkowo zamiar wyrzec się opracowania wydawnictwa na rok 1919, następnie jednak zdecydowaliśmy się ograniczyć objętość Informatora, przesuując termin wydania na koniec stycznia 1919 r. Jednocześnie uznaliśmy za wskazane wprowadzić następujące działy: 1) kalendarjum, 2) naukowo-społeczny, 3) informacyjny i 4) adresowy.

Dział naukowo-społeczny podług pierwotnego planu miał zawierać szkic historyczny miasta oraz artykuły, omawiające różne działy gospodarki miejskiej; opracowanie tych działów powierzyliśmy osobom kompetentnym. Nagłe zmiany w życiu politycznym i społecznym kraju i miasta wywołały jednak taki zamęt i powiększyły tak znacznie zakres pracy poszczególnych urzędów, instytucji i t. p., iż nie mogło być mowy o dostarczeniu obiecanych szkiców i monografii.

Wskutek przyczyn powyższych dział naukowo-społeczny nie wypadł podług naszych zamierzeń, gdyż nie daje wszechstronnego pojęcia o historii i życiu miasta oraz o gospodarce komunalnej.

Zwłoka w nadsyłaniu materiałów do działu naukowo-społecznego uniemożliwiała drukowanie następnych działów, wcześniej opracowanych (działu informacyjnego i adresowego). Ostatecznie jednak całkowity materiał został oddany do druku już w końcu grudnia 1918 r.

Nawał pracy w drukarniach z powodu wyborów do Sejmu Ustawodawczego i Rady Miejskiej wpłynął na znaczne opóźnienie wydawnictwa.

Dział informacyjny zawiera dokładne i wyczerpujące dane, dotyczące władz miejskich, instytucji wyznaniowych, szkolnictwa, zdrowotności, dobroczynności oraz wszelkiego rodzaju stowarzyszeń.

Zebranie odpowiedniego materiału do tego działu nastęrczało również nadzwyczajnie trudności: 1) zaszły w czasie wojny zmiany uniemożliwiały korzystanie z danych, zawartych w wydawnictwach, 2) życie społeczne i polityczne w okresie wydawnictwa Informatora nie wyszło jeszcze ze stanu płynnego: z dnia

na dzień likwidowano stare instytucje, organizowano nowe, w innych zmieniano zakres kompetencji, nazwę i t. p., 3) brak telefonów uniemożliwiał szybkie porozumiewanie się z poszczególnymi instytucjami.

Dla względów powyższych zmuszeni byliśmy narazie zrezygnować z zamiaru opracowania spisu firm handlowych i przemysłowych oraz taryfy domów, odkładając wprowadzenie tego bardzo pożądanego działu do roku następnego.

W wielu wypadkach dane zawarte w dziale informacyjnym uległy zmianie w okresie wydawnictwa, staraliśmy się wtedy, w miarę możliwości, uskutecznić poprawki.

Pracę uzupełniliśmy działem adresowym oraz 2 mapami m. Łodzi, 2 tablicami porównawczymi wydatków m. Łodzi i Warszawy i wykresem charakteryzującym śmiertelność na tyfus plamisty.

Zdając sobie w zupełności sprawę z wad i braków wydawnictwa, traktujemy je jako początek pracy kulturalnej, zamierzonej na dłuższą metę. Dalsze wydawnictwa naszego Informatora będą zawierały coraz to nowe działy, ujmując możliwie wszechstronnie całokształt życia naszego miasta.

W porównaniu z innymi wydawnictwami tego rodzaju, cena Informatora wypadła dość wysoko, co należy zaliczyć z jednej strony na karb wysokich cen papieru i druku, z drugiej strony na brak ogłoszeń, które zwykle w normalnych warunkach pokrywają koszt prywatnych wydawnictw tego rodzaju.

Tutaj zauważyć również musimy, iż cena Informatora pokryje zaledwie koszty druku i papieru, zaś koszty zbierania i opracowania materiału całkowicie obciążą Wydział Statystyczny Magistratu m. Łodzi.

Łódź, w lutym 1919 r.

Komisja Redakcyjna: A. Goerne, M. Hertz, J. Klocman, A. Milker, J. Pełka, J. Woyciechowski.

SPIS RZECZY.

	Str.
Słowo wstępne	3
Kalendarjum	7—20

Artykuły z zakresu geografji, historji i statystyki m. Łodzi . . . . . 22—85

Położenie geograficzne m. Łodzi	22
Terytorjum miasta (opr. przez Wydział Budownictwa)	23
Z zakresu statystyki ludności m. Łodzi (napisał Antoni Goerne)	25
Z zakresu statystyki szkolnej (napisał Antoni Goerne)	37
Działalność Izby Odkażającej	45
Sądownictwo w czasie wojny (Sprawozdanie Sekcji Prawnej Głównego Komitetu Obywatelskiego)	49
Budżety Wojenne m. Łodzi na r. 1914/15, 15/16, 16/17, 17/18. i 1918/19 (napisał Mieczysław Hertz)	59
Budżet m. Łodzi na 1913 r.	70
Instytucje obywatelskie i samorządowe m. Łodzi w okresie wojny europejskiej przed powstaniem Rady Miejskiej z wyborów	71
a) Główny Komitet Obywatelski	71
b) Magistrat i Rada Miejska z nominacji	72
Wybory do Rady Miejskiej w Łodzi w styczniu 1917 r. (napisał Antoni Goerne)	75

Ordynacje i Ustawy Miejskie . . . . . 87—103

Ustawa o miastach z dnia 19-go czerwca 1915 r.	87
Ordynacja Wyborcza dla miast Jenerał-Gubernatorstwa Warszaw- skiego z dnia 1-go listopada 1916 r.	96
Rozporządzenie jenerał-gubernatora v. Beselera, dotyczące języka urzędowego zarządów miejskich w jenerał-gubernatorstwie Warszawskim z wyjątkiem stołecznego m. Warszawy	100
Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych (Thugutta) z dnia 29-go listopada 1918 r.	101
Dekret Naczelnika Państwa o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego	102

Dział Informacyjny . . . . . 107—253

Centralne Instytucje Państwowe w Warszawie	107
Związek miast Królestwa Polskiego	108
Instytucje Państwowe w Łodzi	109
Policja Państwowa w Łodzi	110
Państwowy Urząd do spraw jeńców	111
Komitet dla bezrobotnych	111

Biuro Opieki nad Wychodźcami przy Ministerstwie Ochrony Pracy i Opieki Społecznej	112
Komisariat Ministerstwa Handlu i Przemysłu	112
Państwowy Zarząd Skarbowy dla miasta i okręgu Łódzkiego	112
Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa	112
Ubezpieczenie Wzajemne Budowli od Ognia w Król. Polskim	113
Sądy	113
Institucje samorządowe m. Łodzi	116—141
Rada Miejska m. Łodzi	116—120
Skład osobisty Magistratu	121
Kancelarja Zarządu Miejskiego (Biuro Centralne)	121
Ia) Oddział Prawny	122
b) Komisja do spraw przedmieść, przyłączonych do miasta	122
II) Wydział Zaprowiantowania Miasta	122
Spis prowincjonalnych biur zakupów ziemniaków i imienny spis ich kierowników	123
Adresy składów Wydziału Zaprowiantowania Miasta	123
III) Wydział Dobroczywności Publicznej	123
Pododdziały Wydz. Dobroczywności Publicznej	124
IIIa) Komitet Tanich Kuchen	128
IV) Wydz. Finansowo-Rachunkowy	131
IVa) Oddział Podatkowy	132
IVb) „ Finansów i Kontroli	132
IVc) „ Adresowy	132
K. IV) Główna Kasa Miejska	133
V) Wydział Szkolnictwa	133
VI) Wydział Budownictwa	133
VII) Wydział Zdrowotności Publicznej	135
VIIa) Wydział Oczyszczania Miasta	135
VIII) Wydział Kwaterunkowy (Gospodarczy)	135
IX) Wydział Plantacji Miejskiej	136
X) Wydział Kontroli Miar i Wag	136
XI) Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	137
XII) Urząd Stanu Cywilnego	140
XIII) Wydział Statystyczny Miejski	140

Władze Duchowne.

Kościół Rzymsko-Katolicki	143
„ Ewangelicko-Augsburski	147
Zbór Ewangelicko-Reformowany	148
Kościół Prawosławny	148
Staro-Katolicki Kościół Marjawitów w Królestwie Polskim	149
Wolny Kościół Reformowany	149
Kościół Ewangelicko-Baptystski	149
Gmina Starozakonnych m. Łodzi	150

N. Różne zakłady i instytucje.

Two Kolei Elektr. Łódzkiej	236
Two Akc. Łódzkich Elektr. Kolei Dojazdowych	238
Dyrekcja Poczty, Telegrafu i Telefonów	240
Koleje	240
Łódzka Straż Ogniowa Ochotnicza	240
Gazownia, Rzeźnia, Elektrownia	243
Hale miejskie i targowiska	244
Banki, T-wa Kredytowe i t. p.	245
Prasa Łódzka	251
Teatry	252
Parki i Ogrody	253
Hotele	253

Dział Adresowy. (koniec książki, po str. 253)

I. Zawody wolne

a) Adwokaci i prawnicy (przysięgli)	1
Pomocnicy adwokatów przysięgłych	2
Obrońcy prywatni	2
Komornicy Sądu Okręgowego w Łodzi	2
Notarjusze Sądu Okręgowego w Łodzi	3
b) Inżynierowie i technicy	3
c) Lekarze i zawody pomocnicze	
Lekarze	7
Dentyści i dentystki	11
Technicy dentyścyczni	15
Felczerzy	15
Akuszerki	17

II. Apteki miejskie 21

Warunki ubiegania się o roboty i dostawy dla Magistratu m. Łodzi	23
Oplaty na rzecz kasy miejskiej m. Łodzi, pobierane przez Wydział Budownictwa	25
Mapa № 1 Plan teryt. rozwoju m. Łodzi	po tekście
Mapa № 2 Plan Łodzi z podziałem na 18 okręgów policyjnych wprowadzonych przez władze okup. w 1918 r.	po tekście
Tabelka № 1 Zestawienie wydatków m. Łodzi z wydatkami Warszawy w 1911 r.	po tekście
Tabelka № 2 Zestawienie wydatków m. Łodzi w 1911 r. i 1917/18	

Dział Oświatowy.

Władze Szkolne	151
Rada Szkolna Okręgu m. Łodzi	151
Koło Głównych Opiekunów Szkolnych	151
Inspekcja Szkolna Okręgu Łódzkiego	151
Rada Szkolna Okręgowa	152
Wydział Szkolnictwa Magistratu m. Łodzi	152
Seminarjum Nauczycielskie	152
Szkoły Miejskie	153
„ Elementarne fabryczne, prywatne i społeczne	157
Chedery	158
Szkoły Średnie	160
Szkoły i kursy dla dorosłych	162
Specjalne szkoły i kursy	163

Dział Zdrowotności.

Sekcje przy Wydziale Zdrowotności Publicznej Magistratu	167
Lecznice i zakłady utrzymyw. przez Wydz. Zdr. Publ. Magistratu	167
Ambulatorja	168
Szpitale Miejskie	168
„ Prywatne	168
Zakłady Położnicze	169
Towarzystwo Doraźnej Pomocy Lekarskiej	169
Liga Przeciwgruźlicza	170

Stowarzyszenia i Instytucje.

A. Społeczne i Półoficjalne	171
B. Stowarzyszenia Naukowe i inne	175
C. „ Oświatowe	176
D. „ Szkolne	182
E. Kulturalne, wzajemnej pomocy i t. p.	184
F. Towarzystwa Artystyczne	186
a) Muzyczne i Śpiewacze	186
b) Dramatyczne	190
c) Teatralne i t. p.	190
G. Towarzystwa Filantropijne	191
H. Przytulki, Ochronki i Schroniska	201
a) Chrześcijańskie	201
b) Żydowskie	203
I. Stowarzyszenia i Związki Zawodowe	204
J. Cechy m. Łodzi	224
K. Stowarzyszenia współdzielcze i kooperatywy	226
L. Stowarzyszenia sportowe	233

Kalendarjum.

Święta ruchome,

według nowego stylu, na lat dwanaście.

Rok	Popielec	Wielkanoc	Wniebowstąpienie Pańskie	Zielone Świątki	Św. Trójcy	Boże Ciało	Niedziela I Adwentu
1919	5 Marca	20 Kwietnia	29 Maja	8 Czerwca	15 Czerwca	19 Czerwca	30 Listopada
1920	18 Lutego	4 Kwietnia	13 Maja	23 Maja	30 Maja	3 Czerwca	28 Listopada
1921	9 Lutego	27 Marca	5 Maja	15 Maja	22 Maja	26 Maja	27 Listopada
1922	1 Marca	16 Kwietnia	25 Maja	4 Czerwca	11 Czerwca	15 Czerwca	3 Grudnia
1923	14 Lutego	1 Kwietnia	10 Maja	20 Maja	27 Maja	31 Maja	2 Grudnia
1924	5 Marca	20 Kwietnia	29 Maja	8 Czerwca	15 Czerwca	19 Czerwca	30 Listopada
1925	25 Lutego	12 Kwietnia	21 Maja	31 Maja	7 Czerwca	11 Czerwca	29 Listopada
1926	17 Lutego	4 Kwietnia	13 Maja	23 Maja	30 Maja	3 Czerwca	28 Listopada
1927	2 Marca	17 Kwietnia	26 Maja	5 Czerwca	12 Czerwca	6 Czerwca	27 Listopada
1928	23 Lutego	8 Kwietnia	17 Maja	27 Maja	3 Czerwca	7 Czerwca	2 Grudnia
1929	13 Lutego	31 Marca	9 Maja	19 Maja	26 Maja	30 Maja	1 Grudnia
1930	5 Marca	20 Kwietnia	29 Maja	8 Czerwca	15 Czerwca	19 Czerwca	30 Listopada

Styczeń

(ma dni 31)

Święta Kościoła rzymsko-Katolickiego.		DLA PAMIĘCI.
1 Ś.	Nowy Rok. Miecz.	.....
2 C.	Makarego w.	.....
3 P.	Genowefy panny	.....
4 S.	Tytusa b. Eugen. b.	.....
5 N.	Telesfora p. męcz.	.....
6 P.	Św. Trzech Króli	.....
7 W.	Lucyana m. Jul.	.....
8 Ś.	Seweryna opata	.....
9 C.	Marcyanny panny	.....
10 P.	Agatona p. Wilh. b.	.....
11 S.	Hygina p. męcz.	.....
12 N.	Arkadyusza męcz.	.....
13 P.	Gofryda i Leona	.....
14 W.	Eufrozynyp. Hilar.	.....
15 Ś.	Pawła I. pusteln.	.....
16 C.	Marceli p. Włodz.	.....
17 P.	Antoniego op. w.	.....
18 S.	Kat. ś. Piotra w Rz.	.....
19 N.	Ferdyn. Henryka	.....
20 P.	Fabiana i Seb. mm.	.....
21 W.	Agnieszki p. i m.	.....
22 Ś.	Wincent. i Anast.	.....
23 C.	Zaśl. NMP. Rajm.	.....
24 P.	Tymoteusza b. m.	.....
25 S.	Nawróc. ś. Pawła	.....
26 N.	Polikarpa b. m.	.....
27 P.	Jana Chryzostoma	.....
28 W.	Walerego i Juljana	.....
29 Ś.	Franciszka Salez.	.....
30 C.	Martyny, Hyacyny	.....
31 P.	Piotra N., Marceli	.....
<p>Święta wyznania moźjeszowego: Dnia 2 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Szwat; dnia 31 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Adar I; dnia 4, 11, 18 i 25 Sabat.</p>		

Luty

(ma dni 28)

Święta Kościoła
rzymsko-Katolickiego.

DLA PAMIĘCI.

1 S.	Ignacego b. i m. †	
2 N.	NMP. Gromniczn.	
3 P.	Błażeja b. i m.	
4 W.	Weroniki panny	
5 Ś.	Agaty p. męcz.	
6 C.	Doroty p. męcz.	
7 P.	Romualda op. wyz.	
8 S.	Jana o Maty	
9 N.	Apolonii i Cyryla	
10 P.	Scholastyki panny	
11 W.	Objawienie NMP.	
12 Ś.	Modesta męcz.	
13 C.	Katarzyny	
14 P.	Walentego kapł. m.	
15 S.	Faustyny męcz.	
16 N.	Julianny p., męcz.	
17 P.	Alexego Falkoneri	
18 W.	Symeona bisk. i m.	
19 Ś.	Konrada wyzn.	
20 C.	Leona bw.	
21 P.	Fortunata męcz. †	
22 S.	Kat. ś. Piotra w A. †	
23 N.	Piotra D. i Flor.	
24 P.	Macieja apostoła	
25 W.	Zygfryda b. i Wikt.	
26 Ś.	Aleksandra bisk.	
27 C.	Juljana i Leand.	
28 P.	Romana Opata	

Święta wyznania mojżeszowego:

Dnia 1 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Adar I.; dnia 1, 8, 16 i 22 Sabat.

Marzec

(ma dni 31)

Święta Kościoła rzymsko-Katolickiego.		DLA PAMIĘCI.
1 S.	Albina b. i Anton.	
2 N.	Heleny wdowy	
3 P.	Kunegundy ces.	
4 W.	Kazimierza w.	
5 Ś.	Pop. Gerazyma p.	
6 C.	Marcyanna b. m.	
7 P.	Tomasza z Akw.	
8 S.	Jana Bożego w.	
9 N.	Franciszki wdowy	
10 P.	40 męczenników	
11 W.	Konstantyna w.	
12 Ś.	Grzegorza W. p. w.	
13 C.	Katarzyny bon.	
14 P.	Leona b., Matyldy	
15 S.	Klemensa Hofb.	
16 N.	Abrahama pust.	
17 P.	Gertrudy i Patryka	
18 W.	Gabryela i Cyryla	
19 Ś.	Józefa obl. N. P.	
20 C.	Klaudyi i Eufemii	
21 P.	Benedykta opata	
22 S.	7 boleści NMP.	
23 N.	Wiktoryi i Pelagii	
24 P.	Tymoteusza	
25 W.	Zwiastow. NMP.	
26 Ś.	Dyzmy i Emanuela	
27 C.	Jana Domasc. wdk.	
28 P.	Jana	
29 S.	Wiktoryi	
30 N.	Zozyma	
31 P.	Kornelii	

Święta wyznania mojżeszowe: Dnia 2 i 3 Rozchodasz czyli 1-sze dni m-ca Adar II; dnia 13 post Estery; dnia 16 Purym (ostatki); dnia 1 8, 16, 22 i 29 Sabat.

Kwiecień

(ma dni 30)

Święta Kościoła rzymsko-katolickiego.		DLA PAMIĘCI.
1 W.	Franciszka	.....
2 Ś.	Franciszka z Pauli	.....
3 C.	Ryszarda b. w.	.....
4 P.	Izydora b. w. d. k.	.....
5 S.	Wincentego Fer. w.	.....
6 N.	Wilhelma op.	.....
7 P.	Epifaniusza	.....
8 W.	Dyonizego b.	.....
9 Ś.	Marcelego i Maryi	.....
10 C.	Ezechiela	.....
11 P.	Leona W. pvdk.	.....
12 S.	Wiktora, Dam.	.....
13 N.	Hermenegilda m.	.....
14 P.	Justyna i Waler.	.....
15 W.	Anastazyi i Wikt.	.....
16 Ś.	Urbana i Julji mm.	.....
17 C.	W. Czwartek Anic.	.....
18 P.	W. Piątek Apollon.	.....
19 S.	W. Sobota Tymon.	.....
20 N.	Wielkanoc. Wikt.	.....
21 P.	Poniedz. Wielk.	.....
22 W.	Setera m. i Teod.	.....
23 Ś.	Wojciecha b. m.	.....
24 C.	Fidelisa, Egberta	.....
25 P.	Marka Ewang.	.....
26 S.	Kleta i Marcelina	.....
27 N.	Tertuljana b.	.....
28 P.	Pawła od Krzyża	.....
29 W.	Piotra m. i Hug. op.	.....
30 Ś.	Katarzyny p.	.....

Święta wyznania możeszowego: Dnia 1 Rozchodysz czyli 1-szy dzień m-ca Nisan; dnia 15 i 16 Pesach (Wielkanoc); d. 17, 18, 19 i 20 wolne święta Wielkanocne; d. 21 i 22 ostatnie dwa dni urocz. Pesach; 30 Rozchodysz czyli 1-szy d. m-ca Ijar; 5, 12, 19 i 26 Sabat.

M a j

(ma dni 31)

Święta Kościoła
rzymsko-katolickiego.

DLA PAMIĘCI.

- 1 C. Filipa i Jakóba
2 P. Zygmunta, Atanaz.
3 S. Znajez. św. Krzyża

- 4 N. Floryana, Moniki
5 P. Piusa papieża w.
6 W. Jana w Ol. ap. i ew.
7 Ś. Domiceli p., Bened.
8 C. Stanisława Bisk.
9 P. Grzegorza
10 S. Izydora rolnika

- 11 N. Mamerta b. w.
12 P. Pankracego b.
13 W. Serwacego b.
14 Ś. Bonifacego, Just.
15 C. Zofii męcz.
16 P. Jana Nupemucena
17 S. Paschalisa Brun.

- 18 N. Feliksa, Eryka
19 P. Piotra
20 W. Bernarda
21 Ś. Julii pm. i Wiktora
22 C. Faustyna, Emila
23 P. Andrzeja B. Julj.
24 S. Joanny wd.

- 25 N. Grzegorza VII
26 P. Filipa N., Urbana
27 W. Bedy w., Jana pap.
28 Ś. Augustyna b. w.
29 C. Maryi Magdaleny
30 P. Ferdynanda
31 S. Anieli p., Petron.

Święta wyznania mojżeszowego: Dnia 1 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Ijar; dnia 30 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Siwan; dnia 3, 10, 17, 24 i 31 Sabat.

Czerwiec

(ma dni 30)

Święta Kościoła
rzymsko-Katolickiego.

DLA PAMIĘCI.

1 N. Jakóba b. w.
2 P. Marcelina i Bland.
3 W. Erazma męcz.
4 Ś. Franciszka Caraw.
5 C. Bonifacego b. m.
6 P. Norberta, Pauliny
7 S. Roberta, Sabin.

8 N. **Ziel. Św. Medarda**
9 P. **Pon. Ziel. Ś. Felic.**
10 W. Małgorzaty król.
11 Ś. Barnaby ap.
12 C. Eschylego, Jana w.
13 P. Antoniego z Padwy
14 S. Bazylego b.

15 N. Wita, Modesta m.
16 P. Benona b., Justyny
17 W. Adolfa b., Jolanty
18 S. Marka, Marceliana
19 C. **Boże Ciało.** Gerw.
20 P. Sylwerego, Flor.
21 S. Alojzego Gonzagi

22 N. Paulina, Elawiusza
23 P. Agrypiny p., Zen.
24 W. Nar. św. Jana Chrz.
25 Ś. Wilhelma opata
26 C. Jana i Pawła br.
27 P. Władysława króla
28 S. Leona pap. wyz.

29 N. **Piotra i Pawła Ap.**
30 P. Wspomn. ś. Pawła

Święta wyznania mojżeszowego: Dnia 4 i 5 Szawuos (Zielone Świątki); dnia 28 i 29 Rozchodesz czyli 1-sze dni m-ca Tharnuz; dnia 7, 14, 21 i 28 Sabat.

Lipiec

(ma dni 31)

Święta Kościoła rzymsko-Katolickiego	DLA PAMIĘCI.
1 W. Rumolda, Teod. 2 Ś. Naw. NMP., Otona 3 C. Anatola, Haliodora 4 P. Ireneusza, Józ. Kal. 5 S. Anton, Zacc. Fil.	....
6 N. Izajasza proroka 7 P. Cyryla i Metodego 8 W. Elżbiety kr. Eugen. 9 Ś. Weroniki, Mikoł. 10 C. 7 braci męcz. Aleks. 11 P. Piusa pm., Pelagii 12 S. Jana G., Marcyany	....
13 N. Małgorzaty p. 14 P. Bonawentury bw. 15 W. Rozesł. św. Apost. 16 Ś. Szkaplerza NMP. 17 C. Aleks., Marceliny 18 P. Szymona z Lipn. 19 S. Wincentego z Pauli	....
20 N. Czesława, Hieron. 21 P. Daniela, Praksedy 22 W. Maryi Magdaleny 23 Ś. Apolinarego bm. 24 C. Franc. Sal., Kryst. 25 P. Jakóba, Krysztofa 26 S. Anny, matki NMP.	....
27 N. Pantaleona, Aurelii 28 P. Wiktora, Inocent. 29 W. Kunegundy p. 30 Ś. Abdona, Julity m. 31 C. Ignacego Loy., Hel.	....
<p>Święta wyznania mojżeszowego: Dnia 15 Szywe-usor-bethamuz (post na pam. oblęż. Jerezolimy); dnia 28 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Aw; dnia 5, 12, 19 i 26 Saćat</p>	

Sierpień

(ma dni 31)

Święta Kościoła
rzymsko-katolickiego.

DLA PAMIĘCI.

1 P. Piotra w ok. Faus.
2 S. NMP. Anielskiej

3 N. Znal. św. Szczep.
4 P. Dominika wyzn.

5 W. NMP. Śnieżnej

6 Ś. Przem. Pańskie

7 C. Kajetana w., Don.

8 P. Cyryka, Emiliana

9 S. Romana, Juliana

10 N. Wawrzyńca, Pauli

11 P. Tyburcego, Zuzan.

12 W. Klary p., Hilary i m.

13 Ś. Hipolita, Radegun.

14 C. Euzebiusza b.

15 P. **Wniebowz. NMP.**

16 S. Rocha, Tarsycyus.

17 N. Jacka w., Juliany

18 P. Agapita Firmina

19 W. Juliusza, Mar. i Ruf.

20 Ś. Bernarda, Samuela

21 C. Joanny, Fremiot w.

22 P. Tymot., Antonina

23 S. Filipa i Benicyusza

24 N. Bartłomieja ap.

25 P. Ludwika, Patrycyi

26 W. Zefiry na pm.

27 Ś. Przen. r. św. Kaźm.

28 C. Augustyna, Aleks.

29 P. Ścięcie św. Jana

30 S. Ruży Lim., Feliksa

31 N. Rajmunda, Paul.

Święta wyznania mojżeszowego: Dnia 5 Tysze-beaw (post na pam. zbурzenia Jerozolimy; dnia 26 i 27 Rozchodesz czyli 1-sze dni m-ca Elul; dnia 2, 9, 16, 23 i 30 Sabat.

Wrzesień

(ma dni 30)

Święta Kościoła rzymsko-katolickiego.	DLA PAMIĘCI.	
1 P.	Bronisławy, Idz.	
2 W.	Stefana króla węg.	
3 Ś.	Zenona, Eufemii p.	
4 C.	Rozalii i Róży Wit.	
5 P.	Wawrzyńca, Just.	
6 S.	Zacharyasza, Eug.	
7 N.	Anastaz., Reginy	
8 P.	Narodzenie NMP.	
9 W.	Gorgoniusza, Serg.	
10 Ś.	Mikołaja z Tol.	
11 G.	Prota, Jacka, Teod.	
12 P.	Waleryana, Gwid.	
13 S.	Filipa Alex., Amata	
14 N.	Podw. św. Krzyża	
15 P.	Nikodema, Emila	
16 W.	Kornela, Euzebiei p.	
17 Ś.	Piętn. ś. Franciszka	
18 C.	Józefa z K., Zofii	
19 P.	Januarego, Konst.	
20 S.	Eustachego, Zuz.	
21 N.	Mateusza ap. i ew.	
22 P.	Tomasza z W. b.	
23 W.	Lina pm., Tekli p.	
24 Ś.	NMP. odwyk.niew.	
25 C.	Ładysława, Kleof.	
26 P.	Cypryana, Justyny	
27 S.	Przen. ś. Stanisł.	
28 N.	Wacława, Eustach.	
29 P.	Michała Archan.	
30 W.	Hieronima, Zofii	

Święta wyznania moźżeszowego: Dnia 25 i 26 Rozchodesz czyli 1-sze d. m-ca Tyszri, Roz-haszana (Nowy Rok 5680 od stworzenia świata); d. 28 post Gedali; d. 6, 13, 20 i 27 Sabat.

Październik

(ma dni 31)

Święta Kościoła rzymsko-katolickiego.		DLA PAMIĘCI.
1 S.	Remig., bł. Janaz D.	.....
2 C.	Aniołów Str., Teof.	.....
3 P.	Kandyda i Ewalda	.....
4 S.	Franciszka Seraf.	.....
5 N.	Placyda m.	.....
6 P.	Brunona, Romana	.....
7 W.	Winc. Kadl. Mar.	.....
8 Ś.	Laurencyi, Pelagii	.....
9 C.	Dyonizego, Ludw.	.....
10 P.	Franc. B. Pauliny	.....
11 S.	Germana, Firmina	.....
12 N.	Maksymiliana	.....
13 P.	Edwarda, Daniela	.....
14 W.	Kaliksta, Ewarysta	.....
15 Ś.	Jadwigi ks., Teresy	.....
16 C.	Saturnina, Florent.	.....
17 P.	Wiktora, Małgorz.	.....
18 S.	Łukasza, Tryfonii	.....
19 N.	Piotra z Al., Pelagii	.....
20 P.	Jana Kant., Ireny	.....
21 W.	Urszuli, Hilariona	.....
22 Ś.	Filipa bm., Korduli	.....
23 C.	Ignacego, Teodora	.....
24 P.	Rafała ar., Feliksa	.....
25 S.	Chryzanta, Krysp.	.....
26 N.	Ewarysta, Lucyan.	.....
27 P.	Sabiny, Florentego	.....
28 W.	Szymona, Tadeusz.	.....
29 Ś.	Zenobiusza, Narc.	.....
30 C.	Marcela, Zenobii	.....
31 P.	Lucyli, Antonina	.....

Święta wyznania majęszowego: Dnia 4 Jom-Kipur (sądny dz.); 9 i 10 Sukos (urocz. św. szalasów); 11, 12, 13 i 14 wolne św. szalas.; 15 Hoszana-Raba (św. palm.), 16 Szeminy-Aceres; 17 Symchas-Thora (ost. ur. d. szal.); 24 i 25 Rozchod. czyli 7-sze dni Cheswan; 4, 11, 18 i 25 S.

Listopad

(ma dni 30)

Święta Kościoła
rzymsko-Katolickiego.

DLA PAMIĘCI.

1 S.	Wsz. Św. Juliany	
2 N.	Dzień Zad., Wikt.	
3 P.	Huberta b., Sylwii	
4 W.	Karola b., Modesty	
5 Ś.	Zachar. i Elżbiety	
6 C.	Feliksa, Leonarda	
7 P.	Amaranta, Florent.	
8 S.	Gotfryda i Maura	
9 N.	Teodora żoł. Urs.	
10 P.	Andrzeja z Aw.	
11 W.	Marcina, Felicjana	
12 Ś.	5 Braci Polaków	
13 C.	Stanisl. Kost., Dyd.	
14 P.	Józafata, Jakunda	
15 S.	Leopolda, Gertr.	
16 N.	Edmunda, Otmara	
17 P.	Salomei, Grzegorz.	
18 W.	Anieli M. Romana	
19 Ś.	Elżbiety wd.	
20 C.	Feliksa Wal., Eust.	
21 P.	Alberta b. w.	
22 S.	Cecylii, Filemona	
23 N.	Klemensa, Lukrec.	
24 P.	Jana od Krzyża	
25 W.	Katarzyny p. i m.	
26 Ś.	Sylwestr. op. Piotr.	
27 C.	Waleryana, Maks.	
28 P.	Grzegorza III p.	
29 S.	Saturnina, Illumin.	
30 N.	Andrzeja, Justyny	

Święta wyznania mojżeszowego:

Dnia 23 Rozchodesz czyli 1-szy dzień m-ca Kislew; dnia 1, 8, 15, 22 i 29 Sabat.

Grudzień

(ma dni 31)

Święta Kościoła
rzymsko-katolickiego.

DLA PAMIĘCI.

1 P. Eligiusza d., Natalii
2 W. Bibianny, Aurelii
3 Ś. Franciszka Ksaw.
4 C. Barbary, Piotr. Chr.
5 P. Anastazego, Krysp.
6 S. Mikołaja b. i w.

7 N. Ambrożego bwgk.
8 P. **Niep. Pocz. NMP.**
9 W. Leokadyi, Waler.
10 Ś. NMP. Loret., Julii
11 C. Damazego, Sabiny
12 P. Aleksandra, Dyon.
13 S. Łucyi p. m. Otylii

14 N. Izydora, Spiryd.
15 P. Wiktora, Waler.
16 W. Euzebiusza, Alb.
17 Ś. Łazarza, Floryana
18 C. Oczek. NMP.
19 P. Tymot., Urbana
20 S. Teofila, Juliusza

21 N. Tomasza, Sewer.
22 P. Zenona, Honor.
23 W. Wiktoryi, Magdal.
24 Ś. Wig. Adama i Ewy
25 C. **Boże Narodzenie**
26 P. **Szczepana p. m.**
27 S. Jana apost. i ew.

28 N. Młodzianków mm.
29 P. Tomasza K., Daw.
30 W. Sabina, Eugen.
31 Ś. Sylwestra, Melanii

Święta wyznania mojżeszowego: Dnia 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 i 24 Chanuka (8 dni rad. na pam. zw. Machabeuszów); 22 i 28 Rozchodesz czyli 1-sze dni m-ca Tewes; 6, 13, 20 i 27 Sab.

Artykuły z zakresu geografji,
historji i statystyki m. Łodzi.

Położenie geograficzne m. Łodzi.*)

Położenie geograficzne m. Łodzi jest następujące:

Wieża Magistracka leży

pod $51^{\circ} 46' 45''$ szerokości geograficznej

pod $19^{\circ} 27' 44''$ długości geograficznej, licząc od Greenwich.

Stacja meteorologiczna Kolei Elektrycznej Łódzkiej leży

pod $51^{\circ} 46' 21''$ szerokości geograficznej

pod $19^{\circ} 28' 40''$ długości geograficznej, licząc od Greenwich.

Wzniesienia nad poziom morza Bałtyckiego są następujące:

Nowy Rynek, Magistrat (reper)	+ 210,312 metr.
Nowy Rynek, środek	+ 210,2 ..
Stacja meteorologiczna	+ 218,3 ..
Górny Rynek, środek	+ 193,1 ..
Dworzec drogi żelaznej fabryczno-Łódzkiej.	+ 217,5 ..
„ „ „ kaliskiej	+ 199,0 ..
Helenów (oranżeria)	+ 210,6 ..
Rzeka Jasień (most na ul. Piotrkowskiej)	+ 188,8 ..
Rzeka Łódka (most na ul. Nowomiejskiej).	+ 188,8 ..
Najwyższy punkt miasta w zagajniku Widzewskim	+ 232,1 ..

Przez m. Łódź, leżące w dorzeczu Neru, przepływają dwie rzeczki, właściwie strugi; Łódka z dopływem Bałutką w północnej części miasta i Jasień w południowej części miasta.

Zarówno Łódka, jak Jasień są dopływami Neru.

*) Opracowane na podstawie danych, zebranych przez
ś. p. inż. Witkowskiego oraz innych źródeł.

Terytorjum miasta. *)

Pierwotne miasto do roku 1821 zajmowało 1478 morgów, w roku 1821 przyłączono tak zwaną osadę sukienniczą Łódź, o powierzchni 336 morgów, w roku 1825 przyłączono tak zwaną osadę rękodzielniczą Łódkę 2124 morgów.

W roku 1840 przyłączono części lasów, do leśnictw, Łaznów i Pabjanice należące, ogólnego obszaru 954 morgi.

W roku 1906 przyłączono obszar 1915 m.órg.

A w roku 1915 przyłączono obszar 3685 morgów.

Obecnie Łódź zajmuje 10492 morgi.

W skład gruntów, wcielonych do miasta w latach 1906 i 1915, wchodzi następujące wsie i folwarki.

a) z Gminy Radogoszcz:

1. Część wsi Żabieniec
2. Cała wieś Żubardź
3. Część wsi Radogoszcz
4. „ folwarku Radogoszcz
5. Dobra Juljanów
6. Cała wieś Osada Bałuty Nowe
7. Osada Bałuty Nowe
8. Część wsi Bałuty Stare
9. Folwark Marysin Nr. I
10. Część folwarku Marysin Nr. II
11. Cała wieś Bałuty Kolonja
12. Część wsi Doły.

*) Opracowane przez Wydział Budownictwa.

b) z Gminy Nowosolna:

1. Część wsi Antoniew Stokowski.

c) z Gminy Chojny:

1. Część wsi Widzew
2. „ „ Zarzew
3. „ „ Dąbrowa
4. „ „ Chojny
5. Cała wieś Dąbrówki Małe
6. Część folwarku Chojny.

d) z Gminy Bruss:

1. Dawniejsza osada młynarska Rokicie
  2. Część wsi Rokicie Stare
  3. „ „ Wójtowstwo Rokicie
  4. „ „ Rokicie Nowe
  5. Cała wieś Karolew
  6. Część wsi Bruss
  7. Część folwarku Bruss.
-

Z zakresu statystyki ludności m. Łodzi.

A. Statyka.

Ludność m. Łodzi wraz z przyłączonemi w 1915 roku przedmieściami, podług spisu z m. stycznia 1918 r., wynosiła 341.500 wobec 522 t. (bez przedmieść) podług spisu z 1911 r.

Podział ludności podług wyznań w 1918 r. przedstawia się w porównaniu z latami 1897 i 1911, jak następuje (tablica Nr. 1).

Tablica Nr. 1.

Ludność m. Łodzi z podziałem podług wyznań
w 1897 r., 1911 r. i 1918 r.

Wyznanie	1897 *		1911 **		1918***	
	liczba	0/0 do ogółu	liczba	0/0 do ogółu	liczba	0/0 do ogółu
Katolicy	151.722	48,61	264.320	50,6	162.801	47,62
Ewang.	56.551	18,00	79.471	15,1	38.915	11,39
Prawosł.	6.820	2,17	6.082	1,1	1.409	0,41
Inne wyzn. chrześc.	250	0,08	5.597	1,0	1.524	0,45
Żydzi	98.677	31,42	167.048	32,1	137.180	40,15
Ogółem	314.020	100	522.618	100	341.829 ¹⁾	100

W zestawieniu powyższem uderza na pierwszy rzut oka znaczne podniesienie się odsetka żydów (o 8^{0/0}) w 1918 r. w porównaniu z 1911 r. Zjawisko powyższe zostało wywołane jedynie masową emigracją zarobkową, przymusową lub dobrowolną, mężczyzn chrześcian do Niemiec i Rosji oraz mobilizacją, która szeregów żydowskich tak znacznie nie przerzedziła (na 100 rezerwistek chrześc. przypada 16 rezerwistek żydówek).

*) podług jednodniowego spisu ludności Cesarstwa z 1897 r.

**) podług spisu policmajstra Riezanowa z 1911 r.

***) podług spisu, przeprowadzonego przez Wydział Statystyczny w styczniu 1918 r.

¹⁾ Uwaga: Podług danych Komitetu Rozdziału Chleba i Mąki w końcu listopada 1918 r. ludność m. Łodzi wynosiła 369.783 osób (wpływ reemigracji).

Jednocześnie podniósł się znacznie odsetek kobiet w mieście (tablica Nr. 2), przyczem odsetek kobiet wśród ludności chrześcijańskiej podniósł się w daleko wyższym stopniu, niż wśród ludności żydowskiej. Wysoki odsetek kobiet wśród ludności katolickiej (59,63) i ewangelickiej (62,00) jest w danym wypadku

Tablica Nr. 2.

Stosunek % kobiet do ogółu ludności m. Łodzi.

Wyznanie	% kobiet do ogółu ludności	
	w 1897 r.	w 1918 r.
Katolicy	52,85	59,63
Ewangelicy i inne wyzn.	48,57	62,00
Żydzi	51,54	54,06
Ogółem	51,25	57,6

wyrazem masowej emigracji mężczyzn chrześcian, która wywołała również, jak wyżej zaznaczono, spadek odsetka katolików i wogóle chrześcian w mieście. Nie wdając się w szczegółową analizę powyższych zjawisk, stwierdzić jednak należy, iż podniesienie się odsetka żydów nie zostało bynajmniej wywołane masową imigracją ludności żydowskiej w czasie wojny (absolutna ilość żydów w mieście, podług spisu z miesiąca stycznia 1918 r., zmniejszyła się nawet w porównaniu z ilością żydów w 1911 r.).

Podział ludności, podług wieku, wyznań i płci, znajdziemy w tablicy Nr. 3.

Tablica Nr. 3.

Ludność m. Łodzi w styczniu 1918 r., podług wyznań, płci i wieku.

Wyznanie	Płeć	Dzieci do lat 6 (ilość)	Dzieci od lat 7—14 (w wieku szkolnym)	Od lat 15—20 (ilość)	Od lat 21—55 (ilość)	Wyżej 55 (ilość)	Ogółem
Katolicy	mężcz.	10.530	18.420	7.815	23.467	5.498	65.730
	kob.	10.613	18.805	12.790	46.418	8.445	97.071
	razem	21.143	37.225	20.605	69.885	13.943	162.801
Ewangelicy i inni chrześcianie	mężcz.	2.032	4.367	1.992	5.861	1.944	16.196
	kob.	2.145	4.370	3.108	12.745	3.269	25.637
	razem	4.177	8.737	5.100	18.606	5.913	41.833
Żydzi i mahom.	mężcz.	9.661	15.625	8.722	24.621	4.377	63.006
	kob.	9.712	15.942	12.287	31.469	4.779	74.189
	razem	19.373	31.567	21.009	56.090	9.156	137.195
Ogółem	mężcz.	22.223	38.412	18.529	53.949	11.819	144.932
	kob.	22.470	39.117	28.185	90.632	16.493	196.897
	razem	44.693 (13,1 ⁰ / ₀)	77.529 (22,6 ⁰ / ₀)	46.714 (13,7 ⁰ / ₀)	144.581 (42,3 ⁰ / ₀)	28.312 (8,21 ⁰ / ₀)	341.829 (100 ⁰ / ₀)
Analogiczne odsetki w 1897 r.		19,94 ⁰ / ₀	16 ⁰ / ₀	14,33 ⁰ / ₀	44,52 ⁰ / ₀	4,9 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀

W zestawieniu powyższem (tablica Nr. 3) należy zwrócić uwagę na wysoki odsetek dzieci w wieku szkolnym (22,6⁰/₀) oraz wysoki odsetek kobiet w grupie od 21—55 lat. Wśród katolików odsetek kobiet do ogółu ludności katolickiej w wieku od 21—55 lat wynosi 66,4⁰/₀ (na 100 mężczyzn przypada 197 kobiet) wśród ewangelików i innych chrześcian 68⁰/₀ (na 100 mężczyzn przypada 217 kobiet) wśród żydów 56⁰/₀ (na 100 mężczyzn przypada 127 kobiet). Wysoki odsetek dzieci w wieku szkolnym (22,6⁰/₀ wobec 16⁰/₀ w r. 1897) został wywołany emigracją dorosłych oraz zmniejszoną znacznie ilością urodzeń, jak również wysoką śmiertelnością wśród dzieci w wieku przedszkolnym; wszystkie wspomniane przyczyny mechanicznie (przez zmniejszenie się innych grup) podniosły % dzieci w wieku szkolnym.

Te same przyczyny spowodowały znaczne podniesienie się odsetka kobiet, szczególnie wśród ludności w sile wieku (21—55) t. j. podlegającej mobilizacji i emigracji zarobkowej. Podług danych spisu styczniowego (1918 r.) mężczyzn żydów w wieku od 21—55 lat było w Łodzi więcej niż katolików (żydów 24.650, katolików 23.477).

Taki skład ludności z przewagą kobiet i grup małoletnich, niezdolnych do pracy, jest najwymowniejszym świadectwem wprost tragicznych warunków bytu materialnego ludności Łodzi w okresie wojny europejskiej, szczególnie, jeśli zwrócić uwagę na fakt, iż 15.033 rodzin t. j. 17,5% ogółu rodzin było pozbawionych głów (w tym żydów tylko 2.284 rodzin) w okresie ostatniego spisu ludności (styczeń 1918 r.).

Charakterystycznym dla okresu wojennego zjawiskiem jest również spadek ilości urodzeń (patrz tablica Nr. 4).

Tablica Nr. 4.

Ilość dzieci w wieku 0—3 lat w Łodzi, podług spisu 1897 i 1918 roku.

Data spisu	Ilość dzieci w wieku			
	do 1 roku (ilość)	wyżej 1 r. — 2 l. (ilość)	wyżej 2 — 3 l. (ilość)	razem (ilość)
1. w 1897 r.	12.359 (ur. w 1893 r.)	9.557 (ur. w 1895 r.)	9.365 (ur. w 1894 r.)	31.281
2. w 1918 r. (Styczeń)	2.493 (ur. w 1917 r.)	4.322 (ur. w 1916 r.)	4.704 (ur. w 1915 r.)	11.519

Z zestawienia powyższego wnioskować można, iż w 1897 r. w mieście naszym było 3 razy więcej dzieci w wieku od 1—3 lat, niż w styczniu 1918 r. (pomimo tego, iż spis z 1897 roku objął tylko 314.000 ludzi, a spis styczniowy 1918 r. — 341.000 ludzi).

Zjawisko to wywoła stałe zmniejszanie się ilości dzieci w wieku szkolnym w latach następnych.

Podług dokładnych obliczeń Wydziału Statystycznego (z uwzględnieniem współczynnika śmiertelności dzieci w wieku przedszkolnym oraz ewentualnej reemigracji) ilość dzieci w wieku szkolnym będzie się przedstawiała jak następuje: (patrz tabl. Nr. 5)

Tablica Nr. 5.

W roku:	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Ilość dzieci w wieku szk. od 7 — 14 l. wynosić będzie:	77.529	76.309	75.094	71.675	68.839	62.112	56.153	48.494	41.149

Dane, dotyczące rozmieszczenia ludności na terytorjum miasta, zawiera tablica Nr. 6.

Tablica Nr. 6.

Ludność m. Łodzi, podług okręgów policyjnych, z uwzględnieniem gęstości zaludnienia. (Spis styczniowy 1918 r.).

Nr. Okręgu policyjnego	Chrześcianie (liczba)	Żydzi (liczba)	% żydów do ogółu ludności	Ludność ogółem (liczba)	Gęstość zaludnienia (ilość m ² , przypadających na 1 człow.)
I	7.670	1.049	12,02	8.719	595
II	16.558	3.857	18,89	20.415	210
III	3.923	32.992	88,77	36.915	16
IV	13.839	11.335	45,03	25.174	127
V	5.830	21.099	78,35	26.929	53
VI	5.182	242	4,48	5.424	1.486
VII	12.211	21.412	63,68	33.613	37
VIII	8.147	18.063	68,92	26.210	66
IX	17.672	1.953	9,95	19.625	136
X	19.709	6.168	23,83	25.877	57
XI	7.494	216	2,74	7.510	706
XII	20.207	986	4,66	21.193	106
XIII	11.512	1.342	10,44	12.854	201
XIV	7.424	660	8,1	8.804	510
XV	11.138	2.298	17,1	13.436	369
XVI	12.610	1.646	11,54	14.256	262
XVII	8.459	882	9,44	9.341	495
XVIII	14.912	11.322	43,15	26.234	56
Ogółem	204.297	137.522	40,23	341.819*)	172

*) bez wojska, więźniów i przyjezdnych, zamieszkałych w hotelach.

Z tablicy powyższej widzimy, iż przeciętnie na 1 człowieka w m. Łodzi przypada 172 m² (w Warszawie 137 m²). Gęstość zaludnienia waha się między 1.486 m² na 1 człowieka w okręgu VI i 16 m² na człowieka w okręgu III (w Warszawie 4.302 m² na 1 człowieka w okręgu XXI i 15,5 m² na człowieka w okręgu VIII); w porównaniu z Warszawą (z przedm.) skala wahań pod względem gęstości zaludnienia poszczególnych okręgów m. Łodzi jest mniejsza, niż w Warszawie.

Okręgi m. Łodzi, posiadające najgęstsze zaludnienie, wykazują jednocześnie przewagę ludności żydowskiej, lub bardzo wysoki odsetek tej ludności, mianowicie okręg III, gdzie przypada 16 m² na 1 człowieka wykazuje 88% ludności żydowskiej; VII—37 m² — 63% ludności żydowskiej; V—53 m² — 78% ludności żydowskiej; VIII 66 m² — 68% l. ż.; XVIII—56 m²—43% l. ż.; X — 57 m² — 23% ludności żydowskiej.

W pozostałych okręgach, mniej zaludnionych, % ludności żydowskiej do ogółu nigdzie nie przekracza 20% (za wyjątkiem okręgu IV-go), zaś w okręgu — XI odsetek żydów wynosi zaledwie 2,74%.

B. Dynamika.

Z zestawień poprzednich wynikało zastraszające zmniejszenie się ludności wskutek stałej przewyżki emigrantów nad imigrantami (ruch społeczny).

W tym samym kierunku działa ruch naturalny: gdy przed wojną ziemie polskie wykazywały stałą przewagę ilości urodzeń nad ilością zgonów, obecnie mamy do czynienia ze zjawiskiem odwrotnym — ilość zgonów znacznie przewyższa ilość urodzeń. Odnośne dane przedstawiają się, jak następuje:

Przed wojną:	{	rocznie urodzeń na 1.000 osób . . .	36
		rocznie zgonów na 1.000 osób . . .	20
		<u>roczny przyrost ludności na 1.000 osób</u>	16
Obecnie (w 1918 r.)	{	rocznie urodzeń na 1.000 osób . . .	11
		„ zgonów na 1.000 osób . . .	24
		<u>roczny ubytek ludności . . . . .</u>	13

Szczegóły, dotyczące ruchu naturalnego ludności, wykazuje tablica Nr. 7.

Tablica Nr. 7.

Ogólne zestawienie naturalnego ruchu ludności m. Łodzi
w ciągu 10 mies. (do 1 listopada 1918 r.)

Wyznanie	Zameldow. urodzeń	^{0/00} do ogółu lud. w st. rocz.	Zmarło mieszkań- ców w Łodzi	^{0/00} do ogółu ludności w stos. rocznym	Przyrost (+) lub ubytek (-) ludzi	^{0/00} do ogółu ludności w stos. rocznym
R.-katolicy .	1.533	11,28	3.593	26,48	—2.060	15,12
Ewang. i inne wyzn. chrześc.	309	8,58	841	24,01	— 532	15,25
Żydzi . . .	1.398	12,24	2.538	22,2	—1.140	9,97
Razem .	3.240	11,36	6.972	24,43	—3.732	13,08

Na zasadzie danych przytoczonych twierdzić można, że wskutek panującej nędzy oraz wskutek emigracji mężczyzn pęd rozrodczy ludności został znacznie powstrzymany — ilość urodzeń na 1000 mieszkańców w 1918 r. była trzykrotnie mniejszą niż przed wojną. Natomiast śmiertelność pozornie powiększyła się bardzo nieznacznie (z 20 na 1000 mieszk. podniosła się do 24). Pozornie tylko, gdyż, jak wiadomo, w warunkach normalnych największy odsetek śmiertelności wykazują dzieci do 1 roku (w stosunku do ogółu ludności żyjącej dzieci do 1 roku stanowią zwykle 2^{1/2} — 3^{0/0}, a wśród zmarłych około 20^{0/0}) tymczasem obecnie, wskutek redukcji urodzeń,—dzieci tych (do 1 roku) jest bardzo mało, dlatego, pomimo większej wśród nich śmiertelności, na ogólną ilość zgonów wpływają nieznacznie (wśród ogółu zmarłych w 1918 r. dzieci do 1 r. stanowią tylko 7^{0/0}). Po odliczeniu od ogólnej ilości zgonów—zgonów dzieci do 1 roku, śmiertelność wśród ludności w wieku ponad 1 rok będzie się przedstawiała jak następuje:

- 1) Przed wojną: rocznie zgonów na 1000 osób,
wśród mieszkańców ponad 1 rok 16
- 2) Obecnie (w 1918 r.) rocznie zgonów na 1000 osób
wśród mieszkańców w wieku ponad 1 rok 23

Zestawienie powyższe wykazuje, że faktycznie śmiertelność podniosła się znacznie w porównaniu z okresem przedwojennym.

Najfatalniej wpłynęła wojna na ruch naturalny wśród ludności chrześcijańskiej, w mniejszym daleko stopniu odbiła się na ludności żydowskiej.

Ilość zgonów, naprz. wśród katolików (26,48 na 1000 kat.), była daleko wyższą niż ilość zgonów wśród żydów (22,2 na 1000 żyd.), natomiast ilość urodzeń wśród ludności żydowskiej (12,24 ur. na 1000 żyd.) była wyższą niż wśród ludności wyznania katolickiego (11,28 urodzeń na 1000 katol.) — stąd wnioskować można, że warunki materialnego bytu ludności chrześcijańskiej w okresie wojennym były gorsze, niż odnośne warunki ludności żydowskiej.

Zgony z podziałem na miesiące wraz z uwzględnieniem wyznań w 1917 i 1918 r. przedstawiają się, jak następuje (patrz tabl. Nr. 8):

Tablica Nr. 8.

Nazwa miesiąca	1917 r.					1918 r.				
	chrześc. il. zg.	o/o	żydzi il. zg.	o/o	razem il. zg.	chrześc. il. zg.	o/o	żydzi il. zg.	o/o	razem il. zg.
Styczeń	564	65,4	298	34,5	862	443	59,0	309	41,0	752
Łuty	661	63,5	379	36,5	1040	449	60,3	295	39,7	744
Marzec	890	65,8	461	34,1	1351	501	60,1	332	39,9	833
Kwiecień	916	65,2	487	34,7	1403	546	64,4	302	35,6	848
Maj	879	68,1	411	31,8	1290	528	64,1	294	35,9	822
Czerwiec	680	67,3	329	32,7	1009	395	63,8	224	36,19	619
Lipiec	669	63,8	381	37,3	1050	319	66,2	163	33,8	482
Sierpień	735	64,9	397	35,1	1132	356	65,3	189	34,7	545
Wrzesień	564	63,4	325	36,5	889	414	64,6	227	35,4	641
Październik	378	58,4	265	41,2	643	483	70,3	203	29,7	686
Listopad	392	63,5	225	36,4	617	598	74,1	209	25,9	807
Grudzień	375	58,9	278	42,5	653	826	75,7	265	24,3	1091
	7704	64,5	4235	35,5	11939	5858	65,0	3012	35,0	8870

*) Znaczne podniesienie się śmiertelności w listopadzie i grudniu 1918 r. zostało wywołane masową reemigracją z Niemczech.

Dane, zawarte w tablicy Nr. 8, potwierdzają powyższe wywody: stosunek zgonów żydów do ogółu zmarłych tylko w październiku i listopadzie 1917 r. i w styczniu 1918 r. przekroczył 40% t. j. odpowiadał % żydów do ogółu ludności w Łodzi (w tych miesiącach miała miejsce epidemia tyfusu plamistego). Pozatym stale % żydów wśród zmarłych był mniejszy niż odsetek żydów w mieście. Tendencja ta szczególnie wyraźnie ujawnia się w ostatnich miesiącach 1918 r.

W październiku 1918 r. żydzi stanowili zaledwie 29,7 ogółu zmarłych, w listopadzie — 25,9 a w grudniu — 24,3; analogiczny odsetek chrześcian podniósł się jednocześnie w październiku do 70,3%, w listopadzie do 74,1% (w listopadzie na 1000 chrz. przypada 32 zgony, na 1000 żydów — 18 zgonów*), a w grudniu — 75,7.

Tablica Nr. 8 wykazuje jednocześnie, iż największa śmiertelność w 1917 r. i 1918 r. przypadała na miesiące wiosenne marzec, kwiecień i maj (przeciętna miesięczna śmiertelność w 1917 r. wynosiła 996, przeciętna 3-ch wskazanych miesięcy — 1348; przeciętna w 1918 r. — 739 na miesiąc, przeciętna trzech wiosennych miesięcy 834). Zjawisko powyższe jest charakterystyczne dla okresu wojennego (w warunkach normalnych największa śmiertelność przypada na miesiące letnie) i znajduje się prawdopodobnie w związku z kwestją aprowizacji, t. j. wysokością cen produktów spożywczych. Na zasadzie danych, w tablicy Nr. 8 zawartych, stwierdzić również należy znaczne obniżenie się śmiertelności w 1918 r. w porównaniu z rokiem poprzednim (w 1917 r. przeciętnie miesięcznie umierało 996 osób, w 1918 r. 739 osób). Nie mając zamiaru szczegółowo analizować przyczyn tego, na pierwszy rzut oka nieoczekiwanego zjawiska, zaznaczamy tylko, iż 1) wśród zmarłych w 1917 r. znajduje się większy % dzieci do 1 roku, 2) że liczba ludności w 1917 roku była wyższą niż w roku następnym (wpływ emigracji), 3) i że na 1918 r. pozostały tylko organizmy silniejsze, gdy słabsze wymierały w ciągu poprzednich 3-ch lat wojny europejskiej.

---

*) Obliczono w stosunku rocznym z uwzględnieniem reemigrantów.

Śmiertelność w Łodzi w 1917 i 1918 r. podług przyczyn zgonów.
Tablica Nr. 9.

Nazwa choroby	1917 r.				1918 r.			
	chrześc. il. zg.	żydzi il. zg.	ogółem il. zg.	o/o	chrześc. il. zg.	żydzi il. zg.	ogółem il. zg.	o/o
Ospa	1	—	1	—	—	—	—	—
Płonica	14	5	19	—	23	12	35	0,38
Odra	2	2	4	—	1	1	2	—
Błonica	19	12	31	—	11	9	20	—
Krzusiec	21	20	41	—	6	5	11	—
Grypa	7	1	8	—	312	100	412	4,64
Tyfus wysypkowy	71	155	226	2,0	95	221	316	3,56
Tyfus brzuszny	80	97	177	1,5	37	34	71	0,80
Czerwonka	193	90	283	2,3	10	4	14	—
Choroba azjatycka	—	—	—	—	—	—	—	—
Zapalenie płuc	82	36	118	1,0	336	201	537	6,05
Gruźlica	2732	1230	3962	33,2	1896	871	2767	31,20
Inne zakaźne	40	51	91	0,8	42	32	74	0,80
Chor. pasorzytn. i przen. ze zwierząt	1	1	2	—	1	2	3	—
Choroby weneryczne	16	3	19	—	9	3	12	—
Nowotwory wszyst- kich narządów	179	100	279	2,8	147	83	230	2,59
Choroby ogólne nie zakaźne	1751	937	2688	22,5	1201	501	1702	19,18
Choroby naczyń krwionośnych	559	298	857	7,18	350	332	682	7,68
Chor. dróg odde- chowych	630	380	1010	8,46	586	299	885	10,00
Chor. narządów trawienia	511	271	782	6,55	212	112	324	3,55
Chor. dróg moczowych	389	297	686	5,74	172	113	285	3,21
Chor. op. mózg. i mózgu, nerw., umysł. i narz. zm.	230	185	415	3,5	173	147	320	3,54
Chor. skóry i tkanki podskórnej	14	9	23	—	9	2	11	—
Reumatyzm i artret.	9	1	10	—	19	11	30	0,35
Choroby porodu	18	2	20	—	23	9	32	0,36
Uszkodzenia urazowe	29	6	35	—	40	12	52	0,59
Zaczadzenia i zatrucia	36	20	56	—	17	10	27	0,30
Zabójstwa	2	—	2	—	25	8	33	0,37
Samobójstwa	26	8	34	—	23	3	26	0,29
Nieznane	42	18	60	—	53	5	58	0,65
Razem	7704	4235	11939	100	5858	3012	8870	100

Tablica Nr. 9 wykazuje znaczne podniesienie się ilości zgonów na grypę i zapalenie płuc, w 1918 r. w porównaniu z rokiem poprzednim. Śmiertelność na dwie wspomniane choroby znajduje się w bliskim związku: zapalenie płuc w 90% było następstwem t. zw. hiszpanki (grypy). Na obydwie wspomniane choroby zmarło w ciągu 12 miesięcy 1918 r. 949 osób, co stanowi 10,69% ogółu zgonów, gdy w roku poprzednim zmarło tylko 126 t. j. 1,06%; przyczem zaznaczyć należy, iż epidemiczne te dwie choroby grasowały dopiero od miesiąca września, co widzimy z załączonej tablicy:

Tablica Nr. 10.

	Na zapalenie płuc	Na grypę
Ilość zgonów w ciągu pierwszych 8 mies. 1918 r.	181	17
Ilość zgonów w ciągu ostat. 4 mies. 1918 r.	356	396

Do powyższego dodamy, że śmiertelność na zapalenie płuc w ciągu tego 3-miesięcznego okresu epidemicznego wahała się nieznacznie, natomiast śmiertelność na grypę wzrastała z miesiąca na miesiąc.

Wyjaśni to następująca tablica:

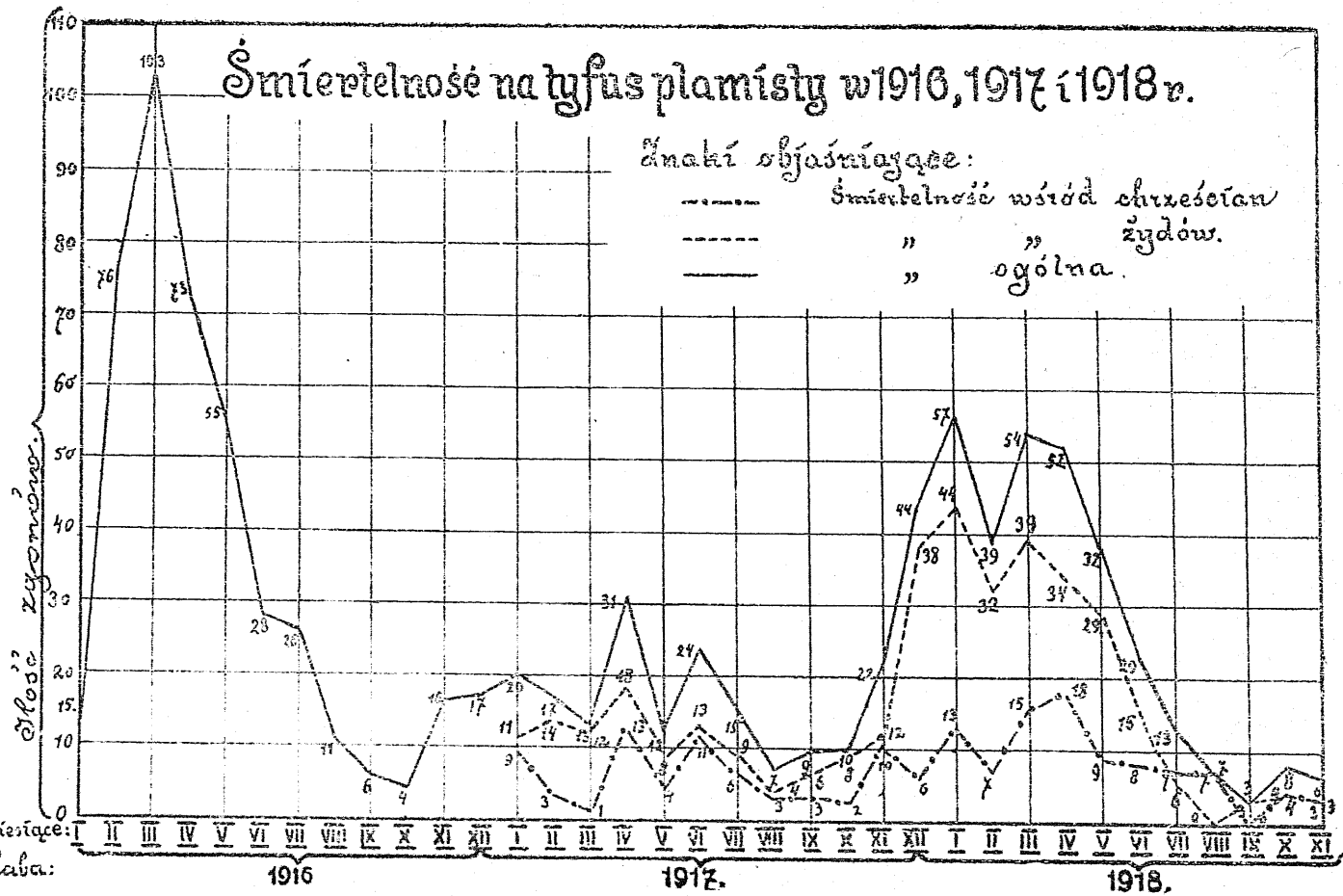
Tablica Nr. 11.

Miesiące 1918 r.	Ilość zgonów	
	na zapalenie płuc	na grypę
Wrzesień	83	34
Październik	80	70
Listopad	96	106
Grudzień	97	186
Razem .	356	396

Podniosła się również dość znacznie w 1918 r. śmiertelność na tyfus plamisty, pochłaniając w ciągu 12 miesięcy tego roku 316 ofiar, to jest 3,56% ogółu zgonów (w roku 1917 — 226 t. j. 2%). Wśród zmarłych na tyfus plamisty przeważali żydzi; w 1917 r. stanowili oni 63% ogółu zmarłych na tę chorobę, a w 1918 r. — 70%. Na 10000 żyjących chrześcijan przypadało w 1918 r. w Łodzi 5 zgonów na tyfus plamisty; na 10000 żyjących żydów — 16 zgonów na tyf. pl.

Śmiertelność na tyfus plamisty w 1916, 1917 i 1918 r.

——— Śmiertelność wśród chrześcijan
 - - - - - " " " żydów.
 ——— " " " ogólna.

Zmniejszyła się znacznie w porównaniu z rokiem poprzednim śmiertelność na następujące choroby: tyfus brzuszny (177 zgonów w 1917 r., 71 w 1918 r.); choroby narządów trawienia (782 w 1917 r., 324 w 1918 r.); choroby dróg moczowych (686 w 1917 r., 285 w 1918 r.) i choroby naczyń krwionośnych (857 w 1917 r., 682 w 1918 r.).

Jak wykazuje tablica Nr. 9 zmniejszyły się nie tylko odpowiednie cyfry absolutne zgonów na powyższe choroby, lecz również stosunek % zgonów na te choroby do ogółu zgonów w 1918 r. w porównaniu z rokiem poprzednim.

Grasująca w 1917 r. czerwonka (283 zgonów) znikła prawie zupełnie w 1918 r. (14 zgonów).

Pozatem stosunek % zgonów na inne choroby do ogółu zgonów pozostał w 1918 r. ten sam, co w roku poprzednim, między innymi śmiertelność na gruźlicę w ciągu 1916, 1917 i 1918 r. stale wynosi koło 33% ogółu zgonów.

Śmiertelność na gruźlicę wśród ludności chrześcijańskiej stale jest większą, niż wśród ludności żydowskiej: na 1000 żyjących chrześcijan przypadało 8 zgonów na gruźlicę; na 1000 żyjących żydów — 6 zgonów.

Antoni Goerne.

Z zakresu statystyki szkolnej.

Podług danych, zebranych przez Wydział Statystyczny, w 1918 r. w Łodzi znajdowało się 339 szkół różnego typu, w tym 142 szkoły miejskie elementarne, 32 szkoły elementarne prywatne, 81 chederów jawnych, 37 ochronek i 47 średnich zakładów naukowych. W powyższym zestawieniu nie uwzględniono różnych typów uzupełniających zakładów naukowych, kursów wieczorowych i t. p. Niżej przytaczamy szereg danych statystycznych, dotyczących frekwencji tych szkół.

Tablica Nr. 1.

Szkoły publiczne (miejskie) elementarne.

Nazwa szkoły	Ilość szkół	Ilość oddziałów	Przypada dzieci	
			na 1 szkołę	na 1 oddział
Szkoły polskie	66	269	190	47
„ niemieckie	37	127	150	43
„ dla dzieci świętujących sabat (żydowskie)	38	179	209	44
Szkoły rosyjskie	1	3	147	49
Razem	142	578	183	45

Z powyższego wnioskować można, iż oddziały szkół miejskich nie są przeładowane, przeciętnie w oddziale znajduje się 45 uczniów, szkoły polskie posiadają nieco liczniejsze oddziały, różnica ta jednakże większego znaczenia posiadać nie może.

Szkół elementarnych prywatnych Łódź posiadała w 1918 r. — 32, wśród nich 15 polskich, reszta żydowskie (z językiem wykładowym polskim) t. j. przeznaczone wyłącznie dla dzieci wyznania mojżeszowego. Żydzi ortodoksi najchętniej posyłają dzieci swe do chederów t. j. szkół wyznaniowych z wykładowym językiem żydowskim (żargonem). Spisem z dnia 6/V 1918 roku udało się objąć 81 chederów, jest to zaledwie połowa istniejących w Łodzi zakładów tego typu. Reszta, dla różnych względów, uchyla się od rejestracji. Wydziałowi Statystycznemu udało się jednakże ustalić ilość uczniów wszystkich chederów, zarówno tajnych, jak jawnych (patrz tabl. № 4).

Frekwencja szkół elementarnych prywatnych jest dość niska, przeciętnie na szkoły tego typu przypada 110 uczniów, jeszcze mniejszą frekwencję posiadają chedery, na 1 cheder jawny przypada średnio 41 uczniów.

W liczbie 36 ochron znajduje się 26 katolickich, 6 ewangelickich i 5 żydowskich. Najliczniejsze są ochrony żydowskie, (średnio 250 dzieci), najmniej liczne katolickie (średnio 104 dzieci).

Przechodząc do średnich zakładów naukowych, zaznaczyć należy, iż dzielą się one na szkoły polskie, niemieckie, żydowskie. Pierwsze są to zakłady naukowe społeczne lub prywatne z językiem wykładowym polskim — dostępne dla wszystkich. Drugie z językiem wykładowym niemieckim, również dla wszystkich dostępne, trzecie szkoły żydowskie z językiem wykładowym polskim (za niewielkimi wyjątkami)—były dostępne tylko dla dzieci wyznania mojżeszowego.

Ilość szkół średnich każdego typu z podziałem na męskie i żeńskie znajdziemy w tablicy № 2.

Tablica Nr. 2.

Rodzaj szkoły		Ilość uczniów	Ilość szkół	Ilość klas	Przypada dzieci		o/o żydów
					na 1 szkołę	na 1 klasę	
Szkoly polskie	męskie	3502	10	93	350	37	36
	żeńskie	3521	14	119	251	29	34
	Razem	7023	24	212	292	33	35
Szkoly niemieckie	męskie	1011	4	23	252	44	13
	żeńskie	908	7	51	129	18	3
	Razem	1919	11	74	174	25	8

Tablica Nr. 2 (ciąg dalszy).

Rodzaj szkoły		Ilość uczniów	Ilość szkół	Ilość klas	Przypada dzieci		o/o żydów
					na 1 szkołę	na 1 klasę	
Szkoły żydowskie	męskie	1414	5	39	292	36	100
„ „	żeńskie	1797	7	52	256	34	100
„ „	Razem	3211	12	91	267	35	100
Ogółem. . . .	męskie	5927	19	155	312	38	46,6
„	żeńskie	6221*	28	222	222	28	50
„	Razem	12153	47	258	258	32	48

Jak widzimy z tabl. № 2, Łódź posiada 47 szkół średnich, w tym 28 szkół żeńskich (14 polskich, 7 niemieckich i 7 żydowskich) i 19 szkół męskich (10 polskich, 4 niemieckie i 5 żydowskich). Frekwencja szkół męskich jest daleko wyższą niż frekwencja szkół żeńskich: na 1 klasę męską przypada 38 uczniów, na 1 klasę żeńską 28 uczenic, najmniej uwydatnia się ta różnica w szkołach żydowskich: (1 kl. męska 36, żeńska 34), najwięcej w szkołach niemieckich (1 kl. męska 44, żeńska 18). Ilość uczniów, uczęszczających do średnich zakładów naukowych równą jest ilości uczenic, szkół żeńskich jednakże jest znacznie więcej niż męskich. Zestawiając dane tablicy № 2 z tablicą № 5 widzimy, iż wśród ewangelików, uczęszczających do szkół średnich — zaledwie 16% uczęszcza do szkół polskich, wśród żydów 45% uczęszcza do szkół polskich, reszta (55%) do szkół żydowskich. Chrześcianie do szkół żydowskich nie uczęszczają wcale, żydzi zaś w szkołach polskich stanowią 35% ogółu uczniów tych szkół. Natomiast nikły tylko 0% żydów (5%) uczęszcza do szkół z językiem wykładowym niemieckim, stanowią oni w tych szkołach zaledwie — 8% ogółu młodzieży szkolnej. Jak to już zaznaczyliśmy wyżej w większości szkół żydowskich obecnie jako język wykładowy przyjęto język polski, różnią się one natomiast od polskich, składem swych uczniów (wyłącznie żydzi), świętowaniem sabatu i świąt żydowskich oraz wprowadzeniem do cyklu nauk szeregu przedmiotów judaistycznych, języka hebrajskiego i t. p.

Do wszystkich szkół łódzkich elementarnych prywatnych elementarnych miejskich i średnich zakładów naukowych w 1918 r. uczęszczało 54.566 dzieci.

Podział dzieci uczęszczających do szkół podług wyznania, płci i kategorii zakładów szkolnych i wychowawczych został uwzględniony w tablicach Nr. 3, 4, 5, 6, 7 i 8-ej.

(* w tym 140 chłopców.

Szkoły miejskie.

Tablica Nr. 3.

(Opracowana na podstawie danych jednodniowego spisu uczniów szkół miejskich, przeprowadzonego przez wydział szkolnictwa w dniu 1/II 1918 r.)

Narodowość	Ilość dzieci			Ilość dzieci uczęszcza- jących do szkół miejskich na 1000 mieszkańców danego wyznania
	chłopców	dziewcząt	razem	
Polacy	6389	6156	12545	77
Niemcy i rosjanie	2847	2708	5555	135
Żydzi	2790	5151	7941	57
Ogółem	12026	14015	26041	76

Z danych, zawartych w tablicy powyższej wnioskować można, iż ludność niemiecka w daleko wyższym stopniu korzysta z elementarnej oświaty publicznej, niż ludność żydowska i polska. Wskutek udostępnienia oświaty publicznej, ludność niemiecka prawie nie korzysta ze szkół elementarnych prywatnych (patrz tablica Nr. 4). Zwrócić należy również uwagę na znaczną przewagę wśród dzieci uczęszczających do szkół miejskich dziewcząt wyznania mojżeszowego nad chłopcami tej kategorii. Zjawisko powyższe zrozumimy, jeżeli weźmiemy pod uwagę, iż niższe warstwy ludności żydowskiej najchętniej posyłają dzieci płci męskiej do szkół wyznaniowych — chederów.

Szkoły elementarne prywatne.

Tablica Nr. 4.

(Opracowana na podstawie danych spisu jednodniowego szkół prywatnych i chederów, przeprowadzonego w dniu 6/V 1918 r. przez Wydział Statystyczny Magistratu m. Łodzi.)

Wyznanie	Ilość dzieci			Ilość dzieci uczęszcza- jących do szkół elem. prywatnych na 1000 m. danego wyznania
	chłopców	dziewcząt	razem	
Rzym. kat.	811	828	1639	10
Ewang. i inne chrz.	59	70	129	3
Żydzi	7242 ¹⁾	1151 ²⁾	7893 ³⁾	57
Razem	8122	2049	10101	30

¹⁾ w tym do chederów 6071.

²⁾ " " " 121.

³⁾ " " " 6192.

Ze szkół elementarnych prywatnych, jak widzimy korzystają przeważnie żydzi; lwia część dzieci żydowskich, uczęszczających do szkół elementarnych prywatnych, przypada na chedery, mianowicie 6192 dzieci.

Wśród dzieci uczęszczających do chederów 98⁰/₀ stanowią chłopcy.

Szkoły średnie.

Tablica Nr. 5.

(Opracowana na podstawie danych omówionych w nagłówku tabl. № 2).

Wyznanie	Ilość dzieci			Ilość dzieci uczęszczających do szkół średnich na 1000 mieszkańców danego wyznania
	chłopców	dziewcząt	Razem	
Rzym. kat.	2030	1961	3991	24
Ewang. i inni chrz.	1209	1113	2322	55
Żydzi	2828	3012	5840	42
Razem	6067	6086	12153	35

Tablica powyższa wykazuje, iż pod względem wykształcenia średniego ludność polska jest najwięcej upośledzona; aczkolwiek żydów jest daleko mniej w mieście naszym niż Polaków, posyłają oni do szkół średnich daleko więcej dzieci niż Polacy; w większym jeszcze stopniu niż żydzi korzysta ze szkół średnich ludność niemiecka.

Ochronki.

Tablica Nr. 6.

(Opracowana na podstawie danych spisu ochronek, przeprowadzonego przez inspektora szkolnego m. Łodzi w 1918 roku).

Wyznanie	Ilość dzieci			Ilość dzieci uczęszczających do ochronek na 1000 mieszkańców danego wyznania
	chłopców	dziewcząt	Razem	
Rzym. kat.	1482	1479	2961	18
Ewang. i inni chrz.	429	469	891	21
Żydzi	188	1045	1253	9
Razem	2099	2989	5105	15

Institucja ochronek w najwyższym stopniu jest w Łodzi wyzyskana przez ludność niemiecką, w najmniejszym przez ludność żydowską; tutaj zauważyć należy, iż koszt utrzymania dziecka jest daleko większy w ochronkach niemieckich i żydowskich, niż w ochronkach polskich.

Ilość dzieci uczęszczających do wszystkich szkół*).

Tablica Nr. 7.

Narodowość	Ilość dzieci.				Ilość dzieci uczęszczających do szkół na 1000 mieszkańców danej narodowości
	chłopców	dziewcząt	Razem	0/0	
Polacy . . .	10712	10427	21139	40	130
Niemcy . . .	4544	4357	8897	16,8	217
Żydzi . . .	12548	10359	22907	43,2	167
Razem . . .	28673	25893	52943	100	155

Tablica Nr. 7 zawiera ogólne zestawienie dzieci i młodzieży, uczęszczającej do szkół elementarnych, średnich i ochronek; z zestawienia tego wynika, iż oświata daleko wyżej stoi wśród ludności niemieckiej (217 na 1000 m.) i żydowskiej (167 na 1000 m.), niż wśród ludności polskiej (130 na 1000 m.)

W tablicach 3—5 nie zostały uwzględnione dzieci, utrzymywane całkowicie w przytułkach i innych zakładach dobroczynnych, jak również młodzież i dorośli, uczęszczający na kursa wieczorowe, komplety i t. p. Ta ostatnia kategoria wynosi podług danych spisu ludności z miesiąca stycznia 1918 r. około 6000 osób. Zestawienie dotyczące pierwszej kategorii znajduje się w tablicy Nr. 8.

*) **Uwaga:** Nie posiadając dokładnych danych, dotyczących podziału narodowościowego ludności m. Łodzi i dzieci uczęszczających do szkół, autor niniejszego zmuszony był identyfikować katolików z Polakami, Żydów z osobami wyznania mojżeszowego, a Niemców z „ewangelikami i innymi chrześcianami“, nie popełniając jednakże większej omyłki, gdyż naprz. niewielka ilość ewangelików-Polaków w naszym mieście równą jest mniej więcej ilości katolików-Niemców, inne zaś wyznania chrześc. połączone w rubryce „ewang. i inni chrześc.“ są reprezentowane tak słabo, iż pozwalają na pominięcie ich przy formułowaniu ogólniejszych wniosków. (Wszystkie inne wyznania chrześcijańskie w naszym mieście stanowią zaledwie -- 0,86%.)

Dzieci utrzymywane przez przytułki i zakłady dobrocz.*).

Tablica Nr. 8.

Wyznanie	Ilość dzieci			Ilość dzieci utrzymywanych przez przytułki na 1000 mieszkańców danego wyznania
	chłopców	dziewcząt	Razem	
Rzym. kat.	420	434	854	5,2
Ewang. i inne chrz.	115	105	220	5,2
Żydzi	82	119	201	1,5
Razem	617	658	1275	3,7

W zestawieniu powyższym uderza niska ilość dzieci wyznania mojżeszowego, utrzymywanych przez przytułki i zakłady dobroczynne w porównaniu z ilością dzieci wyznań chrześcijańskich.

Wszystkie dotychczasowe zestawienia dotyczyły ilości dzieci uczęszczających do szkół, ochronek i t. p. bez uwzględnienia wieku. Wobec oczekiwanego wprowadzenia przymusu szkolnego dla dzieci w wieku szkolnym od 7 — 14 lat niezbędną staje się tablica Nr. 9, zawierająca podział wszystkich dzieci w tym wieku na uczęszczające i nieuczęszczające do szkół.

Dzieci w wieku szkolnym podług wyznań z podziałem na uczęszcz. i nieuczęszczające** do szkół.

Tablica Nr. 9.

(Opracowana na podstawie wyników spisu ludności z m. stycznia 1918 i jednodniowego spisu szkół prywatnych i chederów m. Łodzi z dnia 6/V 1918 r., przeprowadzonych przez Wydział Stat. Mag. m. Łodzi oraz innych danych).

Wyznanie	Ilość dzieci w wieku szkolnym od 7—14 lat			Ilość dzieci w wieku szkolnym uczęszczających do szkół			Słownek $\frac{1}{10}$ dzieci uczęszcz. do szkół do ogól. ilości w wieku szkolnym danego wyznania	Słownek $\frac{1}{10}$ dzieci nieuczęszcz. do szkół do ogól. ilości w wieku szkolnym danego wyznania	razem
	chłopców	dziewcząt	razem	chłopców	dziewcząt	razem			
Rzym. kat.	18420	18805	37225	10171	10121	20292	54,5	45,5	100
Ew. i in. chrz.	4367	4370	8737	3305	3152	6457	73,9	26,1	100
Żydzi	15625	15942	31567	11018	9204	20222	64,0	36,0	100
Razem	38412	39117	77529	24494	22477	46971	60,5	39,5	100

*) Spis ludności z miesiąca stycznia 1918 r., przeprowadzony przez Wydział Stat. Mag. m. Łodzi.

***) Część dzieci „nieuczęszczających do szkół“ uczęszczała do szkół różnego typu, przestała jednakże korzystać z oświaty przed przekroczeniem wieku szkolnego t. j. przed 14 r. życia.

Dzieci w wieku szkolnym (7 — 14 lat), nieuczęszczających do szkół, Łódź liczy 30.558 t. j. 39,5%, największy % dzieci w wieku szkolnym nieuczęszczających do szkół wykazują katolicy (45,5%), najmniejszy ewangelicy 26,1%. Cyfry te dość wymownie świadczą o niskim poziomie oświaty wśród rdzennej ludności kraju, która w Łodzi posyła do szkół zaledwie połowę dzieci w wieku szkolnym, gdy ludność napływowa, na przykład — Niemcy, posyła 3/4 swych dzieci.

Smutne rezultaty gospodarki rosyjskiej i niemieckiej! Wprowadzenie przymusu szkolnego dla dzieci w wieku szkolnym w chwili obecnej, jak widzimy z powyższego, wymagałoby zorganizowania szkół jeszcze dla 30 tys. młodzieży, t. j. więcej niż dwukrotnego powiększenia sieci szkół publicznych (obecnie uczęszcza do szkół publicznych 26.000 dzieci.)

Reasumując, stwierdzamy, iż w razie wprowadzenia przymusu szkolnego w chwili obecnej, miasto musiałoby przygotować sieć szkół publicznych conajmniej dla 56 tysięcy dzieci. Tak rozszerzona sieć szkolna będzie się musiała stopniowo kurczyć wobec przewidywanego zmniejszenia się ilości dzieci w wieku szkolnym w latach następnych wskutek wysokiej śmiertelności niemowląt, wywołanej warunkami wojennymi oraz spowodowanym tymi samymi warunkami spadkiem ilości urodzeń (patrz tabl. Nr. 4 na str. 28).

Pod wpływem wspomnianych przyczyn ilość dzieci w wieku szkolnym spadnie w 1926 roku do 41 tysięcy, z posród których conajmniej 10000 będzie uczęszczało do szkół średnich, wyznaniowych i t. p., pozostałe zaś 30 tysięcy do szkół publicznych elementarnych. Czynniki decydujące naszego miasta winny być przygotowane na ewentualność zmniejszenia się ilości dzieci, uczęszczających do szkół publicznych i wyzyskać ją dla podniesienia poziomu oświaty ludowej w Łodzi. Okres niskiej frekwencji będzie, zresztą, trwał stosunkowo niedługo, gdyż uruchomienie warsztatów i powrót do normalnych warunków pracy podniesie ilość urodzeń do normy przedwojennej.

Antoni Goerne.

Działalność izby odkażającej.*

A. Zakłady kąpielowe.

Aby zapobiec szerzeniu się epidemji tyfusu plamistego, spotęgowanej niechlujstwem części (przeważnie żydowskiej) ludności m. Łodzi, miasto wprowadziło przymus kąpielowy, oddając na ten cel 28 kwietnia 1915 r. pierwszy miejski zakład kąpielowy przy zbiegu ulicy Północnej i Wolborskiej. Ponieważ jednak zakład ten urządzony był zbyt prowizorycznie i nie mógł zaspokoić wzrastających potrzeb, kąpiele odbywały się w nim tylko do dn. 30 sierpnia 1915 r., t. j. do czasu odstąpienia przez władze okupacyjne miastu kąpeli wojskowych, także prowizorycznie urządzonych, przy ul. Średniej Nr. 16, w gmachu dawniejszego gimnazjum żeńskiego, z których korzystano do dnia 4-go stycznia 1916 r. Wkrótce i ten zakład okazał się za szczupły i okupanci oddali miastu kąpiele wojskowe przy ul. Pańskiej Nr. 115, w którym to budynku do dnia dzisiejszego znajduje się Miejski Zakład Kąpielowy.

Zakład posiada 13 sitek i dwie wanny. Przed kąpielą kąpiący się podlegają obcięciu włosów w specjalnej postrzygalni, w czasie zaś kąpeli ubrania kąpiących się zostają poddane odkażeniu suchym powietrzem w piecu dezynfekcyjnym, którego temperatura wynosi 100° do 120° Cel. Wykąpani, do czasu zwrotu swej odzieży, otrzymują miejskie szlafroki i kołdry, które podlegają po użyciu każdorazowemu odkażaniu.

W zakładzie tym można wykąpać w ciągu godziny około 150 osób, (kąpiel trwa od 15 do 20 minut). W marcu 1916 roku otwarty został II-gi Miejski Zakład Kąpielowy przy ul. Widzewskiej Nr. 120, posiadający 24 sitka, 21 wanien pojedynczych i dwie podwójne. W maju 1916 roku założono III-ci Miejski Zakład Kąpielowy, Konstancyńska 82. Zakład posiada 23 sitka natryskowe oraz 2 wanny.

*) Opracowano na podstawie sprawozdań, dostarczonych przez kierownika Izby odkażającej, p. inż. Kłoczkowskiego.

Tablica Nr. 1.

Frekwencja zakładów kąpielowych:

Rok	I zakł. kąp. Pańska 115	II zakł. kąp. Widzewska Nr. 120	III zakł. kąp. Konstantyn. Nr. 82	W kąp. przy ul. Północn. i Średniej	Razem
					4,457
1916	73,446	99,990	71,739	4,457	245,175
1917	73,329	125,234	91,683	—	290,246
1918 (11 mies.) do 1 grud.	73,177	169,542	85,311	—	328,030

B. Kamera dezynfekcyjna.

W kwietniu 1915 r. została przez miasto założona kamera dezynfekcyjna przy ul. Łąkowej Nr. 27. Izba posiada stały kocioł do odkażania rzeczy parą, kamery gazowe, oraz kotły ruchome, wysyłane na miasto. W stałym kotle są odkażane rzeczy po chorych zakaźnych (w czasie okupacji odkażano także bagaże osób wyjeżdżających z Łodzi). Na początku r. 1915 podlegały dezynfekcji najbliższe ubikacje tego piętra, na którym zaszedł wypadek tyfusu plamistego, od października zaś 1915 roku rozszerzono dezynfekcję na cały dom. Dezynfekcja polega: na odkażaniu pościeli, bielizny i odzieży parą przy 103—110° Cel. w ciągu 45 minut; słoma z sienników zostaje spalona (wzamian słomy spalonej Wydz. Dobroczynności Publicznej Magistratu wydaje bezpłatnie świeżą). Podłogę, meble i t. p. odkaża się 5% roztworem krezolu, zaś wszelkie szczeliny—30% roztworem krezolu lub certanem. Działalność Izby Odkazającej od chwili jej powstania przedstawia się jak następuje:

Tablica Nr. 2.

Działalność kamery dezynfekcyjnej.

Rok	Domów	Ubikacji
1915	68	1,142
1916	1,106	70,741
1917	1,478	60,518
1918	2,946	4,807

Z tego największa ilość odkażeń przypada na okręg policyjny III i XVIII, okolice starego miasta, zamieszkałe przeważnie przez ludność żydowską (w okręgu III-im żydzi stanowią 89⁰/_c, w XVIII—43⁰/_o).

Tablica Nr. 3.

Ilość odkażonych domów w III i XVIII okręgach.

R o k	Okr. III odk. domów	Okr. XVIII odk. domów	W całym mieście
1915	14	12	68
1916	518	150	1,106
1917	576	339	1,478

C. Domy izolacyjne.

Miasto posiada również dwa domy izolacyjne. I Miejski Dom Izolacyjny, otwarty w dn. 14 maja 1915 r. początkowo w Rokiciu, następnie przeniesiony został do jednego z baraków Czerwonego Krzyża przy ul. Łąkowej 40. Zakład ten ostatnio (od stycznia 1916 r.) znajdował się przy ul. Zakątnej Nr. 44, od 30-go jednak kwietnia 1918 r. jest nieczynny z powodu zmniejszenia się epidemii tyfusu plamistego.

II Dom Izolacyjny przy ul. Karola Nr. 28 został otwarty dn. 15-go lutego 1916 r. W domach tych izolowane są osoby z otoczenia chorego na tyfus plamisty, powrotny, ospę i drętvice na okres czasu od 14 do 21 dni.

Izolanci stale znajdują się pod obserwacją lekarską, utrzymywani są kosztem miasta i otrzymują również miejską pościel i odzież. W każdym domu izolacyjnym są dwie kuchnie: chrześcijańska i żydowska. II-gi dom izolacyjny jest czynny do dziś dnia.

Tablica Nr. 4.

Frekwencja domów izolacyjnych.

Izolowano w roku	I Dom Izolacyjny	II Dom Izolacyjny	Razem
1915	387	—	387
1916	2,452	3,341	5,793
1917	593	3,596	4,189
1918 (11 mies.)	859	2,500	3,359

Od 1 stycznia 1918 r. do dnia 1 grudnia t. r. izolowano chrześcian — 791, żydów — 2,568.

Sądownictwo w czasie wojny.

Sprawozdanie

Sekcji Prawnej i Komisji Rozpoznawczo-Pojednawczych
Głównego Komitetu Obywatelskiego.

Nagle ustąpienie rosyjskich władz administracyjnych z Łodzi wywołało jednocześnie szybki wyjazd władz sądowych tak, że żaden sędzia nie został w mieście, pozostawiając archiwum i kancelarję na łasce pisarzy sądowych — wszyscy wyjechali do Warszawy i Rosji.

Gdy C. K. M. O. opanował życiem Łodzi, nie myślał on na razie tworzyć sądów, rozumiejąc, że uzurpatorstwo w sferze sądownictwa jest rzeczą niedopuszczalną, że sędzią można być jedynie z mianowania władzy właściwej lub z wyborów współobywateli. O mianowaniu mowy być nie mogło, tembardziej w momencie paniki i zupełnej dezorientacji społeczeństwa, nie mogło być mowy i o wyborach. Nie poruszano więc i nie chciano poruszać kwestji sądownictwa w Łodzi, jednak życie wkrótce już zmusiło organy obywatelskie do podjęcia i w tym kierunku inicjatywy.

Korzystając z ogólnej zawieruchy, wypełzły na światło najciemniejsze elementy miasta i, zdawało się, zaleją miasto zbrodniami i przestępstwami; czujność, sprawność i niezwykle oddanie się sprawie, często bezgranicznie poświęcenie się Milicji Obywatelskiej, zapobiegły szerzeniu się przestępstw, ale jednocześnie wypłynęła konieczność rozpatrywania spraw i wyrokowania. Początkowo niechęć i jakby nieświadomie, a później na mocy wyraźnej dyrektywy C. K. M. O. zaczęto decydować w mniejszych przestępstwach, skazując przestępcę na krótkotrwały areszt. Dochodzenie w sprawie i wyrokowanie pełniła dzielnica Milicyjna. Naczelnik dzielnicy w otoczeniu wyższych szarż milicji danej dzielnicy sprawę publicznie rozsądzał, skazując lub uwalniając oskarżonego, — oskarżonych o ważniejsze przestępstwa, które zresztą z początku działania Milicji rzadko się zdarzały, — odsyłało do więzienia bez decyzji, odkładając rozpatrzenie sprawy i wyrokowanie do powrotu normalnych czasów i normalnych sądów. Spraw cywilnych nie poruszano zupełnie, gdy jednak do dzielnic milicyjnych zaczęła zwracać się coraz większa ilość mieszkańców, żądając rady lub pomocy w sprawach cywilnych, —

naczelnicy dzielnic stopniowo zmuszeni byli podjąć rozpatrywanie i tych spraw. Jednocześnie odczuto potrzebę, aby kwestje te roztrząsali specjaliści i samorzutnie, z początku w niewielu, a później we wszystkich dzielnicach, obok naczelników dzielnic stają do pracy adwokaci przysięgli, organizując się jednocześnie przy C. K. M. O. w Sekcję Prawną.

Rozpatrywanie spraw w dzielnicach nie miało charakteru formalnego sądenia, jedynie w sprawach karnych czyniono faktyczne dochodzenia, spraw cywilnych nie rozpatrywano zupełnie, wzywano jedynie strony i drogą namowy, apelacji do obywatelskich uczuć, a zrzadka i groźbą starano się skłonić strony do polubownego choćby tymczasowego załatwienia sporu, a były to najczęściej sprawy powstałe na tle niechęci płacenia pensji lub zapomóg pracownikom i służącym, oraz niechęci lub niemożności lokatora płacenia komornego, a jednocześnie konieczności zmuszania właściciela domu do sanitarnego utrzymywania nieruchomości, opłacania stróża i t. p.

Już w pierwszym okresie działalności Milicji do rozpatrywania spraw w większości dzielnic powołano znanych obywateli, chcąc przy ich udziale skuteczniej oddziaływać na strony przy skłanianiu ich do zgodnego polubownego zakończenia sporów, a spraw tych była olbrzymia ilość. Nie posiadamy szczegółowej statystyki za okres czasu do stycznia 1915 roku, liczba jednak załagodzonych cywilnych sporów dochodziła do czterech tysięcy, szczególnie trudne były sprawy powstałe na tle zamknięcia fabryki i niemożności lub wyraźnej niechęci niektórych fabrykantów ratowania robotników od głodowej śmierci.

Łącznikiem między wszystkimi dzielnicami pod względem sądowym była Sekcja Prawna, do której należeli wszyscy wówczas w Łodzi obecni adwokaci przysięgli; na posiedzeniach Sekcji Prawnej były roztrząsane sposoby wyjścia w wielu sprawach powstałych w dzielnicach, przyjmowano tu ogólne dyrektywy i zasady postępowania. Stopniowo S. Pr. stawała się stałą i niezbędną już instytucją. Już więc w sierpniu 1914 r. postanowiono ująć w ramy przepisów działalność sądową i stworzono Komisje Rozpoznawczo-Pojednawcze przy dzielnicach Milicji z trzech osób złożone, członka Sekcji Prawnej adwokata przysięgłego, jako przewodniczącego, obywatela, oraz delegata dzielnicy Milicji, — jako ławników; — aby uniezależnić zupełnie organy sądowe od wykonawczych, wkrótce delegaci Milicji opuścili stanowiska ławników w Komisjach Rozpozn.-Pojedn., ustępując miejsce drugiemu obywatelowi, chcąc zaś zdemokratyzować obywatelskie sądownictwo i nadać mu więcej autorytetu, C. K. M. O. na wniosek Sekcji Prawnej w początkach października 1914 r. wprowadził delegatów robotników, wybranych przez przedstawicieli kas chorych i Związków Zawodowych do C. K. M. O. i Komisji

Rozpoznawczo-Pojednawczych, skład których ostatnio stanowili: adwokat przysięgły, jako przewodniczący, delegat od robotników i delegat od obywateli, jako ławnicy. Komisje te w sprawach cywilnych, jak to wskazuje ich nazwa, przedewszystkiem dążyły do polubownego załatwienia sprawy, zachowując kolejność co do nagłości spraw; przedewszystkiem rozpatrywano nagle, bezsporne oraz sporne, wypływające z najmu lokalu lub najmu usług osobistych, następnie inne nieobjęte moratorium;— orzeczenia Komisji nie odpowiadały formą wyrokowi sądowemu, a z jednej strony ustalały pewne przesłanki, na które strony zgadzały się lub które ustalił komplet, rozpatrując sprawę, z drugiej strony zawierały orzeczenie kompletu Komisji, nakazujące stronie lub stronom płacić pewną sumę tygodniową na poczet należności, lub wykonać jakąś czynność w oznaczonym terminie.

Decyzja Komisji nie podlegała apelacji, stronom służyła jedynie droga kasacji do Sekcji Prawnej, która w komplecie w kasacyjnym porządku sprawę rozpatrywała, przesyłając ją po skasowaniu do innej dzielnicy.

Stopniowo faktyczny stan rzeczy zmienił K. R. P. w sądy obywatelskie, które dążąc zawsze do polubownego zakończenia sprawy, zmuszone były jednak do wyrokowania i czuwania nad wykonaniem wyroków. To ostatnie szczególnie było trudnem, gdyż wpływanie na ambicję i honor dłużnika i apelowanie do jego obywatelskości często nie wystarczało, do zwykłego środka egzekucyjnego — licytacji ruchomości nie chciano się uciekać, rozumiejąc, jak bardzo rujnującem i niebezpiecznem ze względu na spekulację i złą wolę ludzką byłoby wkroczenie na tą drogę — trzeba było jednak wprowadzić jakiś rygor wykonawczy, gdyż bez niego wyroki były jedynie martwą literą i zamiast regulować życie, wywoływały jeszcze większe pogmatwanie stosunków, tembardziej, że Komisje Rozpoznawczo-Pojednawcze zasądzały zawsze tylko niewielkie raty i tylko po uprzednim ustaleniu, że powód rzeczywiście jest w nędzy, a pozwany może na rzecz jego wypłacać minimalne raty. Po długich debatach Sekcja Prawna w początkach stycznia r. b. wprowadziła pod presją anormalnych czasów i stosunków rygor niedopuszczalny w czasach normalnych—rygor przymusu osobistego dla uporczywego niewypłacalnego dłużnika.

Wprowadzając rygor przymusu osobistego Sekcja Prawna zdawała sobie sprawę z powagi tego kroku i zaleciła wielką ostrożność w stosowaniu go: protokół z 8 stycznia głosi:

„ . . . przymus osobisty stosować można jedynie w ostateczności, po wyczerpaniu wszelkich innych środków, gdy będzie ustalona zła wola dłużnika, gdy zostaje ustalone, że dłużnik faktycznie może, a nie chce płacić, gdy upłyne termin ustalony przez K. R. P. do dowolnego wykonania wyroku i gdy w decyzji K. R. P. przymus osobisty przez K. R. P. będzie przewidziany,— termin, nie dłużej niż siedem dni, zależnie od uznania K. R. P.“

Postanowiono też przymus osobisty zaledwie w 488 sprawach na kilkanaście tysięcy spraw cywilnych, a wykonano przymus osobisty zaledwie w 31 wypadkach; cyfry te wskazują, że wprowadzenie tego środka nie chybiło celu, przeciwnie sama świadomość, że może nastąpić decyzja o zastosowaniu przymusu osobistego, wpływała na regulowanie stosunków cywilnych.

Nie mniej ważną i trudną do rozstrzygnięcia kwestją była kwestja tenuty dzierżawnej za wynajmowane lokale i związana z tem kwestja eksmisji. Z jednej strony lokatorzy nie byli w stanie płacić komornego, gdyż nawet zamożniejsi, wskutek zamknięcia banków nie posiadali gotówki, z drugiej strony właściciele domów przynaglani przez organy milicyjne, sanitarne, obywatelskie i władze musieli wydatkować nieraz poważniejsze sumy na utrzymanie domów; sprawę komplikowało jeszcze wydanie właścicielom domów, przed wojną jeszcze, weksli mieszkaniowych. W sprawach tych Sekcja Prawna przyjęła dyrektywę zasądzenia przeważnie niewielkich rat tygodniowych na poczet należności za komorne, przyczem nie zasądzano nigdy całości, nawet w tych wypadkach, kiedy, ze względu na osobę dłużnika, można było zasądzić większą sumę, nakazywano płacić jedynie 40 — 60⁰/₀ należności, gdyż większość członków Sekcji Prawnej liczyła się z prawdopodobieństwem obniżenia komornego za czas trwania wojny w drodze prawodawczej. O ile lokator wydał poprzednio weksle na komorne, to winien był wpłacać na ich rachunek drobne raty pod niezbędnym jednak warunkiem odnotowywania rat na samym wekslu; jeżeli właściciel domu nie mógł weksli przedstawić, gdy je uprzednio zdyskontował, to raty komorniane nie były zasądzone. Eksmisja w zasadzie była postanawiana w nadzwyczajnych wypadkach, faktycznie jednak z wyroków sądów obywatelskich nie była nigdy stosowaną. Poważne trudności przedstawiały sprawy między pracodawcami i pracownikami o usunięcie z posad bez wymówienia, o zmniejszenie płacy, o wypłacanie zapomóg i t. p. Jakkolwiek przyjęto pewną wytyczną, opartą na poglądzie znacznej większości członków Sekcji Prawnej, to jednak unikano zasadniczego rozstrzygnięcia tych spraw i prawie wszystkie zakończano polubownie.

W sprawach cywilnych K. R. P. zachowały kompetencje dawnych sądów pokoju, sprawy z powództwem ponad 300 rb. rozpatrywała Sekcja Prawna w cywilnym komplecie z trzech adwokatów przysięgłych złożonym; kasacyjnym sądem dla K. R. P. i cywilnego kompletu Sekcji Prawnej, była Sekcja Prawna w pełnym składzie. Za czas od 1 stycznia do 1 kwietnia 1915 roku z ogólnej liczby spraw cywilnych ze wszystkich K. R. P. mianowicie z 5015 spraw zaskarżono 275 decyzji, z których 71 Sekcja Prawna uwzględniła, kasując decyzję K. R. P. Pozatem w 8-iu wypadkach były zwoływane rady familijne pod przewodnictwem przewodniczącego właściwej K. R. P., w trzech wypadkach były

sporządzane spisy inwentarza po zmarłych i w jednym wypadku był postanowiony sekwestr.

Sekcja Prawna rozpatrzyła 324 sprawy cywilne. Sądy obywatelskie nie zasądzały żadnych kosztów sądowych, nie pobierały też żadnych opłat. Należy jeszcze podkreślić niezwykłą i niepraktykowaną w sądach normalnych szybkość naznaczania terminów, w rzadkich tylko wypadkach sprawa nie była wyznaczoną i zakończoną w ciągu 3—4 dni.

Nie mniejszą była praca K. R. P. i Sekcji Prawnej w sprawach karnych, — olbrzymia ilość karnych spraw, przeszło trzy tysiące w ciągu trzech miesięcy, jest dowodem, jak czujnie tropiła przestępców Milicja Łódzka. Nawet lata największej w Łodzi przestępczości, lata 1901—1903 i 1910—1912 nie dawały, jak wykazuje statystyka, takiej ilości spraw karnych. Kilkanaście miesięcy niezwykle energicznej działalności Milicji, rzec można, oczyściło miasto z przestępców tak, że władze niemieckie, przejmując miasto otrzymały je nietylko ze śmieci i brudów oczyszczone, ale też znacznie z brudów i szumowin ludzkich wymiecione.

Kompetencja K. R. P. w sprawach karnych była bardzo niska, rozpatrywały one i decydowały w sprawach, w których zdaniem K. R. P. (gdyż nie kierowano się żadnym kodeksem karnym) kara winna sięgać 7 dni aresztu i 25 rb. grzywnien; gdy K. R. P. dochodziła do wniosku, że dokonane przestępstwo jest większej wagi, sprawę po ustaleniu śledczem do zawyrokowania przesyłano do Sekcji Prawnej, która albo wyrokowała od razu, albo polecała dopełnić śledcze dochodzenie. Ogólna ilość zapadłych wyroków w K. R. P. w czasie do 1 stycznia 1915 r. wyniosła 729, zaś w czasie od 1 stycznia do 1 kwietnia 1915 r. wyniosła 2574, w tym w 1452 sprawach zapadły wyroki skazujące 2011 osób na kary, z których największa ilość bo 1016 na karę aresztu do 7 dni. Z liczby skazanych przez K. R. P. nieletni dają 22⁰/. Wyroki K. R. P. w drodze kasacyjnej były zaskarżone do Sekcji Prawnej w 130 wypadkach.

Statystyka wyroków w sprawach karnych, wydanych przez Sekcję Prawną za czas od 1 stycznia do 1 kwietnia 1915 r. wykazuje:

Statystyka

wyroków w sprawach karnych wydanych przez Sekcję Prawną przy C. K. M. O. m. Łodzi za okres od 1 stycznia do 1 kwietnia 1915 roku.

I. Ogólna ilość wyroków . . .	426
II. Z tego przypada na mężczyzn 387 czyli 90,2 ⁰ /o	
" " " " kobiety . 39	9,8 ⁰ /o
	<hr/>
razem 426	czyli 100 ⁰ /o

III. Delikwentów było:

do lat 20 włącznie	155	czyli	36,4 ⁰ / ₀
do lat 20—40 włącznie	218	„	51,1 ⁰ / ₀
po nad lat 40 „	53	„	12,5 ⁰ / ₀
			razem 426
			czyli 100 ⁰ / ₀

IV. Wysokość kar nałożonych przez S. P.

każy do 1 miesiąca	263	czyli	62,0 ⁰ / ₀
„ „ 2 „	73	„	16,8 ⁰ / ₀
„ „ 3 „	41	„	9,0 ⁰ / ₀
„ „ 4 „	13	„	3,2 ⁰ / ₀
„ „ 5 „	7	„	1,7 ⁰ / ₀
„ „ 6 „	27	„	6,8 ⁰ / ₀
„ „ 8 „	1)	„	0,5 ⁰ / ₀
pokuta kościelna	1)	„	0,5 ⁰ / ₀
			razem 426
			czyli 100 ⁰ / ₀

V. Co do jakości przestępstw przypada na:

kradzież	290	czyli	68,1 ⁰ / ₀
paserstwo	35	„	8,2 ⁰ / ₀
przywłaszczenie	15	„	3,5 ⁰ / ₀
ucieczka z więzienia	15	„	3,5 ⁰ / ₀
oszustwo	14	„	3,1 ⁰ / ₀
usiłowanie kradzieży	15	„	3,5 ⁰ / ₀
kradzież z włamaniem	13	„	3,1 ⁰ / ₀
fałszowanie monet	7	„	1,6 ⁰ / ₀
samowola	6	„	1,4 ⁰ / ₀
opór milicji	6	„	1,4 ⁰ / ₀
usiłowanie rabunku	3	}	2,8 ⁰ / ₀
rabunek	2		
bójka publiczna	2		
inne	3		
			razem 426
			czyli 100 ⁰ / ₀

W wyrokach karnych, ogłaszanych przez K. R. P. uderza rubryka „kary cielesne“, które zastosowano w 30 wypadkach; jest to znowu wynik nienormalnych czasów: istną plagą dla miasta byli małoletni złodzieje recydywiści, których nie odstraszały napomnienia, groźby, areszty i dla których nawet w normalnych

czasach Łódź nie miała domu poprawczego, a nawet dostatecznej ilości ochron i przytułków. Zdarzyło się, że niejeden młodociany przestępca odsiadywał krótkotrwały areszt 5 do 6 razy, że chwytano go na kradzieży co kilka dni. Jedynie stosowaniem plag Milicja ukrócić mogła te fakty, aby zaś usunąć samowolę i zbyt wielką pochopność do wymierzania kar przez milicję, Sekcja Prawna zmuszona była, jako malum necessarium wprowadzić do swego kodeksu karę cielesną, którą odłąd można było stosować jedynie na skutek decyzji K. R. P., i jedynie w stosunku do uporczywego recydywisty lub beznadziejnego, co do poprawy, wyrostka.

Dochodzenia śledcze stanowiły obowiązek przewodniczącego K. R. P. danej dzielnicy, a w sprawach ważniejszych i nagłych Sekcja Prawna delegowała specjalnie swych członków do przeprowadzenia dochodzenia, jak to miało miejsce przy dwukrotnem zabójstwie i w słynnych sprawach o fałszerstwo bonów łódzkich, gdzie śledztwo przez dwóch członków Sekcji było prowadzone w Łodzi, Pabjanicach i Piotrkowie i akta objęły cztery duże tomy. Sekcja Prawna opiekowała się również i więzieniem, które pozostawało pod zarządem specjalnej straży więziennej. Konieczność stopniowego opróżnienia więzienia wobec napływu coraz to nowych skazanych przez Sekcję Prawną i K. R. P., niemożliwość pozostawienia w więzieniu kilkuset ludzi, którzy jako pozostający pod śledztwem, pozostawieni byli przez władze rosyjskie — wskazały Sekcji Prawnej konieczność zwalniania wielu osadzonych, więc po zwolnieniu politycznych przestępców, zwalniano tych, którzy odsiedzieli $\frac{3}{4}$ kary, którzy wzorowo prowadzili się w więzieniu, którzy wreszcie byli pod śledztwem za przestępstwa często nawet poważne, ale co do których można było ustalić osobiste dane i powziąć pewność co do możliwości egzystencji po zwolnieniu z więzienia.

Sekcja Prawna, jako organ nadzorczy w stosunku prawnej działalności obywatelskiej uchwałała instrukcje dla Milicji, dążąc do zachowania takich praw obywatelskich, jak nietykalność mieszkania (dokonywać rewizji wolno było jedynie na skutek piśmienenego polecenia przewodniczących K. R. P. lub wyższych szarż milicji), jak wolność osobista (aresztowany musiał być stawiony przed K. R. P. najdalej w ciągu 24 godzin od aresztowania) i t. p.

Pozatem Sekcja Prawna była organem prawno-doradczym w stosunku do komitetów obywatelskich, dając swą opinię w bardzo wielu sprawach przy pośrednictwie swego delegata w C. K. M. O. i Głównym Sekretarjacie oraz przyjmowała udział przy opracowaniu prawie wszystkich regulaminów, instrukcji i t. p.

Działalność K. R. P. i Sekcji Prawnej spotykała się zawsze z uznaniem ogółu mieszkańców, a kto zda sobie sprawę z trudności prowadzenia sądownictwa w tak nienormalnych czasach, bez właściwego sądom autorytetu i bez faktycznej egzekutywy,

ten będzie musiał podnieść wysoce obywatelską działalność wszystkich członków sądów obywatelskich i kancelarii sądowych, tem więcej, że wszyscy przez cały czas działalności sądów obywatelskich pracowali bezpłatnie, przyczem pracowali dosłownie dnie całe, nie wyłączając świąt i niedziel. Niewielka ilość adwokatów przysięgłych, jacy pozostali od wybuchu wojny w Łodzi, w liczbie zaledwie kilkunastu, uważała za niemożliwe połączenie ról sędziego i obrońcy sądowego i dlatego dobrowolnie zrzekła się praktyki adwokackiej przez cały czas swej działalności, co dało możność całkowicie poświęcić się sądownictwu, ale miało tę ujemną stronę, że pozbawiło ludność obrońców i utrudniło samym sądom pracę, gdyż otrzymywały one sprawy nieopracowane i często zgoła mylnie postawione.

Sądownictwo obywatelskie w Łodzi niewątpliwie miało i musiało mieć wiele braków, stale jednak się doskonaliło i jego, niewątpliwie wielkie, zalety dopiero w drodze porównań można ocenić.

Jeszcze przed zamknięciem działalności sądów obywatelskich Sekcja Prawna opracowała kilka projektów sądów specjalnych, jak to: dla nieletnich przestępców, dla spraw komornianych i t. p. oraz projekty ogólnej reorganizacji sądownictwa obywatelskiego. Te prace — teoretyczne i praktyczna praca w sądownictwie dały możność adwokataturze łódzkiej zająć odrazu określone stanowisko przy projektowaniu wprowadzenia nowego sądownictwa przez władze niemieckie. Sądy obywatelskie w Łodzi powstały samorzutnie, nie były powołane ani zatwierdzone przez żadne władze. Za czasów powrotu władz rosyjskich komunikowano im jedynie o istnieniu sądów obywatelskich, — władze niemieckie dwukrotnie akceptowały ich działalność.

W końcu marca 1915 r. władze niemieckie kilkakrotnie informowały Sekcję Prawną o wprowadzeniu nowego ustroju sądowego dla okupowanej części Królestwa Polskiego i proponowały, aby adwokaci przysięgli zajęli miejsce sędziów w Łodzi, wreszcie na posiedzeniu Sekcji Prawnej z dn. 23 marca 1915 r. prezydent policji odczytał projekt organizacji sądownictwa na okupowanym terytorjum Królestwa Polskiego, i zapytał czy członkowie Sekcji zechcą zająć stanowiska sędziów w sądach nazwanych w projekcie — Sądami Gminnymi. Na posiedzeniu tem udzielono następującej odmowy, stanowiącej jednogłośnie zapatrywanie Sekcji na daną sprawę, a mianowicie:

1. Po opuszczeniu części Królestwa Polskiego przez władze rosyjskie, społeczeństwo polskie opanowało wszystkie sfery życia cywilno-społecznego i dziedzinę porządku publicznego; wprowadzone przez społeczeństwo urządzenia działają naogół prawidłowo, drobne zaś usterki, wywołane zresztą wyjątkowymi warunkami,

są usuwane w miarę możności, uważamy więc, że wszelkie zmiany w tych urządzeniach, mające źródło poza społeczeństwem, nie są pożądane.

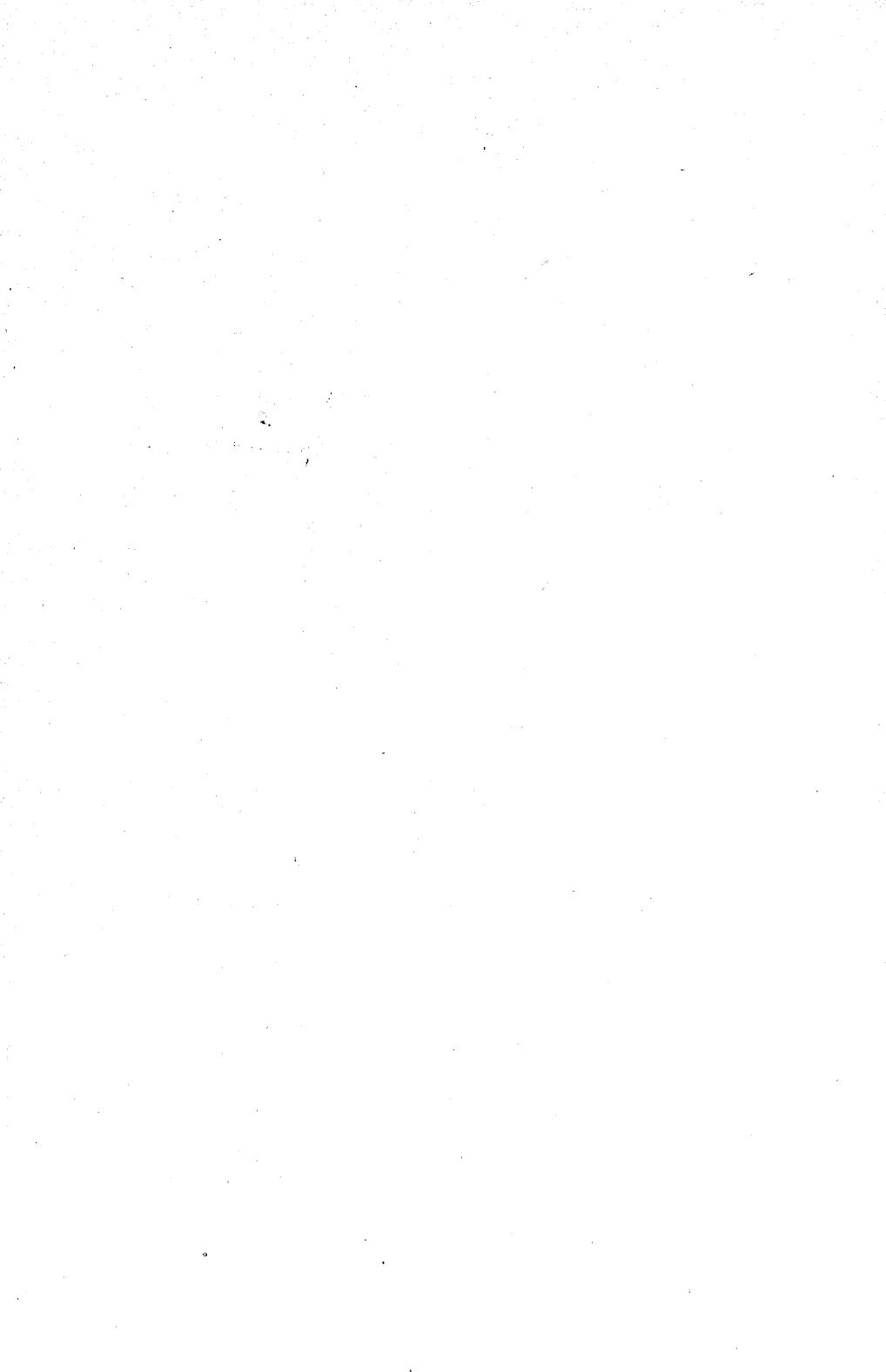
2. Zgodnie z powyższem, uznając za konieczne usunięcie pewnych braków w dzisiejszem urządzeniu sądów obywatelskich ewent. ich reorganizację, uważamy jedynie za wskazane, aby i sądownictwo wyszło z łona naszego społeczeństwa, obradowało i ferowało wyroki wyłącznie po polsku i było całkowicie ześrodkowane w kraju. Dla tych przyczyn, a również wobec tego, że obywatele Królestwa Polskiego nie mogą przed ostatecznem zdecydowaniem dalszych losów kraju przyjmować urzędów innego państwa, a tem bez kwestji byłoby mianowanie sędziów przez władze niemieckie, uważamy za niemożliwy czynny udział nasz w proponowanych nam sądach z wyższą instancją poza granicami Królestwa Polskiego, z nominowanymi sędziami i prokuratorami z pośród urzędników niemieckich, z całkowitym procesem (z wyjątkiem sądów gminnych) w języku niemieckim.

3. Niezależnie od tego uważamy za konieczne zaznaczyć, że nawet lepsza od dotychczasowej organizacja sądownictwa, jeżeli będzie wprowadzoną bez uwzględnienia zasadniczego warunku prawidłowego wymiaru sprawiedliwości — mianowicie stosowania języka ojczystego, nie może zadowolić potrzeb społeczeństwa polskiego.

4. Poza tymi względami natury ogólnej, na decyzję naszą wpływa niezmiernie ważny wzgląd praktyczny — nieznajomość języka niemieckiego, co uniemożliwiłoby sumienne spełnianie proponowanych nam obowiązków.

W rezultacie nakazem Prezydum Policji przerwano działalność K. R. P. i Sekcji Prawnej z dniem 1 kwietnia 1915 r., jednocześnie adwokatom przysięgłym za odmowę udziału w sądownictwie zabroniono zajmować się adwokaturą pod karą 1000 rubli za każdą czynność adwokacką, niezależnie od tego nałożono na miasto 30,000 marek miesięcznej kontrybucji. Zaczęto stopniowo zaprowadzać sądy według nowej organizacji; do czasu przerwania działalności Milicji nie wszystkie jednak uruchomiono, — na sędziów sprowadzono niemieckich urzędników, na ławnikówznaczono miejscowych obywateli pod groźbą stosowania ciężkich represji pieniężnych i wywiezienia wrazie nieprzyjęcia mandatu.

Budżety Wojenne m. Łodzi

za 1914/15, 1915/16, 1916/17, 1917/18 i 1918/19.

4-go sierpnia 1914 roku, po wyjściu Władz Okupacyjnych Rosyjskich uformował się Główny Komitet Obywatelski, który objął Zarząd Miasta. Stało się to w momencie ogólnego zamieszania. Przypuszczano, że objęcie władzy ma charakter prowizoryczny. Środkami pieniężnymi nie rozporządzano, pracę rozpoczęto bez wszelkiego budżetu i dopiero po skończeniu działalności Główny Komitet Obywatelski przystąpił do ułożenia sprawozdania kasowego, które zostało dwukrotnie skontrolowane: pierwszy raz przez komisję rewizyjną, wybraną z łona gwarantów pożyczki miejskiej, drugi raz przez komisję, wyłonioną, na rozkaz prezydenta policji v. Oppena, przez Magistrat m. Łodzi, mianowany przez Władze Okupacyjne. *)

Sprawozdanie Kasowe Głównego Komitetu Obywatelskiego przedstawia całokształt finansowej gospodarki Komitetu Obywatelskiego. Ma ono charakter dorywczy, lecz jest o tyle ciekawe, że dosadnie charakteryzuje linię wytyczną Komitetu Obywatelskiego. Trzeba powiedzieć, że przy układaniu następnych budżetów wzorowano się na doświadczeniach, uczynionych w przeciągu 11-to miesięcznej egzystencji przez Główny Komitet

*) Komisja rewizyjna, wyłoniona przez Magistrat, pisze pomiędzy innymi w swoim protokole, co następuje:

„Już same księgi, tytuły bilansu i wielka ilość podkomitetów i sekcji Obywatelskich, dochodzących do liczby 36 wskazują, że b. Komitet Obywatelski przedstawiał organ administracyjny, obejmujący wszystkie działy życia i potrzeb miasta Łodzi zaraz po wybuchu wojny, t. j. od dnia 4 sierpnia 1914 r. Olbrzymie zadanie b. Komitetu Obywatelskiego w tak dużym pod względem ilości mieszkańców mieście jak Łódź, z chwilą opuszczenia miasta przez Władze Rządowe wymagało znacznych funduszy pieniężnych, których na razie nie było. Obmyślenie tych środków dla podtrzymania miasta i egzystencji ludności biednej, szkół, szpitali, na utworzenie Milicji Obywatelskiej, sądownictwa i t. p. należało wyłącznie do Komitetu Obywatelskiego. Wobec tak wyjątkowego zadania b. Komitetu Obywatelskiego niżej podpisani Członkowie Komisji Rewizyjnej z ramienia Magistratu nie ograniczyli się na prostym sprawdzeniu bilansu z księgami i dokumentami, lecz zadali sobie pracę: 1) dokładnego ustalenia i objaśnienia wszystkich bez wyjątku źródeł dochodowych, jakimi rozporządzał i z których czerpał b. Komitet Obywatelski, aby sprostać trudnemu zadaniu i 2) objaśnienia i rozsegregowania wszystkich rozchodów na potrzeby miasta aż do chwili objęcia Zarządu tegoż miasta przez nowy Magistrat.

Obywatelski, *) ustępując 1-go lipca 1915 roku Radzie Miejskiej i Magistratowi z nominacji.

Zasadniczy błąd Głównego Komitetu Obywatelskiego polega na tem, że gospodarke swoją oparł wyłącznie na pożyczkach i nie szukał innych źródeł dochodu. Nie pobierał on np. żadnych podatków, jedyny większy wpływ pochodził z wyrębu lasu, natomiast w wydatkach swoich starał się Główny Komitet Obywatelski o utrzymanie wszelkich instytucji, które były wykładnikami naszego życia społecznego, a więc wydał rb. 2,792,810.49 Komitetowi Niesienia Pomocy Biednym, szpitale pochłaniają około rb. 300,000.—, szkolnictwo przeszło rb. 250,000.—, prawie tyleż kosztuje Milicja. Dziwnem się wydaje, że na kuchnie wydano nikłą sumę rb. 40,000.— **)

Budżet za rok 1915/16 obejmuje okres 9 miesięcy, t. j. od 1/7 1915—1/4 1916. I to zamierzenie nosi charakter dorywczej roboty, co uwidoczniają następujące szczegóły. Podatki redukują się do dwóch pozycji: od piwa i od widowisk. Obroty Delegacji Zaprowiantowania Miasta i Komitetu Rozdziału Chleba i Mąki są włączone w całości do budżetu. Zysk z tych dwóch pozycji jest ujawniony, lecz wysięgowany. W rubryce „zapomogi dla rodzin rezerwistów rosyjskich“ figuruje we „wpływach“ zwrot od Rządu Rosyjskiego sum wyłożonych na zapomogi dla rodzin rezerwistów i utrzymanie żołnierzy-inwalidów rosyjskich. W delegacji Szkolnej na utrzymanie szkół niemieckich jest wyznaczona suma Mk. 498,000.—, na utrzymanie szkół polskich Mk. 760,000.—, na utrzymanie szkół żydowskich Mk. 442,400.— Stosunek sum wyznaczonych nie jest w żadnym stosunku do ilości mieszkańców odpowiednich kategorii.***) Nie wyznaczono ani jednego feniga na instytucje kulturalne. Subsydja dla instytucji społecznych wynoszą zaledwie Mk. 411,500.—. Najlepiej charakteryzuje dorywczość pozycją: „przewyżka z roku poprzedniego Mk. 4,660,000.—“, gdy tymczasem budżet za rok 1915/16 wykazuje niedobór w wysokości Mk. 10,000,000.—, który zostaje pokryty pożyczką, przyczem, jak widać z sprawozdania Kasy Głównej, suma Mk. 4,660,000.— jest zupełnie błędną, gdyż wynosi w rzeczywistości Mk. 3,346,580.38. Tak znaczna różnica powstała wskutek tego, że aserwaty, depozyty i pożyczki były wpisywane do księgi kasowej, jako wpływ, bez obciążania odpowiedniego rachunku.

*) Od 4 sierpnia 1914 r. do 1 lipca 1915 r.

**) Kwestja Tanich Kuchen wielokrotnie była poruszana na posiedzeniach Komitetu Niesienia Pomocy Biednym i natrafiała zawsze na silny opór, specjalnie ze strony duchowieństwa, które w zakładaniu tanich kuchen widziało niebezpieczeństwo dla życia rodzinnego, wskutek czego główny nacisk położony był na rozdawnictwo artykułów spożywczych i na wsparcia gotówkowe.

***) Według spisu ze stycznia 1918 r. w Łodzi: było: katolików 47,70/o, ewangelików 11,30/o, żydów 40/o.

Budżet na rok 1916/17 przedstawia już poważny krok naprzód, chociaż w dalszym ciągu sprawa podatków bezpośrednich jest wielce zaniedbana. Przybywa tylko podatek od psów, transportów, podatek drogowy oraz 50% dodatek do podatku gruntowego. Zysk w Delegacji Zaprowiantowania Miasta i Komitecie Rozdziału Chleba i Mąki podany jest, jako zabezpieczenie przed ewentualną stratą przy sprzedaży, różnica kursowa i t. p. w wysokości Mk. 432,000.—. Obrót Delegacji Zaprowiantowania Miasta i Komitetu Rozdziału Chleba i Mąki włączony jest do budżetu. Jako wpływ od Rządu Rosyjskiego figuruje fikcyjna suma Mk. 1,400,000.— i t. d. Koncesje miejskie wykazują większe dochody.

Magistrat zaznacza swoje prawa, co do zwrotu kosztów kuracji od gmin zamieszcowych, pomieszczając sumę Mk. 400,000.— *)

Na urzędnia tanich kuchni po raz pierwszy wyznaczona jest większa suma Mk. 2,000,000.—. Dla szkół średnich asygnuje się Mk. 50,000.— **)

Słowem, że widzimy w budżecie na rok 1916/17 większą staranność i dbałość o interesy i potrzeby miasta, niż w poprzednim.

Dnia 17 stycznia 1917 r. odbyły się wybory do Rady Miejskiej, lecz pierwsze posiedzenie zwołane zostało dopiero dnia 23 maja 1917 r. Zwłoka powstała wskutek uzależnienia rozpoczęcia pracy Rady Miejskiej od uregulowania sprawy zamianowania polskich burmistrzów. Wskutek przeciągających się pertraktacji Rada Miejska dopiero w sierpniu 1917 roku przystąpiła do obrad budżetowych, które trwały aż do 17 stycznia 1918 roku.

Pierwsza Rada Miejska z wyboru ułożyła budżet, który wskazuje, że potrzeby miasta, jak również źródła dochodów zostały znacznie szerzej uwzględnione. Widzimy wzmoczenie się oddziału podatkowego i koncesyjnego. Wprowadzono podatek okienny, gruntowy, od biletów tramwajowych Kolejek Miejskich i Dojazdowych, prócz tego podatek od gazu i elektryczności i 15% podatek repartycyjny, pozatem wstawiono pozycję „podatki Mk. 2,465,124.71“ bez wyspecyfikowania. ***) Z drugiej zaś strony powiększone są wydatki na Wydział Niesienia Pomocy Biednym, a przede wszystkim na Wydział Szkolnictwa (odnośna suma zostaje powiększona z Mk. 1,841,000.— na Mk. 3,432,639.73). Poraz pierwszy

*) Suma ma w wykonaniu charakter czysto teoretyczny, gdyż z tego tytułu wpłynęło, jak widać ze sprawozdania Głównej Kasy miasta Łodzi, Mk. 72,330,14.—

**) Co prawda w rubryce cele dobroczynne (sic). W teje samej rubryce pomieszczone jest subsydjum dla ochotniczej straży ogniowej Mk. 84,000.—

***) Wpływ z tego tytułu wynosi tylko Mk. 1,175,000.—, a to wskutek tego, że część podatków za późno została przez Radę Miejską zanotowana, część zaś nie została zatwierdzona przez Władze Okupacyjne.

Tablica Nr. 1.

	1914/15		1915/16		1916/17		1917/18		1918/19	
Koncesje.										
Tramwaje Miejskie	55,555	33	249,094	—	125,573	86	132,849	33	200,000	—
Gazownia Miejska			222,000	—	259,900	—	380,031	93	380,160	—
Rzeźnia "	1,871	41	47,128	—	33,384	92	44,388	09	24,100	—
Elektrownia "			106,600	—	81,533	48	79,002	93	78,640	—
Koleje Dojazdowe					4,600	—	5,400	—	5,400	—
Z rozklejania afiszów					8,482	67	9,741	71	18,500	—
Z targowisk							20,192	—	4,000	—
Dochody z dzierżawy targowisk					13,382	17	19,302	23	15,000	—
	57,426	74	624,822	—	526,857	10	690,908	22	725,800	—
Podatki.										
Podatek od zabaw			72,000	—	126,830	35	256,731	55	300,000	—
" " psów					26,478	50	31,682	50	18,000	—
" okienny i mieszkaniowy							152,600	55	100,000	—
" gruntowy					351,450	13	763,163	60	650,000	—
" repartycyjny (15 ^{0/0})							405,042	50	45,000	—
" od nieruchomości							1,175,000	—	900,000	—
" miejski (50 ^{0/0})									500,000	—
" od dochodu									4,000,000	—
Kary za nieprzestrzeganie przepisów podatkow.									1,000	—
Podatek transportowy					12,336	05	222,755	70	91,750	—
Dochód od opłat stemplowych									1,000	—
Podatek od przyrostu wartości nieruchomości									50,000	—
Z targowisk					679	67	32,935	99		—
Opłaty za poświadczenie ksiąg handlowych							771	24	350	—
Podatek gminny od dokumentów rejentalnych							22,241	56		—
Świadectwa na handel uliczny							734	—	500	—
Dzierżawa miejskich budynków i placów			3,178	—	9,303	88			18,000	—
Opłaty miejskie od weksli protestowanych							49,126	82		—
Dodatek na sądy pokoju					37,569	07				—
Nieprzewidziane										—
			75,178	—	564,647	63	3,112,786	01	6,675,600	—

		1914/15		1915/16		1916/17		1917/18		1918/19	
Podatki konsumcyjne											
Podatek od piwa				130,000	--	14,939	36	13,453	69	10,000	--
Podatek od biletów tramwajowych						141,276	80	588,871	57	750,000	--
Podatek od użycia gazu i elektryczności								208,138	10	250,000	--
Zysk z operacji Kom. Rozdz. Chleba i Mąki		20,028	78	514,350	--			971,939	80	422,460	--
Zysk od Wydż. Zaprow. Miasta		278,030	13	679,000	--	3,354,069	29	2,878,099	15	1,412,040	--
Nieprzewidziane dochody i Monopole		38,939	88			757,223	43	1,374,115	24	1,875,000	--
		336,998	79	1,323,350	--	4,267,508	88	6,034,617	55	4,719,500	--
Inne dochody											
Nieprzewidziane dochody Zarządu Głównego						1,333	51	39,201	57		
Wydział Dobroczynności Publicznej				1,000	--	99,342	16	450,236	76	578,600	--
Komitet Tanich Kuchen										500,000	--
Wydział Finansowo-Rachunkowy (różne wpływy)				13,330	--			35,142	88	13,297	--
a) Urząd sekwestracyjny								64,374	80	30,000	--
b) Komisja Targowa								1,575	75	70,000	--
Wydział Szkolnictwa						342,897	18	319,522	23	365,700	--
" Budownictwa		605	94	3,000	--	42,554	14	260,281	08	448,158	--
" Zdrowotności Publicznej				413,000	--	102,633	05	114,433	71	189,000	--
" Oczyszczania Miasta						3,336	48			75,000	--
" Gospodarczy										137,000	--
a) Dział kwaterunkowy						224,487	92	542,878	30	219,000	--
b) Oddział Adm. Nieruchomości										256,520	--
c) Dostawa Podwód								110,468	15		--
Wydział Plantacji Miejskich						270	--	725	--	6,000	--
" Kontroli Miar i Wag		6,445	07	17,000	--	30,011	93	37,855	71	40,000	--
Urząd Stanu Cywilnego						5,942	63	5,778	25	8,000	--
Zwrot kosztów Magistratu		1,000	--								--
		8,051	01	447,330	--	852,809	--	1,982,474	19	2,936,775	--
Pożyczka Miejska		6,861,259	19	1,296,000	--	10,149,972	25	20,000,000	--	20,000,000	--

ujawniona zostaje w budżecie pomoc dla dzieci szkolnych. Założony zostaje Wydział Statystyczny (Mk. 20,000.—).

Zasadniczym błędem układu budżetu, na który w czasie rozpraw zwrócono uwagę, jest nieprzeprowadzenie podziału na wydatki i wpływy zwyczajne i na wydatki i wpływy nadzwyczajne. Zostało to uskutecznione w budżecie na rok 1918/19.

Budżet na rok 1918/19 został przedstawiony Radzie Miejskiej dopiero we wrześniu, t. j. pół roku po rozpoczęciu się roku budżetowego. Tego rodzaju opóźnienie powinno być stanowczo omijane i należy bezwzględnie baczyć, aby budżety zatwierdzone były przed ich wykonaniem.

W tablicy Nr. 1 przytaczamy zestawienie dochodów miasta za okres 1914—1919 r.

Jak widzimy z danych w tej tablicy zawartych, budżet na rok 1918/19 świadczy o dalszym postępie gospodarki miejskiej. Powiększa się cały szereg podatków. Wprowadzony zostaje podatek dochodowy, podatek 50% miejski od podatku patentowego, dodatek do opłat stemplowych przy zmianie tytułu własności, oraz podatek od przyrostu przy sprzedaży nieruchomości. Podatek okienny zostaje zamieniony na podatek mieszkaniowy. Zostaje przeprowadzona taksacja własnych lokali i odnośna suma zostaje wprowadzona do budżetu—Mk. 99,450. —. Potrzeby miasta zostają szerzej uwzględnione, jak to uwidoczniają zestawienia poniżej podane (patrz tablica Nr. 3, 4 i 5). Stopniowy rozwój wpływów miejskich obrazuje najlepiej tablica Nr. 1, zawierająca szczegółowe zestawienie dochodów miasta za okres wojny europejskiej.

Zwracamy również uwagę na znakomite powiększenie się podatków bezpośrednich na korzyść podatków konsumcyjnych i monopolii (patrz tablica № 2).

Tablica Nr. II.

	1914/15,	15/16,	16/17,	17/18,	18/19
Dochód z koncesji	0,8 ⁰ / ₀	4,5 ⁰ / ₀	3,2 ⁰ / ₀	2,2 ⁰ / ₀	2 ⁰ / ₀
Dochód z podatków	0 ⁰ / ₀	0,6 ⁰ / ₀	3,3 ⁰ / ₀	10,1 ⁰ / ₀	19,2 ⁰ / ₀
Dochód z podatków konsumc. i monopolii	4,6 ⁰ / ₀	9,6 ⁰ / ₀	26,1 ⁰ / ₀	19,1 ⁰ / ₀	13,5 ⁰ / ₀
Inne dochody	0,2 ⁰ / ₀	3,3 ⁰ / ₀	5,1 ⁰ / ₀	6,2 ⁰ / ₀	8,1 ⁰ / ₀
Dochód z pożyczek	94,3 ⁰ / ₀	8,2 ⁰ / ₀	62,3 ⁰ / ₀	62,3 ⁰ / ₀	57,2 ⁰ / ₀
Razem	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀

Tablicy ogólnych wydatków nie podajemy, a to ze względu na jej rozmiary, wskutek czego przejrzystość wielce by ucierpiała, natomiast podajemy poniżej wydatki na poszczególne pozycje:

Tablica Nr. III. Dobroczynność.

	1914/15,	15/16,	16/17,	17/18,	18/19
	ruble	marki	marki	marki	marki
Tanie kuchnie	40,360.—	400,000.—	2,329,894.64	3,143,146.33	4,378,560.—
Kasa Pożyczk.	30,800.—	300,000.—	244,200.—	243,300.—	250,000.—
Wsparcia bież. jednorazowe	2,761,861.67	5,000,000.—	3,580,808.08	2,519,962.32	1,500,000.—
Zapomogi dla Inst. Dobr.	103,262.61	411,500.—	740,851.43	1,094,875.08	1,259,000.—
Na ochronę dzieci gruźl.				196,020.—	300,000.—
Inne wydatki (przyt. dla żebr. lekarstwa i f. p.)		889,500.—	889,473.85	897,827.68	1,017,015.25
Zagonki dla niezam. ludn.	19,327.78		37,921.37	91,682.16	65,000.—
Adm. oraz pens. i wynagrodz.			401,430.82	532,124.58	946,826.—
czyli na 1 mieszkańca wypada .	rubl. 2,955,612.06	7,001,000.—	8,224,580.19	8,712,938.15	9,716,401.25
	rubl. 6.35	Mk. 20.25	Mk. 18.70	Mk. 22.60	Mk. 28.60

Tablica Nr. IV. Szpitalnictwo.

	1914/15,	15/16,	16/17,	17/18,	18/19
	ruble	marki	marki	marki	marki
Szpitalnictwo	285,026.35	1,680,000 —	2,613,285.36	3,425,585 76	3,961,618.60
czyli na 1 mieszkańca wypada .	rubl. — .62	Mk. 4.87	Mk. 5.94	Mk. 9.16	Mk. 11.60

Razem na dobroczynność i szpitalnictwo wypada na 1 mieszkańca:

	1914/15,	15/16,	16/17,	17/18,	18/19
	rubl. 6.97	Mk. 25.12	24.64	31.76	40.20

Ilość mieszkańców obliczona jest:

	1914/15,	15/16,	16/17,	17/18,	18/19
	500,000	460,000	440,000	385,000	340,000

Warszawa preliminuje w swoim budżecie 1918/19:

na szpitalnictwo . . .	Mk. 9,887,286.—
na zdrowie publ. . . .	„ 2,720,722.—
na dobroczynność . . .	„ 15,978,270.—
	<u>28,586,278.—</u>

czyli na mieszkańca, licząc 840,000 mieszkańców, Mk. 34.—

Częstochowa	„ 12.—
Kalisz	„ 12.50
Sosnowiec	„ 9.—
Lublin	Kr. 13.50
Piotrków	„ 5.—

(w roku 1916/17)

Tablica Nr. V.

Oświata.

	1914/15,	15/16,	16/17,	17/18,	18/19
	ruble	marki	marki	marki	marki
Szkolnictwo . . .	159,225.64	1,700,400.—	2,048,862.55	3,276,837.05	3,705,840.—
Pomoc materialna: dzieciom . . .				41,019.—	804,550.—
Instytucje kultur. oświatowe . . .	104,576.71		50,000.—	199,000.—	209,000.—
	263,802.35	1,700,400.—	2,098,862.55	3,516,856.05	4,719,390.—

na jednego mieszkańca
wypada 58 kop., Mk. 4.90, 4.50, 9.20, 14.—*)

Tablica Nr. VI.

Długi miasta wynoszą:

- 1) przejęty dług od Komitetu Obywatelskiego m. Łodzi z dnia 31 lipca 1915 r. . . . . rbl. 5,966,350.—
- 2) I-sza 5⁰/₀ przymusowa pożyczka z roku 1915. Cesarsko-Niemieckie Prezydjum Policji wpłaciło do Kasy Miejskiej za zarekwirowane u miejscowych firm towary . Mk. 676,000.—
z których miasto zwróciło . „ 652,834.— Mk. 23,166.—
- 3) II-ga 5⁰/₀ przymusowa pożyczka rublowa z roku 1916 wpłacona przez łódzkie firmy rbl. 743,150 plus Mk. 39,944.—
płatna w pół roku po zawarciu traktatu pokojowego. Mk. 1,645,148.—
- 4) 6⁰/₀ pożyczka obligacyjna m. Łodzi z roku 1915, I-sza Emisja. Na pokrycie niedoboru roku budżetowego 1915/16 miasto wypuściło długoterminowych obligacji na . . Mk. 10,000,000.—

*) Warszawa preliminuje na szkolnictwo Mk. 6,993,156.—
na cele kulturalne „ 1,523,120.— 8,516,276.—
na 1 mieszkańca wypada w Warszawie . . Mk. 10.—
w Sosnowcu . . „ 5.—
w Częstochowie „ 4.50

Opierając się na danych ankiety Ministerjum Zdrowia Publicznego, opieki społecznej i obrony pracy, zaznaczamy, iż ilość dzieci w szkołach miejskich wynosiła w kwietniu 1918 r. w Warszawie 16,000, w Łodzi 23,492, Lublinie 3,466, Sosnowcu 3,412, Częstochowie 2,129, Kaliszu 1,612. — Koszt nauczania dziecka w szkole wynosi: w Warszawie Mk. 300, Łodzi 140, Sosnowcu 129, Częstochowie 85.

Pożyczkę tę zagwarantowaną przez 87 łódzkich firm, na ogólną sumę Mk. 20,250,000 udzieliło miastu Konsorcjum Banków Niemieckich z Bankiem Drezdeńskim na czele, pod zastaw obligacji przy jednoczesnej gwarancji ze strony Rzeszy Niemieckiej, iż pokryta będzie wpłatami Państwowej Komisji Odszkodowań za zarekwirowane u łódzkich firm towary. W miarę powyższych wpłat firmy otrzymują obligacje. Kurs emisyjny 98⁰/₀

5) 6⁰/₀ pożyczka obligacyjna m. Łodzi z roku 1916, II-ga Emisja. Na pokrycie niedoboru roku budżetowego 1916/17 miasto wypuściło długoterminowych obligacji na ogólną sumę . . . . . Mk. 10,000,000.—

Pożyczka gwarantowana przez 717 łódzkich firm na ogólną sumę Mk. 25,900,000.—
Otrzymanie pożyczki, jak pożyczki I-ej emisji.

6) 6⁰/₀ pożyczka w Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej. Na pokrycie niedoboru roku budżetowego 1917/18 miasto zaciągnęło pożyczkę pod zastaw własnych nieruchomości miejskich . . . . . Mk. 20,000,000.—

Uwaga. Pożyczka od Komitetu Obywatelskiego jest bezprocentową. Przy zaciąganiu wniesione zostało 5⁰/₀, jako koszt zwrotu za druk bonów i rezerwa na ewentualne straty.

Siądma 6⁰/₀ pożyczka ma być zaciągnięta w Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej na pokrycie deficytu 1918/19 roku.

Tablica Nr. VII.

Należności miasta.

Należności miasta przedstawiają się, według budżetów, mniej więcej w następujący sposób:

należności w rublach	od Rządu Rosyjskiego	
	za rezerwistki	rubl. 1,215,500.—
	za utrzymanie więzienia	„ 45,161.96
	wsparcie urzędnikom z poczty, telegrafu i kolei Warsz. Wied.	„ 52,112.62
	utrzymanie szpitala Czerwonego Krzyża	„ 198,659.19
	reklamacja kolejowa za rekwirowane wagony	„ 21,300.—
	od Rządu Niemieckiego za 1914/15	
	dostawy nakazane	„ 760,812.68
	Wydatki na dobroczynność i szpitalnictwo z budżetów nadzw.	„ 3,159,150.39
		rubl. 5,452,696.94 *)

*) patrz str. 68, wiersz 2-gi.

Tablica Nr. VII (dalszy ciąg).

należności w markach	{	po zamianie na marki 5,452,696.94 Rub. wyniesie—Mk. 11,777,825.49	
		od Rządu Rosyjskiego dalsze należności	
		za pomoc rezerwistkom . . . . . „	13,736,804.86
		od Rządu Niemieckiego dalsze należności	
		za dostawy nakazane . . . . . „	6,755,226.95
		Wydatki na dobroczynność i szpitalnictwo z budżetów nadzwyczajnych . . . . . „	37,837,063.85
		Procenty wynoszą . . . . . „	6,269,310.96
		Mk. 76,376,232.01	

Prócz tego należy się od Rządu Rosyjskiego rbl. 778,806.26 plus procenty za 4 lata, co stanowi około rbl. 100,000.—

Sprawa nadmiernych wydatków, ponoszonych przez miasto stoł. Warszawę i Łódź z rachunku dobroczynności i zdrowotności, była przedmiotem obszernych dyskusji na posiedzeniu komisji, wyłonionej przez Związek Miast Królestwa Polskiego, celem opracowania regulaminu rejestracji strat wojennych, poniesionych przez miasta Królestwa Polskiego. Łódź w swoim budżecie uważa za stratę wojenną sumy wykazane w wydatkach nadzwyczajnych. Jeden z członków komisji był zdania, ażeby wszelkie sumy ponad Mk. 10, wydane na mieszkańca rocznie, rejestrować, jako stratę wojenną. Przeważyło zdanie, ażeby uważać sumę wydaną przez Miasta w okresie przedwojennym za normalną, wszelkie wydatki ponad tą stawkę uważać za stratę wojenną. W wykazie przez nas przytoczonym, stosowaliśmy się do poglądu Magistratu łódzkiego. W każdym razie zgodzić się trzeba na pogląd, że jest to strata, którą miastom naszym powinno zwrócić Państwo Polskie w okresie powojennym.

Tablica Nr. VIII.

Wykaz majątku miasta Łodzi.

Wartość nieruchomości własnych m. Łodzi, oszacowanych przez rzeczoznawcę Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej:

placę . . . . . Mk.	52,829,310.46	
budynki . . . . . „	4,000,000.—	56,829,310.46

przybliżona wartość udziału miasta w przedsiębiorstwach koncesjonowanych.

(Tramwaje, Elektrownia, Rzeźnia, Gazownia)	14,669,268.81
	Mk. 71,498,579.27

Przedstawiliśmy powyżej w głównych zarysach budżety m. Łodzi za czas wojenny. Widzimy stały postępi i dążenie do uporządkowania gospodarki miejskiej. Podkreślić musimy ten szczegół, że pierwsza Rada Miejska i Magistrat z wyboru ułożyli

budżet, w którym wydatki zwyczajne kryją się z pewną przewyżką wpływami zwyczajnymi, przyczem, jak wspomnieliśmy podział na budżety zwyczajne i nadzwyczajne został przeprowadzony dopiero w roku 1918/19.

W szkicu niniejszym chcieliśmy przeprowadzić porównania z zamierzeniami innych miast polskich, niestety praca ta spełzła na niczem. Każde miasto inaczej układa swój budżet, inaczej segreguje swe wpływy i wydatki, wskutek czego nie mogąc zestawiać niejednorodnych wielkości, musieliśmy porzucić nasz pierwotny zamiar. Uważamy jednak, że musi być dana możliwość Zarządom i Radom Miejskim kontrolowania swoich czynności przy pomocy porównań z działalnością innych zarządów miejskich i dlatego należy z uznaniem powitać postanowienie Zarządu Związku Miast, dążące do usystematyzowania układu budżetów miejskich. Jednocześnie należałoby wprowadzić obowiązkowe układanie i ogłaszanie sprawozdań kas miejskich, które stanowią kontrolę nad prawidłowym wypełnianiem budżetu. Dotychczas tylko Łódź ogłosiła sprawozdanie Głównej Kasy m. Łodzi za czas od 1 kwietnia 1916 do 31 marca 1917 roku. Odnośne sprawozdanie za 1917/18 jest w druku i w najbliższym czasie zostanie rozdane radnym.

Powtarzamy—sprawozdania te mają pierwszorzędne znaczenie dla wzmocnienia praw budżetowych i kontroli nad działalnością Magistratów w granicach zamierzeń skarbowych.

Mieczysław Hertz.

Budżet miasta Łodzi na 1913 r.

Dla ułatwienia porównania przytoczonych w artykule „Budżety wojenne m. Łodzi“ danych o gospodarce miejskiej w okresie 1914—1918 r. z gospodarką przedwojenną—załączamy budżet miasta Łodzi na 1913 r.

Wydatki:		Na 1-go mieszk.	
			kopiejek.
Magistrat: Pensje i Wydatki	rub. 148608,22	8,3 ⁰ / ₀	30,3
Szkolnictwo	„ 180648,—	10 ⁰ / ₀	36,8
Policja	„ 418090,03	23,5 ⁰ / ₀	85,3
Oświetlenie	„ 91053,45	5,1 ⁰ / ₀	18,6
Szpitala	„ 57962,08	3,2 ⁰ / ₀	11,8
Brukowanie miasta	„ 63487,32	3,5 ⁰ / ₀	12,9
Budowle	„ 273028,20	15,3 ⁰ / ₀	55,7
Straż Ogniowa	„ 42127,42	2,3 ⁰ / ₀	8,6
Ogrodnictwo	„ 11943,18	0,7 ⁰ / ₀	2,4
Dobroczynność	„ 103590,—	5,8 ⁰ / ₀	21,20
Procenty	„ 36526,66	2,1 ⁰ / ₀	7,40
Sądy	„ 77504,25	4,3 ⁰ / ₀	15,90
Uroczystości Romanowych	„ 31816,60	1,7 ⁰ / ₀	6,6
Flota Powietrzna	„ 25000,—	1,4 ⁰ / ₀	5,1
Biuro Adresowe	„ 18212,—	1,1 ⁰ / ₀	3,7
Wybory do Dumy	„ 12000,—	0,7 ⁰ / ₀	2,4
Różne Wydatki	„	11 ⁰ / ₀	40,—
Razem	Rub. 1591597,41	100⁰/₀	

doliczono rub. 250000,— na budowę II gimnazjum

„ „ 100000,— dla robotników

Wpływy:		Na 1-go mieszk.	
			kopiejek.
Czynsz i arendy	rub. 19867,22	1,1 ⁰ / ₀	4
Rzeźnia	„ 99986,—	5,6 ⁰ / ₀	20,5
Gazownia	„ 107000,—	6 ⁰ / ₀	22,—
Tramwaje Elektryczne	„ 70601,87	3,9 ⁰ / ₀	14,4
Elektrownia	„ 35208,—	1,9 ⁰ / ₀	7,2
Inne przedsiębiorstwa miejskie	„ 4916,—	0,27 ⁰ / ₀	1,—
Procenty	„ 26773,50	1,5 ⁰ / ₀	5,47
Podatki	„ 782089,07	43,9 ⁰ / ₀	160,—
Podatki od przemysłu	„ 213060,42	11,9 ⁰ / ₀	43,4
„ „ protest. weksli	„ 67917,94	3,8 ⁰ / ₀	14,—
„ „ sądowych opłat	„ 54912,97	3,08 ⁰ / ₀	11,2
Inne podatki oraz zaległe podatki	„ 93783,11	5,2 ⁰ / ₀	17,3
Gospodarstwo leśne	„ 3605,90	0,2 ⁰ / ₀	0,74
Z prasowego kapitału	„ 170992,57	9,6 ⁰ / ₀	33,—
Drobne dochody	„ 27136,75	2,05 ⁰ / ₀	5,5
Razem	Rub. 1777851,22	100⁰/₀	

Instytucje obywatelskie i samorządowe m. Łodzi w okresie wojny europejskiej przed powstaniem Rady Miejskiej z wyborów.

A) Główny Komitet Obywatelski.

Z chwilą wypowiedzenia wojny Rosji przez Niemcy (1 sierpnia 1914 r.) niepewne lokalne władze administracyjne zostały zastąpione w całej prawie kongresówce przez Komitety Obywatelskie.

W Łodzi powstała dnia 1 sierpnia 1914 r. pod przewodnictwem A. Biedermana tak zwana „rada czternastu“, która następnie 10 sierpnia 1915 r. została przemianowana na Główny Komitet Obywatelski. W skład Głównego Komitetu Obywatelskiego wchodziły następujące osoby:

Przewodniczący — Antoni Stamirowski, wice-przewodniczący — Stanisław Silberstein i Tadeusz Sułowski, sekretarze — Józef Adamowicz i Eugenjusz Krasuski, skarbnik — Maks Kernbaum, zast. skarbnika — Juliusz Triebe, członkowie: Henryk Barciński, Dr. Biederman, Jan Czeraszkiwicz, Karol Eisert, Gustaw Geyer, Leon Grohman, Edward Heiman, Oskar Kindler, Dr. Józef Konic, ks. dz. Henryk Przeździecki, Zygmunt Richter, Karol W. Scheibler, Dr. Henryk Trenkner, Dr. Ignacy Watten, Józef Wolczyński.

Przy Głównym Komitecie Obywatelskim działały następujące komitety i sekcje:

1) Główny Sekretariat Komitetów Obywatelskich m. Łodzi, 2) Komitet Kontroli, 3) Sekcja Zaprowiantowania Miasta, 4) Komitet Tanich i Bezpłatnych Kuchen, 5) Sekcja Rolna, 6) Komitet opałowy, 7) Komitet Robót Publicznych, przy nim zaś: a) Sekcja Robót Ziemnych, b) Sekcja Kanalizacyjna, c) Sekcja Brukarska, d) Sekcja Ogrodniczo-Plantacyjna, e) Sekcja Budowlana, f) Sekcja Asenizacyjna, g) Sekcja Materiałów Budowlanych, oraz: 8) Sekcja Szkolna przy Gł. K. O., 9) Sekcja Sanitarно-Szpitalna, przy Gł. K. O., 10) Centralny Komitet Szacunkowy, przy Gł. K. O., 11) Centralny Komitet Milicji Obywatelskiej m. Łodzi, przy nim: a) Sekcja Prawna, b) Komisje Rozpoznawczo-Pojednawcze (patrz „Sądownictwo“), c) Sekcja Sanitarna, d) Sekcja Farmaceutyczna, e) Sekcja Kontroli Miar i Wag, f) Wydział Techniczno-Budowlany, g) Komisja Informacyjna, h) Komisja Instalacyjna, j) Sekcja Rekwizycji

Koni, k) Wydział Przepustek, l) Milicja Obyczajności Publicznej i m) Inspektorat Pracy (w okresie organizacji). Dalej 12) Komitet Obywatelski Niesienia Pomocy Biednym m. Łodzi, przy którym istniały: a) Sekcja Zbierania Ofiar, b) Sekcja Kobiet, c) Sekcja Opalowa, d) Sekcja Bezdomnych, e) Sekcja Kasy Pożyczkowo-Bezprocentowej i f) Sekcja Zagonków.

B. Magistrat i Rada Miejska z nominacji.

Gospodarka miejska przyjęta została od b. Głównego Komitetu Obywatelskiego przez Magistrat z nominacji w dniu 1 lipca 1915 r.

Skład tego Magistratu z nominacji, który w maju 1917 r. przekazał swe czynności Magistratowi, wyłonionemu z wyborów, przedstawiał się, jak następuje:

Nadburmistrz Schoppen, burmistrz Ernest Leonardt, ławnicy: Juljusz Bielszowski, Leon Gajewicz, Sergjusz Hoffman, Wilhelm Hordliczka, Stanisław Jarociński, Paweł Sanne, Karol Wilhelm Scheibler, Karol Steinert, Mieczysław Suligowski; radca budowlany Dr. Ranck, syndyk Alfred Vogel.

Rada miejska, mianowana 1 stycznia 1917 r., składała się z następujących członków:

Asterblum Leopold, wyzn. mojż. — fabrykant, Bräutigam Henryk, ewang. — lekarz, Brinkenhoff Edward, ewang. — dyrektor, Daube Oskar, ewang. — fabrykant, Drozdowski Wacław, katol. — fabrykant, Eichler Adolf, ewang. — redaktor, Eisenbraun Cezar, ewang. — fabrykant, Hirszberg Ludwik, mojż. — kupiec, Kachelski Gustaw, ewang. — drogista, Kamiński Walenty, ewang. — właśc. domu, Kaufman Zygmunt, mojż. — dyrektor, Koźmiński Leon, katol. — dyrektor fabryki, Kroll Stanisław, mojż. — dyrektor banku, Löwenstein Maurycy, mojż. — fabrykant, Łuba Marjan, katol. — kupiec, Ludwig Edgar, ewang. — aptekarz, Markowski Tadeusz, katol. — dyrektor, Meylert Ludwik, katol. — kupiec, Mühle Hubert, ewang. — fabrykant, Pinkus Mieczysław, mojż. — właśc. domu, Rabinowicz Dawid, mojż. — lekarz, Ramisch Franciszek, ewang. — fabrykant, Rosenthal Adolf, mojż. — kupiec, Schwarzschildt Edmund, ewang. — fabrykant, Schmidt Adolf, ewang. — kupiec, Sterling Seweryn, mojż. — lekarz, Szaniawski Czesław, katol. — kupiec, Trenkner Henryk, ewang. — lekarz, Triebe Juljusz, ewang. — dyrektor, Urysohn Józef, mojż. — fabrykant, Weile Karol, ewang. — fabrykant, Winnicki Franciszek, katol. — aptekarz, Zand Izidor, mojż. — dyr. banku, Zemann Kludjusz, ewang. — właśc. domu, Ziegler Albert, ewang. — kupiec, Żirkler Henryk, ewang. — nauczyciel.

Karol Weile wszedł do Rady Miejskiej na miejsce zmarłego Władysława Rapaporta.

Skład Prezydium Rady Miejskiej z nominacji:

Przewodniczący — Juliusz Triebe, zastępca przewodniczącego — Leon Koźmiński, sekretarz — Henryk Bräutigam, zastępca sekretarza — Dawid Rabinowicz.

Rada Miejska z nominacji wyłoniła z pośród siebie komisję regulaminową w składzie następującym: Henryk Bräutigam, Seweryn Sterling, Władysław Rapaport, Adolf Eichler, Franciszek Winnicki, Leon Koźmiński.

Pierwsze posiedzenie Rady Miejskiej z nominacji odbyło się w dn. 13 lipca 1915 r.

Rada Miejska z nominacji zbierała się w roku 1915 — 7 razy, w roku 1916 — 8 razy, w roku 1917 — 1 raz.

Rada Miejska z nominacji kancelarji własnej nie posiadała. Wszelkie sprawy radzieckie ześrodkowały się w biurze centralnym Magistratu.

Protokoły niemieckie z posiedzeń Rady Miejskiej prowadził ówczesny sekretarz Magistratu feldfelbel-porucznik Dummer, protokoły zaś w języku polskim — sekretarz miejski p. Paweł Rundo.

Rada Miejska z nominacji brała udział w 1916 r. w uroczystym obchodzie rocznicy 3 Maja. Pozatym odbyło się posiedzenie uroczyste w dn. 5 listopada 1916 r. z racji proklamowania Królestwa Polskiego.

Wybory do Rady Miejskiej w Łodzi

w Styczniu 1917 r.

Natychmiast po wybuchu wojny europejskiej na całym obszarze Kongresówki zaczęły powstawać Komitety Obywatelskie miejskie, gminne, okręgowe i t. d., które w miarę ustępowania z kraju wojsk rosyjskich przekształcały się w instytucje samorządowe, wykonywując między innymi również funkcje dawnych magistratów, których skład osobisty z reguły został ewakuowany.

Tak było również w Łodzi do czasu wydania ustawy miejskiej z dnia 19. 6. 1915 r. (Nr. 10 dzien. rozporz.) dla Polski po lewej stronie Wisły, obowiązującej od dnia 1. 7. 1915 r.

Nowe Rady Miejskie i Magistraty, przejmujące kompetencje Komitetów Obywatelskich, składały się z osób mianowanych przez władze okupacyjne, naczelnę zaś kierownictwo działalnością tych instytucji (Nadburmistrzówstwo) powierzano wojskowym, poddanym niemieckim. W Łodzi na czele miasta stanął Nadburmistrz Schoppen, przejmując gospodarkę miejską od Głównego Komitetu Obywatelskiego w dniu 1. 7. 1915 roku.

Taki stan rzeczy miał miejsce we wszystkich miastach Królestwa Polskiego, zajętych przez władze okupacyjne. (Za wyjątkiem opanowanej przez wojska niemieckie dopiero 5. 8. 1915 r. Warszawy, gdzie Komitet Obywatelski m. Warszawy w dalszym ciągu pełnił czynności instytucji samorządowej, a następnie przekazał te czynności bezpośrednio mianowanemu dnia 5. 5. 1916 r., przez J. G. Beselera - Prezydentowi miasta Zdz. ks. Lubomirskiemu oraz Radzie Miejskiej i Magistratowi, wyłonionym z wyborów na zasadzie „ordynacji miejskiej dla st. m. Warszawy“ z dnia 9. 5. 1916 r.). Opublikowanie „ordynacji wyborczej dla miast Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego“ z dnia 1 listopada 1916 r. (dzien. rozporz. Nr. 5) było zapowiedzią zmiany dotychczasowego systemu zarządu komunalnego. Ponieważ ordynacja powyższa dotyczyła również Łodzi, społeczeństwo miejscowe, przygotowując się do akcji wyborczej, niezwłocznie przystąpiło do organizacji Komitetów Wyborczych. Dnia 3. 7. 1916 r. miejscowe Prezydium-Policji powiadomiło ludność miasta o mianowaniu radcy rejencyjnego, kapitana zapasu p. Harbiga na stanowisko komisarza wyborczego m. Łodzi, oraz hr. Bnin-Bnińskiego na stanowisko zastępcy komisarza, następnego dnia (4. 12) nowomianowani komisarze wyborczy obwieścili, iż listy wyborcze będą sporządzane w terminie od 9. 12. godz. 9-ta rano do 22. 12. godz. 4 po poł. Jednocześnie

zakomunikowano o organizacji Okręgów Wyborczych i wyjaśniono, kto na podstawie ordynacji wyborczej (patrz O. W. na str. 95) jest uprawniony do udziału w wyborach i w której kurji.

Dnia 5. 12. opublikowano adresy 24 biur okręgów wyborczych dla wszystkich kurji, za wyjątkiem pierwszej (inteligencji), dla której urządzono tylko jedno biuro wyborcze na całe miasto w lokalu komisariatu wyborczego, (przy Prezydjum-Policji) Spacerowa 14 (obecnie Al. Kościuszki).

Do komisji wyborczej zostali przez komisarza wyborczego powołani pp.: Dr. Tomaszewski, rabin Halpern, bankier St. Jarościński, fabrykant Karol Steinert, rzemieślnik Ereciński, Dr. Lewin, adwokat Vogel, dyrektor Banku M. Manteuffel, wydawca pism Ad. Eichler, inż. Eug. Krasuski, robotnik Harasz i urzędnik Magistratu Iz. Szwarcman.

Wobec przystąpienia do wyborów istniejące komitety rozwinęły agitację, nawołując do zapisywania się na listy wyborcze. Dnia 7. 12. ukazał się program i wezwanie ludności Polskiego Komitetu Wyborczego, dnia 14. 12. wezwanie Centralnego Demokratycznego Komitetu. Wśród licznych komitetów wyborczych polskich, stojących na gruncie narodowym, te dwa rozwinęły największą działalność w czasie wyborów. Wszystkie inne komitety polskie, na gruncie narodowym stojące, grupowały się obok jednego z tych komitetów. Polski Komitet Wyborczy koncentrował głównie obóz zwolenników chwilowej neutralności wobec potęg, zmagających się na wschodzie; Polski Centralny Komitet Demokratyczny—obóz aktywistyczny, nawołujący do współdziałania z mocarstwami centralnymi. Do Polskiego Komitetu Wyborczego zgłosiły akces: Polski Centralny robotniczy Komitet Wyborczy i Komitet Wyborczy Zrzeszeń Przemysłowo-Handlowych; do Centralnego Demokratycznego Komitetu Wyborczego—Polski Mieszczanski Komitet Wyborczy i Narodowy Robotniczy Komitet Wyborczy.

Największą solidarność w okresie wyborów wykazali Niemcy, koncentrując akcję wyborczą w jednej instytucji „Niemieckie Zjednoczone Komitety Wyborcze“. Żydzi koncentrowali się głównie koło nacjonalistycznego Centralnego Komitetu Żydowskiego, dla kurji zaś VI stworzyli jedynie komitety nacjonal-socjalistyczne (Bundu i Poal-Sion); oprócz powyższych powstały jeszcze następujące komitety: Żydów Polaków, Radykalno-Demokratyczny (Polaków wyznania mojeszowego), Komitet Nauczycieli Żydów, Komitet Żydów ortodoksów i Komitet rzemieślników żydowskich.

Dnia 22/12 o godz. 8-ej (ze względu na wyborców kurji VI biura były czynne od godz. 9 r. do 8 wiecz. po uprzednim obwieszczeniu komisarza wyborczego, zakończono sporządzanie list wyborczych. (Każdy wyborca, mający zamiar skorzystania z przysługującego mu prawa głosu—obowiązany był osobiście zażądać wciągnięcia go na listę wyborców odpowiedniej kurji). Ogółem zapisało się na listy 32127 wyborców (do kurji I—778, II—568,

III—6.459, IV—3.224, V—3.442, VI—17.656). Wśród zapisanych na listy wyborcze, wyborcy wyznania mojżeszowego stanowili w I-ej kurji 33°/_o, II—75°/_o, III—70°/_o, IV—33°/_o, V—70°/_o i VI 50°/_o; ogółem zapisało się na listy 16.000 żydów, czyli 50°/_o ogółu zapisanych wyborców. Wysoki odsetek żydów wśród wyborców daje się wytłumaczyć następującymi względami: 1) emigracją dorosłych mężczyzn—chrześcian oraz mobilizacją, 2) abstynencją chrześcian, 3) niedemokratyczną ordynacją wyborczą. Jednocześnie dnia 22/12 opublikowano wezwanie komisarza wyborczego do składania wniosków wyborczych (list kand.) w terminie od 23/12 do 1/1 1917 r. (termin prekluzyjny). Pomimo zbliżającego się terminu prekluzyjnego w dniu 30/12 większość komitetów nie złożyła swych list wyborczych, wobec czego oraz ze względu na święto Nowego Roku, przypadające na dzień 1/1, termin składania list został przez komisarza wyborczego prolongowany do dnia 2/1 1917 r. Zwłokę w składaniu list spowodowały pertraktacje, prowadzone między komitetami polskimi, żydowskimi i zjednoczonymi niemieckimi w celu złożenia wspólnych kompromisowych list w pierwszych 5-u kurjach. Wrazie dojścia kompromisu do skutku, walka wyborcza miałyby miejsce tylko w kurji VI-ej.

Do oficjalnych pertraktacji przystąpiono dnia 31/12/1916 r. Tegoż dnia od dalszych pertraktacji usunęły się Zjednoczone Komitety Niemieckie, którym zaproponowano 4 mandaty, zamiast żądanych 12 m. Pertraktacje między komitetami polskimi i żydowskimi pomimo tego toczyły się dalej. Ostatecznie żydzi postanowili zadowolić się proponowanymi im 23 mandatami (wliczając w to żydów, mających przejść w kurji VI). Wspomniana ilość (23) przedstawicieli żydów w Radzie Miejskiej miała być stałą i podtrzymywaną przez zrzekanie się mandatów z jednej lub drugiej strony w razie przekroczenia tej liczby, lub odwrotnie.

Do ostatecznego porozumienia jednak nie doszło, a to z tego głównie powodu, iż ani Polacy, ani Żydzi nie chcieli się zgodzić na umieszczenie swych kandydatów na 9-yh miejscach, zagrożonych przez „Zjednoczone Komitety Niemieckie“. Jednocześnie przedstawiciele Komitetów Wyborczych Żydowskich oświadczyli, iż nie ręczą za intensywny udział wyborców żydowskich w razie dojścia do skutku kompromisu między komitetami polskimi i żydowskimi. Pertraktacje zerwano 2. 1. t. j. w dniu prekluzyjnego, dla składania list wyborczych, terminu. Charakterystyczne, iż z prawa ogłoszenie poszczególnych list, jako połączonych (dla zabezpieczenia się od straty głosów) skorzystały tylko 2 komitety: Komitet Wyborczy Nauczycieli Żydów i Komitet Radykalno-Demokratyczny, które ogłosiły swe listy w kurji I-ej za połączone.

Ostatecznie stanęło do walki wyborczej, składając swe listy w komisarjacie, 17 komitetów. Z pośród komitetów, biorących udział w pertraktacjach kompromisowych, Komitet Żydów-Ortodoksów swej listy nie złożył, obowiązując swych członków do głosowania na listę Centralnego Komitetu Żydowskiego.

Tablica Nr. 1.

Nazwa komitetu	1-a kurja (intel.)		2-a kurja przemysłu i handlu		3-a kurja drobnego przemysłu i handlu		4-a kurja właściciele nieruchom.		5-a kurja płatnicy pod. mieszk.		6-a kurja powszechna		Ogółem	
	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.	Ilość uzysk. głos.	Ilość uzysk. mand.
akces do P. K. W. { Pol. Kom. Wybor- czy	307	5	—	—	—	—	719	3	424	2	—	—	1450	10
akces do P. K. D. { Kom. W. 5-ciu Zrz. przem. i handlu	—	—	123	2	—	—	—	—	—	—	—	—	123	2
{ Pol. Centr. Robotn. Komitet Wyb. .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2967	2	2967	2
{ Pol. Centr. Komitet Demokratyczny .	149	2	—	—	—	—	270	1	173	—	—	—	592	3
{ Polsk. Mieszczański Kom. Wyborczy	—	—	—	—	914	2	—	—	—	—	—	—	914	2
{ Nar. Robotniczy Kom. W. (N.Z.R.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2345	2	2345	2
{ Radykalno-Demo- kratyczny K. W.	78	1	—	—	—	—	—	—	228	1	—	—	306	2

Komitety żydowskie	Zjednoczone Niem. Kom. Wybor.	109	1	59	1	412	—	791	4	305	1	1138	1	2814	8
	Centralny Żydow. Komitet Wyb.	35	—	243	5	3510	8	589	2	1378	6	—	—	5755	21
	Komitet Żydów-Polaków	—	—	93	2	153	—	—	—	101	—	—	—	347	2
	Komitet W. Nau- czycieli Żydów	54	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	1
	Komitet W. Rzem. Żydów	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Komitety socjalistyczne	Rob. Kom. Wyb. Soc. Pol. (P.P.S. frakc.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1430	1	1430	1
	Komitet Polskiej Lew. Soc. (P.P.S. lew.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1838	1	1834	1
	Żyd. S.-D. Robot. Kom. W. Bundu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1654	1	1654	1
	Żyd. Soc.-Dem. K. W. Poal-Sion	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2545	2	2545	2
	S.-Dem. Komitet Wyborczy (S. D. K. P. i Litwy)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	522	—	522	—
	Razem	733	10	518	10	4993	10	2369	10	2609	10	17656	10	28878	60

Największą solidarność wykazały „Zjednoczone Komitety Wyborcze“, składając swe listy do wszystkich 6-ciu kurji. Ogółem wszystkie komitety złożyły 33 listy wyborcze.

Centralny Żydowski Komitet Wyborczy złożył listy w pierwszych 5-ciu kurjach (nie złożył w IV k.) Polski Komitet Wyborczy złożył w 3-ech kurjach (I, IV i V), Polski Centralny Demokratyczny Komitet Wyborczy w 3-ch kurjach (I, IV i V), Komitet Żydów-Polaków również w 3-ch k. (II, III i V) i Radykalno-Demokratyczny K. W. tylko w 2-ch kurjach (I i V). Poza tem 11 komitetów wystawiło listy tylko w jednej kurji, przyczem zaledwie 7 komitetów wyborczych wystąpiło do walki samodzielnie, inne zaś zgłaszały akces do jednego z pośród wymienionych większych komitetów.

Samodzielnie szły Komitet Wyborczy: „Bundu“, Kom. W. „Poal Sion“, K. W. Pol. Lew. Soc., K. W. S.-Dem. i K. Wyb. Rzemieślników Żydów (uzyskał 4 głosy), Kom. W. Socjal. Polskich i K. W. Nauczycieli Żydów. Największą ilość list wystawiono w kurji VI (robot.)—8, co świadczy o słabej konsolidacji klasy robotniczej. (Szczegóły zawiera tablica Nr. 1).

Wybory w kurji IV-ej odbywały się 15. I, w kurji V-ej—17. I, w kurji III-ej 16. I, w kurji II—15. I, w kurji I—15. I i 16. I, w kurji VI od 18. I—21. I włącznie. Dnia 26. I ogłoszono ostateczny wynik wyborów, skonstatowany na posiedzeniach komisji wyborczej w dniu 19. I i 24. I 1917 r. Okres wyborczy trwał od 4/12 1916 r.—24. I 1917 r. t. j. 52 dni.

Największą ilość mandatów (21) otrzymał Centralny Komitet Żydowski (nacion.), Polski Komitet W. uzyskał—10, a wraz z komitetami, które do niego akces zgłosiły—14; Centralny Demokratyczny Komitet Wyborczy uzyskał zaledwie 3 (przepadł w V-ej kurji), a wraz z komitetami zaprzyjaźnionymi—7. Niemieckie Zjednoczone K. W. uzyskały—8 mandatów. Żadnego mandatu nie uzyskały Komitet Wyborczy Rzemieślników Żydów i Komitet Wyborczy S.-D.

Ogólny wynik wyborów przedstawiał się, jak następuje:

Polacy	22 mand.	(14 pacyfistów, 7 aktywistów, 1 P. P. S. fr.)
Żydzi i Żydzi-Polacy	27 mand.	(21 nacion., 3 soc., 2 asymil., 1 naucz. żyd.)
P. P. S. lew.	1 mand.	
Niemcy	8 mand.	
Rad.-Demokraci . . .	2 mand.	
(polacy wyzn. mojż.)		

Razem 60 mand.

Podług wyznań rezultaty wyborów wypadły, jak następuje:	
Chrześcianie	29 (w tym 8 niemców)
Mojżeszowi	31
Razem	60

Skład osobisty Rady Miejskiej w dniu 26 I. 1918 r., t. j. w dniu ogłoszenia wyniku wyborów, przedstawiał się, jak następuje:

I Polski Kom. Wyb.: 1. ks. Jan Albrecht (I k.), 2. Tadeusz Sułowski (I k.), 3. Szymon Merklejn (I k.), 4. Miecz. Hertz (I k.), 5. Leon Grohman (I k.), 6. Jan Stypułkowski (IV k.), 7. Jan Smarzyński (IV k.), 8. Zygmunt Meisner (IV k.), 9. Eug. Krasuski (V k.), 10. Leopold Skulski (V k.).

II Kom. Wyb. 5 zrzeszeń przem. handl.: 1. Henryk Grohman (II k.), 2. Maurycy Poznański (II k.).

III Pol. Centr. Rob. Kom. Wyb.: Antoni Harasz (VI k.), Józef Wolczyński (VI k.).

IV Pol. Centr. Dem. Kom. Wyb.: 1. Henryk Trenkner (I k.), 2. Antoni Tomaszewski (I k.), 3. Gustaw Klukow (IV k.).

V Pol. Mieszczański Kom. Wyb.: 1. Marjan Bawarski (III k.), 2. Teodor Szybiłło (III k.).

VI Narodowy Rob. Kom. Wyb. (N. Z. R.): 1. Andrzej Kaczmarek (VI k.), 2. Błażej Pokorski (VI k.).

VII Zjednoczone Niemieckie Kom. Wyb.: 1. Henryk Bräutigam (I k.), 2. Albert Ziegler (II k.), 3. Paweł Sanne (IV), 4. Wilhelm Jess (IV k.), 5. A. Gerhardt (IV k.), 6. Józef Spickerman (IV k.), 7. Juljusz Triebe (V k.), 8. Herman Fiedler (VI k.).

VIII Centr. Żydowski Kom. Wyb.: 1. S. Budzyner (II k.), 2. A. Dobranicki (II k.), 3. M. Karpf (II k.), 4. S. Kahan (II k.), 5. M. Rosenberg (II k.), 6. J. Rosenblat (III k.), 7. S. Hoffman (III k.), 8. Wolf Markusfeld (III k.), 9. A. Russak (III k.), 10. Sz. Uger (III k.), 11. I. Lewin (III k.), 12. G. Praszkiei (III k.), 13. S. Samet (III k.), 14. M. Helman (IV k.), 15. M. Russ (IV k.), 16. D. Rabinowicz (V k.), 17. J. Urysohn (V k.), 18. M. Jarblum (V k.), 19. L. Weis (V k.), 20. J. Glücksman (V k.), 21. Ch. Berman (V k.).

IX Kom. Żydów-Polaków: 1) J. Sachs (II k.), 2. St. Jarościński (II k.).

X Radykalno-Demokratyczny Kom. Wyb.: 1. H. Dyljon (I k.), 2. J. Klocman (V k.).

XI Kom. Wyb. Nauczycieli Żydów: 1. A. Szwajcer (I k.).

XII Kom. Wyb. Rzemieślników żydowskich: — nie uzyskał żadnego mandatu.

XIII Rob. Kom. Wyb. Socjalistów Polskich: 1. Aleksy Rzewski (VI k.).

XIV Kom. Wyb. Polskiej Lewicy Socjalistycznej: I. Gralak (VI k.).

XV Żydowski S.-D. Kom. Wyb. (Bund): 1. Lichtenstein (VI k.).

XVI Żydowski S.-D. Kom. Wyb. (Poal Sion): 1. L. Holenderski (VI k.), 2. Dawid Rosenzweig (VI k.).

XVII S.-D. Kom. Wyb. (S.-D. Kr. Pol. i Litwy) nie uzyskał żadnego mandatu.

Natychmiast po ogłoszeniu wyniku wyborów powstało Koło Radnych Polaków, do którego zgłosiły akces również radni, przeprowadzeni przez Komitet Żydów-Polaków i Rad.-Dem. Kom. Wyb. Przedstawiciel kom.-socjalistów polskich, radny Rzewski wstąpił do koła R. Polaków, przedstawiciel zaś Kom. Wyb. Polskiej Lewicy Socjalistycznej, radny Grałak nadesłał na wystosowane do niego zaproszenie — odpowiedź odmowną, akcentując w niej, iż jako bojownik międzynarodowych ideałów proletariatu, nie może wchodzić w kompromis z organizacjami i grupami narodowymi i burżuazyjnymi.

Ogółem zatem koło Polaków liczyło 26 radnych. Przystąpienie radnych-Polaków do pracy w Radzie Miejskiej poprzedzały długotrwałe pertraktacje z kołem radnych Żydów (w liczbie 25), grupą niemiecką (w liczbie 8) oraz władzami okupacyjnymi. Radni Polacy oświadczyli gotowość przystąpienia do pracy w Radzie Miejskiej pod warunkiem spolszczenia Magistratu (w drodze obsadzenia stanowiska burmistrza przez Polaka i stanowisk ławników przez przedstawicieli ludności miejscowej) oraz uznania języka polskiego, jako urzędowego zarówno w Radzie Miejskiej, jak w Magistracie. Pertraktacje prowadzone z grupami żydowską i niemiecką, podlegającymi wówczas silnym wpływom władz okupacyjnych — zostały wkrótce zerwane wskutek oświadczeń tych grup. Charakterystyczną pod tym względem jest treść, przesłanego pod adresem koła radnych Polaków, wyciągu z protokołu posiedzenia Zjednoczonych Komitetów Niemieckich, zawierającego protest przeciwko „spolszczeniu rządów miejskich“, uznaniu języka polskiego, jako urzędowego oraz protest przeciwko zmianie osób delegowanych przez władze okupacyjne do Magistratu.

Na skutek powyższego radni Polacy wysłali do Tymczasowej Rady Stanu memorjał, datowany 12. 2. 1917 r. W trakcie tych pertraktacji radni Polacy, którzy odmówili udziału w pracach Rady Miejskiej do chwili uzyskania przychylniej decyzji na powyższe żądania, otrzymali od władzy nadzorczej mandat karny, zawierający groźbę zastosowania względem opornych § 32 ustawy miejskiej z dnia 19. 6. 1915 r. (grzywna do 100,000 Mk., lub więzienie do 6 mies.).

Ostatecznie zatarg został rozstrzygnięty kompromisowo, przez uznanie wyłączności języka polskiego w wewnętrznej korespondencji i biurowości Magistratu^{*)} (z różnymi zastrzeżeniami), oraz przez mianowanie kandydata radnych Polaków p. inż. Leopolda Skulskiego tymczasowo, aż do chwili zupełnego przejęcia władzy miejskiej, na stanowisko II-go Burmistrza.

^{*)} patrz str. 100.

Jednocześnie wspólnie z władzami okupacyjnymi ustalono termin prekluzyjny 6-cio miesięczny dla zupełnego objęcia kierownictwa Magistratu przez p. Skulskiego. Wobec powyższych ustępstw radni Polacy oświadczyli gotowość przystąpienia do pracy w Radzie Miejskiej.

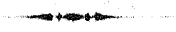
Pierwsze oficjalne, z udziałem publiczności, posiedzenie Rady Miejskiej z wyborów odbyło się w dniu 23 Maja 1917 roku t. j. po upływie 4-ch miesięcy od chwili ogłoszenia wyniku wyborów do Rady Miejskiej.

Antoni Goerne.

Ordynacje
i ustawy miejskie.

Ustawa o miastach

z dnia 19 Czerwca 1915 r. opublikowana w № 10
„Dzienniku Rozporządzeń dla Polski
po lewej stronie Wisły“.

§§ 1. — 5. Przepisy ogólne.

§ 1.

Ustawa o miastach ma moc obowiązującą w następujących miastach: Łódź, Częstochowa, Sosnowice, Będzin, Kalisz, Włocławek, Pabjanice, Wieluń, Sieradz, Zduńska Wola, Kutno, Łęczyca, Ozorków, Zgierz, Gostynin, Nieszawa, Koło, Konin, Słupca, Turek, Zawiercie.

Moc obowiązująca ustawy o miastach może być rozciągnięta rozporządzeniem naczelnika administracji cywilnej Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego na inne miasta i wielkie gminy ziemskie.

§ 2.

Za obwód miejski uważa się obręby, które były włączone do gminy dnia 1 czerwca 1915. Władza nadzorcza ze względów na dobro publiczne zarządzić może zmiany obszaru gminnego. W interesie poszczególnych zadań administracyjnych władza nadzorcza ma prawo złączenia wiejskich lub miejskich miejscowości sąsiednich z obwodem miejskim. Władza ta może tworzyć przytem za pomocą statutów osobne obwody, albo rozszerzyć jedynie kompetencję miejskich organów administracyjnych na miejscowości sąsiednie, pociągając gminy te do płacenia kosztów.

W wypadku § 21 władza nadzorcza ma prawo rozszerzyć kompetencję policji państwowej na miejscowości sąsiednie i wydać osobne przepisy co do ponoszenia kosztów

§ 3.

Wszyscy mieszkańcy w obrębie miasta, włączając obywateli Rzeszy niemieckiej, jakoteż obywateli państw sprzymierzonych należą do gminy miejskiej. Mieszkańcy są uprawnieni do korzystania z publicznych urządzeń gminnych i obowiązani do uczestniczenia w ciężarach gminnych.

Niemieckie osoby wojskowe, jakoteż członkowie władz niemieckich nie należą do mieszkańców miasta. Mają prawo korzystania z publicznych urządzeń gminnych, ale wolni są od wszelkich ciężarów gminnych.

§ 4.

Prawo obywatelskie uprawnia do wyborów, oraz do przyjmowania niepłatnych urzędów w zarządzie gminnym i reprezentacji gminnej.

Każdy pełnoletni mężczyzna, posiadając obywatelskie prawa honorowe, zyskuje prawo obywatelskie, jeżeli

1. od roku mieszka w mieście
2. posiada samodzielne mieszkanie, albo zobowiązany jest płacić bezpośredni podatek państwowy.

Ustawa o wyborach (§ 19) przepisuje, od jakiej najmniejszej kwoty podatku państwowego rozpoczyna się prawo wyborcze.

Kobiety, które spełniają warunki ust. 2, mogą być dopuszczone do poszczególnych niepłatnych urzędów honorowych na podstawie statutu miejscowego.

Powołanie do płatnych urzędów w zarządzie miejskim nie jest zależne od posiadania prawa obywatelskiego. Kobiety mogą być powołane do płatnych miejskich urzędów, jeżeli to jest dozwolone w odnośnej gałęzi administracyjnej na podstawie osobnego zarządzenia za zgodą władzy nadzorczej.

§ 5.

Gminy miejskie, podlegające niniejszemu rozporządzeniu, posiadają prawa korporacyjne i mają prawo samorządu pod nadzorem państwowym podług bliższego postanowienia niniejszego rozporządzenia.

Samorząd obejmuje uporządkowanie spraw, przekazanych niniejszem rozporządzeniem gminom miejskim. Miasta za zezwoleniem władzy nadzorczej są zresztą upoważnione do dobrowolnego podejmowania innych jeszcze zadań. Władza nadzorcza może im też przekazać dalsze zadania.

§ 6.

Do spraw gminnych należą:

1. Zarządzenie majątkiem gminnym, jakoteż długami gminnymi.
2. Projektowanie i przeprowadzenie planu miejskiego budżetu, który obejmuje okres od 1-go kwietnia do 31-go marca każdego roku.
3. Zakładanie i utrzymywanie położonych w obrębie gminnym ulic publicznych, dróg, placów, mostów i mostków.
4. Opieka miejska nad ubogimi.
5. Całe publiczne szkolnictwo, o ile nie jest zastrzeżone dla władz państwowych.
6. Piecza nad wszystkimi urządzeniami, które służą dobru bezpieczeństwa publicznego, zdrowiu i moralności, mianowicie stworzenie i utrzymanie służby pożarowej, urządzenie i utrzymanie zakładów dla chorych, rzeźni, stworzenie urzędzeń dla usuwania odpadków i odpadków, zakładanie domów poprawy i domów pracy przymusowej.
7. Stwarzenie i utrzymywanie urzędzeń wodociągowych, jakoteż zakładów dla zaopatrzenia miasta w światło i silnię, o ile ktoś inny nie podejmuje się tego w dostatecznej mierze.

§ 7.

Zadania, przekazane gminom miejskim na podstawie § 6 należą do ciężarów gmin, ustawą przepisanych. Władza nadzorcza może zmusić gminy miejskie do spełnienia tych zadań. Nienaruszone pozostają zobowiązania osób trzecich do spełnienia tych zadań, polegające na osobnym tytule prawnym.

§ 8.

Gminy miejskie mają prawo i na żądanie władzy nadzorczej mają obowiązek uporządkowania statutem miejscowym zadań poruczonych im niniejszem rozporządzeniem.

Statuty wymagają zatwierdzenia władzy nadzorczej. Jeżeli statut, uchwalony przez organy gminne, nie uzyskał takiego potwierdzenia, lub jeżeli zarząd miejski nie przedłożył w przepisany terminie władzy nadzorczej żądanego statutu, natenczas władza nadzorcza w miejsce organów gminnych wydać może statut z mocą obowiązującą.

§§ 9 — 15. Miejskie finanse.

§ 9.

Na spełnienie ustawowych i dobrowolnych zadań służą dochody miast z ich majątku, włączając miejscowe fundacje, przewyżki z administracji miejskich przedsiębiorstw, jakoteż wszelkie inne dochody charakteru prawa prywatnego.

§ 10.

Miasta na podstawie zarządzeń statutowych mają prawo pobierać opłaty za używanie urządzeń utrzymywanych przez nie w interesie publicznym, jakoteż są uprawnione do pobierania opłat za podejmowanie czynności administracyjnych.

§ 11.

Miasto dla pokrycia kosztów, wynikających, z wykonania i utrzymania urządzeń, potrzebnych w interesie publicznym, mogą pobierać dodatki na rzecz tych kosztów od takich właścicieli nieruchomości i przemysłowców, którzy z tych urządzeń mają szczególne korzyści materialne.

Bliższe zarządzenia pozostawia się statutom.

§ 12.

O ile źródła dochodu, oznaczone w §§ 9 do 11, nie wystarczą na pokrycie miejskich zapotrzebowań, gmina miejska pobierać może pośrednie i bezpośrednio podatki od mieszkańców na podstawie osobnych ustaw o podatkach, które winny być potwierdzone przez władzę nadzorczą, jakoteż nakładać może za zezwoleniem władzy nadzorczej dodatki do istniejących podatków państwowych.

§ 13.

Pominąwszy wypadki wyjątkowe, zaciąganie pożyczek dozwolone jest tylko w celach powiększenia dochodów lub na rzecz pokrycia nagłych zapotrzebowań pieniężnych w razie wojennych lub żywiołowych wydarzeń. Każda pożyczka wymaga potwierdzenia władzy nadzorczej. Jeżeli zaciągają ją miasta poniżej 50 000 mieszkańców lub jeżeli pożyczka przekracza kwotę 100 000 marek, potrzebne jest prócz tego zezwolenie naczelnika administracji cywilnej Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego.

§ 14.

Mieszkańcy miasta są zobowiązani do osobistych usług na podstawie osobnego zarządzenia statutowego. Aż do wydania takich zarządzeń winni bez zastrzeżeń stosować się do żądań władzy nadzorczej.

§ 15.

Władza nadzorcza ma prawo zarządzić pokrycie zapotrzebowania finansowego przy zastosowaniu postanowień §§ 9 do 14, jeżeli odpowiednie uchwały gmin nie dojdą do skutku lub jeżeli nie uzyskały potwierdzenia władzy nadzorczej.

Plan budżetu miejskiego wymaga zezwolenia władzy nadzorczej.

§§ 16 — 19. Władze miejskie.

§ 16.

W miastach tworzy się magistrat i korporacja radnych miejskich, którzy zastępują miasto podług bliższych przepisów niniejszej ustawy.

§ 17.

Magistrat składa się z burmistrza jako przewodniczącego, drugiego burmistrza jako zastępcy, jakoteż z pewnej liczby ławników i, gdzie potrzeba zachodzi, z jednego lub kilku płatnych członków (syndyka, skarbnika, radcy szkolnego i t. d.). Liczba ławników wynosi w gminach do 50 000 mieszkańców 4, pomiędzy 50 000 a 200 000 mieszkańców 6, pomiędzy 200 000 a 500 000 mieszkańców 8, w miastach o przeszło 500 000 mieszkańców 10.

Pierwszym burmistrzom dużych miast może być nadany rozporządzeniem szefa administracji Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego tytuł „nadburmistrza“, a ławnikom tytuł „rajcy“.

§ 18.

Burmistrza mianuje naczelnik administracji cywilnej Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego, który powinien postarać się uprzednio o zezwolenie Warszawskiego Jenerał-Gubernatora. W miastach mających mniej niż 15 000 mieszkańców, zezwolenie to jest niepotrzebne. Drugiego burmistrza mianuje władza nadzorcza. Ławników, jakoteż płatnych członków wybiera korporacja radnych miejskich przez głosowanie kartkami. Wybór ich wymaga potwierdzenia władzy nadzorczej. Jeżeli wybór nie uzyska zatwierdzenia, natenczas władza nadzorcza ma prawo mianowania ławnika lub płatnego członka.

Przepisy, co do okresu wyborczego, pozostawia się decyzji późniejszego zarządzenia.

Przy pierwszorazowym tworzeniu magistratu, jakoteż przy każdym dalszym potrzebnym uzupełnieniu członków, władza nadzorcza mianuje ławników i płatnych członków magistratu.

Pensje burmistrzów i płatnych członków magistratu ustanawia władza nadzorcza, a płaci je gmina miejska.

§ 19.

Korporacja radnych miejskich składa się z 24 członków, w miastach ponad 200 000 mieszkańców z 36 członków, których wybierają obywatele. Przewodniczącego radnych miejskich mianuje władza nadzorcza z grona radnych. Ustawa wyborcza wydana będzie przez naczelnika administracji cywilnej Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego.

Ustawa wyborcza wydaje bliższe przepisy o okresie wyborczym.

Przy pierwszym tworzeniu korporacji radnych jakoteż przy dalszym uzupełnieniu lub odnowieniu (§ 29) kompletu członków władza nadzorcza mianuje radnych miejskich.

§§ 20 — 27. Administracja miasta.

§ 20.

Językiem urzędowym dla administracji gminnej jest język niemiecki i „polski. Regulaminy, które wydane zostaną dla magistratu i korporacji radnych miejskich, oznaczają bliższe postanowienia co do używania obu języków (§ 27). Z władzami niemieckimi komunikować się należy w języku niemieckim. Po niemiecku i po polsku brzmieć winne wszystkie obwieszczenia, ogólne zarządzenia i ogłoszenia zarządu miejskiego, jakoteż wszelkie dokumenty, formularze, pieczęcie i stemple.

§ 21.

Burmistrz wykonywa miejscową władzę policyjną w imieniu Rzeszy niemieckiej. Burmistrz ustanawia niższe organy policyjne za zezwoleniem władzy nadzorczej. Władza nadzorcza jest upoważniona do wydania bliższych przepisów co do wykonania władzy policyjnej przez miejskie organy.

Naczelnik administracji Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego oznacza, w których miastach cała policja lub poszczególne gałęzie policyjne wykonywane być winne przez organy państwowe. Jeżeli wydane zostanie takie zarządzenie, natenczas władza państwowa ustanawia policyjne niższe organy.

Miasto ponosi wszystkie koszty policji miejscowej nawet wtedy, gdy policja wykonywana jest zupełnie lub częściowo przez państwowe organy.

§ 22.

Magistrat pod kierownictwem burmistrza prowadzi sprawy administracyjne na podstawie regulaminów (§ 27). Przy równości głosów rozstrzyga głos burmistrza.

Burmistrz mianuje wszystkich urzędników i funkcjonariuszów zarządu miejskiego, o ile zamianowania nie są zastrzeżone dla władzy nadzorczej.

Burmistrz może kwestjonować wszystkie uchwały magistratu, na które się nie zgadza, i prosić władzę nadzorczą o rozstrzygnięcie.

§ 23.

Dla dokładniejszego opracowania poszczególnych gałęzi administracyjnych magistrat ustanowić może za zezwoleniem władzy nadzorczej deputacje, które składają się z członków magistratu, korporacji radnych miejskich i innych osób, posiadających prawo obywatelskie.

§ 24.

Korporacja radnych miejskich decyduje w następujących sprawach:

1. Uchwalenie miejskiego budżetu.
2. Wydawanie ustaw podatkowych.
3. Zaciąganie miejskich pożyczek.
4. Wydatki po za budżetem miejskim, które przekraczają w danym roku kwotę 6000 marek.
5. Zakładanie, urządzenie lub zasadnicze zmiany zakładów lub przedsiębiorstw gminnych.
6. Wydawanie ogólnie obowiązujących przepisów i statutów w sprawach gminnych.
7. Zmiany w stanie majątku miejskich nieruchomości i kapitałów.
8. Osobne sprawy, poruczone radnym miejskim przez władzę nadzorczą lub magistrat do opracowania.

Korporacja radnych miejskich podejmuje uchwały w sprawach, wymienionych pod 1 do 8, na podstawie projektów magistratu.

Nadto radni miejscy mają prawo zwrócenia się z zażaleniem do władzy nadzorczej w sprawie zarządzania interesami miejskimi przez magistrat, jakoteż przez poszczególne miejskie deputacje.

Burmistrz i członkowie magistratu mają prawo uczestniczenia w posiedzeniach radnych miejskich i zdania ich winne być wysłuchane każdej chwili.

§ 25.

Jeżeli nie dojdzie do skutku porozumienie pomiędzy magistratem a korporacją radnych miejskich, a sprawa odnośna nie cierpi zwłoki, natenczas rozstrzyga władza nadzorczą.

§ 26.

Dokumenty, które zobowiązywać mają gminę miejską, wymagają podpisu burmistrza i jednego członka magistratu przy podaniu odnośnej uchwały magistratu, jakoteż uchwały korporacji radnych miejskich, jeżeli podług ustawy o miastach takowa jest potrzebna. O ile potrzeba zatwierdzenia władzy nadzorczej, zatwierdzenie to także wymienić należy w dokumencie. Na dokumencie przycisnąć należy pieczęć miejską.

§ 27.

Magistrat i radni ustanawiają dla swych posiedzeń regulamin, który zawiera bliższe przepisy co do zawezwań na posiedzenia, prawomocności uchwał i co do języka urzędowego. Regulamin ten wymaga zatwierdzenia władzy nadzorczej. Jeżeli odmówiono ostatecznie zatwierdzenia, natenczas władza nadzorcza wydaje regulamin.

§§ 28 — 29. Prawo dyscyplinarne.

§ 28.

Władza dyscyplinarna nad urzędnikami miejskimi, jakoteż nad członkami zarządu miejskiego, piastującymi urzędy honorowe, będzie wykonywana podług następujących przepisów:

Karami dyscyplinarnemi są:

- nagana piśmienna,
- grzywna pieniężna do 1,000 marek,
- złożenie z urzędu lub wykluczenie.

Władza dyscyplinarna nad urzędnikami miejskimi z wyjątkiem członków magistratu przysługuje burmistrzowi. Kary pieniężne wolno mu naznaczać tylko do wysokości 500 marek. W sprawie złożenia z urzędu urzędników miejskich postanawia magistrat. Oprócz tego tak samo złożenie z urzędu zarządzić może każdego czasu władza nadzorcza, której z resztą obok burmistrza przysługuje prawo zupełnej władzy dyscyplinarnej nad urzędnikami miejskimi w myśl ust. 1.

Przeciwko karom dyscyplinarnym, nałożonym przez burmistrza lub magistrat, dozwolone jest zażalenie do władzy nadzorczej.

Władza dyscyplinarna nad członkami magistratu i nad członkami deputacji miejskich, piastującymi urzędy honorowe, przysługuje władzy nadzorczej.

Złożenie z urzędu burmistrza zarządza naczelnik administracji Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego, który winien postarać się poprzednio o zezwolenie Warszawskiego Jenerał-Gubernatora. W miastach mających mniej niż 15 000 mieszkańców zezwolenie to jest niepotrzebne.

Złożenie z urzędu nieodpowiednich burmistrzów pozostawia się w interesie wojskowym każdego czasu decyzji Warszawskiego Jenerał-Gubernatora.

Władza dyscyplinarna nadzorczej władzy, nie wyklucza prawa burmistrza, udzielania służbowych napomnień członkom magistratu.

§ 29.

Nad członkami korporacji radnych miejskich niema władzy dyscyplinarnej. Korporacja ta może być jednak rozwiązana każdego czasu przez rozporządzenie naczelnika administracji cywilnej Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego. Jeżeli naczelnik administracji cywilnej Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego zrobi użytek z prawa tego, natenczas władza nadzorcza z zastrzeżeniem przepisów przejściowych, § 19 ust. 3, winna zamianować połowę członków.

Regulamin reguluje porządek na posiedzeniach rady miejskiej.

Władza nadzorcza.

§ 30.

Cesarski prezydent policji wykonywa nadzór państwowy w miastach, w których ustanowione zostały prezydja policyjne, w innych miastach wykonywają go naczelnicy powiatu.

Władza nadzorcza czuwa nad tem, aby gmina miejska spełniała swe zadania ustawowe, przestrzegając granic, przepisanych dla samorządu, i załatwiała jak należy sprawy administracyjne. W tym celu władza nadzorcza jest upoważniona do wglądania każdego czasu w cały bieg administracyjnych

spraw miejskich. Oprócz współdziałania władzy nadzorczej w sprawach finansowych, przewidzianego już w dawniejszych przepisach ustawy o miastach, jak i oprócz jej współdziałania przy wydawaniu statutów i innych aktów administracyjnych, następujące sprawy wymagają zatwierdzenia władzy nadzorczej:

1. sprzedanie i obciążenie miejskich gruntów i kapitałów,
2. nabycie gruntów przez miasto,
3. przejęcie stałych zobowiązań, które podług prawa nie należą do zadań gminy, jeżeli wartość pieniężna wynosi rocznie więcej niż 1000 marek.
4. urządzenie i zmiana zakładów i przedsiębiorstw gminnych.

§ 31. Termin, w którym zameldowane może być zażalenie.

§ 31.

W każdym razie, w jakim ustawa o miastach dopuszcza zażalenie, termin, w którym zażalenie musi być zameldowane, wynosi dwa tygodnie

§§ 32 i 33. Przepisy karne i użycie przymusu.

§ 32.

O ile prawo wojenne i przepisy rosyjskiego kodeksu karnego nie wyznaczają kary surowszej, grzywną do 100 000 marek lub więzieniem do 6 miesięcy będzie karany:

1. kto bez powodu opiera się przyjąć urząd członka zarządu miejskiego, powierzony mu przez mianowanie lub przez wybór, albo kto bez powodu opiera się spełniać obowiązki, wynikające z tego mianowania lub wyboru; w razie stałego oporu kara ta może być powtarzana dopóki karany nie uczyni zadość żądaniu władzy nadzorczej,
2. kto jako dotychczasowy członek rozwiązanego komitetu obywatelskiego lub milicji obywatelskiej usiłuje podejmować czynności urzędowe lub zgromadzać się na naradę, albo sprzeciwiać się czynnie lub biernie przeniesieniu spraw miejskich na nowy zarząd miejski,
3. kto podżega i podburza innych za pomocą agitacji ustnej, piśmiennej lub drukowanej do oporu przeciwko wykonaniu.

Oprócz kar powyższych, poddani państw nieprzyjacielskich mogą być przetrzymywani w niemieckim obozie więźniów cywilnych do roku.

Władza nadzorcza wyznacza kary powyższe piśmiennem rozporządzeniem. Przeciwko rozporządzeniu temu dozwolone jest zażalenie do naczelnika administracji Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego.

§ 33.

W razie nieposłuszeństwa przeciwko ostatecznemu rozporządzeniu burmistrza lub takiemuż rozporządzeniu któregoś z wydziałów zarządu miejskiego, burmistrz ma prawo dodając potrzebne roboty na koszt obowiązującego albo zmusić go karą pieniężną do 1 000 marek do spełnienia żądanej czynności lub jej zaprzestania. W razie niemożności zapłacenia kary pieniężnej wyznaczony będzie areszt do 6 tygodni. Przeciwko temu rozporządzeniu przymusowemu dozwolone jest zażalenie do władzy nadzorczej.

W celu zapewnienia spełnienia poleconych robót, statuty miejscowe mogą zagrażać karami porządkowymi do 1 000 marek gotówką lub w razie niemożności zapłacenia aresztem do 6 tygodni.

Zresztą zarząd miejski nie posiada żadnej władzy karania, mianowicie nie ma jej w razie uchybień przeciwko przepisom miejscowo-policyjnym.

Kary przymusowe lub kary porządkowe przeciwko obywatelom Rzeszy niemieckiej ustanawiać może tylko władza nadzorcza.

§ 34. Przepisy przejściowe.

§ 34.

Ustawa o miastach otrzymuje moc obowiązującą dnia 1-go lipca 1915.

W dniu tym uchylone będą wszystkie dotychczasowe przepisy o prowadzeniu spraw administracji miejskiej. Władza nadzorcza wyda potrzebne zarządzenia o przeniesieniu spraw miejskich na nowe zarządy miejskie.

Ordynacja Wyborcza

dla miast Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego.

§ 19 Ordynacji miejskiej z dn. 19 czerwca 1915 r. D. R. dla Polski po lewej str. Wisły № 10 i art. I § 3 rozporządzenia z dn. 12 sierpnia 1916 r. D. R. № 42.*)

Artykuł I.

Ordynacja wyborcza stosuje się do wszystkich miast Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego za wyjątkiem stołecznego miasta Warszawy.

A. Przepisy ogólne.

§ 1.

Czynne prawo wyborcze do rady miejskiej zależne jest od następujących warunków:

1. wyborca winien posiadać przynależność państwową do Królestwa Polskiego.
2. wyborca winien mieć 25 lat skończonych.
3. wybierają tylko mężczyźni, z zastrzeżeniem szczególnych przepisów dla właścicieli domów i nieruchomości, jakoteż dla osób prawnych i towarzystw handlowych.
4. wyborca winien mieszkać bez przerwy w okręgu miasta przynajmniej 2 lata.

Wysiedlenia przez rząd rosyjski, lub nieobecności skutkiem wypadków wojennych nie uważa się za przerwę.

5. wyborca winien posiadać ważny paszport odpowiadający rozporządzeniu z d. 9 września 1915 r. (Dziennik Rozporządzeń № 2).
6. wyborca winien dopełnić specjalnych, co do poszczególnych kurji wyborczych żądanych przepisów, o ile nie zamierza korzystać z prawa wyborczego w kurji ogólnej.

Z prawa wyborczego korzystać nie można w czasie postępowania upadłościowego, oddania wyborcy pod kuratelę lub opiekę prawną, utraty praw obywatelskich, dalej w czasie trwania kary pozbawienia wolności, wreszcie w czasie otrzymywania zapomogi lub utrzymywania się z żebractwa albo pobytu w przytułku publicznym, przyczem jednak żywienie się w kuchniach ludowych nie uważa się za wsparcie ubogich.

*) Rozporz. z dnia 12/VIII 1916 r. dotyczy miast, mających mniej niż 20.000 ludności (uw. redakcji).

Przynależność państwową do Królestwa Polskiego posiadają w myśl cyfr. 1 wszystkie te osoby rosyjskiej przynależności państwowej, które:

1. albo urodziły się w Królestwie Polskiem.
2. lub też pochodzą z rodziców, którzy w czasie ich urodzenia mieszkali w Królestwie Polskiem.
3. lub więcej niż 15 lat od dnia ułożenia listy wyborczej stale przebywają w Królestwie Polskiem.
4. lub posiadają tytułem własności nieruchomości w okręgu miasta.

W myśl niniejszego rozporządzenia uważa się gubernję Chełmską za część Królestwa Polskiego.

§ 2.

Bierne prawo wyborcze zależne jest, oprócz wymienionych w § 1, jeszcze od następujących warunków:

Na radnego miasta może być wybrany:

1. mający lat 30 skończonych.
2. mężczyzna.
3. posiadający nieskazitelność obywatelską.
4. władający językiem polskim, słowem i pismem.

Bierne prawo wyborcze jest niezależne od przynależności do okręgu wyborczego, w którym wybierają.

Prawa wypływające z wyborów traci wybrany, jeżeli jeden z warunków dotyczących wybieralności nie został wypełniony.

§ 3.

Celem odbycia wyborów dzielą się wyborcy na kurje. Każdy wyborca ma w swej kurji równe prawo głosu.

§ 4.

Wybory są tajne.

§ 5.

Każdy wyborca winien być zapisany na urzędową listę wyborców. Gdy wyborcy przysługuje prawo wyboru w kilku kurjach, mocen jest wybierać jedynie w tej kurji, która jest wymieniona na pierwszym z kolei miejscu przy wyliczeniu kurji w §§ 6-ym i 8-ym. Nie wolno nikomu korzystać z prawa wyboru w kilku kurjach.

B. Przepisy dla miast, mających więcej niż 20 000 mieszkańców.

§ 6.

Wyborcy dzielą się na 6 kurji, z których każda wybiera szóstą część ustanowionej liczby radnych miasta.

1. Do pierwszej kurji należą zawody uczonych. Warunki prawa wyborczego w tej kurji będą bliżej oznaczone wyborcem rozporządzeniem wykonawczem.

2. Do drugiej kurji należą większe przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe. Jako takie uważa się wszelkie przedsiębiorstwa, opłacające patent przemysłowy I do IV klasy i patent handlowy I do II klasy, dalej wszystkie przedsiębiorstwa przemysłowe, opłacające więcej niż 1000 rubli podatków miejskich. Prawo wyborcze w tejże kurji przysługuje również osobom prawnym i stowarzyszeniom handlowym, które jednak muszą być zastąpione w wykonaniu prawa wyborczego przez obywatela uprawnionego do wyborów.
3. Do trzeciej kurji należy drobny przemysł, rękodzielnictwo i drobne przedsiębiorstwa handlowe, bez względu na to, czy opłacają patent.
4. Do czwartej kurji należą właściciele domów i gruntów, jednakże z tem zastrzeżeniem, że właściciele gruntów, którzy nie posiadają domu mieszkalnego w obrębie miasta, muszą posiadać tytułem własności przynajmniej 1 morgę gruntu miary nowopolskiej.

Prawo wyborcze w tej kurji przysługuje również i kobietom, które jednak muszą być zastąpione w wykonaniu prawa wyborczego przez obywateli uprawnionych do wyborów.

5. Do piątej kurji należą wyborcy, którzy opłacają podatek mieszkaniowy.

W miastach, w których jest wprowadzony podatek dochodowy są uprawnione do głosowania w tej kurji również osoby, opłacające podatek od dochodu wysokości 1000 rb. i wyżej.

6. Do szóstej kurji należą wszyscy wyborcy, którym nie przysługuje prawo wyborcze w kurjach 1 — 5.

Jeżeli kurja 2 nie posiada przynajmniej 6 razy tylu uprawnionych do głosowania, co jej przypada mandatów na radnych, natenczas może władza nadzorcza albo połączyć drugą kurję z trzecią, nie zmniejszając przypadających obydwom tym kurjom mandatów, lub zarządzić przyłączenie do tej kurji innych jeszcze klas podatku przemysłowego lub handlowego.

§ 7.

Wybory odbywają się w oddzielnych kurjach według zasad wyborów proporcjonalnych.

C. Przepisy dla miast, mających mniej niż 20 000 mieszkańców. (przepuszczone)

D. Postanowienia przejściowe i końcowe.

§ 10.

Szefowi Administracji przysługuje prawo zaniechania przeprowadzenia ordynacji wyborczej w miastach, które skutkiem wypadków wojennych w znacznej mierze zostały zburzone.

§ 11.

Szef Administracji może zezwolić na odstąpienie od przepisów objętych § 2 cyfr. 4.

§ 12.

Szef Administracji wydaje bliższe rozporządzenia co do przeprowadzenia ordynacji wyborczej. Rozporządzenie wykonawcze musi w szczególności zawierać także przepisy dotyczące wyborów zastępców radnych, ustępujących w czasie okresu wyborczego.

Władza nadzorcza mianuje do przeprowadzenia wyborów komisarza wyborczego, który przy pomocy rady wyborczej przysposabia wybory i nadaje im kierunek stosownie do zleceń władzy nadzorczej.

Władzy nadzorczej przysługuje prawo objęcia samej stanowiska komisarza wyborczego.

Artykuł II.

W wykonaniu ordynacji wyborczej zostają wprowadzone następujące zmiany ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 r. (Dziennik Rozp. dla Jenerał-Gubernatorstwa Warszawsk. Nr. 10) i zmieniającego rozporządzenia z dnia 12 sierpnia 1916 r. (Dziennik Rozporządzeń dla Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego Nr. 42).

1. Znoszą się ustępy 2 i 3 paragrafu 4 ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 roku. W ich miejsce wstępuje następujące postanowienie:

„Za obywatela miasta uważany jest ten, co posiada czynne prawo wyborcze na mocy ordynacji wyborczej (art. I § 1 niniejszego rozporządzenia)“.

2. § 19 ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 r. otrzymuje następujące brzmienie:

„Rada miejska (zgromadzenie radnych) składa się z 24 radnych, w miastach mających więcej niż 50 000 mieszkańców z 36 radnych; w miastach mających więcej niż 200 000 mieszkańców z 48 radnych; w miastach mających więcej

niż 500 000 mieszkańców 60 radnych, wybieranych przez obywatelstwo. W miastach mających więcej niż 20 000 mieszkańców, zarządzanych podług ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 r. może Szef Administracji obniżyć ilość radnych do 18. Okres wyborczy trwa 3 lata. Władza nadzorcza mianuje z pośród radnych przewodniczącego rady miejskiej."

- 3.)* § 3 ustępu 2 rozporządzenia z dnia 12 sierpnia 1916 r., dotyczącego zmiany ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 roku otrzymuje następujące brzmienie:

"W skład rady miejskiej wchodzi: burmistrz jako przewodniczący, ławnicy i radni miejscy. Postanowienia rady zapadają większością głosów, w razie równości głosów rozstrzyga głos burmistrza.

Radę miejską wybierają obywatele miasta. Okres wyborczy trwa 3 lata".

4. Ust. 3 paragrafu 18 ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 roku jako też ustępy 2 i 3 par. 2, art. II rozporządzenia z dnia 12 sierpnia 1916 roku dotyczącego zmiany ordynacji miejskiej z dnia 19 czerwca 1915 r. znoszą się.

Okres wyborczy dla ławników i płatnych członków magistratu ustanawia się na 6 lat z warunkiem, ażeby co trzy lata ustępowała połowa ławników.

5. Szefowi Administracji przy Jenerał-Gubernatorstwie Warszawskiem, a w miastach mających mniej niż 20 000 mieszkańców radzie nadzorczej przysługuje prawo zarządzenia, ażeby wybory ławników przez radę miejską odbywały się według zasad proporcjonalnych. W razie tych zarządzeń wydaje władza nadzorcza regulamin wyborczy.

Artykuł III.

Rozporządzenie niniejsze nabiera natychmiast mocy obowiązującej. Utworzone już korporacje miejskie pozostają czynne do ukończenia wyborów.

Mianowani na podstawie §§ 17 i 18 ordynacji miejskiej z d. 19 czerwca 1915 r. przez władzę nadzorczą płatni członkowie magistratu urzędują do upływu pierwszego okresu wyborczego.

Warszawa, dnia 1 listopada 1916 r.

Jenerał-Gubernator
von Beseler.

*) punkt 3, art. II dotyczy miast, mających mniej niż 20.000 mieszkańców. (uw. redakcji)

WYCIĄG

z Dziennika Rozporządzeń № 67 z dnia 21 marca 1918 r.

Rozporządzenie,

dotyczące języka urzędowego zarządów miejskich w Jenerał-Gubernatorstwie Warszawskiem z wyjątkiem stołecznego miasta Warszawy.

Art. 1.

§ 20 ordynacji miejskiej dla obszaru Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego, z dnia 19 czerwca 1915 r. (Dzien. Rozp. Cesarsko-niemieckiej administracji cywilnej dla Polski po lewej stronie Wisły Nr. 10) otrzymuje następujące brzmienie:

Językiem urzędowym dla magistratu i rady miejskiej jest język polski. Pieczęcie i stemple miejskie mają być polskie. Zarząd miejski załatwia swe czynności w języku polskim. Wszelkie obwieszczenia, ogólne zarządzenia i ogłoszenia zarządu miejskiego, jako też wszelkie dokumenty winny być ujęte w języku polskim.

W korespondencji z władzami niemieckimi należy zawsze dołączyć uwierzytelnione niemieckie tłumaczenie.

Tym członkom Rady Miejskiej, którzy na mocy § 11 ordynacji wyborczej dla miast Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego (Dz. Rozp. Nr. 51) zwolnieni są od przepisu zawartego w § 2 cyf. 4 tejże ordynacji wyborczej, przysługuje prawo posługiwania się przy rozprawach w kolegjach miejskich ustnie i piśmiennie językiem niemieckim. Postanowienie to stosuje się również odpowiednio do członków magistratu. Władzy nadzorczej przysługuje prawo, w miarę potrzeby, zezwolić na używanie języka niemieckiego w sprawach zarządu miejskiego, należy jednak o ile możliwości uwzględniać prawa języka polskiego. Burmistrzom, jako też innym urzędnikom miejskim niemieckiej przynależności państwowej, przysługuje prawo posługiwania się językiem niemieckim we wszystkich sprawach służbowych.

Art. 2.

Szef Administracji wydaje przepisy potrzebne do wykonania niniejszego rozporządzenia.

Art. 3.

Niniejsze rozporządzenie nabiera natychmiast mocy obowiązującej.

Warszawa, dnia 14 marca 1917 r.

Jenerał-Gubernator:

(—) von Beseler.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 listopada 1918 r.

„Do Komisarzy Rządu Polskiego i Zarządów Miast.”

Polecam Zarządom miast niezwłoczne podjęcie pod kierownictwem burmistrzów, lub pełniących ich obowiązki, kroków, celem ostatecznego ustalenia składu, uzupełnionych drogą kooptacji demokratycznej Rad Miejskich.

Liczba nowych członków ma wynosić pięćdziesiąt procent liczby dotychczasowych radnych.

Daję termin do dziesiątego grudnia, po którym oczekuję niezwłocznego zawiadomienia. W razie nieustalenia gdziekolwiek Rad drogą porozumienia miejscowego, zarządę po upływie powyższego terminu wybory.

Minister Spraw Wewnętrznych

(—) *Thugutt.*

Za zgodność Szef Sekcji Samorządowej

(—) *K. Sienkiewicz.*

Dekret

o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego.

Do czasu uchwalenia przez Sejm ustawy miejskiej wprowadza się tymczasową ordynację wyborczą do rad miejskich na zasadach następujących:

Art. 1.

W miastach, mających mniej, niż 5,000 mieszkańców, w skład rady miejskiej wchodzi 12-tu radnych.

W miastach, mających od 5-iu do 25-iu tysięcy mieszkańców, skład rady miejskiej powiększa się do 24-ch radnych.

W miastach, mających od 25-iu do 45-iu tysięcy mieszkańców, dodaje się do liczby 24-ch radnych 1-go na każde rozpoczęte 2 tysiące mieszkańców ponad 25 tysięcy.

W miastach, mających od 45 do 100 tysięcy mieszkańców, dodaje się do liczby 34-ch radnych 1-go na każde rozpoczęte 5 tysięcy mieszkańców ponad 45 tysięcy.

W miastach, mających powyżej 100 tysięcy mieszkańców, dodaje się do liczby 45 radnych 1-go na każde rozpoczęte 10 tysięcy mieszkańców ponad 100 tysięcy, przyczem liczba radnych nie może przewyższać 70.

W Warszawie w skład rady miejskiej wchodzi 120 radnych, a w Łodzi 75.

Dla uzupełnienia liczby radnych wrazie ich śmierci oraz wrazie złożenia lub utracenia przez nich mandatów wybierani są zastępcy radnych w liczbie, wynoszącej połowę liczby radnych.

Art. 2.

Czynne prawo wyborcze do rad miejskich mają wszyscy obywatele bez różnicy płci, którzy: 1) ukończyli 21 lat; 2) posiadają przynależność państwową polską i 3) mieszkają stale w obrębie gminy miejskiej conajmniej od 6-iu miesięcy.

W razach nieobecności przymusowej lub spowodowanej emigracją dla celów zarobkowych warunkami dostatecznymi posiadania czynnego prawa wyborczego co do zamieszkania będą: 1) zamieszkanie w mieście w chwili ogłoszenia wyborów; 2) sześciomiesięczne przed emigracją stałe zamieszkiwanie w danem mieście.

Art. 3.

Nie mogą wybierać: 1) osoby, pozostające pod kuratelą lub upadłością, 2) osoby, pozbawione praw lub ograniczone w prawach na mocy wyroku sądowego, 3) osoby, utrzymujące szynki i domy rozpusty.

Art. 4.

Bierne prawo wyborcze posiadają osoby, mające prawo wyborcze czynne, conajmniej 25 lat skończonych i umiejące czytać i pisać po polsku.

Art. 5.

Członkami rady miejskiej nie mogą być: 1) wszyscy płatni urzędnicy miejscy oraz urzędnicy państwowi, sprawujący nadzór nad działalnością gminy miejskiej, 2) funkcjonariusze policji i milicji ludowej.

Art. 6.

Głosowanie jest tajne i odbywa się na zasadach proporcjonalności.

Art. 7.

Rady miejskie, obrane na zasadzie niniejszej ordynacji, będą urzędowały do czasu uchwalenia nowej ustawy wyborczej miejskiej przez Sejm, w każdym razie jednak — o ile Sejm nie poweźmie odpowiedniej uchwały — nie dłużej niż lat 3.

Art. 8.

Na zasadach powyższych mają być przeprowadzone wybory we wszystkich tych miastach, w których rady miejskie nie zostały uzupełnione podług Rozporządzenia Rządowego z dnia 30 listopada 1918 roku, oraz w tych, w których Minister Spraw Wewnętrznych zarządzi wybory.

Art. 9.

Ministrowi Spraw Wewnętrznych zleca się wydanie Regulaminu szczegółowego i przepisów wykonawczych do niniejszego dekretu.

Naczelnik Państwa:

(—) *J. Piłsudski.*

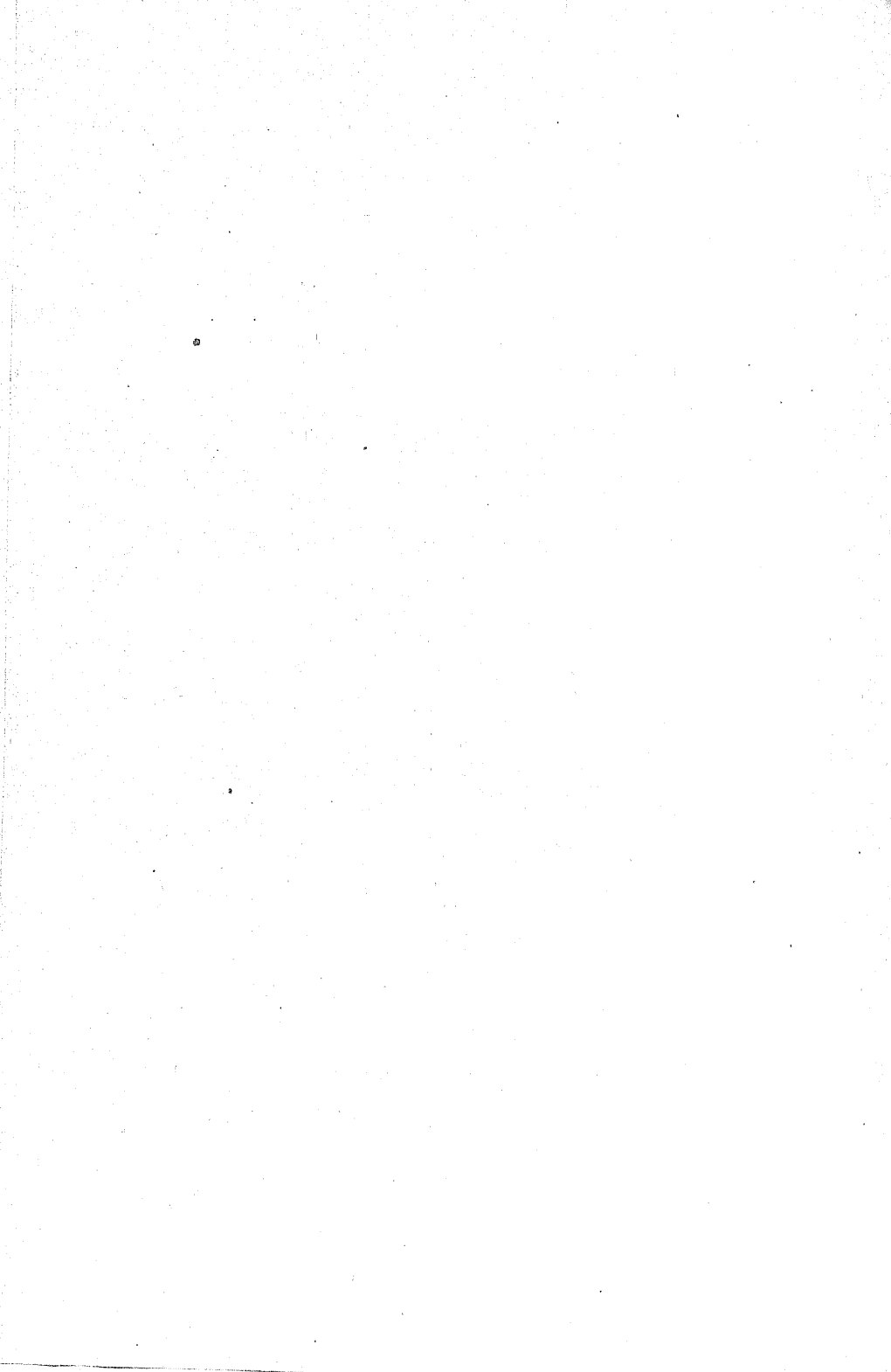
Prezydent Ministrów:

(—) *J. Moraczewski.*

Minister Spraw Wewnętrznych:

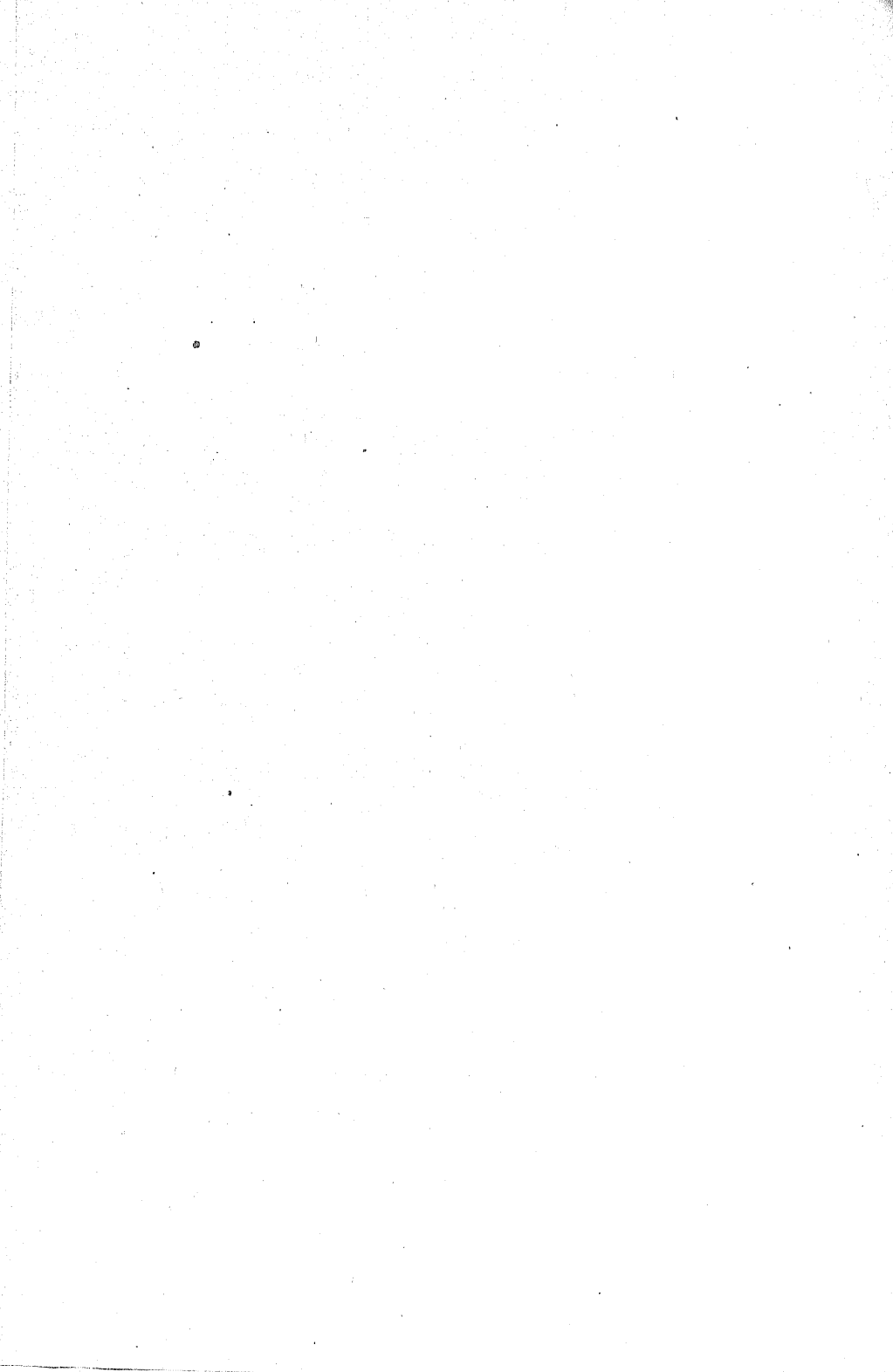
(—) *Thugutt.*

Dan w Warszawie, dnia 13 grudnia 1918 roku..

Dział informacyjny.

Centralne Instytucje Państwowe w Warszawie.

Prezydjum Rady Ministrów — Pałac Kronenberga.

Ministerjum Komunikacji — Nowy Świat 14.

„ Spraw Wojskowych — Królewska 35.

„ Spraw Wewnętrznych — Nowy Świat 67.

„ Spraw Zagranicznych — Miodowa 20/22.

„ Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego —
Al. Ujazdowskie 17.

„ Sprawiedliwości — Plac Krasińskiego 5.

„ Skarbu — Nowy Świat 69.

„ Ochrony Pracy i Opieki Społecznej —
Marszałkowska 154.

„ Aprowizacji — Mazowiecka 7.

„ Ochrony Kultury i Sztuk Pięknych —
Al. Ujazdowskie 17.

„ Poczty i telegrafu — gmach poczty
przy Placu Wareckim.

„ Przemysłu i Handlu — Zgoda 10.

Centralny Urząd Statystyczny — Jasna 10.

Związek miast Królestwa Polskiego.

Biuro Komisji Organizacyjnej Związku miast mieści się chwilowo w gmachu Ratusza m. st. Warszawy, Senatorska 14.

Prezes — Adolf Suligowski — Radny m. st. Warszawy.

Wice-Prezesowie: Piotr Drzewiecki — Prezydent m. st. Warszawy, Stanisław Patek — Radny m. st. Warszawy, Bolesław Sekutowicz — Radny m. Lublina, Leopold Skulski — I Burmistrz m. Łodzi.

Członkowie: Leon Berenson — Radny m. st. Warszawy, Wacław Dębowski — Wice-prezydent m. Radomia, Dr. Aleksander Maciesza — I Burmistrz m. Płocka, Dr. Józef Marczewski — I Burmistrz m. Częstochowy, Bolesław Markowski — Wice-prezydent m. Kielc, Bolesław Nowicki — Prezydent m. Piotrkowa, Adam Piwowar — Prezydent m. Dąbrowy, Dr. Józef Sachs — Radny m. Łodzi, Kazimierz Wosiński — Radny m. Sosnowca, Karol Wyganowski — Wice-prezes Rady m. Kalisza, Dr. Józef Zawadzki — II Burmistrz m. Warszawy, Ludwik Zieliński — Radny m. Warszawy, Michał Terech — Dyrektor Biura Związku Miast.

Godziny przyjęć: Prezes Komisji Organizacyjnej przyjmuje pomiędzy godziną 1 a 2 w południe, dyrektor biura od godz. 10 rano do 2 po poł.

Do Związku należą miasta: Busk, Będzin, Częstochowa, Chełm, Czeladź, Chęciny, Chmielnik, Dąbrowa, Dobrzyń n/Dr., Grodzisk, Grójec, Hrubieszów, Jędrzejów, Janów Lubelski, Kalisz, Kielce, Konin, Krasnystaw, Końskie, Kraśnik, Kałuszyn, Kutno, Lublin, Lubartów, Łomża, Łódź, Łowicz, Łęczyca, Łuków, Miechów, Nowy Dwór, Nowo-Radomsk, Otwock, Olkusz, Opoczno, Ostrowiec, Płock, Piotrków, Pruszków, Pińczów, Proszowice, Przedborz, Pabjanice, Płońsk, Pułtusk, Radzymin, Radom, Rawa, Sosnowiec, Szadek, Staszów, Sandomierz, Słomniki, Szczepieszyn, Siedlce, Szydłowiec, Tomaszów-Lubelski, Turek, Tomaszów-Mazowiecki, Warszawa, Włocławek, Wierzbnik, Wieluń, Zamość, Zduńska-Wola, Złoczew, Zgierz.

Instytucje Państwowe w Łodzi.

Dowództwo Miasta, Benedykta 6. Dowódca kapitan Alfred Biłyk, adjutant dowództwa — podpor. Franciszek Bereszka. (Dowódca przyjmuje interesantów cywilnych od 11-ej do 12-ej i od 5-ej do 6-ej po poł.)

Komisariat m. Łodzi. Komisarz ludowy na miasto Łódź — Aleksy Rzewski (przyjmuje od 11-ej do 1-ej).

Wydziały:

Kancelarja, naczelnik kancelarji — Kazimierz Kozłowski.

Wydział koncesji i nadzór nad samorządem miejskim, Al. Kościuszki 16, naczelnik Wydziału inż. Gałązka.

Wydział lekarski na m. Łódź, Piotrkowska 85, zarządzający Dr. Skalski.

Państwowy instytut higieniczny, Pańska 115, kierownik Dr. Venulet.

Wydział weterynarii, Wólczańska 140, kierownik Dr. Drecki.

W organizacji: wydział Techniczny i wydział do walki ze spekulacją.

Komisariat pow. Łódzkiego. Komisarz ludowy na pow. Łódzki — Antoni Remiszewski (przyjmuje od 11-ej do 1-ej).

Wydziały:

Urząd powiatowy, Al. Kościuszki 16, naczelnik kancelarji Stróżycki (przyjmuje od 11-ej do 1-ej).

Wydział komunalny, Al. Kościuszki 16 (naczelnik vacat).

Inspektor powiatowej policji państwowej, Al. Kościuszki 16 — kapitan Jabłonowski.

Urząd Apropowizacji (kierownik vacat).

Wydział budowlano-drogowy, Al. Kościuszki 3, kierownik — inżynier Karpiński.

Wydział lekarski powiatowy, Piotrkowska 85, kierownik Dr. Knichowiecki.

Wydział weterynarii, Piotrkowska 85, kierownik — Dr. Zachert.

Komisariaty te podzieliły między sobą władzę byłego Komisarza Rządowego na obwód Łódzki, hr. Bnińskiego.

Policja Państwowa w Łodzi.

Biurowo Centralne, Aleje Kościuski 1 (godziny biurowe od 8^{1/2} do 1-ej i od 3 do 6-ej).

Naczelnik Policji — Bohdan Zbrożek, przyjmuje od 11-ej do 12-ej przed południem.

Naczelnik Biura — Paweł Foerster, przyjmuje od 10-ej do 11-ej przed południem i od 4-ej do 5-ej po południu.

Adjutant Naczelnika — porucznik Jan Mordas, przyjmuje od 12-ej do 1-ej przed południem i od 3-ej do 4-ej po poł.

Biurowo Centralne posiada następujące Wydziały:

Aleje Kościuski № 1: Kancelarja, naczelnik kancelarji i szef biura — Paweł Foerster (pokój № 1), główny sekretarjat (p. № 3), wydz. kwaterunkowy (p. № 3), paszportowy (p. № 4), policyjno-karny (p. № 30), kasa i buchalterja (p. № 8), wydział prasowy (p. № 19), pozwoleń na broń (p. № 20), wydz. stróżów nocnych (p. № 15), wydz. registratur i ekspedycji (p. № 23), gabinet zastępcy naczelnika policji (p. № 27), gabinet naczelnika policji (p. № 29), gabinet adjutanta (p. № 25), wydz. wezwań sądowych (p. № 35), wydz. handlowo-przemysłowy (p. № 33), wydział techniczny (p. № 31), wydz. dla ubogich, zakładów dobroczynności i ratunkowych i dla spraw gminnych (p. № 35), wydz. wojskowy (p. № 16), wydz. gospodarczy (p. № 39), magazyn (p. № 41).

Ul. Tramwajowa — wydz. policji obyczajności publicznej.

Ul. Olgińska 5 — biuro adresowe.

Ul. Olgińska 7 — wydział kryminalny.

Komisarjaty Policyjne.

1-szy Komisarjat — Staro-Zarzewska 47, obejmuje ulicę od Górnego Rynku, prawa strona Staro-Zarzewskiej, lewa strona Piotrkowskiej.

Komisarz — chorąży Szuttenbach, zastępca — chorąży Frankowski.

2-gi Komisarjat, Karola 26, obejmuje ulicę Krzemieniecką, Karola, Łąkową, Anny do Piotrkowskiej, prawą stronę Piotrkowskiej i Pabjanicką Szosę.

Komisarz — chorąży A. Jeziński, zastępca — chorąży J. Sałaciński.

3-ci Komisarjat, Widzewska 136, obejmuje prawą stronę Główną i Rokicińskiej Szosy, lewą stronę Zarzewskiej.

Komisarz — podkapitan Starostecki, zastępcy: Czesław Kułakawski i Ludwik Krenicki.

4-ty Komisarjat, Długa 29, obejmuje lewą stronę Konstantynowskiej, prawą Piotrkowskiej, prawą Anny, Łąkowej, Karolewskiej i Krzemienieckiej.

Komisarz — kapitan Popławski, zastępca — chorąży Jan Czekański.

5-ty Komisarjat, Wschodnia 38, obejmuje prawą stronę Średniej, lewą stronę Piotrkowskiej, lewą stronę Główną i Rokicińskiej Szosy.

Komisarz — pułkownik B. Betcher, zastępca — podporucznik F. Kluczyński.

6-ty Komisarjat, Plac Kościelny 6, obejmuje prawą stronę Konstantynowskiej, lewą Nowomiejskiej i Zgierskiej.

Komisarz — podpor. Stanisław Pisarski, zastępca — podporucznik Filipczyński.

7-my Komisarjat, Zgierska 64, obejmuje prawą stronę Nowomiejskiej i Zgierskiej i lewą stronę Średniej.

Komisarz — podkapitan Jabs, zastępca — podporucznik Kowalczyk.

Komisariat Rezerwy: podkapitan Święcicki, zastępca — W. Nikanorow.

Policja w Łodzi powstała z przemianowania w dniu 15 grudnia 1918 r. Milicji Miejskiej na Państwową Policję w Łodzi. Jako milicja — posterunki objęła w nocy z dnia 15 na 16-go listopada 1918 r. W 1919 r. ilość komisarjatów powiększona ma być o 11, utworzona zaś w ten sposób ogólna ich liczba (18) odpowiadać ma istniejącemu już podziałowi miasta na dzielnice.

Państwowy Urząd do spraw jeńców,

Piotrkowska 96, II piętro.

Komisarz na powiaty Łódzki, Łaski i Brzezinski — Leon Chwalbiński. Biuro komisarjatu czynne od 9-ej do 1-ej i od 3-ej do 6-ej po poł.

Komitet dla bezrobotnych

Pańska 115.

Delegat Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej inż. Lelewel.

Zarządzający sprawami komitetu dla bezrobotnych Roman Izdebski.

W mieście istnieje 12 dzielnic.

Dzielnice: 1. Aleksandrowska 134

2. Widzewska 2

3. Ogrodowa 17 (u Poznańskiego)

4. Przędzalniana 64

5. Piotrkowska 293 (u Geyera)

- Dzielnice: 6. Senatorska 19 (u Ramischa)
7. Kątna 17
8. Piotrkowska 214
9. Targowa 60 (u Grohmana)
10. Piotrkowska 276
11. Plac Kościelny 4
12. Konstanyńska 86

Poza miastem:

- 5 gminnych: 1) w Radogoszczu, 2) w Nowosolnej,
3) w Rąbieniu, 4) w Brussie, 5) w Chojnach.

Godziny przyjęć w biurze centralnym (Pańska 115)
od 10—12 w południe.

Biuro Opieki nad Wychodźcami

przy Ministerstwie Ochrony Pracy i Opieki Społecznej
Piotrkowska 150.

Założone w październiku 1917 r. Kierownik Biura: Inż.
Woyciechowski. Godziny przyjęć od 11 do 1-ej.

Biuro Opieki nad Wychodźcami załatwia wszelkie sprawy,
dotyczące robotników polskich, pracujących zagranicą, i ich
rodzin.

Komisariat Ministerstwa Handlu i Przemysłu

Aleje Kościuszki 1.

Komisarz handlu i przemysłu na okręg łódzki — Oskar
Gross.

Państwowy Zarząd Skarbowy dla miasta i okręgu Łódzkiego

Aleje Kościuszki 16.

Prezes — Bernard Pilcer (przyjmuje od 11-ej do 1-ej.
Sekretarz kancelarji — Tadeusz Kirszanek (przyjmuje od
10 do 2-ej).

Wydziały:

Wydział I. Podatki bezpośrednie, naczelny referent
Feliks Osikowski.

Wydział II. Podatki pośrednie, referent — nacelnik
II Wydziału Jan Buchowski.

Wydział III. Kasa i urząd sekwestratorski, zarządzający
Bronisław Mazurowski.

Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa

Piotrkowska 57.

Dyrektor Święcicki, wicedyrektor Weil. Biuro czynne
od 9-ej r. do 3 po poł.

Ubezpieczenia Wzajemne Budowli od Ognia w Królestwie Polskim

Oddział Łódzki — Widzewska 102.

Zarząd w Warszawie. — Al. Jerozolimskie 55. Rok założenia 1803.

Inspektor-inż. Stefan Ślubowski, taksatorzy: M. Ślarski i M. Ulański, starszy referent — A. Kašinowski, pomocnik taksatora—J. Trąbczyński.

Jako Państwowa Instytucja Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od ognia w Królestwie Polskim z przymusowym ubezpieczeniem do 5000 Rb., przyjmuje również dobrowolne ubezpieczenia w pełnej wartości szacunku. Teren działalności m. Łódź i powiat Łódzki.—

SĄDY.

Sąd Okręgowy w Łodzi

Pańska 115.

Prezes — Rossman Kazimierz, wiceprezes — Kamiński Tadeusz, sekretarz — Kasperkiewicz Józef.

Sędziowie :

Maternicki H. Franciszek—Wydziału Karnego I instancji, Kon Maurycy — Wydz. Odwoławczego, Tujakowski Teodor Wydz. Handlowego, Kamiński Tadeusz — Wydz. Karnego I inst., Kempner Rafał — Wydz. Karnego 2 inst., Cygański Stefan—Wydz. Cywilnego, Jackowski Rudolf—Wydz. Cywilnego, Giedrońc Kazimierz — Wydz. Cywilnego, Stanisławski Adam — Wydz. Cywilnego, Witkowski Bronisław — Wydz. Karnego, Smogorzewski Cezary—Wydz. Cywilnego, Osiecki Józef—Wydz. Rejestracyjnego.

Sędziowie Śledczy :

Jakubowski Michał—1 rewiru m. Łodzi, Cynarski Marjan—2 rew. m. Łodzi, Szablowski Władysław — 3 rew. m. Łodzi, Betley Józef — 4 rew. m. Łodzi, Sztromajer Stefan — 5 rew. m. Łodzi, Bohusz Stanisław — 6 rew. m. Łodzi, Szarogroder Seweryn — 7 rew. m. Łodzi, Biłyk Alfred—8 rew. m. Łodzi, Dudrewicz Jerzy—na pow. Łódzki, Forelle Daniel—na pow. Brzeziński, Wielecki Wacław — na pow. Łąski, Jarzębski Stefan — na pow. Łęczycki, Opaliński Wacław — Sędzia Zapasowy.

Aplikanci :

Kon Alfred — u Sędziego Śledczego na pow. Łódzki, Aftergut Oskar—w Wydziale Karnym Odwoławczym, Sikorski Józef Mieczysław—u Sędziego Śledczego 5 rewiru m. Łodzi,

Arnold Julian — Zastępca Sędziego Śledczego 1-go rewiru,
Filipowicz Zygmunt — Zastępca Sędziego Śledczego na pow.
Brzeziński, Natkes Franciszek — Zastępca Sędziego Śledczego
8-go rewiru m. Łodzi, Gruszczyński Waclaw — Zastępca
Sędziego Śledczego.

Sąd Okręgowy w Łodzi posiada następujące Wydziały:

a) Kancelarię Prezesa, b) Kasę, c) Wydział Cywilny,
d) Wydział Cywilny Odwoławczy, e) Wydział Karny, f) Wy-
dział Karny Odwoławczy, g) Wydział Handlowy, h) Wydział
Rejestracyjny, i) Wydział Podawczo-Wykonawczy, j) Archiwum.
Godziny przyjęć od 10 do 12 w południe.

Urząd prokuratorski w Łodzi:

Prokurator — Dr. Edmund Łukanowski, Podprokuratorzy:
Władysław Dickstein, Jan Pióro, Kazimierz Rettinger, Edmund
Angerstein, Witold Raczkiewicz i Zygmunt Maciuszewski.

Sądy Pokoju m. Łodzi

Dzielnia 41.

Okręg 1 — Sędzia Borkowski Bolesław, okręg 2 — Sędzia
Jurkowski Stanisław, okręg 3 — Sędzia Wielecki Waclaw,
okręg 4 — Sędzia Andrzejewski Jan, Okręg 5 — Sędzia Wojna-
rowski Waclaw, okręg 6 — Zajkowski Waclaw, okręg 7 —
Sędzia Kahl Ludwik, okręg 8 — Sędzia Bacciarelli Marcelli,
okręg 9 — Sędzia Zadrowski Stanisław.

We wszystkich Sądach Pokoju godz. przyjęć od godz. 8^{1/2}
do 10 rano.

**Wydział hipoteczny w Łodzi mieści się przy ulicy
Średniej Nr. 17.**

Sądy Pokoju

w okręgu Sądu Okręgowego w Łodzi.

Powiat Łódzki:

Sąd Pokoju w Aleksandrowie — Sędzia Lebelt Adam,
Sąd Pokoju w Balutach — Sędzia Bauer Wilhelm, Sąd Pokoju
w (Chojnach) Rzgowie — Sędzia Horodyński Mieczysław, Sąd
Pokoju w Konstancyńowie — Sędzia Tobiaselli Hugon, Sąd
Pokoju w Nakielnicy — Sędzia Siebeneichen Ludwik, Sąd
Pokoju w Tuszyńie — Sędzia Ende Aleksander.

Powiat Łaski:

Sąd Pokoju w Górcie Pabjanickiej — Sędzia Wiese Natanel,
Sąd Pokoju w Łasku — Sędzia Byliński Bonifacy, Sąd Pokoju

w Pabjanicach — Sędzia Hille Ludwik, Sąd Pokoju w Wrzeszczewicach — Sędzia Hoffmann Otto, Sąd Pokoju w Zelowie — Sędzia Pospieszyl Karol.

Powiat Brzeziński:

Sąd Pokoju w Brzezinach — Sędzia Oberg Paweł, Sąd Pokoju w Koluszkach — Sędzia Graczyk Ludwik, Sąd Pokoju w Lipinach — Sędzia Plichta Józef, Sąd Pokoju w Strykowie — Sędzia Januszewski Lucjan, Sąd Pokoju w Tomaszowie — Sędzia Billewicz Konrad, Sąd Pokoju w Ujeździe — Sędzia Malcz Bolesław.

Powiat Łęczycki:

Sąd Pokoju w Grabowie — Sędzia Jezierski Edward, Sąd Pokoju w Łęczycy — Sędzia Podgórski Zbigniew, Sąd Pokoju w Ozorkowie — Sędzia Stokowski Mieczysław, Sąd Pokoju w Poddębicach — Sędzia Zakrzewski Rodryk, Sąd Pokoju w Piątku — Sędzia Łoskowski Jan.

Wydziały hipoteczne znajdują się: w Brzezinach, Łasku, Łęczycy i Tomaszowie.

Godziny przyjęć we wszystkich Sądach Pokoju i Urzędach od 9-ej do 1-ej w południe.

Rada Miejska m. Łodzi.

Lista radnych miasta Łodzi została ogłoszona urzędownie przez komisarza wyborczego w dniu 26-go Stycznia 1917 roku.

(patrz str. 81.)

W okresie sprawozdawczym zaszły w składzie osobistym Rady Miejskiej następujące zmiany:

Ustąpili:

Z kurji I. 1) p. Henryk Dylion, 2) p. Henryk Trenkner, jako wybrani na posiedzeniu wyborczym R. M. w dniu 7 maja 1917 roku na ławników Magistratu. Na ich miejsce weszli zastępcy pp.: Izydor Faterson i Antoni Remiszewski.

Z kurji II: p.: Albert Ziegler, jako wybrany na posiedzeniu wyborczym w dniu 7 maja 1919 r. na ławnika Magistratu 2) p. Henryk Grohman z powodu zgłoszenia rezygnacji (w dniu 9 czerwca 1917 r.), 3) p. Adolf Dobranicki — zmarł w dniu 30 sierpnia 1918 r. Na ich miejsce weszli do Rady Miejskiej zastępcy pp.: Karol Stüldt, Józef Konic i Natan Kopel.

Z kurji III: p. Sergjusz Hoffman, jako wybrany na posiedzeniu wyborczym w dniu 7 maja 1917 r. na ławnika Magistratu. Na jego miejsce wszedł zastępca z tejeże listy kandydatów p. Jakób Gantz. 2) Z powodu zgłoszenia rezygnacji przez r. Marjana Bawarskiego (w dniu 30 sierpnia 1917 r.), zastępcy r. Bawarskiego p. Antoniego Paszczyńskiego (w dniu 23 października 1917 r.), oraz zastępcy r. Paszczyńskiego p. Kazimierza Garlińskiego (w dniu 5 lutego 1918 r.) został radnym następnym z kolei zastępca z tejeże listy kandydatów p. Józef Włodarski.

Z kurji V: p. Leopold Skulski z racji zamianowania go przez władze okupacyjne w dniu 9 maja 1917 r. burmistrzem m. Łodzi. Na miejsce p. Skulskiego został radnym zastępca z tejeże listy kandydatów p. Wacław Kaffanke.

Wskutek zmian powyższych skład Rady Miejskiej w listopadzie 1918 r. był następujący:

Albrecht Jan, katolik, ksiądz kanonik, Widzew-Kunitzera Nr. 6.

Berman Chil, wyzn. mojżesz. kupiec, Południowa 13.

Bräutigam Henryk, wyzn. ewangel., lekarz, Kościuszki 53.

- Budzyner Salo, wyzn. mojżesz., dyrektor, Zielona 5.
Faterson Izidor, wyzn. mojżesz., kupiec, Przejazd 89.
Ganz Jakób, wyzn. mojżesz., cukiernik, Piotrkowska 60.
Fiedler Herman, wyzn. ewangel., magazynier, Główna 31.
Gerhard August, wyzn. ewangel., pastor, Kościuszki 57.
Glücksmann Jakób, wyzn. mojżesz., handlowiec, Benedykta 13.
Gralak Ignacy, wyzn. katol., krawiec, Konstantynowska 16.
Grohman Leon, wyzn. ewangel., przemysłowiec, Tylna 9.
Harasz Antoni, wyzn. katol., robotnik, Konstantynowska 20.
Helman Mojżesz, wyzn. mojżesz., właśc. domu, Cegielniana 26.
Hertz Mieczysław, wyzn. mojżesz., kupiec, Kościuszki 69.
Holenderski Lew, wyzn. mojżesz., urzędnik, Pasaż Szulca 4.
Jarblum Michał, wyzn. mojżesz., urzędnik, Widzewska 41.
Jarociński Stanisław, wyzn. mojżesz., kupiec, Pasaż Majera 6.
Jess Wilhelm, wyzn. ewangel., nauczyciel, Pusta 11a.
Kaczmarek Andrzej, wyzn. katol., robotnik, Lubelska 12.
Kaffanke Wacław, wyzn. katol., handlowiec, Długa 12.
Kahan Salomon, wyzn. mojżesz., komiwojażer, Piotrkowska 109.
Karpf Majer, wyzn. mojżesz., kupiec, Średnia 17.
Klocman Jeremiasz, wyzn. mojżesz., inżynier, Skwerowa 12.
Klukow Gustaw, wyzn. ewangel., właśc. domu, Zachodnia 36.
Konic Józef, wyzn. katol., kupiec, Zawadzka 1.
Kopel Natan, wyzn. mojżesz., kupiec, Piotrkowska 128.
Krasuski Eugenjusz, wyzn. katol., inżynier, Tylna 12.
Lewin Izrael, wyzn. mojżesz., prawnik, Południowa 23.
Lichtenstein Izrael, wyzn. mojżesz., nauczyciel, Pasaż Szulca 11.
Markusfeld, wyzn. mojżesz., majster mularski, Cegielniana 114.
Meissner Zygmunt, wyzn. katol., właśc. cegielni, Piotrkowska 163.
Merklejn Szymon, wyzn. katol., nauczyciel, Rozwadowska 36.
Pokorski Błażej, wyzn. katol., robotnik, Widzewska 144.
Poznański Maurycy, wyzn. mojżesz., przemysłowiec, N.-Cegieln. 2.
Praszkie Gerson, wyzn. mojżesz., inżynier, Dzielna 50.
Rabinowicz Dawid, wyzn. mojżesz., lekarz, Zielona 3.
Remiszewski Antoni, wyzn. katol., nauczyciel, Piotrkowska 121.
Rosenberg Mendel, wyzn. mojżesz., kupiec, Wschodnia 45.
Rosenblatt Jerzy, wyzn. mojżesz., lekarz, Piotrkowska 35.
Rosenzweig Dawid, wyzn. mojżesz., lekarz, Dzielna 9.
Russ Moszek, wyzn. mojżesz., właśc. domu, Sienkiewicza 22.
Russak Alkon, wyzn. mojżesz., inżynier, Pasaż Szulca 8.

Rzewski Aleksy, wyzn. katol., tkacz, Radwańska 37.
Sachs Józef, wyzn. mojżesz., kupiec, Piotrkowska 85.
Samet Salomon, wyzn. mojżesz., kupiec, Dzielna 14.
Sanne Paweł, wyzn. ewangel., dyrektor, Ewangelicka 15.
Smarzyński Jan, wyzn. katol., właśc. domu, Zarzevska 62.
Spickerman Józef, wyzn. ewangel., właśc. domu, Reitera 11.
Stüldt Karol, wyzn. ewangel., fabrykant, Drewnowska 43.
Stypułkowski Jan, wyzn. katol., adwokat przysięgły, Przejazd 6.
Sułowski Tadeusz, wyzn. katol., inżynier, Sienkiewicza 34.
Szwajcer Abraham, wyzn. mojżesz., nauczyciel, Średnia 46.
Szybiłło Teodor, wyzn. katol., rzemieślnik, Kątna 56.
Tomaszewski Antoni, wyzn. katol., lekarz, Andrzeja 3.
Triebe Juljusz, wyzn. ewangel. dyrektor, Kościuszki 85.
Uger Szaja, wyzn. mojżesz., redaktor, Piotrkowska 16.
Urysohn Józef, wyzn. mojżesz., kupiec, Lipowa 20.
Wajss Józef, wyzn. mojżesz., komiwojażer, Piotrkowska 189.
Włodarski Józef, wyzn. katol., rzemieślnik, Przejazd 48.
Wolczyński Józef, wyzn. katol., robotnik, Konstanyńska 20.

Skład osobisty poszczególnych komisji radzieckich:

1) komisji skarbowej a) w roku kalendarzowym 1917 radni: Józef Konic, przewodniczący, Józef Sachs—sekretarz, członkowie: Salo Budzyner, Mojżesz Helman, Paweł Sanne, Abraham Szwajcer i Teodor Szybiłło, b) w roku kalendarzowym 1918 radni: Józef Konic—przewodniczący, Stanisław Jarociński—zastępca przewodniczącego, Józef Sachs—sekretarz, Wacław Kaffanke—zastępca sekretarza, członkowie: Salo Budzyner, Mojżesz Helman, Izrael Lichtenstein, Salomon Samet, Paweł Sanne, Abraham Szwajcer, Teodor Szybiłło.

2) komisji do spraw ogólnych: a) w roku kalendarzowym 1917 radni: Antoni Tomaszewski—przewodniczący, Mieczysław Hertz—zastępca przewodniczącego, Jan Stypułkowski—sekretarz, członkowie: Ignacy Gralak, Antoni Remiszewski, Jerzy Rosenblatt, Józef Spickerman, Szaja Uger, b) w roku kalendarzowym 1918: Mieczysław Hertz—przewodniczący, Teodor Szybiłło—zastępca przewodniczącego, Ignacy Gralak—sekretarz, członkowie: Chil Berman, Izydor Faterson, Adolf Dobranicki, Michał Jarblum, Izrael Lewin, Antoni Remiszewski, Jan Stypułkowski, Antoni Tomaszewski.

3) komisji regulaminowo-prawnej: a) w roku kalendarzowym 1917 radni: Tadeusz Sułowski—przewodniczący, Jan Stypułkowski—sekretarz, członkowie: Ignacy Gralak, Antoni Harasz,

Jeremiasz Klocman, Alkon Russak, Juljusz Triebe, b) w roku kalendarzowym 1918: Tadeusz Sułowski—przewodniczący, Jan Stypułkowski—sekretarz, członkowie: Ignacy Gralak, Antoni Harasz, Jeremiasz Klocman, Jerzy Rosenblatt, Juljusz Triebe, Szaja Uger.

4) komisji pojednawczo-wyborczej: a) w roku kalendarzowym 1917: ks. Jan Albrecht—przewodniczący, Jerzy Rosenblatt—zastępca przewodniczącego, Alkon Russak—sekretarz, członkowie: Izrael Lichtenstein, Błażej Pokorski, Dawid Rabinowicz, Dawid Rosenzweig, Juljusz Triebe, b) w roku kalendarzowym 1918: ks. Jan Albrecht—przewodniczący, Salo Budzyner—zastępca przewodniczącego, Juljusz Triebe—sekretarz, członkowie: Mojżesz Helman, Izrael Lichtenstein, Błażej Pokorski, Dawid Rabinowicz, Dawid Rosenzweig.

5) komisji pracy: a) w roku kalendarzowym 1917: Ignacy Gralak—przewodniczący, Aleksy Rzewski—sekretarz, członkowie: Herman Fiedler, Antoni Harasz, Lew Holenderski, Wacław Kaffanke, Izrael Lewin, Błażej Pokorski, Wolf Markusfeld, Ludwik Wejss, b) w roku kalendarzowym 1918: Wacław Kaffanke—przewodniczący, Lew Holenderski—zastępca przewodniczącego, Antoni Harasz—sekretarz, Błażej Pokorski—zastępca sekretarza, członkowie: Ignacy Gralak, Izrael Lewin, Wolf Markusfeld, Aleksy Rzewski, Ludwik Wejss.

Skład osobisty Prezydium Rady Miejskiej:

1) w roku kalendarzowym 1918: przewodniczący — inż. Tadeusz Sułkowski (na zasadzie nominacji C. N. Prezydenta Policji w Łodzi z dn. 7 maja 1917 r., zgodnie z § 19 ordynacji miejskiej Hinderburga), zastępcy przewodniczącego: Stanisław Jarociński i Henryk Bräutigam, sekretarze: Michał Jarblum, Jeremiasz Klocman, Eugenjusz Krasuski, Gerson Praszkie, Aleksy Rzewski, Józef Spickerman.

2) w roku kalendarzowym 1918: przewodniczący — inż. Tadeusz Sułkowski (na zasadzie nominacji C. N. Prezydenta Policji w Łodzi z dn. 20 grudnia 1917 r., zgodnie z § 19 ordynacji miejskiej Hinderburga), zastępcy przewodniczącego: Jerzy Rosenblatt i Antoni Tomaszewski, sekretarze: Michał Jarblum, Eugenjusz Krasuski, Gerson Praszkie, Aleksy Rzewski, Józef Spickerman, Jan Stypułkowski (wybrany w dn. 9 lipca 1918 r. z powodu rezygnacji r. Jeremiasza Klocmana).

Naczelnik kancelarji — p. Paweł Rundo.

Posiedzenie pierwsze Rady Miejskiej z wyborów odbyło się w dniu 23 maja 1917 r.

Do dnia 1 listopada 1918 r. odbyło się 117 posiedzeń, a mianowicie w r. 1917 — 56, w roku 1918 — 61. *

Z powodu rozpatrywania budżetu posiedzenia Rady Miejskiej w końcu roku 1918 odbywały się dwa do trzech razy tygodniowo.

Ilość posiedzeń, niedoszłych do skutku z powodu quorum: w 1917 r. — 1, w roku 1918 — 6 (do 1 listopada).

Rada Miejska brała udział w następujących obchodach narodowych, urządzając jednocześnie posiedzenia uroczyste, a mianowicie: dn. 15 października 1917 r. dla uczczenia stuletniej rocznicy zgonu Tadeusza Kościuszki i dn. 6 czerwca 1918 r. dla uczczenia stuletniej rocznicy zgonu Henryka Dąbrowskiego.

Magistrat.

Skład osobisty obocznego Magistratu, wyłonionego na zasadzie ord. wyb. z dnia 1/XI. 1916 r.

1. I. Burmistrz: Skulski Leopold.
2. II. „ Kernbaum Maks.

Ławnicy: 3. Hoffman Sergjusz. 4. Dr. Jasinski Ksawery. 5. Kopciowski Abram-Ber. 6. Krasucki Mendel. 7. Maciński Stefan. 8. Neuman Gerszon. 9. Ziegler Albert. 10. Nowiński Leon (powołany w dn. 13/XI. 1917 r.) 11. Urbanowski Józef (powołany w d. 12/XI. 1917 r.) 12. Syndyk miasta Pelka Jarosław.

Skład osobisty Magistratu, wyłonionego na zasadzie Ord. Wyb. z dnia 1/XI. 1916 r. przedstawiał się w maju 1917 r. jak następuje: I. Burmistrz Schoppen (ustąpił w 1917 r.), II. burmistrz Skulski Leopold. Ławnicy: Hoffman Sergjusz, Dr. Trenkner (ustąpił w 1917 r. z powodu wyjazdu do Warszawy), Kopciowski Abram Ber, Krasucki Mendel, Maciński Stefan, Neuman Gerszon, Ziegler Albert, Filipkowski Józef (ustąpił w 1917 r.), Kokeli Tadeusz (ustąpił z dniem 1 lipca 1918 r., powołany na stanowisko naczelnika Oddziału Podatkowego), Dyljon Henryk (ustąpił z dniem 1 lipca 1918 r., powołany na stan. dyrektora Wydziału Zaprowiantowania), inż. Er. Ranck (ustąpił w r. 1918).

Kancelarja Zarządu Miejskiego (Biuro Centralne).

Nowy Rynek 14.

Naczelnik Kancelarji—Stanisław Iżycki, pomocnik nacz. — Kazimierz Janiszewski. Godziny przyjęć pp. burmistrzów: od 11 do 12 w południe za wyjątkiem sobót. Godziny dla interesantów od 9—1 w poł. i biurowe od 8½—3½ popoł.

Magistrat posiada wydziały: Oddział Prawny, Wydział Zaprowiantowania Miasta, Wydział Dobroczynności Publicznej, Wydział Finansowo-Rachunkowy, Wydział Szkolnictwa, Wydział Budownictwa, Wydział Zdrowotności Publicznej, Wydział Kwaterunkowy (Gospodarczy), Wydział Plantacji Miejskich, Wydział Kontroli Miar i Wąg, Komitet Rozdziału Chleba i Mąki, Urząd Stanu Cywilnego, Wydział Statystyczny Miejski

Ia. Oddział Prawny

Nowy Rynek 1.

Kierownik: Syndyk miasta Łodzi, Adwokat przysięgły Jarosław Pełka (przyjmuje w pokoju Nr. 8 pomiędzy 12-a a 1-a w poł.).

Radca Prawny Magistratu m. Łodzi, Adwokat przysięgły Czesław Poznański (przyjmuje od 10-ej do 1-ej w poł.).

Sekretarz: Jakób Neuman.

Ib. Komisja do Spraw przedmieść, przyłączonych do miasta.

Piotrkowska 1 — I-sze piętro.

Skład Komisji: Przewodniczący — Ławnik Magistratu Gerszon Neuman, Syndyk miasta — Adw. przysięgły Jarosław Pełka, Radca Prawny Magistratu — Adw. przysięgły Czesław Poznański. **Członkowie:** Radni miasta: Ks. Kan. Jan Albrecht, Gustaw Klukow, Gerszon Praszquier, Józef Spikerman, Edward Rybicki (Kierownik biura).

Godziny przyjęć — od 9 rano do 1 w południe.

II. Wydział Zaprowiantowania Miasta

Średnia 16.

Zastępcy decernenta i dyrektora z prawem podpisu, radni: J. Wolczyński, W. Kaffanke i J. Sachs, kierownik biura — Wacław Drozdowski, Radni: Herman Fiedler, Andrzej Kaczmarek, Wacław Kaffanke, Karol Stüldt, Teodor Szybiłło, Józef Urysohn, Józef Wolczyński, Samuel Topilski — członek honorowy.

Wydział Zaprowiantowania Miasta dzieli się na następujące oddziały:

a) **Oddział Opałowy.** Zarząd. Radni: Dr. Józef Sachs — przewodniczący, Wacław Kaffanke — wice-przewodniczący, Izidor Faterson, Hermann Fiedler, Andrzej Kaczmarek, Józef Urysohn, Samuel Topilski — członek honorowy, Stefan Łęczycki — członek kooptowany, Rafał Landau — kierownik biura Oddziału Opałowego.

b) **Oddział Ziemniaczany,** c) **Rzeźni,** d) **Paszy,** e) **Żywnościowy** podlegają zarządowi następujących radnych: Herman Fiedler, Andrzej Kaczmarek, Wacław Kaffanke, Karol Stüldt, Teodor Szybiłło, Józef Urysohn, Józef Wolczyński, Samuel Topilski. Kierownik biura Oddziału Żywnościowego — Kazimierz Lauterbach.

Spis prowincjonalnych biur zakupów ziemniaków i imienny spis ich kierowników.

1. Skierniewice-Brzeziny, biuro centralne w Skierniewicach, Przyrynek № 140, kierownik—Naum Babad, pomocnik — Piotr Gertner.
2. Łódź-Łask, biuro centralne w Łodzi, Średnia 16, kierownik — Józef Zaborowski, pomocnik — Morawiec.
3. Łowicz-Sochaczew, biuro centr. w Łowiczu, Wyjazdowa 4, kierownik — Kazimierz Konopnicki, zastępcy — L. Fiedler i M. Kryszek.
4. Ozorków-Luźmierz, biuro centr. w Ozorkowie, kierownik—Tadeusz Weinert.
5. Rawa, kierownicy—L. Weis i J. Straus.
6. Podębnice, kierownik—Tadeusz Weinert.

Adresy składów wydziału Zaprowiantowania Miasta i spis imienny zarządzających.

Zarządzający składami — T. Peters.

Ogrodowa № 18,	zarządzający—	Dawid Grossberger,
" " 28,	"	—Mieczysław Orzechowski,
" " 35,	"	—Otto Volkmann,
Węglowa № 3,	"	—Albrecht
" " 10	"	—Franciszek Komorowski,
Przejazd № 92,	"	—Franciszek Zange,
Ekaterynburska № 8	"	—Edmund Piltz,
(skład 6) "	"	—Adolf Zell,
Konstantynowska № 99	"	—Roman Gugacz,
Towarowa № 32/34 (Karolew)	—	Edmund Runge,
Cmentarna	"	—Aleksander Albrecht
Fabryczna № 17,	"	—Franciszek Renner.

Godziny sprzedaży produktów ze składów od 8-ej do 2-ej po poł.

Godziny biurowe od 8^{1/2}—1 i od 3—5 po poł.

III. Wydział Dobroczywności Publicznej.

Skład Delegacji Wydziału:

I burmistrz inż. Leopold Skulski — przewodniczący, Gerson Neuman decernent, Stefan Maciński, pastor Rudolf Gundlach, Antoni Harasz, Leon Grohman, M. Helman, Dr. Rosenzweig, Jakób Mendel Glücksmann, Wilhelm Baumgart; kierownik biura Wydziału Dobroczywności Publicznej—Lucjan Dąbrowski; pomocnicy kierownika biura—Tadeusz Wisławski i J. Nürnberg.

Godziny biurowe w biurach Wydziału i pododdziałów (wyjątek stanowią Fabryka Taniego obuwia i Komitet Opieki nad Dziećmi Gruźlicznymi) latem od 8 r. do 3 pp., zimą od godz. 8^{1/2} do 3^{1/2} pp., w soboty bez przerwy do 2 po poł.

Wydział Dobroczynności Publicznej posiada następujące pododdziały:

1. Biuro Centralne Wydziału Dobroczynności Publicznej ul. Sienkiewicza 21
  2. „ Rewindykacyjne . . . . . „ „ „
  3. I Dzielnica . . . . . „ Rajtera 11
  - II „ . . . . . „ Średnia 71
  - III „ . . . . . „ Konstanyńska 27
  - IV „ . . . . . „ Rokocińska 17
  - V „ . . . . . „ Pabjanicka Szosa 1
  - VI „ . . . . . „ Widzewska 160
  4. Komisja Rewizyjna . . . . . „ Konstanyńska 24
  5. Bezprocentowa Kasa Pożyczkowa „ Długa 29
  6. Oddział Kobiet Niesienia Pomocy Biednym Chorym Chrześcijanom „ Al. Kościuszki 67
  - Kuchnia Nr. 1 . . . . . „ Bałucki Rynek 10
  - „ „ 2 . . . . . „ Al. Kościuszki 67
  - „ „ 3 . . . . . „ St. Zarzewska 49
  7. Oddział Kobiet Niesienia Pomocy Biednym Chorym Żydom . . . . . „ Piotrkowska 24
  8. Komitet Przeciwzembraczy . . . . . „ Zagajnikowa (gmach b. monopolu)
  9. Komitet Zagonków . . . . . „ Zachodnia 36
  10. Zbiornia Miejska . . . . . „ Karola 26
  11. Gospoda dla Uchodźców, powracających z Rosji . . . . . „ Długa 72
  12. Hale ogrzewalne (funkcjonują w czasie zimy)
- prócz tego Wydziałowi Dobroczynności Publicznej podlegają:
1. Fabryka Taniego Obuwia (w likwidacji) „ Piotrkowska 112
  2. Komitet Opieki nad Dziećmi Gruźlicznymi . . . . . „ Piotrkowska 96
  - Dom Zdrowia dla dzieci chrześcijańskich . . . . . „ Sienkiewicza 102
  - Dom Zdrowia dla dzieci żydowskich . . . . . „ Aleksandrowska 115

PODODDZIAŁY.

Dzielnice zapomogowe

Godziny biurowe: od 8^{1/2} r. do 3^{1/2} po poł.

I Dzielnicza — ul. Rajtera 11.

Zarząd Dzielniczy

Samuel Herszberg—przewodniczący, Józef Spikermann—zastępca przew., Wojciech Kussak, Władysław Radzikowski, Dawid Ginsberg — honorowi dzielnicowi; sekretarz — Antoni Piotrowski (płatny urzędnik).

II Dzielnicza — ul. Średnia 71.

Zarząd Dzielniczy

Sylwester Jungowski—przewodniczący, Gustaw Klukow—zastępca przew., Stefan Diétrich, Adam Gostyński, Józef Zimowski, Juljusz Lohrer, Jakób-Mendel Glücksmann, Roman Rosenblat—honorowi dzielnicowi; sekretarz —Ksawary Czapliński (płatny urzędnik).

III Dzielnicza — ul. Konstantynowska 27.

Zarząd Dzielniczy

Harasz Antoni — przewodniczący, Pruszyński Stefan — zastępca przew., pastor Hadrian Paweł, Tetzlaff Rudolf, Klimaszewski Stanisław, Kohn Feliks, Rühmann Karol—honorowi dzielnicowi; sekretarz Orchulski Klemens (urzędnik płatny).

IV Dzielnicza — ul. Rokicińska 17.

Zarząd Dzielniczy

Wilhelm Baumgart—przewodniczący, L. Malec—zastępca przewodniczącego, N. Blaustark, W. Martin, J. Lessel—honorowi dzielnicowi; sekretarz A. Taszycki (urzędnik płatny).

V Dzielnicza — Pabjanicka Szosa 1.

Zarząd Dzielniczy

M. Płockier — przewodniczący, M. Ammer — zastępca przewodniczącego, S. Klajn, S. Modro, B. Kowalski, H. Landsberger—honorowi dzielnicowi, sekretarz—Z. Hanke (urzędnik płatny).

VI Dzielnica — ul. Widzewska 160.

Rafał Meissner — przewodniczący, Maksymiljan Szulc — zastępca przewodn., Rudolf Heidrich, Józef Wilkoszewski — honorowi dzielnicowi, sekretarz—Stefan Lachowicz (urzędnik płatny).

Komisja Rewizyjna — Konstancyńska 24.

Zarząd Komisji

Edward Jezierski—przewodniczący, Jerzy Döring, Karol Rühmann i Stefan Maciński — honorowi członkowie Komisji.

Bezprocentowa Kasa Pożyczkowa, Długa 29.

Zarząd Kasy

Sylwester Jungowski—przewodniczący, Herszberger S.— zastępca przewodn., K. Rühmann — honorowy członek, Zygmunt Fiszer — kasjer (płatny urzędnik).

Oddział Kobiet

Niesienia Pomocy Biednym Chorym Chrześcijanom

Piotrkowska 24.

a) Zarząd

Pałaszewska Marja — przewodnicząca, Bemowa Paulina, Melanja Ludwig, Frida Horakowa, Anna Dutkiewiczowa, Paulina Gawlik, Anna Lisner, Jadwiga Łubowa, Małgorzata Szmidtówna. Kierowniczką biura—Józefa Pytłasińska (urzędniczka płatna).

b) Honorowe dzielnicowe

Banaszkiewicz, Bajbuz-Mielnikowa, Dutkiewiczowa, Grabowska, Newe, Pfajfer, Ramisch, Sowińska, Semberecka, Szuberska, Wereszczyńska, Stankiewiczowa, Zajdel, Simonowa.

Oddział Kobiet

Niesienia Pomocy Biednym Chorym Żydom

Piotrkowska 24.

a) Zarząd

Bielszowska Marja — przewodnicząca, Lindenfeldowa, Librachowa, Epsteinowa, Sznekowa, Jelinowa, Gersonowa. Sekretarz—H. Heller (urzędnik płatny).

Godziny pracy od 8^{1/2} do 1 i od 3 do 5 po poł.

b) Honorowe dzielnicowe

Hamerowa Sackheimowa, Wolfowiczowa, Polakowowa, Goldbergowa, Lentowa, Koltońska, Bezbrodowa, Konowa.

Komitet Przeciwzembraczy (w likwidacji)

Zagajnikowa (gmach b. monopolu)

Zarząd Komitetu

Pastor Gundlach Rudolf—prezes, Czamański Franciszek—wice-prezes, D-rowa M. Abrutinowa, Ks. Kanonik Albrecht, Antczakowski Andrzej, Balwiński Jan, Grossberger Dawid, Pastor Hadrian Paweł, Jungowski Sylwester, Kowalski Romuald, Kępiński Henryk, Klecki Jakób, Nussbaum Natan, Pastor Patzer Teodor, Rosenbaum Leopold, Wolski Józef, Zilke Ida, Zilke August — honorowi członkowie Komitetu; sekretarz — Wacław Stephan (urzędnik płatny).

Komitet Zagonków—Zachodnia 36.

Zarząd Komitetu

Sylwester Jungowski — przewodniczący, pastor Rudolf Gundlach—zastępca przewodniczącego, sekretarz — Aleksander Kowalski (urzędnik płatny).

Zbiornia Miejska

Karola 28.

Jerzy Sołowiejczyk — honorowy zarządzający, Władysław Plucinski — sekretarz (urzędnik płatny).

Fabryka Taniego Obuwia

Piotrkowska 112.

Zarząd fabryki

Delegat Magistratu — Stefan Maciński.

Skład Komitetu: przewodniczący pastor Rudolf Gundlach, członkowie: A. Ramisch, P. Kindermann, W. Lürkens, W. Górski i Br. Meisner.

Zarządzający fabryką — Jan Salm (urzędnik płatny).
Godziny biurowe od 8—1 i od 2—6 wieczorem.

Komitet Opieki nad Dziećmi Gruźlicznymi

Piotrkowska 96.

a) Zarząd Komitetu

Ks. prałat Tymieniecki — prezes, Dr. Seweryn Sterling — vice-prezes, Ernest Kaiserbrecht — skarbnik, rejent Czesław Chrzanowski — sekretarz, ks. kan. Albrecht, Dr. S. A. Rosiewicz, Dr. S. Maybaum, Dr. D. Rozenzweig, S. Budzyner, Dr. Wulfsohn, Dr. S. Gundlach, Dr. Sterling-Okuniewski — członkowie Komitetu; sekretarz Komitetu — Adam Lohrer (urzędnik płatny).

Godziny biurowe od 9-ej do 3-ej po południu.

b) Zarząd domu zdrowia dla dzieci chrześcijan

Sienkiewicza 102.

Tadeusz Konarzewski — prezes, Cezarowa Smogorzewska i Małgorzata Wünsche — vice-prezesowe; Emil Patz — skarbnik, Eugenjusz Patek — sekretarz, Kazimierz Roszak, Zofja Świerczewska, Janina Prysewicz, Zofja Sulowska, Stanisławowa Łukomska, Adolf Trautwein, ks. Malinowski — członkowie Zarządu. Lekarz Domu Zdrowia — Dr. B. Knihowiecki; zarządzająca Melida Nasse (urzęd. płatna).

Łódzkie Kuratorjum Obywatelskie nad rodzinami rezerwistów.

Zarząd Kuratorjum

Adwokat przys. Jarosław Pelka — przewodniczący, pastor Teodor Patzer i Walenty Kamiński — zastępcy przewodn., Zygmunt Rychter, Stanisław Jarociński, Marjan Łuba, Wiktor Groszkowski, Adolf Hermans, Leon Mendelson, Teodor Fiedler, Stanisław Kopczyński, Maurycy Majorowicz, Arkadiusz Press, Rudolf Tetzlaw, Teodor Sejler — członkowie Kuratorjum.

Członkowie Komisji Rewizyjnej: Ludwik Meylert, Eugenjusz Becker, Roman Obefeld, Edmund Brinkenhoff, Wacław Dybczyński, B. M. Perelstein.

Bolesław Mikołajczyk — kierownik biura (urzędnik płatny).

Godziny biurowe od 9 rano do 2 po poł. i od 4 po poł. do 7 wieczorem.

IIIa. Komitet Tanich Kuchen.

Nowy Rynek 14 parter.

Skład Komitetu: Ławnik Leon Nowiński — przewodniczący, Ławnik Stefan Maciński — zastępca przewodniczącego.

Radni: Antoni Harasz, Mojżesz Helman, Moszek-Nuchen Russ, Jakób Gantz, Herman Fiedler (zrzekł się), Pastor Gundlach, Czesław Dybczyński, ks. Walenty Szufladowicz, Stanisław Hirszsohn, Franciszek Zdrojewski, Władysław Hibner, Izrael Tabaksblatt.

Biuro centralne K. T. K. posiada Oddziały: Ekspedycji, buchalterji i kontroli; 3 biura zapisów: Zgierska 37, Południowa 10 i Piotrkowska 223. Kierownik biur Wydziału — Stanisław Zaborski, zastępca — I buchalter Stefan Pawlak.

Przewodniczący Wydziału K. T. K. przyjmuje codziennie w biurze Komitetu Nowy Rynek 14 parter od 11 do 1-jej w poł.

Biura zapisów przyjmują od 8^{1/2} rano do 11^{1/2} i od 3-jej do 6-jej po poł. Interesanci załatwiani są w biurze centralnym w godzinach biurowych przez cały dzień.

Kuchnie Chrześcijańskie Ludowe.

1.	Kuchnia Komisji Międzyzw. Stow. Rob. Chrz., Przejazd 34	
2.	" " " " " " "	Widzewska 231
3.	" " " " " " "	Podrzeczna 26
4.	" " " " " " "	Wiznera 19
5.	" " " " " " "	Spacerna 14
6.	" " " " " " "	Rokocińska 62
7.	" " " " " " "	Zgierska 76
8.	" " " " " " "	Wólczańska 117
9.	" " " " " " "	Rzgowska 15
15.	Tania Kuchnia przy par. Św. Jana	Sienkiewicza 60
17.	" " Marjawicka	Franciszkańska 29
18.	" " " "	Nawrot 104
19.	" " " "	Podleśna 20
23.	Kuchnia przy Zw. Zaw. Rob. Przem. Plusz.	Pasaż Szulca 25
24.	" " parafji Św. Józefa	Polna 9
32.	Tania Kuchnia przy Zw. Mur. „Łączność“	Piotrkowska 289
34.	" " " " Wstążkarzy	Średnia 85
45a.	Kuchnia przy par. Najśw. Marji Panny ks. Szufladowicza	Brzezińska 88
46.	Kuchnia Komisji Międzyzw. Stow. Robotników Chrześcijan	Cmentarna 10
52.	Kuchnia przy kościele Św. Anny	Wacława 4
54.	" Stowarzyszenia Techników	w Źródłiskach
55.	" przy Stow. „Naprzód I“	Radwańska 47
57a.	" Ludowa	Kątna 36
70.	" " przy Kom. Tanich Kuch.	Aleksandrowska 47
74.	" " przy par. Św. Jana	Sienkiewicza 60
100.	" " przytułku Położniczym	Ewangelicka 11/13
101.	" " Komisji Międzyzw. Stow. Robotników Chrześcijan	Ludwiki 33.

Kuchnie Chrześcijańskie Ludowe dla dzieci.

11.	Tania Kuchnia dla dzieci przy par. Św. Trójcy	Zawadzka 28
12.	" " " " " " " " " " " "	Zakątna 64
38a.	" " " Kółka Bałuck. op. nad dziećmi	Rycerska 69
38b.	" " " " " " " " " " " "	Franciszkańska 58
43.	" " " przy kośc. Wnieb. N. M. P. — ks. Szufładowicza	Drewnowska 43
45b.	Tania Kuchnia przy kośc. Wnieb. N. M. P. — ks. Szufładowicza	Brzezińska 88
89.	Tania Kuchnia przy kośc. Wnieb. N. M. P. — ks. Szufładowicza	Rybna 10
59.	Tania Kuchnia przy Tow. Schroniska Św. St. Kostki — Ochrona III	Kątna 4
60.	Tania Kuchnia przy Tow. Schroniska Św. St. Kostki Ochrona IV	Milsza 43
63.	Tania Kuchnia przy Tow. Schroniska Św. St. Kostki Ochrona V	Pabjanic.-Szosa 27
77.	Tania Kuchnia przy Komisji Międzyzw. Stow. Rob. Chrześcijan	Średnia 14
79.	Tania Kuchnia dla dzieci szkół element.	Przejazd 71
82.	" " " Św. Mateusza	Piotrkowska 283
90.	" " " przy par. Najśw. Serca Jez.	Hajzlera 7
92.	" " " „Ognisko Dziecięce“	Wysoka 27
93.	" " " w Widzewie	Rokicińska 83

Kuchnie Chrześcijańskie dla Inteligencji.

57b.	Kuchnia dla pracow. biurów. i majstrów	Kątna 36
66.	Tania higienicz. Kuchnia dla inteligencji	Widzewska 118.
67.	Tania Kuchnia „Stow. Handl. Polskich“	Piotrkowska 108
75.	" " " dla uczącej się młodzieży	Sienkiewicza 46
94.	Tania Kuchnia Stow. Wzaj. Pom. Pracow. Handlowych Chrześcijan	Sienkiewicza 3/5
102.	Tania Kuchnia przy Stow. Majstrów Fabr.	Nowy Rynek 6.

Kuchnie Średnie Chrześcijańskie.

10.	Tania Kuchnia Komisji Międzyzw. Stow. Robotników Chrześcijan	Widzewska 117

Kuchnie Żydowskie Ludowe.

14.	Żydowska Kuchnia Ludowa	Cegielniana 63
21.	Tania Kuchnia przy Związku Rob. Przem.	Łągiewnicka 4
40.	" " " Żydowska	N.-Zarzewska 7
50.	" " " Ludowa dla dorosłych	Brzezińska 4

68. Żydowska Kuchnia Ludowa przy Kom. Tanich Kuchen	Średnia 46
71. Tania Kuchnia przy Związku Zawodow. Majstrów Tkackich	Aleksandrowska 26
72. Tania Kuchnia „Strzecha Robotnicza“.	Olgińska 14
73. Żydowska Tania Kuchnia Ludowa	Widzewska 111
78. Żubardzka Żydowska Tania Kuchnia Lud.	Aleksandrowska 96
84. Tania Kuchnia „Bet Am“	Pasaż-Szulca 2
88. Tania Kuchnia Stow. „Ezras-Hacholi“	N.-Cegielniana 28

Kuchnie Żydowskie Ludowe dla dzieci.

35. Tania Kuchnia przy Kole Kuratorów Szkół Miejskich Lud. dla dzieci wyzn. mojż.	Sienkiewicza 22
41. 1-sze Schronisko dla dzieci wyzn. mojż.	Smugowa 4
44. Tania Kuchnia „Niedola Dziecięca“	Wólczańska 95.
47. „Nasze dzieci“ przy T-wie Bezpl. Kuchen	Piotrkowska 64
48. T-wo Zwol. Niesienia Pom. Biedn. Dzieciom	Długa 57
51. Tania Kuchnia dla dzieci	Pasaż-Szulca 21
62. Tania Kuchnia przy Żyd. T-wie „Pomoc Górnego Rynku“	Zarzevska 9
69. Tania Kuchnia T-wa im. rabina Majzla	Jakóba 10
83. Radogoska Żydowska Kuchnia Ludowa	Wolna 6
98. „Dom Sierot“	Pasaż-Szulca 20

Kuchnie Żydowskie dla inteligencji.

39. Kuchnia przy Stow. Handlowców Żyd. „Wzajemna Pomoc“	Sienkiewicza 22
64. Kuchnia przy Stow. Komiwojazerów	Sienkiewicza 3/5
80. „ dla intelig. przy Żyd. Tow. „Pomoc“	Rzgowska 5
96. „Samopomoc“	Andrzeja 16
97. Tania Kuchnia przy Stow. Majstrów Przemysłu Włóknistego	Zachodnia 63

Kuchnie Średnie.

81. Kuchnia dla uboższych rodzin	Długa 117
99. „ przy Stow. „Harfa“	Wólczańska 23.

IV. Wydział Finansowo-Rachunkowy.

Składa się z oddziałów: IVa Podatkowego, IVb Finansów i Kontroli, IVc Adresowego, IVd Komisji Targowiskowej, K. IV Głównej Kasy m. Łodzi, K. IV—A Miejskiej Kasy Podatkowej z Urzędem Sekwestracyjnym (K. IV-B).

IVa. Oddział Podatkowy

Nowy Rynek 2.

Naczelnik--inż. H. Dylion, kierownik biura--F. Waszkiewicz. Oprócz spraw podatkowych ma powierzone sobie sprawy przymusowego rozkładu pożyczek miejskich.

Biuro otwarte dla publiczności od 8^{1/2}—3^{1/2}, w soboty-- od 8^{1/2} do 2 popoł. W sprawach podatku od widowisk-- tylko przed południem.

IVb. Oddział Finansów i Kontroli

Nowy Rynek 14.

Komisja: I Burmistrz Skulski, II Burmistrz Kernbaum, Dylion Henryk, Ziegler A., M. Krasucki, S. Budzyner, O. Daube, A. Harasz, L. Grohmann, St. Jarociński, Z. Kon, G. Klukow, Sanne Paweł, S. Sammet, J. Triebe.

Decernent -- Burmistrz Kernbaum. Naczelnik kontroli -- Knapski. Kierownik -- R. Schiele.

IVc. Oddział Adresowy

Nowy Rynek 1.

Decernent -- inż. H. Dylion, kierownik -- J. Żmigrodzki. Oddział Adresowy składa się z Biura Adresowego (karty adresowe), Nowy Rynek 1, i Biura ksiąg stałej ludności, Nowy Rynek № 2. Biuro czynne od 8^{1/2}---3^{1/2} po poł.

IVd. Komisja Targowiskowa

Nowy Rynek № 1, pokój 14.]

Komisja: M. Krasucki -- przewodniczący, A. Ziegler, S. Budzyner, T. Friedrich, S. Maciński, W. Rudziński. Kierownik biura -- J. Żmigrodzki.

K. IV. Główna Kasa Miejska

Nowy Rynek 14 w podwórzu na parterze.

Kierownik i główny kasjer miejski -- Grajnert. Kasjer Głównej Kasy Miejskiej -- H. Zima. Główny buchalter -- K. Hilleman.

Funkcję Komisji Rewizyjnej spełnia Komisja Oddziału IVb Finansów i Kontroli.

Godziny dla publiczności od 9 do 12^{1/2}, w poł. prócz świąt. Nauczycielstwu wypłaca się od 3 do 5^{1/2} po południu w ostatnich dniach każdego miesiąca.

K. IV.-A. Miejska Kasa Podatkowa

Nowy Rynek 14 w podwórzu na parterze.

Kurator i decernent — Burmistrz M. Kernbaum. Kierownik — A. Meissner. Kasjerzy: M. Baruchówna, T. Kaczyński. Kasa czynna codziennie prócz świąt od 9 — 12^{1/2} w poł. Do kasy Podatkowej przyłączony jest: **K. IV.-B. Miejski Urząd Sekwestracyjny**, zatrudniający 15 sekwestratorów.

V. Wydział Szkolnictwa

Średnia 14.

Zarząd: Przewodniczący — Józef Urbanowski — ławnik Magistratu, Abram Ber Kopciowski — ławnik Magistratu, Albert Ziegler — ławnik Magistratu, Oskar Daube, Alfred Dominikiewicz — dyrektor szkoły im. Orzeszkowej, Roman Tulin — dyrektor szkoły Handlowej, oraz radni: Pastor Gerhardt, Lew Holenderski, Szymon Merklejn, Dr. Jerzy Rozenblatt, Aleksander Russak. Referentem Wydziału jest Konrad Fiedler, zastępcą kierownika biura — Waltratus.

Komisja do spraw lokali szkolnych: W. Tymowski — przewodniczący, L. Felix, A. Flach, B. Koenig, G. Mauch, O. Stephanus, Sz. Merklejn — delegat Wydziału.

Komisja Zakupów: Przewodniczący — Ludwik Dobrzyński, Emil Hadrian, Antoni Heppen, Artur Goldstadt, Adolf Neuman, Otton Stephanus, i delegaci Wydziału — Abram Ber Kopciowski i Szymon Merklejn.

Komisja Opałowa: Przewodniczący — Emil Hadrian, Rudolf Lange, Józef Lewin, Stanisław Kopczyński, Mieczysław Reicher, Adolf Sumiewski.

Komisje mieszczą się w lokalu Wydziału, Średnia 14.

Przewodniczący Wydziału przyjmuje w poniedziałki, środy i piątki od 5—6 po poł.; Kierownik biura — od 12^{1/2} do 2^{1/2} po poł. Godziny biurowe od 8^{1/2}—3^{1/2} po poł.

VI. Wydział Budownictwa.

Nowy Rynek 14.

1. Skład delegacji Wydziału Budownictwa.

Albert Ziegler — przewodniczący, Ławnik Józef Urbanowski, Inż. Gerson Praszker, Józef Spikerman — radny, Wolf Markusfeld — radny, Inż. Bolesław Benedek, arch. Piotr Brukalski i Józef Tysiak.

2. Skład komisji kontroli rachunków Gazowni i Elektrowni.

Inż. Henryk Dylion—przewodniczący, Albert Ziegler, Henryk Pinkus, Inż. Edward Berliner.

3. Skład komisji kontroli rachunkowości.

Wolf Markusfeld, Józef Spikerman.

4. Skład komisji dla rozpatrzenia planu zabrukowania ulic.

Inż. Edward Szenfeld, Wolf Markusfeld, Inż. Bolesław Benedek.

5. Skład komisji do odbioru robót i dostaw miejskich.

Inż. Edward Szenfeld, Inż. Bolesław Benedek, Inż. Gerson Praszker, Jan Wende, Wolf Markusfeld.

6. Skład komisji Głównego Składu Wydziału Budownictwa.

Albert Ziegler, Jan Wende, Wolf Markusfeld, Inż. Edward Szenfeld, Inż. Kazimierz Stebelski.

7. Skład komisji dla zakupu drzewa.

Inż. Edward Szenfeld, Wolf Markusfeld, Inż. Kazimierz Stebelski.

8. Skład komisji dla naradzania się nad planem zabudowy miasta.

Wolf Markusfeld, Inż. Henryk Dylion, Jan Wende, Józef Spikerman.

9. Skład Wydziału Budownictwa (Nowy Rynek Nr. 14).

Naczelnik Wydziału: Inż. Edward Szenfeld, Kierownik biura: Hugo Radke, Kierownik Oddziału Budownictwa: Inż. Kazimierz Stebelski, Kierownicy Sekcji Oddziału Budownictwa: a) Sekcja budowlana — Arch. Wacław Kijewski b) Inspekcja budowlana — Arch. Gustaw Kielecki, c) Sekcja instal. elektr.—Inż. Edward Berliner, d) Sekcja mechaniczna—Inż. Mieczysław Rottengruber, e) Sekcja miernicza — Geom. tra Mikołaj Trąbczyński, f) Sekcja Studniarska—Inż. Mieczysław Rottengruber, Kierownik Oddziału Brukarskiego — Inż. Ernst Lindner, Kierownik Oddziału Kanalizacji — Technik Władysław Rymsza, Kierownik Oddziału Pomiarowego — Inż. Franciszek Walicki, Kierownik Biura Rachunkowego — Inż. Jakób Seideman, Kierownik Oddziału Zabudowy Miasta (Zachodnia № 52)—Radca budowl. (vacat), Pomocnik kierownika — (vacat).

Główny Skład Wydziału Budownictwa, Pasaż-Szulca № 81—Kierownik: Inż. Kazimierz Stebelski, Zarządzający składem: Wicenty Malinowski.

Fabryka wyrobów betonowych, Pasaż-Szulca № 81 —
Kierownik: Władysław Rymśa.

Warsztaty miejskie, Nowy Rynek № 14 — Kierownik:
Kazimierz Stebelski, Zarządzający: (vacat).

Godziny przyjęć publiczności: od 8^{1/2} rano do 3^{1/2} po
południu. W soboty bez przerwy do godz. 2 po poł.

(Warunki ubiegania się o roboty i dostawy dla Magistratu
oraz taryfę opłat budowlanych umieściliśmy w końcu kalendarza).

VII Wydział Zdrowotności Publicznej

Nowy Rynek 14.

Zarząd. Dr. Ksawery Jasiński, zastępca — burmistrz Maks
Kernbaum, członkowie radni: Ch. J. Berman, M. Hellman, inż.
J. Klocman, Dr. J. Rosenblatt, Dr. A. Tomaszewski, Sz. Uger.
Obywatele: Dr. L. Gundlach, A. Heiman-Jarecki, Dr. A. Krusze,
E. Ludwig, W. Patzer, Dr. Sew. Sterling, J. Wende i referent do
spraw sanitarnych Dr. J. Rosiewicz. Kier. biura — Joss.

Wydział posiada: Komisję lekarską, komisję gospodarczą
oraz sekcję do walki z gruźlicą. (Skład sekcji oraz instytucje
podległe wydziałowi podane w dziale Zdrowotności.)

Godziny biurowe głównej kancelarii, komisji lekarskiej i go-
spodarczej od 8^{1/2}—3^{1/2} po poł.; godziny biura kwalifikacji szpi-
talnych od 8^{1/2}—12 i od 3—6 po poł.

VII a. Oddział Oczyszczania Miasta

Nowy Rynek 14, pokój Nr. 1.

Skład komisji ten sam, co Wydziału Zdrowotności.

Kierownik Wydziału—burmistrz Kernbaum, kierownik biura—
Antoni Goldsobel, inż chem.

Godziny dla publiczności od 10 do 12 w poł.

Działalność Wydziału: oczyszczenie ulic i placów miejskich,
wywóz wszelkich nieczystości z gmachów miejskich, gmachów
zajętych przez instytucje miejskie i władze wojskowe, dozór nad
należyтым dezynfekowaniem ścieków i odchodów z dołów biolo-
gicznych oraz wytwarzanie środka dezynfekcyjnego — podchlo-
ranu sodu.

VIII. Wydział Kwaterunkowy (Gospodarczy)

Dzielna 2.

Skład Wydziału

Maks Kernbaum—przewodniczący, Henryk Pinkus, Zygmunt
Meissner, Jan Smarzyński, Władysław Wołkowski, Wolf Markusfeld,
Bruno Jarisch, Jakób Gantz, Emanuel Meissner, Salomon Kahan,
Fryderyk Gross, Teodor Kalenbach—członkowie.

Naczelnik Wydziału—inż. Karol Beyer, kier. biura — Janusz
Stąpowski.

Skład Komisji Dostawy Podwód

Bernard Kuntze, Władysław Wołkowski, Jakób Gantz, Emanuel Meissner, Salomon Kahan, Fryderyk Gross, Teodor Kalenbach.

Skład Komisji Kwaterunkowej

Henryk Pinkus, Zygmunt Meissner, Jan Smarzyński, Wolf Markusfeld, Bruno Jarisch, Jakób Gantz.

Skład Komisji Opieki nad Nieruchomościami Miejskimi

Władysław Wołkowski, Wolf Markusfeld, Emanuel Meissner, Zygmunt Meissner, Fryderyk Gross, Teodor Kalenbach.

Interesantów załatwia biuro od godz. 10 do 1 w poł.

Naczelnik Wydziału przyjmuje codziennie (prócz środy) od godz. 11-ej r. do 1-ej w poł.

Kierownik biura przyjmuje codziennie od godz. 11 r. do 1-ej w poł.

Zakres działalności Wydziału stanowią:

a) dostawy nakazane, na które składają się: dostarczanie dla osób wojskowych i cywilnych i Zarządu Wojskowego mieszkań, i meldowanie ich, oraz dostarczanie podwód na żądanie władz;

b) wynajem lokali dla urzędów magistrackich i dla szkół;

c) administracja nieruchomościami miejskimi;

d) opieka i kontrola nad inwentarzem ruchomym, stanowiącym własność Magistratu i

e) dostarczanie podwód na żądanie wydziałów Magistratu.

IX. Wydział Plantacji Miejskich

w parku „Sienkiewicza”, Widzewska 95a.

Przewodniczący — I burmistrz Leopold Skulski, Leon Grohmann, Wolf Markusfeld. Kierownik biura — Edward Ciszkievicz, dyrektor plantacji miejskich.

Godziny przyjęć dla publiczności od 8^{1/2}—9^{1/2} r. i od 3—4 po poł.

Godziny biurowe od 8^{1/2}—1-ej i od 3—5 po poł.

X. Wydział Kontroli Miar i Wag

Zachodnia 51.

Komisja: Przewodniczący — I burmistrz Leopold Skulski, Leon Koźmiński, Mozes Russ, Gustaw Mauch. Kierownik biura — Wacław Lewandowski, zastępca — Hugo Paulus.

Godziny dla interesantów od 8—12 i od 3—5 po poł.

XI. Komitet Rozdziału Chleba i Mąki

Andrzeja 4.

Łódzki Komitet Rozdziału Chleba i Mąki, powołany przez były Łódzki Komitet Obywatelski w dniu 1 czerwca 1915 r., a działający przy współudziale

Komisji Stałej, utworzonej przez Magistrat w myśl uchwały Rady Miejskiej z dnia 25 października 1917 r. dla decydowania spraw zasadniczych i składającej się:

z burmistrza M. Kernbauma,
radnego miasta K. Stüldta,
" " G. Klukowa,
" " S. Sameta,
ławnika Magistratu M. Krasuckiego,

pozostaje pod zarządem

Dyrekcji, składającej się

z Dr. Michała Grinberga
i Zenona Łubieńskiego,

przyjmujących interesantów, z wyjątkiem soboty, codziennie rano od godz. 10^{1/2} do 3^{1/2}, a w soboty od godz. 10^{1/2} rano do 2 po południu.

Biuro Centralne Komitetu Rozdziału Chleba i Mąki znajduje się przy ulicy Andrzeja Nr. 4 i składa się z 1) wydziału buchalterji; 2) korespondencji, 3) sprzedaży, 4) kontroli i sprzedaży mąki, 5) kasy, 6) piekarń miejskich, 7) detalicznej sprzedaży chleba, 8) detalicznej sprzedaży mąki i cukru, 9) kontroli i zwrotu kart, 10) kontroli kooperatyw, 11) udziałów, 12) gospodarczego, 13) kontroli głównej i jest czynne od 8^{1/2} do 3^{1/2} po południu.

W zawiadywaniu Biura Centralnego Komitetu znajduje się a) 30 biur wydawnictwa kart chlebowych, tak zwanych „uczastków“, mianowicie:

uczastek 1	przy ul.	Zgierskiej 89
" 2	"	Zawadzkiej 2 (Bałuty)
" 3	"	Piwnej 17
" 4	"	Zawadzkiej 28 (Bałuty)
" 5	"	Ciemnej 76
" 6	"	Zachodniej 17
" 7	"	Brzezińskiej 48
" 8	"	" 56
" 9	"	Franciszkańskiej 9
" 10	"	Średniej 71
" 11	"	Pańskiej 1
" 12	"	Długiej 29
" 13	"	Pasaż Szulca 41

uczątek 14	przy ul.	Cegielnianej 74
" 15	"	Południowej 39
" 16	"	Widzewskiej 50
" 17	"	Sienkiewicza 35
" 18	"	Al. Kościuszki 41
" 19	"	Zakątnej 68
" 20	"	Rozwadowskiej 25
" 21	"	Wólczańskiej 109
" 22	"	Targowej 46
" 23	"	Rokicińskiej 33
" 24	"	Fabrycznej 5
" 25	"	Sienkiewicza 109
" 26	"	Kątnej
" 27	"	Brzozowej 4
" 28	"	St. Zarzewskiej 52
" 29	"	Rzgowskiej 41
" 30	"	Szosie Pabjanickiej 6.

Wydawnictwo kart każdego nowego okresu rozpoczyna się z początkiem 2-go tygodnia okresu poprzedniego i odbywa się w ciągu dni 8 (włącznie do wtorku tygodnia następnego) codziennie w dni powszednie od godz. 9 rano do 4 po południu; podczas ostatnich 4 dni drugiego tygodnia, począwszy od środy, pracownicy „ucząstków“ zajęci są czynnościami wyłącznie wewnętrznymi, sprawdzaniem, raportowaniem i t. p. w godzinach od 9 rano do 3 po południu.

b) 29 sklepów detalicznej sprzedaży chleba, mianowicie:

sklep Nr.	1	przy ul.	Juljusza 14
" "	2	"	Długiej 9
" "	3	"	Średniej 22
" "	4	"	Cegielnianej 2
" "	5	"	Benedykta 18
" "	6	"	Zgierskiej 11
" "	7	"	Południowej 24
" "	8	"	Sienkiewicza 27
" "	9	"	Suwałskiej 3
" "	10	"	Nawrot 25
" "	11	"	Wschodniej 63
" "	12	"	Lipowej 44
" "	13	"	Widzewskiej 152
" "	14	"	Wólczańskiej 222
" "	15	"	Pańskiej 16
" "	16	"	Średniej 58
" "	17	"	Zawadzkiej 9 (Bałuty)
" "	18	"	Aleksandrowskiej 30
" "	19	"	Rynku Bałuckim 3
" "	20	"	Zgierskiej 33

sklep Nr. 21	przy ul. Sienkiewicza	4
„ „ 22	„ „ „	Konstantynowskiej 44
„ „ 23	„ „ „	Rzgowskiej 23
„ „ 24	„ „ „	Widzewskiej 196
„ „ 25	„ „ „	Brzezińskiej 59
„ „ 26	„ „ „	Franciszkańskiej 15
„ „ 27	„ „ „	Brzezińskiej 23
„ „ 28	„ „ „	Wólczańskiej 145
„ „ 29	„ „ „	Pańskiej 91

otwartych codziennie z wyjątkiem dni świątecznych od godz. 7^{1/2} rano do 3-ej po południu.

- c) 9 sklepów detalicznej sprzedaży mąki, cukru, marmelady i papierosów, tak zwanych sklepów mącznych, mianowicie:

sklep Nr. 1	przy ul. Andrzeja	7
„ „ 2	„ „ „	Piotrkowskiej 273
„ „ 3	„ „ „	Targowej 56
„ „ 4	„ „ „	Zgierskiej 74
„ „ 5	„ „ „	Franciszkańskiej 15
„ „ 6	„ „ „	Pańskiej 4
„ „ 7	„ „ „	Dzielnej 36b
„ „ 8	„ „ „	Aleksandrowskiej 28
„ „ 9	„ „ „	Wólczańskiej 184

otwartych codziennie, z wyjątkiem dni świątecznych, od godz. 8-ej rano do 3-ej po południu, w soboty od 8-ej rano do 2-ej po południu.

- d) piekarnia miejska Nr. 1 przy ul. Rzgowskiej Nr. 23 — własność Magistratu, oraz

- e) 8 piekarń wydzierżawionych przez Magistrat, mianowicie:

piekarnia Nr. 2	przy ul. Aleksandrowskiej 30,	własn. Karola Hessego
„ „ 3	„ „ Bałucki Rynek 3	„ Romana Zapędowskiego
„ „ 4	„ „ Brzezińskiej 59	„ Cezarego Kindermana
„ „ 6	„ „ Konstantynowskiej 44	„ Eljasza Kellera
„ „ 8	„ „ Juljusza 14	„ suk. Walentego Kopczyńskiego
„ „ 9	„ „ Wólczańskiej 145	„ Hugona Hermansa
„ „ 10	„ „ Pańskiej 91	„ J. Cz. Szaniawskiego
„ „ 11	„ „ Brzezińskiej 23	„ Wolfa Jakubowicza

czynnych od 12-tu do 16-tu godzin na dobę.

- f) 2 magazyny mąki przy ul. Wodnej Nr. 39 i 42 otwarte dla interesantów w dni powszednie od godz. 8-ej rano do 5-ej po południu z przerwą od 12-ej do 1-ej.

Łódzki Komitet Rozdziału Chleba i Mąki otworzył w dn. 1/I. 1918 młyny, w które mele na własny rachunek nadsyłane miastu żyto.

1. w Rokiciu, (A. Rathner)
2. w Łodzi, Jakóba 14 (B-cia Clattstein i Olszer)
3. „ Jakóba 2 (Gniazdo)
4. „ Brzezińska 23 (Szymon Grünbaum)
5. „ Drewnowska 7 (Wolf Merczyński)
6. w Łowiczu (Szerawski)

XII. Urząd Stanu Cywilnego

Piotrkowska 1.

Delegacja: Przewodniczący — Gerson Neuman, Dr. Józef Sachs, Dr. J. Lewin, Markus Karpf. Kierownik biura — I. Szwarzman przyjmuje od 3—6 po poł.

Urząd rejestruje ludność gmin: żydowskiej, baptystów i adwentystów. — Godziny przyjęć: dla żydów od 12^{1/2}—3 po poł., dla innych wyznań od 9—12 w poł.

XIII. Wydział Statystyczny Miejski

Dzielna 2.

Decernent — (przewodniczący Wydziału) Burmistrz M. Kernbaum. Członkowie Komisji Statystycznej: inż. E. Krasuski, M. Hertz, Dr. J. Lewin, M. Helman, Dr. Skalski, Dr. Rosiewicz. Kierownik biura: Antoni Goerne. — Godziny zajęć od 8^{1/2} do 3^{1/2}.

Wydział Statystyczny powstał 1 stycznia 1918 r. Wydział systematycznie zbiera dane, dotyczące ruchu ludności i różnych stron życia naszego miasta, przeprowadza wszelkiego rodzaju spisy, sporządza wyciągi statystyczne dla instytucji państwowych, municypalnych i dla radnych, oraz wydaje opracowane tablice w druku.

Dotychczas Wydział przeprowadził i opracował spis ludności m. Łodzi w styczniu 1918 r. i spis jednodniowy uczniów szkół prywatnych i chederów oraz publikował następujące wydawnictwa perjodyczne:

1. Biuletyny tygodniowe Wydziału Statystycznego.
2. Sprawozdania miesięczne Wydziału Statystycznego.

Pierwsze, wykonane ręcznie na drukowanych formularzach, Wydział wydaje w ilości 8 egzemplarzy, drugie w ilości 60 egzemplarzy wydaje drukiem, rozsyłając je różnym instytucjom municypalnym, państwowym i społecznym. Do wydawnictw perjodycznych Wydziału zaliczyć również należy:

3. Sprawozdania roczne Wydziału Statystycznego, które będą publikowane w druku po upływie każdego roku kalendarzowego.

W najkrótszym czasie zostaną opublikowane przez Wydział następujące już przygotowane prace: 1) Rezultaty spisu ludności z m. stycznia 1918 r. 2) Statystyka dzieci w wieku szkolnym i 3) Statystyka Szkolnictwa.

Informator niniejszy został również opracowany przez Wydział Statystyczny.

Władze duchowne.

Kościół Rzymsko-katolicki.

Głowa kościoła: Papież Benedykt VI, dawniej Jakób della Chiesa (Kieza), III ned od r. 1914, 6-go września.

Najważniejsza władza w Królestwie Polskim: Arcybiskup Dr. teolog. Aleksander Kakowski, przekanizowany 7-go maja 1913 r.

Biskup Sufragan Kazimierz Ruskiewicz, przekanizowany w roku 1884.

Konsystorz katolicki w Warszawie, Miodowa 13.

Skład osobisty: Arcybiskup Aleksander Kakowski.

Wikariusze generalni: Biskup Kazimierz Ruskiewicz,

Biskup ks. Stanisław Gall,

Prałat ks. Leopold Łyszkowski,

Regens Konsystorski: Ks. Fajęcki.

Parafje w Łodzi.

I. Parafja Św. Stanisława Kostki. Adres Kancelarji: Placowa 9.

Dziekan i Proboszcz ks. Prałat Wincenty Tymieniecki.

Wikariusze: ks. Bolesław Wyszynski, ks. Stanisław Rabiński, ks. Jan Krawczyk.

Przy parafji egzystuje T-wo Schronisk św. Stanisława Kostki, sklep udziałowy „Wieniec“, chór Marjański, chór, św: Hieronima, chór sumowy św. Stanisława Kostki, orkiestra parafjalna, biblioteka, czytelnia, stowarzyszenie „Żywej Róży“, stowarzyszenie tercjarzy, Bractwo Różańca i Skaplerza Św. Niepokalanego Pożycia Najświętszej Marji Panny oraz Bractwo Różańca św. przy kościele św. Stanisława Kostki.

Odpuści: we wszystkie święta uroczyste Matki Bożej, w Nowy Rok, w pierwszą niedzielę po dniu Św. Stanisława Kostki, w pierwszą niedzielę po święcie Bożego Ciała i w Zielone Świątki 3 dni 40-to godzinnego nabożeństwa. —

Proboszcz przyjmuje codziennie od godz. 9 do 10 r. Kancelarja parafjalna otwarta od 9 do 12 w poł. i od 3 do 6 wiecz., w święta od 2 do 4 po poł. Parafja erygowana została dnia 6-go stycznia 1910 r.

Dozór kościelny: Prezes: Nadburmistrz m. Łodzi Leopold Skulski; członkowie: Józef Kaliński, Józef Brajer, Józef Kluka, Karol Gottwald, Władysław Majer i Józef Pawłowski. —

II. Parafia Podwyższenia Św. Krzyża. Adres kancelarii: Przejazd 13.

Proboszcz: Ks. Kanonik Karol Szmidel.

Wikariusze: Ks. Stanisław Rybus, ks. Wacław Breitenwald, ks. Stanisław Kuplicki i ks. Jan Wasiak.

Przy parafii są dwie ochrony dla dzieci pod egidą Św. Stanisława Kostki.

Odpusty: w pierwszą niedzielę po dniu święta Znalezienia drzewa Krzyża św., w pierwszą niedzielę po święcie podwyższenia Krzyża Św. oraz w Święto Konsekracji Kościoła t. j. w drugą niedzielę października i 40-to godz. nabożeństwo w ostatnie dwa dni starego roku i Nowy rok. —

Kancelarja parafjalna czynna od 9 do 12 i od 3 do 5 p. p.

Dozór kościelny stanowią: Franciszek Feja, Stanisław Łukomski, Wiktor Łuczak, Ryszard Pfeifer, Michał Pawlak i Mieczysław Suligowski.

Parafia erygowana w r. 1885.

III. Parafia Wniebowzięcia Najśw. Marji Panny. Adres kancelarii: ul. Kościelna 8.

Proboszcz: Ks. Seweryn Popławski.

Wikariusze: Ks. Walenty Szufładowicz, ks. Edmund Paszkowski i ks. Bronisław Sielski.

Przy parafii egzystują: ochrona parafjalna, schronisko „Najświętszej Marji Panny“ dla dzieci opuszczonych sierot, 3 tanie kuchnie dla dzieci i jedna tania kuchnia ogólna dla dorosłych i dzieci, piekarnia, kooperatywa dla członków chórów i stowarzyszeń religijnych parafji, sala zajęć i zabawkarnia, czytelnia, chór prymaryjny, chór dziecinny, chór niemiecki św. Cecylii, i Marjański chór sumowy. Bractwo III-go zakonu św. Franciszka, T-wo chorągwiarzy i chorągwiarek, złożone z dorosłej młodzieży płci obojga, Bractwo Matki Boskiej Różańcowej, Bractwo św. Anny.

Odpusty: Nowy Rok, 40-to godzinne nabożeństwo w czasie 3-dni ostatekowych, Św. Anny w I-szą niedzielę po 26 lipca, Wniebowzięcia Najświętszej Marji Panny (15 sierpnia), Narodzenia N. M. P. (8 września), N. M. P. Różańcowej w 1-ą niedzielę m. października, Niepokalanego Poczęcia N. M. P. (8 grudnia). —

Parafia już egzystowała w wieku XV; pieczęci używa z r. 1773.

Godziny przyjęć w kancelarii: od 9 do 12 w poł. i od 3-4 do 6 po poł.; w niedziele i święta od 2 — 5 po poł.

Dozór kościelny: Wojciech Kusak, Stanisław Kuzitowicz, Stanisław Karwacki, Michał Kapuściński i St. Karolewski.

IV. Parafia Św. Józefa. Adres kancelarii: ul. Ogrodowa 22.

Proboszcz: Ks. Kanonik Bronisław Sienicki.

Wikariusze: Bronisław Górecki i Stanisław Wilk.

Przy parafji istnieją: dwie ochronki, Schronisko Św. Wojciecha, Kasa pogrzebowa, kancelarja sądu Arcybiskupiego, otwarta w poniedziałki i czwartki od 3 do 5 p. p. i Kancelarja Starego Cmentarza, czynna od 9 do 12 i od 3 do 5, w niedziele i święta od 9 do 11 przed poł.

Odpusty: w dzień Św. Józefa (19 marca); 40-to godzinne nabożeństwo w piątek, sobotę i niedzielę w trzecim tygodniu po Wielkiejnocy.

Kancelarja otwarta w dnie powszednie od 9 do 12 i od 3 do 6-ej, w niedziele i święta — od 3 do 5 popoł.

Parafja erygowana w dniu 17-m stycznia 1910 roku.

Dozór kościelny: Dr. St. Plichta, Jan Holcgreber, Józef Zimowski, Antoni Horak, Józef Wolczyński i Aleksander Trzcziński.

V. Parafja Św. Kazimierza. Adres kancelarji: Widzew róg Kopernika i ul. Kunitzera.

Probosz: Ks. Kanonik Jan Albrecht.

Wikariusze: Ks. Władysław Myc, Ks. Wacław Bielawski.

Przy Parafji isnieją 2 ochrony i 2 chóry kościelne.

Odpusty: w uroczystość św. Kazimierza, obchodzony w pierwszą niedzielę po 4 marca, oraz 40-to godzinne nabożeństwo w pierwszą niedzielę października i poprzedzający piątek i sobotę.

Kancelarja otwarta w dnie powszednie od 9 do 12 i od 3 do 6 popoł., w niedziele i święta od 2 do 5 popoł.

Parafja erygowana 14 kwietnia 1911 r.

Dozór kościelny stanowią: Antoni Grzelczak, Józef Lessel, Bolesław Buchwic, Ludwik Komornicki, Stanisław Walczak i Jan Kowalewski.

VI. Parafja św. Anny. Adres kancelarji: Skierniewicka 4.

Proboszcz: Ks. Piotr Nowakowski.

Wikariusze: Ks. Ludwik Tokarczyk i Ks. Zygmunt Łabentowicz.

Przy parafji egzystuje: ochronka, kuchnia, Chór sumowy św. Cecylji i stowarzyszenie spożywcze „Dźwignia“.

Proboszcz przyjmuje codziennie od 10 do 12 w poł.

Odpusty: Wszystkie święta Matki Boskiej, Św. Anny, Przemienienia Pańskiego, Serca Jezusowego.

Kancelarja otwarta w dnie powszednie od 9 do 12 i od 2 do 5 popoł., w niedziele i święta od 2 do 5 popoł.

Parafja erygowana w 1910 roku.

Dozór kościelny: Andrzej Bartoszewski i Antoni Sikorski.

VII. Parafja Przemienienia Pańskiego. Adres kancelarji: Rzgowska 84.

Proboszcz: Ks. Ryszard Malinowski.

Wikariusze: Ks. Ignacy Skorupka i ks. Teofil Wdzięczny.

Przy parafji egzystuje 8-io klasowa szkoła filologiczna koedukacyjna pod nazwą: „Społeczne Liceum im. Skargi“, kursy dla dorosłych przy Liceum, 3 ochrony, kuchnia, biblioteka, T-wo Śpiewacze „Dzwon“ i Kasa Pożyczkowo-Oszczędnościowa.

Odpusty: w dniu Przemienienia Pańskiego, obchodzony w pierwszą niedzielę po 6 sierpnia, i we wszystkie Święta Matki Boskiej.

Proboszcz przyjmuje we wtorki, czwartki i soboty od 2 do 3 p. p.

Kancelarja parafjalna otwarta w dnie powszednie od 10 do 12 i od 2 do 5 po poł.

Parafja erygowana została dnia 14 czerwca 1914 r., urzędowe zaś otwarcie odbyło się 7 czerwca 1915 r.

Dozór kościelny stanowią: Ludwik Buchner, M. Kraj, Marcin Witkowski, M. Abramczyk, Franciszek Uznański, Józef Kinas i Antoni Maciejewski.

VIII. Parafja Najświętszego Serca Jezusowego. Adres kancelarji: Zgierska 117.

Proboszcz: Ks. Jakób Nowakowski.

Wikarjusz: Ks. Józef Egert.

Przy parafji znajduje się ochrona i kuchnia dziecięca.

Odpust „Najświętszego Serca Jezusowego“, w piątek po Oktawie Bożego Ciała.

Kancelarja czynna od 9 do 12 w poł. i od 2 do 5 po poł.

Parafja została erygowana 7 czerwca 1914 roku.

Dozór kościelny: Mateusz Sowiński, Konstanty Karwacki, Teodor Stark, Stanisław Hamburg, Jan Pierzchalski i Teodor Wolski.

IX. Parafja Św. Wojciecha w Chojnach.

Proboszcz: Ks. Zygmunt Knapski.

Wikarjusz: Ks. Jakób Grabarczyk.

Kancelarja czynna od 9 do 12 w poł. i od 2 do 5 po poł.

Parafja erygowana w roku 1893.

Dozór kościelny: Ks. Z. Knapski, Edw. Jahn, Antoni Rydlewicz, Walenty Kłys, Andrzej Brandeburg, Franciszek Nowak, Józef Pasek, i Adolf John.

Kościoty:

Wniebowzięcia N. Marji Panny
Podwyższenia Ś-go Krzyża
Ś-go Józefa Oblubieńca
Ś-go Stanisława Kostki
Ś-tej Anny
Przemienienia Pańskiego
Najświętszego Serca Jezusowego
Ś-go Kazimierza
Ś-go Wojciecha

Plac Kościelny
Sienkiewicza 38
Ogrodowa 22
Piotrkowska 265
Skierniewicka 4
Rzgowska 84
Zgierska 117
Widzew
Chojny

Kaplice:

Dobrego Pasterza, Bałuty	Kapelan ks. Kowalewski
Kaplica na cment. katol. w Zarzewiu	„ ks. Malatyński
„ przy przyt. starców i kalek, Dzielna 52	„ ks. Stańczak
„ przy więzieniu, Milsza 29	„ ks. Izdebski
„ przy więzieniu, Targowa 14	„ ks. Kuczyński
„ Sienkiewiczówka	
„ na starym cmentarzu katolickim	
„ przy gimnaz. Witanowskiej, Placowa 8	
„ w szpitalu miejskim, Drewnowska 75	

Księża Prefekci:

Wizytator szkół — ks. Seweryn Popławski.

Ks. Romuald Brzeziński, Ks. Kanonik Sienicki, Ks. Małczyński, Ks. Edm. Szczepański, Ks. Zdanowicz, Ks. Kuczyński, Ks. Izdebski, Ks. Olesiński, Ks. Kowalewski, Ks. Świetliński, Ks. Stańczak, Ks. Jaskłowski, Ks. Wierzbicki i Ks. T. Wojdas.

Cmentarze.

1) Ogrodowa 30, 2) Zarzew, 3) Doły i 4) Mania.

Kościół Ewangelicko-Augsburski.

Najwyższą władzą w Królestwie Polskim jest Konsystorz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie. Prezes — vacat. Wiceprezes — Superintendent Generalny ks. J. Bursche (Warszawa — ul. Królewska 19) Członek — ks. Pastor R. Gundlach w Łodzi; mandaty innych członków nie zajęte. Kancelarja Konsystorza — Miodowa 13 w Warszawie. Naczelnik kancelarji S. Mücke.

Parafje w Łodzi.

Parafja Św. Trójcy. Kościół i kancelarja, Piotrkowska 2.

Zarząd Kolegium kościelnego stanowią: prezydjum — pastorem R. Gundlach i S. Hadrian; członkowie: Pastor A. Gerhardt, K. Klukow, A. Wehr, J. Wagner, A. Ziegler, K. Kröning, M. Wejgold, L. Pyczkowski. W parafji znajdują się: Stow. jałmużnicze, Stow. misji miejskiej parafji Św. Trójcy, Stow. młodzieńców (Piotrkowska 104); Stow. dziewic, Konstantynowska 40, Stow. Kobiet ewangelickich, Andrzeja 6, Stow. opieki nad moralnie upadłymi kobietami, Kały pod Aleksandrowem (kancelarja, Piotrkowska 4); Ewangelicki Dom Sierot, Południowa 40, oraz ochronki: 1-sza Lipowa 37, 2-ga, Zawadzka 22, 3-cia Engla 16; przytułek

dla bezdomnych dzieci ewangelickich, utrzymywany przez parafię Św. Trójcy i Św. Jana, Wólczańska 253; kościelne Stow. Śpiewacze parafji Św. Trójcy, Andrzeja 6; Polski Kościelny Chór Śpiewaczy, Zawadzka 8.

Parafia Św. Jana.

Kościół Św. Jana, Sienkiewicza 60.

Przy kościele znajduje się kancelarja parafjalna.

Pastor I — ks. Superintendent W. P. Angerstein, pastor II — ks. J. Dietrich, pastor Dyjakon Ks. T. Patzer i ks. pastor A. Krempin.

W parafji znajduje się: Stow. młodzieńców, Stow. dziewic, oraz kuchnia, Sienkiewicza 60; 3 ochrony dla dzieci ewangelickich: I-sza Nowo-Zarzewska 68, II-ga Nawrot 94, III-cia — Milsza 57.

Cmentarze ewangelickie w Łodzi: Stary przy ul. Cmentarnej i Nowy w Rokiciu.

Zbór Ewangelicko-Reformowany.

Najwyższa władza kościelna — Synod, zwoływany z pośród duchownych kraju i delegatów świeckich wszystkich parafji.

Konsystorz: Kazimierz Loewe (prezes), ks. Superintendent Władysław Semadeni (wiceprezes), ks. Stefan Skierski, członek duchowny, pasterz Zboru Warszawskiego, oraz członkowie świeccy: Bolesław Rotwand, Stefan Drége, Stanisław Bretsch (sekretarz) Kancelarja Konsystorza—Warszawa, Miodowa 13.

Administrator Zboru Ewangelicko-Reformowanego Łódzkiego ks. Stefan Skierski, zjeżdżający do Łodzi raz na miesiąc.

Kantor Zboru i nauczyciel szkoły Zboru Ew. Ref. — Jan Niewieczerał. Kancelarja Zboru w Łodzi, Radwańska 33.

Kolegium kościelne: ksiądz Administrator Zboru z urzędu, z wyborów zaś —prezes Edmund Brinckenhoff. Członkowie: Józef Hajek, Ludwik Duszek, Karol Howorka, Karol Szrajber.

Zbór utrzymuje jednoklasową szkołę elementarną.

Cmentarz parafjalny znajduje się przy ul. Żórawiej Nr. 8.

Kościół Prawosławny.

Głową kościoła w Królestwie Polskim jest Arcybiskup Warszawski Joasaf, zamieszkały obecnie w Moskwie. W Łodzi znajduje się: Parafia im. Św. Aleksandra Newskiego, posiadająca: Sobór przy ul. Widzewskiej Nr. 48, Cerkiew Św. Olgi przy Olgińskiej Nr. 1 i cerkiew wojenną przy ul. Ekaterynhurskiej.

Obowiązki proboszcza pełni ks. kan. Teodor Walikowski. Kancelarja parafji: Dzielna 40. Przy parafji (Olgińska Nr. 1) znajdują się: Komitet dla niesienia pomocy ubogiej ludności wyznania prawosławnego, Przytułek im. Św. Olgi i tania kuchnia.

Cmentarze: Stary przy ul. Cmentarnej 41 i Nowy przy ul. Trębackiej w „Dołach“.

Starokatolicki Kościół Marjawitów w Królestwie Polskim.

Episkopat: Biskup ks. Jan Marja Michał Kowalski, biskup koadjutor ks. Roman Marja Jakób Próchniewski, biskup-koadjutor ks. Leon Marja Andrzej Gołębiowski, magistrowie Św. Teologii.

Parafje w Łodzi:

1) Parafja Św. Franciszka z Asyżu, Franciszkańska 27:

Proboszcz: ks. Leon Marja Andrzej Gołębiowski, biskup-koadjutor, kustorz Łódzki. Wikariusz ks. Józef Barbara Gromulski.

Przy parafji znajduje się kancelarja parafjalna (Franciszkańska 27) oraz 5 domów parafjalnych, 3 szkoły ludowe, 3 ochrony, biblioteka, 3 tanie kuchnie, piekarnia, Stow. Spożywcze „Spójnia“, T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, 2 domy dla robotników. Kościoły Marjawickie w Łodzi: a) kościół parafjalny pod wezw. Św. Franciszka z Asyżu, Franciszkańska 27, b) kościół parafjalny pod wezwaniem Przenajświętszego Sakramentu, Podleśna 16, c) kościół parafjalny pod wezwaniem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, Nawrot 103.

Cmentarze Marjawickie: 1) Doły, 2) Zarzew.

Wolny kościół reformowany.

Dom modlitwy i kancelarja, ul. Piotrkowska 275.

Pastor B. Prohazka.

Kościół Ewang.-Baptystski.

Przewodniczący kolegium-kościół w Królestwie Polskim: ks.-kazn. Fryderyk Brauer, Warszawa, Grzybowska 54.

Parafje w Łodzi:

I. Parafja ewang.-bapt.—kościół i kancelarja, Nawrot 27.

Duchowni: ks. kaznodzieja Edward Kupsz, ks. kdz. Jan Lübeck, misjonarz Rajmund Jordan. Przy parafji znajduje się schronisko starców, Aleksandrowska 4. (Nowe Chojny)

II. Parafja ewang.-bapt.—kościół Rzgowska 42.

Duchowny ks. kazdz. Paweł Brandt.

Cmentarze: 1) Stary przy ul. Cmentarnej, 2) Nowy przy ul. Dolnej.

Gmina Starozakonnych m. Łodzi.

Zarząd: Biały Tobiasz, Biały Szulim, Freund Abram S., Hirszberg Ludwik, Jarociński Albert, Lande Siegfried, Monitz Józef, Neuman Gerson, Szykier Ezra. Sekretarz zarządu J. Szwarzman. Kancelarja Zarządu—Nowy Rynek 6.

1) Rabinat: Nadrabin L. L. Treistman, Podrabin J. M. Segal, zastępca Nadrabina; Duchowni: M. Perlmutter, L. Lipszyc, P. Wajnzaft, J. Friedel, J. L. Rosenberg, J. Feiner, M. Goldman, M. N. Król, A. Sz. Justman, M. D. Domb.

Rabinat funkcjonuje na zasadzie przepisów Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego z roku 1830. Synagogi: Wolborska 20, Al. Tadeusza Kościuszki 2, Wólczańska 6, Zachodnia 56. Cmentarze: Brzezińska (Wieś Doły) i Wesoła 17 (stary cmentarz). Przy gminie istnieją: Schronisko dla umysłowo-chorych, Wesoła 17, Przytułek dla dzieci bezdomnych i sierot, Zawadzka 53; Komitet pośredniczący w przekazywaniu zapomóg z Ameryki; Sekcja pań Opieki nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej; Biuro udzielające informacji poszkodowanym wskutek działań wojennych; Komitet zaopatrywania ludności żydowskiej w opał; Komitet zaopatrywania ludności żydowskiej w mace i inne produkty świąteczne, oraz dwie Komisje Egzaminacyjne dla kandydatów na mełamedów i nauczycieli religji żydowskiej.

Dział Oświatowy.

a) Władze szkolne.

Inspektor Szkolny Okręgu Łodzi (miasta) — Ignacy Grabiński, Średnia 14, pom. inspektora — Endelman Filip (przyjmuje we wtorki i piątki od 2 do 4), sekretarz — Pierzchlewski Bolesław (przyjmuje codziennie od 1-ej do 4-ej, w soboty od 1-ej do 3-ej.)

b) Rada Szkolna Okręgu m. Łodzi

Średnia 14.

Przewodniczący — T. Sułowski, wiceprzewodniczący — L. Neuman, sekretarz Zarządu — R. Tulin.

Członkowie: Urbanowski Józef, pastor Paweł Hadrian, Ziegler Albert, Siegfried Lande, Krasuski Eugeniusz, Dr. Skalski Stanisław, Rosenblat Jerzy, Dura Marjan, Russak Alkon, Komisarz Państwowy — (vakat), Puto Stanisław, ks. Sienicki Bronisław, oraz z urzędu Inspektor Szkolny Okręgu m. Łodzi.

Przewodniczący Rady lub jego zastępca przyjmuje we czwartki od godz. 4-ej do 5-ej. Kierownik Sekretarjatu — Mirowski Wincenty przyjmuje codziennie od 8^{1/2} do 1-ej i od 3-ej do 6-ej.

c) Koło Głównych Opiekunów Szkolnych

Średnia 14.

Przewodniczący — Dr. Mittelstedt, zastępcy przewodniczącego — inż. Dobrzyński i Hadrian Emil, sekretarze — Chądzyński Karol i inż. L. Feliks, skarbnik — Dr. Marks.

Członkowie: Heppen Antoni, Regulski Janusz, Wocalewski Bolesław, ks. Brzeziński Romuald, dyr. Foerster Paweł, Urbanowska Zofja. Zastępcy: Anna Garlińska, Dr. Handelsman Bronisław, ks. Grabowski Jan, Wołanowska Augustyna, Kupke, Epstein Leon.

d) Inspekcja Szkolna Okręgu Łódzkiego.

Inspektor szkolny Okręgu Łódzkiego — Władysław Lichtarowicz, Południowa 4, przyjmuje w poniedziałki i czwartki od 10—2, pomocnik Inspektora Okręgowego — Józef Radwański przyjmuje od 10—2, sekretarz — Romuald Petrykowski przyjmuje codziennie od 1—3.

e) Rada Szkolna Okręgowa

Południowa 4.

Przewodniczący — Dyrektor Gimnazjum w Zgierzu, Stefan Pogorzelski, zastępca przewodniczącego — Feliks Zdzitowiecki, członek Wydziału Wykonawczego — pastor Karol Serini.

Członkowie Rady Szkolnej Okręgowej: Dr. Antoni Tomaszewski, Dr. Bronisław Knichowiecki, ks. Walenty Małczyński, ks. Jan Kaczyński, Izidor Szwarcman, Antoni Marusik, Władysław Kwiatkowski, Edward Skarbek, Bolesław Gajewicz, St. Chąciński, Stanisław Bilski.

Wydział Wykonawczy Rady Szkolnej Okręgowej.

Przewodniczący — St. Pogorzelski, zastępca — F. Zdzitowiecki, sekretarz — Dr. B. Knichowiecki, z wyboru pastor K. Serini.

Komisja Organizacyjna Rady Szkolnej Okręgowej.

Pom. Inspektora — J. Radwański, F. Zdzitowiecki, ks. Kaczyński, A. Marusik, Śrutka.

Komisja Prawna Rady Szkolnej Okręgowej.

F. Zdzitowiecki, pastor K. Serini, M. Hertz, B. Horodyński.

Komisja Szkolna Rady Szkolnej Okręgowej.

St. Pogorzelski, Iz. Szwarcman, B. Gajewicz, Dr. A. Goldenberg, Inspektor W. Lichtarowicz.

Komisja Statystyczna Rady Szkolnej Okręgowej.

St. Pogorzelski, pastor K. Serini, pomocnik inspektora Radwański, St. Bilski, L. Chojnacki.

f) Wydział Szkolnictwa Magistratu

Średnia 14

(patrz Wydziały Magistratu).

Szkoły miejskie:

a) Seminarjum Nauczycielskie m. Łodzi

Czerwona 8.

Założone w lutym 1917 r. — pozostaje pod zarządem Wydziału Szkolnictwa Magistratu. Kierownik Marjan Dura. Okres trwania całkowitego kursu w seminarjum przy trzech tylko kursach obecnie czynnych wynosi 3 lata, licząc jeden kurs na każdy rok.

Wykładane są następujące przedmioty: religja, język polski, arytmetyka, rysunki, gimnastyka, śpiew, muzyka, historia powszechna, historia Polski, geografia powszechna, geografia Polski, algebra, geometria, roboty na I, II i III-im kursie (3 lata); fizyka na I i II-im kursie (2 lata), botanika, historia pedagogiki na I-ym kursie (1 rok); zoologia, psychologia, ćwiczenia metodyczne na I-im kursie (1 rok); chemia organ. i nieorgan., mineralogia i geologia, metodyka ogólna i logika na III-im kursie (1 rok); pedagogika na II i III-im kursie (2 lata).

Opłata za cały kurs roczny wynosi 75 marek, pobieranych tercjalnie po 25 marek. Za poszczególne przedmioty opłaty się nie pobiera. Świadectw w seminarjum dotychczas nie wydawano.

b) Miejskie Szkoły Średnie.

Polska 4-kl. szkoła miejska (męska), Nowo-Targowa 16 — kierownik L. Starkiewicz. Niemiecka 4-kl. szkoła miejska (męska), Widzewska 103, kierownik Z. Siede. Żydowska 4-kl. szkoła miejska (męska), Piotrkowska 115, kierownik A. Russak.

c) Miejskie Szkoły Elementarne.

Szkoły Polskie:

Nr.	1 mieszana	Targowy Rynek 4,	kierownik Warkstow Józef
"	2 "	Pasaż Szulca 50	" Gidyński Ludwik
"	3 "	Długa 29	" Dolewski Franciszek
"	4 "	Targowa 30	" Brzeziński Karol
"	5 "	Zarzevska 25	" Szwałm Bronisław
"	6 "	Wileńska 4 (Karolew)	" Dzidkowski Józef
"	7 "	Przejazd 39	" Żychlewicz Ignacy
"	8 "	Południowa 40	" Sikorski Edward
"	9 "	Promyka 15	" Wasilewski Tomasz
"	10 "	Widzewska 90	" Sobolewski Czesław
"	11 męska	Konstantynowska 51	" Musiatowicz Stanisław
"	12 mieszana	Wilanowska 12 (Widzew)	" Kluge Jan
"	13 żeńska	Pańska 49	" Lisiecka-Szantyr Felicja
"	14 mieszana	Juljusza 16	" Ryszelewski Tomasz
"	15 męska	Zielona 32	" Kołodzki Mieczysław
"	16 "	Gubernatorska 3	" Kilański Tomasz
"	17 mieszana	Rokicińska 104	" Bunclerówna Halina
"	18 "	Długa 29	" Kędzierski Kajetan
"	19 "	Rozwadowska 36	" Merklejn Szymon
"	20 żeńska	Widzewska 13	" Potarzycka-Mączewska Aniela
"	21 mieszana	Średnia 14	" Jankowski Konstanty
"	22 "	Średnia 14	" Przedpeńska-Lukasiewicz Marja

„ 23	żeńską	Pasaż Szulca 25,	kierownik	Kędzińska Marja
„ 24	mieszana	Gubernatorska 22	„	Ankersztejn Józef
„ 25	„	Zgierska 11	„	Puto Stanisław
„ 26	„	Przejazd 77	„	Sawicki Jan
„ 27	„	Zarzewska 36	„	Łabęcki Stanisław
„ 28	„	Złota 7	„	Wojakowski Rajmund
„ 29	„	Senatorska 14	„	Werner Stanisław
„ 30	„	Średnia 14	„	Urbański Aleksander
„ 31	żeńską	Ewangelicka 18	„	Markowska-Gradomska Bronisława
„ 32	mieszana	Przejazd 84	„	Tomaszewski Antoni
„ 33	„	Benedykta 56	„	Okraszewski Adam
„ 34	„	Rokicińska 27	„	Danecki Władysław
„ 35	„	Milsza 50	„	Warkałło Antoni
„ 36	„	Rybna 15	„	Czajkowski Stanisław
„ 37	„	Józefa 1	„	Unieszowski Juljan
„ 38	„	Rzgowska 76	„	Szczechura Jan
„ 39	„	Szkolna 32	„	Muznerowski Andrzej
„ 40	„	Polna 9	„	Błaszowski Marceli
„ 41	„	Kątna 17	„	Jeziernski Stanisław
„ 42	„	Pabjanicka Szosa 34	„	Polisiakiewicz Michał
„ 43	„	Skierniewicka 3	„	Wilczyński Adam
„ 44	„	Radwańska 69	„	Cott Władysław
„ 45	żeńską	Aleksandrowska 45	„	Bruzdzińska Sabina
„ 46	mieszana	Aleksandrowska 25	„	Śmiałek Jan
„ 47	„	Widok 7	„	Szatrowska Jadwiga
„ 48	„	Nowo-Łagiewnicka 14	„	Niedźwiedź Franciszek
„ 49	„	Zawadzka 22 (Bałuty)	„	Ostrowski Jan
„ 50	„	Składowa 15	„	Stępnicka-Kalinowska Romana
„ 51	żeńską	Rzgowska 25	„	Smarzyńska Zofja
„ 52	mieszana	Klinka 4 (Żubardź)	„	Bałaziński Stanisław
„ 53	„	Oblegorska 7	„	Walens Adam
„ 54	„	Zgierska 116	„	Mędzycki Stanisław
„ 55	„	Fajfra 15	„	Braun Zdzisław
„ 56	„	Zgierska 166	„	Dobrzeńcki Władysław
„ 57	żeńską	Rokicińska 30 (Monop.)	„	Czajkowska Aniela
„ 58	mieszana	Zakątna 25	„	Cogiel Antoni
„ 59	„	Mickiewicza II (Chojny)	„	Szczygielski Franciszek
„ 60	„	Juljanowska (Chojny)	„	Nowakowa-Kralkowska Bronisława
„ 61	„	Franciszkańska 27	„	Harbatowski Zygfryd
„ 62	„	Podleśna 16	„	Łopatowska Marja
„ 63	„	Przędzalniana 18	„	Krzyżanowska Marja
„ 64	„	Brzozowa 11	„	Starzyńska Jadwiga
„ 65	„	Pusta 20	„	Jasiński Konstanty
„ 66	„	Rokicińska 62	„	Papis Kazimierz

Nr. 67	mieszana	Rzgowska 17,	kierownik	Kossakowska Helena
„ 68	„	Księży Młyn 15	„	Dolewski Ignacy
„ 69	„	Czerwona 8	„	Starczewski Franciszek
„ 70	„	Rzgowska 30 (Stolarow),	„	Stankiewicz Leopold
„ 71	„	Smugowa 6	„	Bazylewicz Stanisław
„ 72	„	Karola 16	„	Sitkiewiczówna Marja

Szkoły Polskie dla dzieci świętujących sabat.

Nr. 1	męska	Zawadzka 42,	kierownik	Judelewicz Benjamin
„ 2	mieszana	Dzielna 27	„	Nowak Mojżesz
„ 3	męska	Wólczańska 21	„	Goldszmidt Elkon
„ 4	„	Widzewska 28	„	Jakubowicz Izidor
„ 5				
„ 6	„	Pasaż Szulca 52	„	Sznapper Szymza
„ 7	mieszana	Andrzeja 7	„	Magalif Daniel
„ 8	„	Południowa 28	„	Gincburg Michał
„ 9	„	N.-Zarzewska 20	„	Wachtel Abram
„ 10	żeńska	Szkolna 16	„	Rabinowiczowa Fajga
„ 11	mieszana	Przejazd 69	„	Bauman-Landau Dorota
„ 12	żeńska	Sienkiewicza 11	„	Hermanowa-Kryształ Chaja
„ 13	„	Średnia 6	„	Nowakowa-Hasner Rachela
„ 14	„	Cegielniana 7	„	Gelade-Band Jetta
„ 15	„	Widzewska 61	„	Orłowska-Cederbaum Felicja
„ 16	„	Pańska 6	„	Szenberg.-Klekot Ewa
„ 17	„	„ 58	„	Lubzensowa-Feil Janina
„ 18	mieszana	Średnia 8.	„	Urbachowa-Frydman Róża
„ 19	„	Pańska 6	„	Lande-Engel Ida
„ 20	„	Zakątna 21	„	Gołąb Abram
„ 21	„	Sienkiewicza 11.	„	Aleksandrowicz Józef
„ 22	„	Pańska 58	„	Moszkowicz Abram
„ 23	„	„ 36	„	Rosenthal-Strykowska ft.
„ 24	„	Długa 90	„	Moskiewicz Gustawowa
„ 25	„	Konstantynow. 72	„	Peltynowa Gabriela
„ 26	„	Magistracka 8	„	Szepska Suta
„ 27	„	Franciszkańska 13	„	Englówna Marja
„ 28	„	Starka 3/5	„	Unger Jakób
„ 29	żeńska	Zgierska 38	„	Taubowa-Pryczman Gitla
„ 30	mieszana	„ 70	„	Nuta Moszek Abram
„ 31	„	Młynarska 2	„	Krzak Sender
„ 32	„	Północna 24	„	Tabaksblat Eljasz
„ 33	„	Rzgowska 5	„	Brzeziński Wolf-Hersz

Nr. 34	mieszana	Widzewska 129,	kierownik	Goldharowa Romana
„ 35	„	Jakóba 10	„	Kohnówna Zofja
„ 36	„	Ogrodowa 14	„	Marksówna Sara
„ 37	„	Jakóba 10	„	Klejnmanowa Dora
„ 38	„	Aleksandrow. 115	„	Kajzer Wolf
„ 59	„	Południowa 66	„	Brülowa Leonja
„ 40	„	Szkolna 24	„	Goldsteinówna Róża

Szkoły Niemieckie:

Nr. 1				
„ 2				
„ 3	mieszana	Główna 30,	kierownik	Geilke Gustaw
„ 4	„	Widzewska 104	„	Ogórek Johann
„ 5	„	Rozwadowska 17	„	Schiefer Emil
„ 6	„	Zachodnia 17	„	Roller Henryk
„ 7	„	Andrzeja 52	„	Pollak August
„ 8	żeńska	Zarzevska 31	„	Siebe Berta
„ 9	męska	Piotrkowska 251	„	Keppe Wilhelm
„ 10	mieszana	Luizy 22	„	Neumann Wilhelm
„ 11	„	Średnia 99	„	Hoffman Adolf
„ 13	„	Wodna 3	„	Krzywiec Edward
„ 14	„	Fabryczna 7	„	Philip Ernest
„ 15	„	N.-Zarzevska 68	„	Kossman Leon
„ 17	żeńska	Andrzeja 24	„	Otto Alma
„ 18	„	Wólczańska 139	„	Prodökl Anna
„ 19	mieszana	Pańska 44	„	Weiss August
„ 20	„	Karolew	„	Lenz Otto Oskar
„ 21				
„ 22	„	Targowy Rynek 2	„	Vogt Karol
„ 23	„	Srebrzyńska 17	„	Fröhlich Wilhelm
„ 25	żeńska	Widzewska 135	„	Gross Anna
„ 26	mieszana	Północna 40	„	Fiebig Rudolf-Karol
„ 27	męska	Widzewska 134	„	Kühn Gustaw
„ 28	mieszana	Rzgowska 17	„	Krüger Teofil
„ 29	„	Brzezińska 41	„	Milke Karol
„ 31	„	Grünberga 11	„	Müller Juljusz
„ 33	„	Szoza Zgierska 127	„	Tscheuse August
„ 34	„	Zgierska 126	„	Thiele Henryk
„ 35	„	Wspólna 8	„	Lenc Adolf
„ 37	„	Reitera 11	„	Drews Henryk
„ 38	„	Sz. Pabjanicka 8	„	Piasecki Rudolf
„ 40	„	Rzgowska 62	„	Thiem Henryk

Szkoły niemieckie dla dzieci wyznania katolickiego;

Nr. 12	mieszana	Skierniewicka 28,	kierownik	Arnold Theodor
„ 15	„	Wólczańska 117	„	Schmidt Herman
„ 25	„	Pusta 11a	„	Jess Wilhelm

Szkoły rosyjskie :

Nr. 1 mieszana Olgińska 1

Kierownik Fiedotiew Mateusz

Szkoły elementarne fabryczne, prywatne i społeczne.

1. Elementarna szkoła fabryczna T-wa Akc. K. Scheiblera, Księży Młyn. Kierownik — Otton Froelich,
2. Szkoła początkowa fabryczna Akc. T-wa Przemysłowego L. Grohmana, Targowa 105. Kierownik — Feliks Władysław Kowalski.
3. Jednoklasowa szkoła fabryczna T-wa Akc. L. Geyera, Czerwona 8. Kierownik — Franciszek Starczewski
4. Szkoła fabryczna 1-o kl. elementarna T-wa Akc. „Juljusz Heinzel“, Przejazd 23. Kierownik — Andrzej Krüger.
5. Szkoła fabryczna Stolarowa, Rzgowska 30. Kierownik — Piotr Jahnke.
6. Szkoła fabryczna T-wa Akc. Rzeźni Miejskich, Hrabiovska 3. Kierowniczką — Irena Ostrowska.
7. Szkoła Kolei Elektrycznej Łódzkiej, Targowa 26. Kierownik — A. Kotynia.
8. Szkoła Gazowni Miejskich, Przejazd 77. Kierownik — Maj-Majewski.
9. Szkoła elementarna T-wa Niesienia Pomocy biednym dzieciom, Długa 57. Kierowniczką — Sala Wołkowiczówna.
10. Szkoła przy Ochronie im. Hertzów, Północna 39. Kierowniczką — Albina Beckerowa.
11. I-a szkoła Żydowskiego T-wa Szkolnictwa i Oświaty Ludowej, Cegielniana 17. Kierownik — Wolf Rawin.
12. Szkoła Koedukacyjna F. Kacnelsonówny, Cegielniana 4.
13. Szkoła prywatna 5-cio oddziałowa koedukacyjna Gazowni Miejskich, Przejazd 77. Kierownik — Eugenjusz Maj-Majewski.
14. Szkoła prywatna elementarna Marji Wesołek, Piotrkowska 84.
15. Szkoła prywatna koedukacyjna i freblowska Idy Janowskiej, Pasaż-Szulca 11.
16. 2-kl. prywatna szkoła koedukacyjna i freblowska Marji Zarzyckiej, Sienkiewicza 31.
17. Szkoła prywatna przygotowawcza i freblowska Stefanji Osmalewskiej, Skwerowa 18.
18. Szkoła freblowska S. Kleidt - Okuni, Al. Kościuszki 37.
19. Prywatna szkoła elementarna Sz. K. Zielonki, Wschodnia 68.

20. Prywatna szkoła elementarna M. Korna, Widzewska 50, Kierownicza — L. Flattanówna.
21. Prywatna szkoła elementarna R. Moszkowicza-Jedwabia, Średnia 33.
22. Prywatna szkoła elementarna E. Edelsztejnówny, Solna 9.
23. Szkoła przy I-ej ochronie Chrz. T-wa Dobroczynności, Smugowa 6. Kierownicza — Zofja Sobolewska.
24. Szkoła elementarna S. Szuldenrajna, Południowa 29.
25. Szkoła elementarna R. Kapłanowej, Widzewska 36.
26. Szkoła elementarna T-wa „Niedola Dziecięca“, Wólczajska 95. Kierownicza — Marja Grünberg.
27. Szkoła elementarna „Przyszłość“, Kierownicza — Berta Tymanowa.
28. Szkoła elementarna „Darchaj Nojam“ Gerszona Elji Lissa, Cegielniana 52.
29. Oddział szkolny przy II-ej ochronie Łódzkiego Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności, Karola 16. Kierownicza — H. Weisig.
30. Oddział freblowski przy III-ciej Ochronie Łódzkiego Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności, Wysoka 28. Kierownicza — Zofja Jabłońska.
31. Szkoła elementarna przy T-wie opieki nad dziećmi „Gniazdo“, Zgierska 113. Przełożona — Fr. Jankowska.

Chedery.

- Dolna 10, Aba Berisz.
Cegielniana 49, Berkowicz D. I.
Podrzeczna 5, Behelfer M. Janos.
Jerozolimska 4, Bürenfeld Jon.
Zakątna 19, Bajlman Chil.
Aleksandyjska 20, Bojman Józef.
Podrzeczna 9, Bajtel Józef.
Wolborska 40, Brandstatter Ch.
Aleksandrowska 22, Bressel Fiszel.
Zgierska 18, Bendet Szmul.
Wschodnia 33, Becker Mendel.
Piotrkowska 88, Bojman Dan.
Aleksandrowska 24, Bechliński Juda.
Kamienna 9, Biber Beniamin.
Kamienna 7, Besserman Majer.
Drewnowska 16, Blitz Chaskiel.
Targowa 63, Chałupski Mojżesz.
Nowo-Cegielniana 7, Działowski Eljasz.
Aleksandrowska 24, Eisenberg Nachman.

- Solna 5, Feld Józef.
Zawadzka 26, Feinhaus Nossan.
Targowa 56, Getzman Mojżesz.
Solna 6, Grünbaum J. M.
Północna 12, Gleser Jakób.
Łagiewnicka 27, Goldman Frída Basza.
Kiełbacha 5, Guttman Simon.
Północna 7, Grünbaum Berek.
Kamienna 14, Hamer Berek.
Północna 23, Hochman Israel.
Południowa 11, Iesode Hatora „Zrzeszenie“ Agudas Hoortodoksym.
- Cegielniana 4, Kacenenelsohn F.
Kamienna 2, Kalmowicz Abram.
Główna 57, Kalfus Chaim i Micheler Jakób.
Kielma 3, Krochmalnik Icek.
Młynarska 11, Kohn Mojżesz.
Kamienna 9, Konskier Chil.
Konstantynowska 58, Kozioł Chaim.
Aleksandryjska 5, Kaczka Szymon.
Północna 20, Korn Jankiel.
Zawadzka 24, Krengield M., Utilich, Pasternak, Perla, Puterman.
- Brzezińska 5, Litwin Henoch Chaja, Lipszyc Abram.
Nowomiejska 21, Lichtenstein Leib.
N.-Zarzevska 6, Lerner Chaskiel.
Zgierska 21, Margulis E. P.
Wschodnia 56, Mendłowicz A.
Nowomiejska 4, Misis Mojżesz.
Nowomiejska 21, Nabożny Chaskiel.
Cegielniana 59, Neifeda Icek Boruch.
Nowomiejska 22, Ptasznik Icek.
Nowomiejska 22, Ptasznik Józef.
Wschodnia 70, Pomeranc Józef.
Aleksandrowska 28, Pietruszka Gerson.
Wolborska 7, Podolański Izaak.
Widzewska 12, Russak Jakób N.
Łagiewnicka 4, Regina Freidenreich.
Lutomierska 9, Rozenbaum I. N.
Północna 7, Ryfman Majer.
Piotrkowska 31, Ratner Samuel.
Składowa 13, Rubinowicz Mendel.
Wschodnia 25, Silbering Sucher.
Pasaż Szulca 12, Sendowski Nusen.
Kamienna 16, Sapirstein Abram Perec.
Karola 12, Szymkiewicz Leib.
Zawadzka 29, Seid Boruch.

Lutomierska 11, Stern Mordka Leib.
Zgierska 46, Szmeiser Chaim.
Zielona 53, Szymkiewicz Mordka.
Dolna (Bałuty) 12, Sucher Ber Abe.
Ogrodowa 10, Szlamowicz Abram.
Kamienna 3, Tondowski M. Jos.
Zgierska 84, Ungier Sara.
Magistracka 8, Wiśnia Szaja.
Północna 21, Wiatrol Mordka.
Widzewska 19, Weinbrum Jankiel.
Pieprzowa 6, Weber Fiszel.
Zgierska 80, Weber Idel.
Aleksandrowska 8, Wolfowicz Szoel.
Brzezińska 15, Vogelmann Hersz.
Franciszkańska 38, Vogelmann Mendel.
Aleksandryjska 9, Zukerman Elja.

Szkoły Średnie.

a) Polskie

Filologiczne.

Męskie.

8-o kl. gimn. filologiczne polskie T-wa „Uczelnia“, Nowo-Cegielniana 9. (Szkoła społeczna) Dyrektor Jan Czeraszkiwicz.

8-o kl. gimn. filologiczne A. Zimowskiego (społeczna), Targowa 85/87. Dyrektor inż. Przeździecki.

8-o kl. gimn. II-e filologiczne Anny Witanowskiej, Placowa 13. Dyrektor Dawison.

8-o kl. gimn. filologiczne B. Brauna, Dzielna 57.

Progimnazjum polskie Radwańskiego, Zawadzka 9. Kierownik Kazimierz Tomaszewski.

4-o kl. polskie progimnazjum E. Krygiera, Zawadzka 9.

4-o kl. szkoła miejska (patrz str. 153).

Realne.

8-o kl. Wyższa Szkoła Realna z wydziałem handlowym Zgromadzenia Kupców, Dzielna 58. (Szkoła społeczna) Dyrektor Wacław Kloss.

8-o kl. Wyższa Szkoła Realna Łódzkiego Stowarzyszenia popierania średniego wykształcenia handlowego, Dzielna 50 A. (Społeczna) Dyrektor K. Wiśniewski.

Handlowe i specjalne.

4-o kl. szkoła Handlowa Łódzkiego T-wa szerzenia wiedzy handlowej, Długa 45. (Społeczna) Dyrektor Roman Tulin.

Szkoła Rzemiosł (patrz str. 164).

Żeńskie.

8-o kl. szkoła żeńska T-wa im. Orzeszkowej, Al. Kościuszki 21. (Społeczna) Dyrektor A. Dominikiewicz.

8-o kl. gimn. filologiczne żeńskie Heleny Miklaszewskiej, Sienkiewicza 61. Dyrektor Edmund Pfeiffer.

8-o kl. szkoła żeńska Zofji Pętkowskiej i W. Macińskiej, Wólczańska 55. Dyrektor Kaczanowski.

8-o kl. gimn. filologiczne żeńskie A. Sobolewskiej, Długa 90.

8-o kl. szkoła żeńska Stanisławy Rajskiej, Sienkiewicza 10.

7-o kl. szkoła żeńska Julji Zbijewskiej, Długa 10

7-o kl. gimn. filologiczne im. Adama Mickiewicza J. Pryssewiczówny, Sienkiewicza 35.

7-o kl. szkoła żeńska Marji Pruszyńskiej, Kamienna 10.

4-o kl. pensja prywatna L. Berlachówny, Ewangelicka 9.

4-o kl. szkoła żeńska Małgorzaty Hansenówny, Piotrkowska 209.

8-o kl. wyższa szkoła realna żeńska L. Siennickiej, Piotrkowska 157.

8-o kl. szkoła żeńska handlowa C. Waszczyńskiej, Zielona 15.

Szkoły Koedukacyjne.

8-o kl. filologiczne Liceum społeczne im. Skargi, Rzgowska 39. Dyrektor ks. Malinowski.

4-o kl. szkoła Heleny Cholewickiej, Piotrkowska 120.

b) Niemieckie.

Męskie.

Realne Gimnazjum Męskie, (społeczne) Rozwadowska. Dyrektor v. Elz.

Seminarjum Nauczycielskie Ewangelicko-Niemieckie, Ewangelicka 11. Dyrektor H. Günther.

4-o kl. szkoła męska Karola Weigelta, Nawrot 12.

4-o kl. szkoła miejska (patrz str. 153).

Żeńskie.

Niemieckie Liceum Żeńskie, Sienkiewicza 44. Dyrektor R. Freut.

7-o kl. szkoła żeńska A. Rothertowej, Al. Kościuszki 71.

4-o kl. szkoła żeńska Pelagji Cyrkowskiej, Widzewska 111.

4-o kl. szkoła żeńska Melidy Schnellkówny, Piotrkowska 145.

4-o kl. szkoła żeńska E. Warrikoff, Milsza 22.

4-o kl. szkoła żeńska Marty Wenske, Targowa 43.

c) Żydowskie.

Męskie.

Męskie Gimnazjum Żydowskie w Łodzi T-wa żydowskich szkół średnich w Łodzi, Magistracka 7a i 16.

4-o kl. szkoła męska L. Szakina, Cegielniana 23.

Żydowskie Seminarjum Nauczycielskie dla nauczycieli nauk judaistycznych T-wa żydowskich szkół średnich w Łodzi, Magistracka 16. Dyrektor A. Perelman.

Hebrajski Średni Zakład Naukowy z programem Gimnazjum Filologicznego „Jabne“. T-wa „Jabne“ Cegielniana 75. Dyrektor— M. Gordon.

6 kl. szkoła Wydziałowa T-wa Szkolnego „Talmud Tora“ w Łodzi, Średnia 46. Dyrektor A. Szweicer.

Szkoła Rzemieślnicza T-wa Szkolnego „Talmud Tora“, Średnia 46. Dyrektor Leon Gonsberg.

4-o kl. szkoła miejska (patrz 153).

Żeńskie.

Żeńskie Gimnazjum Żydowskie T-wa szkół średnich w Łodzi, Olgieńska 7. Dyrektor Zygmunt Bromberg.

8-o kl. gimn. filologiczne Marji Hochsztajnowej, Wólczańska 23.

7-o kl. szkoła żeńska Klary Wolfsonowej, Zawadzka 23.

7-o kl. szkoła żeńska Eugenji Jaszuskiej-Zeligmanowej, Cegielniana 47.

7-o kl. szkoła żeńska Luby Sołowiejczyk-Magalifowej, Cegielniana 46.

7-o kl. szkoła żeńska J. Aba, Zielona 8.

4-o kl. szkoła żeńska Ernestyny Kwall-Bezdeżskiej, Długa 31.

Szkoły i kursy dla dorosłych.

Uniwersytet Ludowy II-ego koła Łódzkiego P. M. S. im. Tadeusza Kościuszki, Piotrkowska 91. Założony 9-go grudnia 1917 r. Zarząd: Dr. Czaplicki Brunon — prezes, dyr. Dawison Waclaw — wice-prezes, Waszkiewicz Ludwik — wice-prezes, Chądzyński Karol — skarbnik, Kern Ludwik — sekretarz, Kilański Tomasz, Pfajfer Edmund, Sobolewska-Wojciechowska Ada, dyr. Dominikiewicz Alfred, Zawisza Józef, Szymański Ludwik, Radwański Józef, Kalusiński Hipolit. Komisja Rewizyjna: ks. prałat Tymieniecki, Dr. Tomaszewski, Charemza, Szaniawski.

Kancelarja — Piotrkowska 91; sekretarz Edmund Biwan przyjmuje codziennie od 6 do 9-jej wiecz.

Wykłady dzielą się na 3 sekcje: 1) nauk humanistycznych, 2) polityczno-społecznych, 3) przyrodniczych.

Wieczorowe Kursy Uzupełniające Polskiej Macierzy Szkolnej o programie 4-ech klas szkoły średniej powstały we

wrześniu 1917 r. Zarząd: Prezes — Pfajfer Edmund, sekretarz — K. Tomaszewski, wice-przewodniczący Wilkoszewski.

a) Kursy przy ul. Średniej 14 (uruchomione 3 kursy). Kierowniczka — inż. Przedpełska.

b) Kursy przy ul. Bocznej 5 (uruchomione 4 kursy). Kierownik — Kotynia. Zajęcia na kursach od 6-ej do 9-ej wieczorem (trzy razy tygodniowo).

Wieczorowe kursy uzupełniające Bałuckiego Koła P. M. Sz., Zgierska 11.

Wieczorowe kursy uzupełniające Chojeńskiego Koła P. M. Sz., Szosa Pabjanicka, dom Johna. Zajęcia od 6-tej do 9-ej wieczorem (3 razy tygodniowo).

Kursy dla analfabetów P. M. Szk. 1) Średnia 14, 2) Przejazd 77, 3) Zgierska 11 (Bałuty), 4) St. Zarzewska 36, 5) Rybna 15 (Stare Miasto), 6) Wacława 9 (Zarzew), 7) Szosa Pabjanicka (dom Johna). Zajęcia od 6-ej do 9-ej wiecz. (3 razy tygodniowo).

Kursy dla analfabetów T-wa Krzewienia Oświaty, Długa 87.

Specjalne szkoły i kursy.

Królewsko-Polska Szkoła dla drobnych Kupców i Pracowników Sklepowych m. Łodzi, Przędzalniana 15. Założona w r. 1918. Posiadać będzie 2 klasy specjalne oraz klasę przygotowawczą. W roku bieżącym otwarto tylko pierwszą klasę specjalną. Kierownik — Zygmunt Fiedler.

Szkoła Handlowa Niedzielnno-Wieczorowa przy Stow. Polskich Kupców i Przemysłowców Chrześcijan m. Łodzi, Długa 45. Rada Szkolna Opiekuńcza: prezes — Jan Nowosielski, Bartoszewski Michał, Chądzyński Karol, Hirszel Ignacy, Leszczyński Józef, Pfeifer Ryszard, Roszak Kazimierz. Zastępcy: Fiedler Zygmunt, Juszkiewicz Arkadiusz, Credo Artur. Dyrektor — R. Tulin. Kurs nauk 4-ro letni. Powstała w 1918 r.

Kursy Wieczorowe Handlowe przy Stow. Handlowców Polskich, Piotrkowska 108. Kierownik — Kazimierz Widawski. Wydział Oświatowy — przewodniczący — Jan Dąbrowski. Kursy roczne i półroczne.

Kursy Buchalteryjne J. Mantinbanda, Przejazd 12. Dyrektor — J. Mantinband. Całkowity kurs trwa pół roku. Powstały w 1905 r.

Kursy Buchalteryjne i Handlowo-Naukowe, Piotrkowska 79. Właściciel i kierownik — Henryk Lubiński.

Uczelnia Praktycznej Handlowości Pawła Kühna, Piotrkowska 174. Właściciel i kierownik — Paweł Kühn.

Kursy Wieczorowe przy Stow. Prac. Handlowych Żydów „Wzajemna Pomoc”, Sienkiewicza 11. Komisja Oświatowa: prezes — Ch. L. Poznański, sekretarz — L. Holenderski, D. Rawisz, Sz. Topilski. Istnieją od 1915 r.

Kursy Językowe oraz Handlowe J. M. Poznańskiego, Cegielniana 36, Kierownik — J. M. Poznański. Całkowity kurs językowy podzielony na 4 semestry, nauki handlowe na 2 semestry. Powstały w 1915 r.

Kursy Języków Nowożytnych dla dorosłych Marty Lederowej, Karola 3. Kierowniczką — Marta Lederowa. Kurs trwa 2 lata. Odbywają się wieczorem od godz. 6-ej do 9-ej. Otwarte w 1918 r.

Szkoła Rzemiosł, Wodna 9. (subinstytucja Łódz. Chrześcijańskiego T-wa Dobroczyńności). Zarząd Szkoły: Brinkenhoff, E. Geyer, R. Geyer, G. Geyer, L. Koźmiński, Tadeusz Markowski, S. Przedpełski, A. Raciborski, Edw. Wagner, S. Zieliński. Kierownik Szkoły — A. Gronwald. Kurs nauk trwa 4 lata. Założona w 1898 r. Szkoła posiada oddziały: ślusarski, tokarski, kowalski, tkacki i przędzalniczy. Przy szkole są 2-letnie kursy wieczorowe dla elektromonterów.

Łódzka Szkoła Techniczna, Pańska 9. Kierownik — inż. A. Weichselfisz. Kurs całkowity trwa 3 lata. Szkoła posiada wydziały: budowlany, elektrotechniczny i mechaniczny.

Szkoła Rzemieśnicza przy Łódzkim T-wie Szkolnym „Talmud-Tora”, Średnia 46 — 48. Rada Opiekuńcza: przewodniczący — D. Rozenblatt, D. Fabrykant, H. Littauer, inż. J. Steinhart, inż. Weichselfisz. Kierownik — inż. Edward Rozental. Wydziały: tkacki, mechaniczny i elektrotechniczny.

Szkoła prywatna udziałowa z kursami Przemysłowo-Rękodzielniczymi A. Tucholskiego przy Łódzkim T-wie Pożytkowo-Oszczędnościowym w Łodzi, Brzezińska 69. Właściciel i kierownik — A. Tucholski. Zakres — 4-ch klasowych szkół realnych przy jednoczesnym zawodowym kształceniu młodzieży w obranej specjalności. Założona w 1906 r.

Wyższa Szkoła Rzemiosł i Zawodowego Kształcenia Kobiet, Piotrkowska 154. Właścicielka i kierowniczką — Apolonja Kopydłowska. Kurs trwa 10 miesięcy. Specjalny kurs dla nauczycielek robót. Przy szkole sala zajęć dla niezamożnych uczennic.

Szkoła Rękodzielnicza dla Kobiet A. Krowickiej i L. Jasińskiej, Karola 16. Powstała w 1911 r. Kurs trwa 2 lata. Szkoła daje kwalifikacje nauczycielskie robót ręcznych.

Szkoła Rzemiosł dla dziewcząt wyzn. mojżeszowego, Widzewska 46. Szkołę utrzymuje T-wo utrzymywania i popierania Szkół Rzem. dla dziewcząt wyzn. mojżeszowego w m. Łodzi.

Szkoła Kroju, Szycia i innych Robót Ręcznych, Piotrkowska 82. Właścicielka i kierowniczką — Adela Jawitz. Istnieje 2 lata. Całkowity kurs trwa 1 rok.

Kursy Rękodzielnicze dla Kobiet i Szkoła Ślōjdu Marji Putowej, Żgierska 11. Kurs 2-wu letni. Świadectwo z ukończenia daje prawo otwarcia szkoły tego typu. Kursy powstały w 1916 r.

6-cio kl. Szkoła Wydziałowa przy Łódzkim T-wie Szkolnym „Talmud Tora“. Średnia 46—48. Rada Opiekuńcza: przewodniczący — Adw. A Neumark, J. Feliks, A. Goldstadt, J. Kwaśner, Dr. W. Littauer. Program szkół realnych. Kierownik—A. Szwajcjer.

Szkoła Elementarno-Rękodzielnicza dla dziewcząt przy Łódzkim Żydowskim T-wie Dobr. „Pomoc“, Dzielna 7. Kurs nauk 4-ro letni. Otwarta w 1915 r. Przy szkole otwarta została pracownia haftu i białej bielizny.

Szkoła Sztuk Pięknych, Piotrkowska 99. Właściciel i kierownik—Ryszard Radwański. Powstała w 1916 r. Kurs trwa 3 lata.

Szkoła Rysunków, Malarstwa i Rzeźby, Nawrot 8. Właściciel i kierownik—Jerzy Leman. Powstała 1909 r. Całkowity kurs trwa 3 lata.

Kursy Zawodowego Rysunku i Kreslenia, Andrzejka 37. Właściciel i kierownik—Walenty Piaskowski. Powstały w 1912 r. Kurs trwa zależnie od uzdolnienia od 1—2 lat.

Szkoła Muzyczna przy T-wie Muzycznym im. Szopena, Piotrkowska 92. Kurs trwa od Września do Czerwca. Założona w 1912 roku.

Szkoła Muzyczna J. Winieckiego, Piotrkowska 79. Kierownik—J. Winiecki oraz Rada Pedagogiczna. Założona w 1909.

„Szkoła Muzyczna“ Heleny Kijeńskiej, Krótka 9. Założona w roku 1911. Szkoła prowadzi klasy fortepianów, skrzypcowe i teoretyczne.

Łódzki Instytut Muzyczny. Piotrkowska 86. Dyrektor — A. Turner.

Szkoła Śpiewu, Widzewska 36. Kierowniczką i właścicielką—Marja Wilkoszewska. Istnieje od 1907 r.

Kursy Przedmiotowe inż. Barszczewskiego w Łodzi, Długa 90. Kursy posiadają 4 grupy: maturalną, na świadectwa

z kl. 6-ciu, oraz 2 grupy na świadectwa z 4-ech klas. Zajęcia odbywają się od godz. 4-ej do 8-ej wiecz. Rok szkolny trwa od 15 września do 15 lipca.

8-kl. Gimnazjalne Kursy Przygotowawcze, Południowa 20. Właścicielka — R. Lewinówna, kierownik — inż. almanowicz J. Istnieją od 1916 r. Przyspasabiają do egzaminów z kl. 4, 6 i 8-iu przed Państwową Komisją Egzaminacyjną. Kurs każdej klasy trwa pół roku.

Szkoła dla Głuchoniemych T-wa Schronisk Św. Stanisława Kostki, Boczna 5. Zarząd: J. Henelowa, B. Ciszkiewiczowa, J. Wojciechowska, J. Starzyńska, Ks. B. Wszyński, S. Jezierski. Kurs trwa 1 rok. Większość uczy się bezpłatnie. Założona w 1915 roku.

Szkoła dla Głuchoniemych przy Łódzkim Żydowskim T-wie Niesienia Pomocy Głuchoniemym „Ezras-Hmim“, Zielona 23. Kierownik—L. Lipszyc. Kurs trwa 8 lat. Powstała w 1910 roku.

Dział Zdrowotności.

Sekcje przy Wydziale Zdrowotności Publicznej Magistratu.

Komisja Lekarska: Przewodniczący — Dr. K. Jasiński, Dr. L. Gundlach, Dr. A. Krusche, Dr. J. Rosenblat, Dr. J. Rosiewicz, Dr. S. Skalski, Dr. S. Sterling, Dr. A. Tomaszewski.

Komisja Gospodarcza: Przewodniczący — Dr. K. Jasiński, burmistrz Kernbaum, referent — A. Heiman-Jarecki, radni: Berman, Helman, inż. Klocman, Ludwig, Patzer, Uger, Wende.

Sekcja do walki z gruźlicą: Przewodniczący: Dr. Sew. Sterling, wiceprzewodniczący — Dr. A. Tochtermann, sekretarz — Jan Wende, Dr. Dąbrowska, Dr. Frenklowa, Dr. Gundlach, inż. Klocman. Dr. H. Kon, Dr. J. Maybaum, Dr. Rosiewicz, Dr. Skalski, Dr. Sterling-Okuniewski, Dr. Tomaszewski. Biuro mieści się przy ul. Dzielnej Nr. 28. Godziny biurowe sekcji od 8^{1/2} do 1-ej i od 3—5 po południu.

Lecznice i zakłady utrzymywane przez Wydział Zdrowotności Publicznej Magistratu.

Izba Odkazająca, Łąkowa 27 — kierownik inż. Jan Kłoczowski.

Dom Izolacyjny, Karola 28 — kierownik Dr. B. Knichowiecki.

Zakłady Kąpielowe: 1) Pańska 115 — zarządzający Leon Milerowicz, 2) Widzewska 120 — zarządzający Bronisław Struś, 3) Konstancyńska 82 — zarządzający Juliusz Blumenthal.

Zakład dla ambulatoryjnego leczenia świerzbu, Pańska 115 — kierownik Dr. W. Littauer.

Miejska Pracownia Bakterjologiczna, ul. Pańska 115 — kierownik Dr. Fr. Venulet.

Prosektorjum Miejskie, Zagajnikowa, — kierownik Dr. Tubiasz.

Miejski Oddział Przewozu Chorych, Długa 83 — kierownik Dr. W. Pinkus.

Ambulatorja:

I. Ambulatorjum Miejskie, Bałucki Rynek 3 — kierownik Dr. M. Wolfsohn. II. Ambulatorjum Miejskie, Piotrkowska 295 — kierownik — Selman-Szmoszkowiczowa.

Szpitala Miejskie:

Szpital dla lekko-gruźliczych w Chojnach. Lekarz naczelny Dr. A. S. Tenenbaum.

Szpital dla chorych płucnych przy ul. Drewnowskiej 75. Lekarz naczelny — Dr. J. Rosiewicz.

Szpital dla chorych chirurgicznych przy ul. Podleśnej 15. Lekarz naczelny — Dr. A. Tomaszewski.

Szpital dla chorych chronicznych przy ul. Zakątnej 44. Lekarz naczelny — Dr. H. Rundo.

Szpital dla chorych tyfusowych imienia małż. Konszadtów w Radogoszczu. Lekarz naczelny — Dr. E. Krakowski

Szpital dla chorych skórnych i wenerycznych Św. Aleksandra ul. Placowa 14. Lekarz naczelny — Dr. E. Sonnenberg.

Szpitala prywatne:

Dom Ewangelickich Djonisek gminy Ewang. Augsburgskiej, Północna 42.

Szpital Anny-Marji dla dzieci Łódzkiego Chrz. T-wa Dobroczynności, Rokicińska 11.

Szpital Żydowski, T-wa Akc. I. K. Poznański, Targowa 1/3.

Szpital Fabryczny, T-wa Akc. I. K. Poznański, Drewnowska 72/75.

Szpital Fabryczny, T-wa Akc. I. K. Poznański, Nawrot 158.

Szpital Fabryczny, T-wa Akc. Widzewskiej Manufaktury Bawełnianej Widzew — poprzednio: „Heinzel i Kunitzer“.

Szpital Św Anny, T-wa Akc. „Karol Scheibler“ — Księży Młyn.

Sanatorium „Unitas“, własność lekarzy: Goldmana, Kruschego, Goldbluma i Jasińskiego, Pusta 11.

Lecznica lekarzy specjalistów, Piotrkowska 17, drugie podwórze. Gospodarzem lecznicy jest Dr. Wł. Garliński. Lecznica udziela porad codziennie prócz świąt.

Klinika dla chorych skórnych i wenerycznych, D-ra Falka, Wólczńska 36.

Szpital dla umysłowo chorych „Kochanówka”, Łódzkiego Chrześcijańskiego T-wa Dobroczyńności. Znajduje się w odległości 7 wiorst od Łodzi przy gościńcu Aleksandrowskim. Dyrektor Dr. Antoni Mikulski.

Zakład dla umysłowo upośledzonych u epileptyków przy domu „Djakonis”, Tkacka Nr. hipt. 305.

Ambulatorjum bezpłatne Ł. Chrz. T-wa Dobr. Zachodnia 17. Kierownik Dr. Koliński.

Zakłady położnicze:

Przytułki położnicze Ł. Chrz. T-wa Dobroc. Dzielna 52 i Franciszkańska 58.

Klinika dla położnic Żyd. T-wa Dobr., Sienkiewicza 83.

Lekarze dzielnicowi.

Przyjmują od 8-ej do 10-ej rano i od 3-ej do 6-ej po poł.

Dzielnica 1 Polakowski Włodzimierz, Andrzeja 5

„ 2 Prechner Ździsław, Zawadzka 15

„ 3 Makow Zygmunt, Południowa 9

„ 4 Smoleński Wacław, Andrzeja 5

„ 5 Libiszowski Edmund, Długa 87

„ 6 Stawowczyk Wiktor, Sienkiewicza 29

„ 7 Haberlau Karol, Sienkiewicza 34

„ 8 Rotszpan Gustaw, Dzielna 36

„ 9 Ziegler Artur, Piotrkowska 101

„ 10 Steinberg Abram, Benedykta 3

„ 11 Gundlach Ludwik, Al. Kościuszki 24

„ 12 Łukasiewicz Franciszek, Sosnowa 1

Zastępca — Jelszański Izaak, Benedykta 36.

Tow. Doróżnej Pomocy Lekarskiej

(Pogotowie Ratunkowe), Długa 83.

Egzystuje od 1899 roku.

Zarząd: Prezes — dr. A. Krusche, wice-prezes — dr. K. Jasiński, inspektor stacji — dr. M. Cohn, skarbnik — L. Koral; B. Chojnowski, A. Roszkowski i St. Silberstein.

Zastępcy: W. Groszkowski i K. Janon.

Komisja rewizyjna: E. Heiman i B. Wachs.

Kierownik Pogotowia — dr. W. Pinkus.

Lekarze Pogotowia czynni: B. Chylewski, E. Libiszowski, W. Stawowczyk, A. Tenenbaum i M. Wolfsohn.

Zastępcy: J. Jelszański, St. Kon i J. Silberstrom.

Intendent Pogotowia — Z. Parol.

Miejski oddział przewozu chorych przy Pogotowiu Ratunkowym: kierownik — dr. W. Pinkus i sekretarz Z. Parol.

Liga Przeciwgruźlicza

Przejazd 12.

Zarząd: Prezes — vacat, wice-prezes — Dr. Seweryn Sterling, sekretarz — dr. S. Skalski, skarbnik — A. Lubotynowicz, członkowie: inż. H. Dylion, pastor Gundlach, A. Goldstadt, St. Morozowicz, Bukiet, Cz. Szaniawski i dr. A. Tochterman.

Komisja rewizyjna: Dyr. Gajewicz, adv. J. Pełka i Cz. Szaniawski.

Przy Lidze istnieje komitet gospodarczy, w skład którego wchodzi: doktorowa A. Mikulska, d-rowsa S. Skalska, E. Rodyśówna. Przychodni lekarze: dr. S. Lassota, Lewinson i dr. M. Tomaszewska.

Stowarzyszenia i Instytucje

A. Społeczne i półoficjalne.

Rada Główna Opiekuńcza w Warszawie.

Lista Członków Rady Głównej Opiekuńczej w Warszawie:

Zarząd: Prezes—Eustachy ks. Sapiecha, wiceprezesowie—Stanisław Staniszewski, Józef hr. Żółtowski, Władysław Grabski i Gustaw Zabłocki.

Członkowie: Zygmunt Chrzanowski, Stanisław Czekanowski, Ludwik Górski, Zygmunt Chełmicki, Jan Heurich, Marjan Kiniorski, Antoni Marylski-Łuszczewski, Stanisław Skarbiński, Józef Troetzer, Antoni Wieniawski, Andrzej Wierzbicki, Józef Kowalski, Feliks Wojewódzki, Antoni Olszewski, Marjan Fullman, Adam Hirszman, Władysław Leszczyński, Stanisław Szymański, Waclaw Biernawski, Stanisław Dorja-Dernałowicz, Feliks Radoński, Michał Wodziński, Antoni Stamirowski, Józef Jabłoński, Stefanja Karpowiczówna, Bronisław Łabęcki, Hipolit Wąsowicz, Ryszard Żółtowski, Józef Choromański, Ludomir Puławski, Leon Grohman, Jan Zaglenczny, Kazimierz Olszowski.

Kancelarja Prezydium: Stanisław Garczyński.

Główna Rada Opiekuńcza posiada następujące Wydziały: Opieki nad uchodźcami, gospodarczy, pośrednictwa pracy, dostaw, prowincjonalny, schronisk, wieś dla dzieci, dobroczynności, oraz organizację zaopatrywania ubogiej ludności w odzież.

Łódzka Okręgowa Rada Opiekuńcza, Piotrkowska 96, III-e piętro.

Przewodniczący—Antoni Stamirowski, wiceprzewodniczący—Wiesław Gerlicz i Włodzimierz Wyganowski, skarbnik — Maks Kernbaum, członkowie: Dr. Kazimierz Brzozowski, Mec. Jan Gołkontt, Włodzimierz Horodyński, Arkadiusz Juskiewicz, Mec. Kazimierz Rossman, Mec. Tomasz Stożkowski, Ks. Prałat Wincenty Tymieniecki, Dyr. Karol Zaleski.

Komisja Finansowa, Piotrkowska 96, III-e piętro.

Maks Kernbaum, Antoni Dobrucki, Arkadiusz Juskiewicz.

Wydział Opieki nad dziećmi i młodzieżą, Piotrkowska 96, I-e piętro.

Przewodnicząca—Rej. Kazimiera Grabowska, wiceprzewodniczący Dr. Kazimierz Brzozowski.

Członkowie: Ks. Prałat Wincenty Tymieniecki, prof. Józef Radwański.

Wydział Odbudowy wsi i miast, Piotrkowska 96, II-e piętro.

Przewodniczący — Wiesław Gerlicz, wice-przewodniczący — P. Brukalski, sekretarz — Jan Woyciechowski

Członkowie: Włodzimierz Horodyński, Kazimierz Jasiński, Leon Koźmiński, A. Martens, L. Neuman, K. Perkowski, A. Pudewil, S. Ślubowski, K. Stebelski, Cz. Świerczewski.

Wydział sporządza wszelkie projekty, oraz udziela fachowej pomocy i porady przy odbudowie zniszczonych przez wojnę budowli.

Składnica Materjałów, Piotrkowska 96, I-e piętro.

Przewodniczący — K. Zaleski.

Członkowie: Ks. Kan. J. Albrecht, Wiesław Gerlicz, Rej. K. Grabowska — delegatka Wydziału Opieki i Wsi dla dzieci, Arkadiusz Juszkiwicz i Ignacy Hirszel (zarządzający składem).

Łódzka Miejskowa Rada Opiekuńcza, ul. Piotrkowska 96

I-e piętro.

Zarząd: Przewodniczący — Leon Grohman, wice-przewodniczący: Ks. Kanonik Albrecht, Stefan Barciński, skarbnik — Ernest Kaiserbrecht, Sekretarz — Czesław Chrzanowski.

Rada: Leon Chwalbiński, F. Drozdowski Pastor R. Gundlach, Wiktor Groszkowski, Antoni Harasz, Stanisław Jezierski, Józef Lachmanowicz, Dr. Józef Maybaum, Tadeusz Markowski, Dr. Józef Rosiewicz, Leopold Skulski, Roman Tulin, Edward Wagner, Stanisław Zieliński. Biuro czynne od godz. 9 do 1 i od 4 do 6 po poł.

Sekcja Opieki nad Dziećmi przy Ł. M. R. O. Czesław Chrzanowski — przewodniczący, Ks. Prałat Tymienicki, Ks. Kanonik J. Albrecht — wice-przewodniczący, Mecenasowa Wyganska, Arkadiusz Juszkiwicz — skarbnik, Dr. Józef Maybaum — delegat Kom. Hygieniczno-Lekarskiej, Dr. Józef Rosiewicz, Stanisław Jezierski — delegat Kom. Pedagogiczno-Wychowawczej, Roman Tulin, Tadeusz Markowski.

Komisja Pedagogiczno-Wychowawcza Sekcji Opieki nad Dziećmi przy Ł. M. R. O. Roman Tulin — przewodniczący, Stanisław Jezierski — wice-przewodniczący, Waltratus — sekretarz; członkowie: Woyciechowska Irena, Cholewicka, A. Lindner i Ks. Stańczak.

Komisja Hygieniczno-Lekarska Sekcji Opieki nad Dziećmi przy Ł. M. R. O. Dr. Józef Maybaum, Dr. J. Rosiewicz, Dr. Handelsman, Dr. Gundlach, Dr. Mogilnicki.

Warsztaty Pracy przy Łódzkiej Miejskovej Radzie Opiekuńczej.
(dom Tow. Strzeleckiego przy Wodnym Rynku).

Zarząd: Ed. Wagner (przewodniczący), Ks. J. Świetliński, i W. Horodyński (wice-przewod.) W. Groszkowski, J. Hyżycki, K. Perkowski, J. Hirszel. Warsztaty dzielą się na 3 sekcje:

- I Sekcja Zbierania Odpadków pod dyrekcją P. Kwiecińskiego.
- II Sekcja Warsztatowa pod dyrekcją E. Wagnera i Janickiego.
- III Sekcja Handlowa pod dyrekcją J. Hirszla.

Komisja „Wieś dla dzieci“ przy Łódzkich Radach Opiekuńczych Okręgowej i Miejscowej, założona w roku 1917.

Zarząd: Rej. Grabowska (przewodnicząca), Ks. Prałat Tymieniecki, Ks. Kanonik Albrecht, Rossmannowa, Wyganowska, Brzozowska, Sułowska, Neumanowa, Łukomski (skarbnik).

Komisja rewizyjna: Jaworski, Zieliński i Jarzębowski.

Biuro Komisji Piotrkowska 96, prawa oficyna, pierwsze piętro.

Kierowniczką biurą Helena Jasińska.

Przewodnicząca przyjmuje od godz. 12^{1/2} do 2 po poł.

Kierowniczką biurą „ „ „ 9 „ 2 „ „

Komisja „Wieś dla dzieci“ wysyła biedne dzieci na wieś do specjalnie przez ziemian urządzonych schronisk i do włościan na przeżywienie w czasie wojny.

Komisja posiada 10 schronisk, a mianowicie:

w Kazimierzu . . .	na 120 dzieci;	opiekunowie	Mańkowscy
w Marantowie . . .	40	„	hr. Kwileccy
w Skarszewie . . .	40	„	Wyganowscy
w Grzymiszewie . . .	15	„	Puławski
w Łądzie	20	„	ks. Pilmak
w Kłodawie	26	„	Gałęcka
w Żelgoszcy	20	„	Krzyński
w Sieradzu	59	„	Bitnerowa
w Utracie	31	„	Jakubowska
w Podębicach	20	„	Dargiewiczowa.

Ogółem wysłała komisja 6000 dzieci, dostarczając im również odzieży.

Komitet Giełdowy Łódzki, Piotrkowska 96. Prezes: Dr. Alfred Grohman Tylna 14. **Wice-prezes:** Dr. Józef Konic Zawadzka 1. **Członkowie:** Dr. Alfred Biederman, Robert Geyer, Dr. Leon Hirszberg, Maks Kernbaum, Oskar Kindler, Ludwik Koral, (nieobecny w Łodzi) Karol Kröning, (skarbnik) Franciszek Ramisch.

Zastępcy: Edmund Brinckenhoff, Juljusz Kindermann, Izidor Zand.

Ajent przysięgły—Juljusz Hermes. **Sekretarz**—Józef Adamowicz.

Urząd Starszych Zgromadzenia Kupców m. Łodzi.

Starszy — Edward Herbst (nieobecny w Łodzi). Podstarszy — Stanisław Silberstein (nieobecny w Łodzi). Zastępcy: Stanisław Jarociński, Karol Kröning.

Komitet Reprezentantów Zgromadzenia Kupców m. Łodzi.

Juljusz Ascher (nieobecny w Łodzi), Salomon Danziger (nieobecny w Łodzi), Emil Eisert (nieobecny w Łodzi), Wilhelm Hordliczka, Franciszek Hirsberg (nieobecny w Łodzi), Stanisław Jarociński, Dr. Józef Konic, Karol Kröning, Marjan Łuba, Mieczysław Pinkus, Juljusz Rosenthal (nieobecny w Łodzi), Leopold Rosenbaum, Edmund Stephanus, Juljusz Triebe, Aleksander Walfisz (nieobecny w Łodzi), Izydor Zand.

Zastępcy nieobecnych członków. Henryk Barciński, Stefan Barciński, Paweł Biederman, Gustaw Geyer, Robert Geyer, Antoni Stamirowski, Karol Zaleski.

Komisja Szacunkowa Przemysłowa Główna, Oddział w Łodzi. Nawrot 13. Komisja powstała 1 września 1916 r. Zarząd: Henryk Barciński, inż. Wiesław Gerlicz, Gustaw Geyer, Henryk Grohman.

Skład Komisji: przewodniczący Komisji w Łodzi oraz kierownik biura Okręgu Łódzkiego — inż. Karol Zaleski, przewodn. Komisji w Pabianicach — inż. Karol Majer, oraz przewodn. Komisji w Tomaszowie Rawskim — mec. Władysław Landsberg.

Delagaci Komisji Okręgu Łódzkiego: Helena Dobrucka, Arnold Heiman, inż. Lucjan Kon-Brandt, Henryk Lubawski, inż. Mieczysław Rotengruber.

Komisja rejestruje straty, poniesione przez przemysł w Łodzi i okręgu Łódzkim z powodu działań wojennych: zniszczenia, rekwizycie, konfiskaty, przymusowe sprzedaże i kary nałożone.

Biuro otwarte od 9 do 1-ej i od 3 do 6-ej wiecz.

Wydział Rejestracji Strat Wojennych przy Radzie Głównej Opiekuńczej, Oddział w Łodzi, Piotrkowska 151.

Założony dn. 15 sierpnia 1916 r. Zarząd: Henryk Barciński, Gustaw Geyer, Wiesław Gerlicz — delegaci Wydziału Rejestracji Strat Wojennych przy R. G. O. w Warszawie.

Komisja Szacunkowa Miejska: Przewodniczący — Emil Hirsberg, wice-przewodniczący — Opelln-Bronikowski, zastępca — Mieczysław Hertz.

Członkowie Komisji: Dawid Fabrykant, M. Feinkind, inż. A. Goldflam, Stanisław Gajdziński, Włodzimierz Horodyński, Franciszek Martens, Dr. J. Stojanowski, Karol Weil, Józef Wawersig, inż. Karol Zaleski.

Kierownik biura — inż. Paweł Beker.

Rejestracji podlegają:

- 1) Straty, spowodowane przez działania wojenne wszelkiego rodzaju,
- 2) Rekwizycje, konfiskaty, przymusowe sprzedaże,
- 3) Straty, wywołane przez kwatunki wojskowe,
- 4) Kary, nałożone wbrew konwencji haskiej,
- 5) Kaucje i depozyty w rządowych instytucjach rosyjskich,
- 6) Należność od rosyjskich banków akcyjnych,
- 7) Należność od Rządu Rosyjskiego i byłego Banku Państwa z tytułu umów, kontraktów i t. p.
- 8) Pensje, emerytury i składki emerytalne,
- 9) Straty kolejowe, pocztowe, celne, frachty, zaliczenia kolejowe, przekazy pocztowe i t. p.

B. Stowarzyszenia Naukowe i inne.

Muzeum Nauki i Sztuki, Piotrkowska 91, założone w r. 1911, otwarte codziennie od godz. 4-ej do 7-ej wiecz.

Zarząd: Prezes — Tadeusz Kamiński, wice-prezes — magister Głuchowski, skarbnik — dyrektor H. Neumark, gospodarze — dr. Bolkowski i prof. Piaskowski, sekretarz Jan Haneman.

Członkowie Zarządu: magister Tugendhold, Dr. Skalski, Dr. Maybaum, Dr. Sznajder i Dyr. Starkiewicz.

Komisja Rewizyjna: Prof. Adamowicz, Dyrektor Kroll, Prof. Pogorzelski.

Muzeum zawiera następujące działy: I Dział historyczno-etnograficzny, II. Dział przyrodniczy, III Dział eksponatów, wykazujących przebieg gruźlicy.

Bilety wejścia 20 fen. dla dorosłych, 10 fen. dla uczącej się młodzieży i dzieci.

Polskie T-wo badań nad dziećmi powstało w roku 1911.

Zarząd: Przewodniczący — dr. S. Kopciński, wiceprzewodniczący — dr. A. Mikulski, sekretarze: prof. Stankiewicz i prof. Minc, skarbniczka — J. Abramsonówna, bibliotekarz — dr. Frenkiel, członkowie Zarządu: dr. Br. Handelsman, dr. Mogilnicki, dr. Klozenberg, dr. B. Świński.

Komisja Rewizyjna: prof. Szwajcer i Dr. Ziegler.

Towarzystwo posiada bibliotekę i czytelnię.

Polskie T-wo Krajoznawcze, Oddział Łódzki, Al. Kościuszki 17. Zarząd: Przewodniczący — Dyr. J. Czeraszewicz, Sekretarz — J. M. Hirszel, Skarbnik — B. Jasiński.

Członkowie Zarządu: W. Rothert, K. Fiedler, J. Adamowicz, A. Juszkiewicz, E. Ciszewicz, M. Szmidt, Z. Jarzębowska, H. Ostrowski, F. Lenartowicz.

Komisja Rewizyjna: J. Jarzębowski, A. Szymański, St. Zieliński.

Przy Towarzystwie istnieją sekcje: muzealna, wycieczkowa, fotograficzna, odczytowa, biblioteczna i dochodów niestałych.

Kancelarja czynna: we wtorki, czwartki, soboty od godz. 6^{1/2} do 8 wiecz.

Towarzystwo Popierania Pracy Społecznej, Piotrkowska 211.
Prezes — H. Grohman, dyr. biura — inż. Eug. Krasuski.
Tow. od maja 1917 r. w zawieszeniu.

C. Stowarzyszenia Oświatowe.

Polska Macierz Szkolna, Piotrkowska 150. Zarząd Okręgowy: Prezes ks. prałat Tymieniecki Wincenty, wice-prezes Woyciechowski Jan, skarbnik Nowosielski Jan.

Członkowie: Dr. Brzozowski Kazimierz, Borysławski Cezaryusz, ks. Gajewicz Zygmunt, ks. Kowalewski Stanisław, Neuman Leonard, ks. Muznerowski, Pogorzelski Stefan, Rusałowski Jan, Zieliński Stanisław, Maciński Paweł, Czaplicki Brunon.

Biuro czynne jest od 9^{1/2} do 2-ej i od 4-ej do 8-ej. Sekretarz Zarządu Okręgowego i kierownik biura St. Jezierski, przyjmuje od 4-ej do 8-ej wiecz., Sekretarka — M. Wasilewska.

Do Okręgu Łódzkiego należą następujące Koła P. M. Sz.: Aleksandrowskie, Bałuckie, Bronisińskie, Chojeńskie, Czarnocińskie, Lutroszewskie, Kurowickie, Łódzkie I-e, Łódzkie II-e (Uniwersytet ludowy im T. Kościuszki), Malenieckie, Modlickie, Rokickie, Rudzko-Pabjanickie, Tuszyńskie, Widzewskie, Zgierskie i Okręgi: Brzeziński i Sieradzki (tymczasowo).

I-sze Koło Łódzkie P. M. Sz., Piotrkowska 150. Prezes — Kloss Waclaw.

Członkowie Zarządu: Adamowiczowa Janina, Brzeziński Maksymiljan, Ereciński Waclaw, Fiedler Konrad, Goerne Antoni, Przedpełska Marja, Pfajfer Edmund, Siwiński Bolesław, Tulin Roman, ks. prałat Tymieniecki W., Wybranowski Roman.

Komisja Rewizyjna: Łukomski Stanisław, Miszewski Stanisław, Świerczewski Czesław, Zieliński Stanisław.

Biuro czynne jest od godz. 9^{1/2} do 2-ej i od 4-ej do 8-ej. Sekretarz J. Waltratus, przyjmuje od 4-ej do 8-ej wiecz.

P. M. Szkolna utrzymuje Kursy Uzupełniające, kursy dla analfabetów i Uniwersytet Ludowy (patrz Dział Oświatowy).

II-gie Koło Łódzkie P. M. Sz. (Uniwersytet Ludowy im. T. Kościuszki), Piotrkowska 91. Prezes — Dr. Czaplicki Brunon, wice-prezesowie Dyr. Dawizon Waclaw i Waszkiewicz Ludwik, skarbnik Karol Chądzyński, sekretarz Kern Ludwik.

Członkowie Zarządu: Kilański Tomasz, Pfajfer Edmund, Dominikiewicz Alfred, Zawisza Józef, Szymański Ludwik, Radwański Józef, Sobolewska-Wojciechowska Ada, Kaluszyński H.

Bałuckie Koło Polskiej Macierzy Szkolnej, Zgierska 11. Przewodniczący ks. Kowalewski, zastępcy przewod. Tucholski An. i Bałasiński St., sekretarz Puto St., zastępcy sekret. Dymkowska Stef. i Bruździński Bol., skarbnik Kupke A.

Rokickie Koło Polskiej Macierzy Szkolnej, Rokicie — Szosa Pabjanicka — dom Edw. Jahna. Przeses Borysławski, sekretarz Berger, skarbnik Jahn Edward, gospodarz Kanicki.

Członkowie Zarządu: Szwaln, Donaszewska, König, Jahn Leon. Sekcja Czytankowa. Zarząd: Przewodniczący Eugenjusz Maj-Majewski, wiceprzewodnicząca Janina Bocheńska, sekretarka Felicja Donaszewska, skarbnik Janina Sawicka, członkowie: Janina Kwiatkowska, Marja Majorowiczówna, Janina Buchalczykówna, Jerzy Zakrzewski, Helena Boblewska, Janina Wrzesińska, Irena Drabikówna, Stanisława Macińska, Ludwika Gurynowiczówna.

Lokale, w których Sekcja wygłasza czytanki: Dom Ludowy, Średnia 14, Zarzew, w szkole ludowej, Kałna 17, w szkole ludowej im. Skargi, Rzgowska, w sali jadalnej L. Geyera, w szkole ludowej Nr. 57 (Monopol), w szkole gazowni miejskich, Przejazd 77.

T-wo Oświatowe „Wiedza”, Piotrkowska 103.

Tow. „Wiedza” powstało w 1908 r., jako spadkobierczyni zamkniętej przez rząd rosyjski Polskiej Macierzy Szkolnej (obok T-wa Opieki Szkolnej) Sekretarjat T-wa Piotrkowska 103.

Lokal otwarty od 3-ej do 9-ej wieczór w dni powszednie, oraz od 10-ej rano do 1-ej popoł. i od 3-ej do 8-ej wieczorem w dni świąteczne.

Biblioteka I-sza Piotrkowska 103, czynna od 5-ej do 7-ej w. w dni powszednie i od 10-ej do 1-ej w świąteczne; Czytelnia Pism — czynna od 5-ej do 9-ej wiecz. w dni powszednie, w dni świąteczne od 10-ej do 1-ej i od 3-ej do 8-ej wiecz.

Książnica Dziecięca — czynna tylko w dni powszednie od 3-ej do 5-ej po poł.

Biblioteka II-ga — Targowa 59 — czynna w dni powszednie od 5-ej do 7-ej wiecz. i w dni świąteczne od 10-ej do 1-ej.

T-wo Krzewienia Oświaty Długa 87. Założone w roku 1906. Zarząd: S. Lewinsonowa, A. Koziółkiewiczówna, Dr. Handelsman, Wł. Zajdel, A. Czapkówna, I. Berliner, H. Wysznacki, M. Konowa, D. Bartoszewski, Z. Sztucki, A. Bryl, W. Piaskowski, H. Majzłowa, L. Dobrzyński, Dr. M. Przedborska.

Komisja Rewizyjna: Dyr. J. Zand, H. Senior, Dyr. Konarzewski. Kancelarja T-wa otwarta codziennie od 6 do 7 wiecz. Sekcja biblioteczna utrzymuje 5 wypożyczalni książek.

I-sza wypożyczalnia, Widzewska 146, otwarta w środy od 5 do 7-ej wiecz. i niedziele od 10 — 12 w. poł.

- II-ga wypożyczalnia Sienkiewicza 20, otwarta w środy od 5—7 w.
i w niedziele od 10 — 12 w poł.
III „ „ Piotrkowska 309, otwarta w środy od 5—7 w.
i w niedziele od 10 — 12 w poł.
IV „ „ Zgierska 13, otwarta w środy od 5 — 7 w.
i w niedziele od 10 — 12 w poł.
V „ „ Długa 87, otwarta we wtorki i soboty od 5
do 7-ej wieczorem

Sekcja kursów dla analfabetów.

Zarząd: S. Lewinsonowa, A. Koziółkiewiczówna.

Sekcja uniwersytetu powszechnego i odczytowa.

Zarząd: A. Bryl, S. Berliner, A. Koziółkiewiczówna. H. Wyszacki. Kancelarja — Długa 87, otwarta codziennie od 6—7 w.

T-wo Biblioteki Publicznej, Andrzeja 16. T-wo zostało założone w maju 1916 r. Zarząd: Prezes — Dr. S. Sterling, Wice-prezes — Inż. E. Krasuski, Skarbnik Inż. O. Gross, Sekretarz — T. Konarzewski.

Członkowie Zarządu: Dr. A. Tomaszewski, T. Kamieński, Dr. M. Grinberg, K. Bayer, A. Bryl. Kancelarja przyjmuje interesantów od 5—6^{1/2} w. Biblioteka otwarta jest w dni powszednie od godz. 10 — 12 w poł. i od 4 — 8 wieczorem. W niedziele i święta otwarta tylko czytelnia pism.

Łódzkie Niemieckie Stowarzyszenie Popierania Oświaty, Piotrkowska № 243. Założone 8 marca 1907 r. Zarząd: Prezes — O. Daube, Kasjer — K. Weigelt, Sekretarz — F. Szmidt.

Członkowie Zarządu: R. Bräutigam, A. Drewing, W. Frey, E. Habermann, J. Kindermann, H. Kindler, G. Mauch, O. Szweikert, A. Wehr, O. Ziegler.

Komisja Rewizyjna: P. Sanne, T. Fiedler, Z. Siede.

Kancelarja otwarta codziennie od 6 do 8 wiecz. Biblioteka i czytelnia otwarte codziennie od 6 do 8 wiecz. Przy stowarzyszeniu istnieją: Sekcja miłośników śpiewu chóralnego, Sekcja miłośników nauki i komitet popierania oświaty.

Bezpłatna Wypożyczalnia Książek „Zorza“, Skwerowa 6. Założona 7 stycznia 1916 r. Zarząd: Przewodnicząca — Dr. M. Rabinowiczowa, Skarbnik — Inż. W. Lipszitz, Sekretarz — L. Goldmanowa.

Komisja Rewizyjna: Dr. L. Aronson, Dr. E. Walfisz.

Członkowie Zarządu: R. Lipszcówna, Dr. M. Eliasbergowa, G. Hechtówna, R. Menkesówna, R. Ringartówna, R. Sojkowa, H. Wolmanówna.

Wypożyczalnia czynna: we wtorki od 3 do 4 po poł. i w soboty od 10 do 12 w poł.

Two Robotnicze Kulturalno-Oświatowe „Naprzód”, Roki-
cińska 41 (Widzew). Towarzystwo założone w lutym 1918 r.
Zarząd: Prezes — J. Klimaszewski, Wice-prezes — inż. Karafa
Kreutenkraft, Sekretarz J. Augustyniak, Skarbnik — A. Boroń.

Członkowie Zarządu: A. Koziółkiewiczówna, G. Moszkiewi-
czówna, M. Bednarek, W. Danielewicz.

Towarzystwo posiada sekcję biblioteczną i czytelnię. Biblio-
teka otwarta we wtorki i soboty od godz. 7 do 9 wiecz., czytelnia
zaś codziennie od 6 do 9 wiecz.

Żydowskie Ognisko Szerzenia Wiedzy, Południowa 18. Po-
wstało w styczniu 1917 r. Zarząd: Prezes — J. Pietruszka,
Skarbnik — Miller, Sekretarz — Zundelewicz.

Członkowie Zarządu: Kalecki, Lieberman, Hercwolfówna,
Brauchówna, Salomończykówna, Lewinówna.

Komisja Rewizyjna: Wajntraub, Mowszowicz, Lipszyc.

Kancelarja otwarta codziennie od 8 do 10 wiecz. Przy
„Ognisku“ znajdują się: komisja naukowa, artystyczna, klubowa,
biblioteka i czytelnia, otwarta w środy od 8½ do 10 wiecz.

Żydowskie T-two Szkolnictwa i Oświaty Ludowej, Cegiel-
niana 17. Zarząd: Prezes D. Pollak, Lichtenstein, Ch. L. Poz-
nański, I. Pipikow, W. Segalowicz, I. Morgenglut, Sz. Rawin,
M. Etkin, Dr. Al. Margolis i L. Holcmanówna.

Nieobecnych członków zarządu zastępują: Albow, Rosen-
berg, Singerman i Morgental. Towarzystwo utrzymuje żydowską
4 oddziałową szkołę ludową i kursy wieczorowe dla dorosłych.

Łódzki Komitet Sjonistyczny. Prezydjum: prezes hono-
rowy — Dr. Markus Braude, prezes — Dr. Jerzy Rosenblatt,
wiceprezes — Józef Uryson.

Członkowie Zarządu: Dr. Jakób Kahan, Dr. J. N. Symchoni,
Dr. U. Goldblatt, D-rowa N. Braudowa, J. Guterman, M. Mar-
chew, J. Dawidowicz, J. Rywkind.

Komisja Rewizyjna: H. Litwin, M. Jarblum, M. Zelmano-
wicz. — Biuro Organizacji, Wólczajska 5, czynne codz. od
10 do 1 i od 3 do 7-ej; kierownik — M. Marchew.

Pod egidą Komitetu Sjonistycznego znajdują się:

- a) **Ochronka „Herclija”** (patrz ochrony) Cegielniana 75.
- b) **„Merkaz - Hacoirim”** (zrzeszenie młodzieży), założone
w lutym 1918 r. Prezydjum — Dr. E. Lewin i H. Brot.
Członkowie Zarządu: J. Dawidowicz, G. A. Sokółka,
J. Rozen, L. Grünfeld, M. Osowski, O. Szapiro, L. Rusinow.

Stowarzyszenie utrzymuje wieczorowe kursy języków:
hebrajskiego, żydowskiego i innych, oraz arytmetyki, —urządza
również odczyty i pogadanki na tematy sjonistyczne i ogólne.

Żydowski Dom Ludowy „Bet-Am“, Pasaż Szulca 2, założony w marcu 1915 r. Zarząd: prezes — M. Marchew, wice-prezes i kasjer — M. Rosenblum, sekretarz — J. Dawidowicz.

Członkowie: M. Bleistift, H. Brot, L. Grünfeld, sekretarz — W. Rotkopf, zastępcy: L. Cytrynowski, O. Szapiro.

Bet-Am wchodzi w skład Merkazu. Posiada tanią kuchnię ludową, kuchnię dla inteligencji, tanią herbaciarnię ludową, klub dla członków, bibliotekę i czytelnię; sprzedaje „chleb komitetowy“ i utrzymuje szkółkę freblowską im. „Szalom Alejchem“. Chór Stow. prowadzi W. Silberg.

Również wchodzi w skład Merkazu: Stow. „**Hatchija**, (wskrzeszenie), założone w r. 1915, „**Hechaluc**“ (uzbrojony) zał. w r. 1916 i „**Haibri-Hacair**“ (młody hebrajczyk) zał. w r. 1917; mają one wspólny lokal z „Bet-Am“em. Działalność polega na nauczaniu jęz. hebrajskiego, palestynografji i judaiki przy pomocy specjalnych kursów i odczytów. (Założycielem „Haibri Hacair“ był J. Sochaczewski, obecny zaś zarząd stanowią: dr. E. Lewin, Zelmanowski, Jezierski, Raj, Goldkranc, D. Mowszowicz, Lew).

c) **Stow. „Agudas Cyjon“** (związek Sjonu), Nowy Rynek 6. Założone w lipcu 1917 r. Zarząd: M. Ch. Gurin, B. Gutter, Ch. Buzyn, L. Glanc, L. Glicenstein, Munk, Sz. Gerszt.

Stow. utrzymuje kursy jęz. hebrajskiego, czytelnię i herbaciarnię, podczas świąt — urządziło dla ubogiej ludności żydowskiej kuchnię wielkanocną.

d) **Stow. „Bnej Cyjon“** (synowie Sjonu), Rzgowska 7. Założone w lipcu 1917 r. Zarząd: S. Brodzki, A. M. Salomon, S. Weisskopf, L. Łęczycki.

Stowarzyszenie posiada kursy języka hebrajskiego i historii żydów, bibliotekę, czytelnię i herbaciarnię; urządza również odczyty.

e) **Stow. „Tikwas Cyjon“** (nadzieja Sjonu), Główna 62. Założone w grudniu 1917 r. Zarząd: Ch. M. Kahne (prezes), Hudes, Szepski, M. Pajkow.

Stow. utrzymuje herbaciarnię i kursy jęz. hebr. oraz urządza odczyty na tematy sjonistyczne i judaistyczne.

f) **Stow. Kobiet „Mirjam“**, Wólczańska 5. Założone 1917 r. Zarząd: D-rowa Braudowa (prezesowa), B. Gutermanowa, G. Szapirówna, B. Bergerówna, Kacenenbogenówna, Lipszteinówna, Kopciovska, Kahanowa, Markusowa.

Stow. dąży do rozwinięcia samopoczucia narodowego wśród kobiet żydowskich za pomocą odczytów, referatów, pogadanek, kursów jęz. hebr., historii żydów i t. p.

g) **Stow. „Jawne“**, Cegielniana 75 (patrz Stow. Szkolne).

h) **Żydowski Związek Skautowy**— Wólczańska 5 (patrz Stow. Sportowe).

i) **Stow. „Mizrachi“** (wschodni), Piotrkowska 58.

j) **Stow. „Cejrej Mizrachi“** (młodzież wschodu), Piotrkowska 58. Zarząd: J. Rywkind (prezes), L. Rubinow, A. Ast, Ch. Berman, B. Dubner, J. Gutfrajnd.

k) **Stow. „Ohel Jacob“** (namiot Jakóba) synagoga, Długa 18. Zarząd: J. Uryson, Sz. Sokołowski, Sz. Lew.

l) **„Chowcwej-Sfas-Eiwer“** (miłośnicy języka hebrajskiego), Wólczańska 5. Zarząd: J. Uryson, A. J. Brzeziński, M. Marchew, Sz. Lew, M. Młotek, S. Berkman, N. Neidorf. Przy Stowarzyszeniu istnieje wypożyczalnia książek hebrajskich i kursy języka hebrajskiego.

Żydowskie Zrzeszenie Ortodoksów p. t. „Agudas Hoortodoksym“, Dzielna 2. Zarząd: prezes—A. J. Wojdyśławski, członkowie: B. Wiener, M. Ejzner, H. Berger, W. Lipszyc, J. A. Aberman i H. Rubin. Komisja rewizyjna: L. Minberg, J. M. Kahane i B. Warchiwker. Kierownik kancelarii—Rzeżewski.

Sekcje: Sekcja szkół wyznaniowych i Sekcja kursów wieczorowych uzupełniających.

T-wo „Seminarjum Biblijnego“ p. n. „Torad-Che-sed“, Widzewska 27. Zarząd: prezes — rabin J. Segal, wice-prezes—rabin Sz. Grudzyński, członkowie: S. Dyszkin, B. Rywkind, Ch. Berman. Komisja rewizyjna: Sz. Herzkowicz, M. Szlencyński, U. Kahan.

Kancelarja T-wa czynna od 4—6 po poł.

Łódzkie Esperanckie Towarzystwo, Długa 90.

Zarząd: prezes — H. Cymerman, wice-prezes — J. Kopełowicz, A. Goldblum, M. Horowicz, L. Feliksówna, F. Hiller, J. Zus, I. Chimowicz, A. Nowicki, R. Kopfówna, A. Warrikowówna, A. Likermanówna, D. Konówna, A. Doński.

Komisja rewizyjna: O. Berman, A. Chimowicz, F. Waksman. T-wo posiada bibliotekę dzieł esperanckich i czytelnię. Lokal Tow. otwarty codziennie prócz sobót i niedziel od 8—10 wiecz.

Biuro informacyjne dla Esperanta w Polsce, siedziba w Łodzi. Kierownicy: Redaktor Henryk Cymermann, Piotrkowska 15 i Oskar Berman, Południowa 13.

Biuro udziela informacji, dotyczących organizowania związków esperanckich w całej Polsce, redaguje dla nich ustawy, dba o propogandę Esperanta w prasie krajowej, wysyła materiał propagacyjny i t. p.

D. Stowarzyszenia Szkolne i t. p.

Tow. „Uczelnia, Nowo-Cegielniana 9. Prezes—Kazimierz Rossman, wice-prezesa — Czesław Świerczewski i Józef Lewin, sekretarz — Leon Koźmiński, skarbnik — Aleksander Heiman-Jarecki. Członkowie: J. Berlinerblau, H. Barciński, J. Hirszel, W. Królikowski, Dr. St. Skalski, A. Żelazowski, Dyr. gim. Jan Czeraszkiwicz i delegat Rady Pedagogicznej Jan Holcgreber.

T-wo utrzymuje szkołę pod nazwą 8-kl. Gimnazjum Polskie w Łodzi, Nowo-Cegielniana 9.

T-wo Wpisów i Zapomóg dla szkół średnich przy Gimnazjum Polskim w Łodzi, Nowo-Cegielniana 9. Powstało w czerwcu 1909 r. Zarząd: Prezes—Edwardowa Heimanowa, wice-prezes — Halina Babicka, skarbnik — Stefanja Hirszbergowa, sekretarz — Stanisław Drużycki, członkowie: Ks. R. Brzeziński, M. Brzozowska, J. Czeraszkiwicz, E. Łapiński, H. Rossmanowa. Zastępcy: D-wa Krotowska, S. Klocmanowa i K. Skalska.

Komisja rewizyjna: M. Bartoszewski, A. Flach i K. Ostrowski.

Rada Opiekuńcza 8-kl. Wyższej Szkoły Realnej Zgromadzenia Kupców m. Łodzi, Dzielna 58. Przewodniczący — Wilhelm Hordliczka; członkowie z wyboru: E. Brinkenhoff, K. Zaleski, dr. L. Hirszberg, M. Berlinerblau, P. Biederman, W. Klawe; członkowie z urzędu: dyrektor — Wacław Kloss, delegat Komitetu Pedagogicznego — Ks. Kanonik Bronisław Sienicki, sekretarz Urzędu Starszych Zgrom. Kupców m. Łodzi — J. Adamowicz. 8-kl. Szkoła Zgrom. Kup. m. Łodzi posiada własny gmach przy ulicy Dzielnej Nr. 58. Dyrektor — Wacław Kloss (patrz: Męskie szkoły średnie). Przy szkole istnieje założone w 1892 roku **T-wo Pomocy dla niezamożnych uczniów**: Prezes — Karol Zaleski, sekretarz — P. Maciński, członkowie zarządu: Baron Juljusz Heinzl, Juljusz Jarzębowski, Dyr. Wacław Kloss, dr. Józef Konic, Franciszek Lenartowicz, R. Meylertowa, Ks. Bronisław Sienicki. Prócz tego przy szkole istnieje Stow. uczniowskie „Samopomoc“.

Łódzkie Stowarzyszenie popierania średniego wykształcenia handlowego, Dzielna 50a. Rada Opiekuńcza: prezes — Teodor Meyerhoff, wice-prezes — L. Albrecht; członkowie: K. T. Buhle, J. Dawidowicz, A. Drawing, dr. A. Haltrecht, H. Kindermann, A. Kröning, A. Neuman, R. Paszke, E. Sake, K. Szulz, H. Werner, L. Zucker. Komisja Rewizyjna: P. Weissig, A. Hermanns. Stow. utrzymuje 8-kl. Wyższą Szkołę Realną (patrz: Męskie szkoły średnie), Dyrektor Szkoły — Konstanty Wiśniewski.

T-wo Popierania Uczniów w Łodzi, Rzgowska 39. Zarząd: Prezes — Ferdynand Ruprecht, wiceprezes — Władysław Sznajder, skarbnik — Engelberdt Tyszer, sekretarz — M. Buchner. Komisja Rewizyjna: Anna Adamek, Ks. Ryszard Malinowski, Ludwik Buchner. T-wo utrzymuje założone w 1914 r. Społeczne Liceum im. ks. T. Skargi, Rzgowska Nr. 39 (patrz Męskie Szkoły Średnie). Kierownik Liceum — ks. Ryszard Malinowski, inspektor — inż. Władysław Kaczorowski, sekretarz — Jan Wozniak. Przy szkole funkcjonuje kuchnia, która wydaje bezpłatnie obiady niezamożnym uczniom.

Łódzkie T-wo Szerzenia Wiedzy Handlowej, Długa 45. Zarząd: B. Wachs, P. Rozental, L. Mendelson, A. Dancygier, M. Lauterbach, L. Maybaum, H. Hildebrand, H. Szpiigel, B. Ginsberg, M. Goldberg-Górski, H. Barciński, dyrektor — R. Tulin i S. Heiman. Rada Opiekuńcza: B. Wachs, P. Rozental, L. Mendelson, L. Margulies, M. Lauterbach, H. Szpiigel, B. Ginsberg, L. Maybaum, M. Goldberg-Górski, H. Hildebrand, M. Kon, H. Barciński i St. Heiman. Komisja Rewizyjna: E. Heiman, J. G. Bromberg i J. Rozenblat. T-wo utrzymuje 4-kl. Szkołę Handlową, (patrz Męskie Szkoły Średnie) mieszczącą się przy ul. Długiej 45. Dyrektor i kierownik — Roman Tulin, sekretarz — A. Miller. W roku bieżącym szkoła została przekształcona na 6-cio kl. Szkołę Handlową Zawodową Średnią.

T-wo Żydowskich Szkół Średnich, Magistracka Nr. 7a. Zarząd: prezes — Dr. M. Braude, wiceprezes — Dr. B. Rabinowicz, M. Brisk, A. J. Brzeziński, L. Cukier, Ch. Janowski, St. Jarcziński, N. Kopel, R. Lipszytz, inż. Wł. Lipszitz, Dr. I. Margolis, G. Neuman, S. Samet, S. Silberstein, Dr. M. Silberstrom, J. Stein, Dr. E. Walfisz, Dr. M. Wolfsohn.

Komisja Rewizyjna: I. Guterman, P. Klecki, L. Nowiński, J. Urysohn, M. Warchiwker.

Towarzystwo utrzymuje następujące szkoły: (patrz Szkoły Średnie) Męskie Gimnazjum żydowskie, Magistracka 7a, Żeńskie Gimnazjum Żydowskie, Olgińska 7, Żydowskie Seminarjum Nauczycielskie dla nauczycieli nauk judaistycznych, Magistracka 16.

T-wo „Jabne“, Cegielniana 75. Założone w r. 1916. Towarzystwo istnieje pod egidą Komitetu Sjonistycznego. Zarząd: prezes — M. Flatto, członkowie: I. Guterman, A. I. Brzeziński, M. Zelmanowicz, I. Szapiro, Sz. Ch. Kahan, Sz. Chabański i I. Riwkind.

Komisja Rewizyjna: Sz. Lew, E. Grosman i K. Fajnberg.

Towarzystwo utrzymuje hebrajski średni zakład naukowy z programem gimnazjum filologicznego pod nazwą „Jabne“, Cegielniana 75 (patrz Żydowskie Szkoły Średnie).

Lódzkie T-wo Szkolne „Talmud-Tora“, Średnia 46—48. Założone w 1890 r. Zarząd: prezes — Stanisław Jarociński, wiceprezesi: Dyrektor Z. Kaufman i Dr. W. Littauer, skarbnik — N. Bukiet, członkowie: D. Fabrykant, J. Felix, A. Goldstadt, J. Kwaśner, H. Littauer, Wł. Lindinfeld, adw. A. Neumark, D. Rozenblatt, I. Steinhardt, inż. A. Wajchselfisz.

Komisja Rewizyjna: dyrektor I. Zand, J. Lewin, L. Epstein.

Sekcja Finansowa Zarządu: przewodniczący — N. Bukiet, dyrektor Z. Kaufman, H. Littauer, Wł. Lindinfeld i J. Felix.

Towarzystwo utrzymuje: 6-cio klasową Szkołę Wydziałową, (patrz Szkoły Średnie) której Radę Opiekuńczą stanowią: przewodniczący — adw. A. Neumark, J. Felix, A. Goldstadt, J. Kwaśner, Dr. W. Littauer; oraz Szkołę Rzemieślniczą (patrz specjalne szkoły i kursy)

T-wo utrzymania i popierania szkół rzemieślniczych dla dziewcząt wyznania mojżeszowego, Szkolna 24. Zarząd: Prezes Dr. Bronisław Handelsman, zastępczyni prezesa — Helena Heimanowa, sekretarz Marjan Semmel, skarbnik Artur Goldstadt, członkowie: H. Barcińska, E. Danzygerowa, D-rowsa A. Hartmanowa, D-rowsa G. Konowa, E. Krawetzowa, E. Lichtenfeldowa, H. Lubotyńniczowa, H. Saksowa.

Żydowskie T-wo Wychowawcze, Radogoszcz, Dolna 32. Zarząd: prezes rabin Ch. Ch. Łaski, wiceprezes Abram Kreizer, sekretarz Abr. W. Kutner, kasjer D. Łaski, członek F. Berliner. Komisja Rewizyjna: J. J. Lipsman i W. Maselscha.

E. Kulturalne, wzajemnej pomocy i t. p.

Związek Katolicki Kobiet Polskich, Piotrkowska 104a. Przewodnicząca: Anna bar. Heinzłowa, wice-przewodnicząca Grabowska Kaz., skarbniczka Michelisowa Stanisł., członkowie: Golcowa Stefania, Grzybowska Marja, Groszkowska Janina, Meylertowa Romana, Miklaszewska Helena, Konowa Lucja, Przedpełska Romana.

Sekretarjat czynny od 9-ej rano do 4-ej po poł.

Sekcje: 1) Pedagogiczno-wychowawcza, 2) Ochroniarek, 3) Pielęgniarek, 4) Kobiet pracujących zawodowo, 5) biblioteka i czytelnia czynna od godz. 6 do 8 wiecz. w dniu powszednie i od 5 do 8 wiecz. w niedziele.

Przy związku istnieją kursy wieczorowe dla członkiń o zakresie szkół elementarnych, Piotrkowska 104a (zajęcia od godz. 7-ej do 9-ej wiecz.) Kierowniczką Irena Wojciechowska.

Towarzystwo Uczestników Powstania 1863 roku. Kancelarja: Długa 29. Zarząd: Przewodniczący i zarazem skarbnik Bonifacy Czerniak, sekretarz Wincenty Kowalski, członkowie: Franciszek Łukomski i Ignacy Harde, komisja rewizyjna: Walezy Dominikiewicz i Aleksander Brzostowski.

Towarzystwo „Betanie“, Piotrkowska 275. Zarząd: przewodniczący Bogumił Prochazka, wiceprzewodniczący Józef Matejka, skarbnik Konstanty Rajchert, sekretarz Adolf Dusek; komisja rewizyjna: Jan Hart i W. Slama.

Zrzeszenie Obywateli Austrijackich, Tylna 6. Zarząd: Prezes Adolf John, wiceprezes Juljusz Jarisz, kasjer Henryk Elsner, członkowie: Oskar Müller i Karol Goldman. Komisja rewizyjna: Adolf Jarisz, Ferdynand Niemiec, A. O. Teschich.

Stowarzyszenie Pomocy Zrzeszeń Niemieckich w Łodzi. Piotrkowska 243. Zarząd: I przewodniczący Aleksander Wehr, II przewodniczący Henryk Kindler, I sekretarz Ewald Borman, II sekretarz Klemens Oelssner, I skarbnik i sekretarz G. Rob. Wahlmann, II skarbnik i sekretarz Alfred Reul, członkowie Zarządu: Karol Anger, Hermann Brüsch, Arno Dietel, Hugo Förster, Wilhelm Hannemann, Edward Hüffer, Hermann Kross, Moritz Prinz, Ryszard Schroeder, Jan Schülde, Paweł Schülde, Filip Schweikert, Leopold Stephan, Edward Wagner i Robert Weyrauch.

Stowarzyszenie Głuchoniemych „Wzajemność“, Słowiańska 15. Powstało w 1909 r. Zarząd: prezes Wł. Kranas, wiceprezes L. Kapczyński, wiceprezesowa B. Trąbczyńska, sekretarz J. K. Lipiński, kasjer—skarbnik St. Romiszowski, gospodarz St. Krentz, gospodyni B. Wieczorkówna, zastępczyni gospodyni A. Bergowa. Komisja rewizyjna: W. Biernacki, J. Szurgot, S. Moszkowski, protektorka J. Ulińska, kurator i asesor ks. B. Wyszynski. Stowarzyszenie posiada szkołę dla dzieci głuchoniemych, która znajduje się tymczasowo pod egidą schronisk Św. Stanisława Kostki (patrz specjalne szkoły i kursa). Przy Stow. istnieje zakład rzemieślniczy (stolarsko-rzeźbiarsko-snycersko-tokarski), oraz marnia.

Polski Klub Mieszkański, Piotrkowska 48. Zorganizowany w listopadzie 1918 r. Prezes — mec. Jasiński, wice-prezesi: rzem. Szaniawski i mag. far. J. Pogonowski, sekretarz — dyr. K. Tomaszewski, skarbnik — J. Kowalski.

Konfederacja Zrzeszeń Zawodowych, robotniczych i kulturalnych (w organizacji).

Klub Żydowski, Cegielniana 26. Zarząd: prezes Dr. Markus Braude, zastępcy: Dr. Jerzy Rosenblatt i S. Herszberg, gospodarze: Jakób Ganc i Eljasz Karo, sekretarz dyr. Perelman. Kierownik klubu dyr. Perelman.

Członkowie zarządu: Dr. Markus Braude, Dr. Jerzy Rozenblatt, Mojżesz Helman, dyr. A. Perelman, Izaak Guterman, Samuel Herszberg, Izaak Rywkind, Zalman Kon, Majer Stein, Jakób Klecki, Lazar Magazanik, Benjamin Nadel, Marek Fein, Eljasz Karo, Icek Majer Teitelbaum, Jakób Ganc, Dr. Prybulski, Mendel Krasucki, Emanuel Sieradzki, N. Rożański.

Komisja rewizyjna: Abram Liwszyc, B. Tyman, Abram Langleben, Maks Zelmanowicz, Menachem Pfeffer, Dr. Lewin.

Komisje poszczególne: 1) Komisja statystyczna, 2) Komisja spraw religijnych, 3) Komisja ekonomiczna, 4) Komisja odczytowa, 5) Komisja szkolna, 6) Komisja filantropijna, 7) Komisja finansowa, 8) Sąd rozjemczy, 9) Komisja prawna, 10) Komisja spraw ogólnych, 11) Komisja literatury, sztuki i sportu.

Żydowski Klub Ludowy, Piotrkowska 25. Dyżury od 6 do 9 wiecz. Zarząd: prezes L. Kahan, członkowie: L. Szakin, I. Tabakman, M. Herman, A. D. Wiezer, Sz. Dancig, I. Rosenthal, F. Stift, S. Masse, N. Kempnér, I. Hofman, I. Olszer, I. Fuks, L. Oberzanek.

Komisja rewizyjna: I. M. Moszkowicz, A. F. Calel, I. Rosencweig.

F. Towarzystwa artystyczne.

a) Muzyczne i śpiewacze.

Two Muzyczne im. Szopena, Piotrkowska 92. Założone w 1910 r. Zarząd: prezes — Ring J., wice-prezes — Chądzyński Karol, skarbnik — Wecler Robert, sekretarze: Rogowski Czesław i Kusiński Jan, gospodarz — Michalski E., członkowie zarządu: Ślaska J., Fogiel B. i Taubwurcel W. Komisja rewizyjna: Radwański J., Skarzyński T. i Roth H.

Przy T-wie egzystuje chór śpiewaczy (kierownik A. Charuba) i sekcja dramatyczna. Dyżury we wtorki i piątki od g. 8-ej do 10 wieczór.

Two Myzyczno-Śpiewacze im. Ign. Paderewskiego, Zawadzka 28 (Bałuty). Założone 12. 7. 1917 r. Zarząd: prezes — Kupke Aleksander, wice-prezes — Lipowski Władysław, sekretarz — Marcinkowska Joanna, wice-sekretarz — Wierzbicki Lucjan, skarbnik — Olszewski Jan, wice-skarbnik — Dancer Brunon, gospodarz — Adamusiak Bolesław, wice-gospodarz — Portalewski St., bibliotekarz — Bielski Ludwik, wice-bibliotekarz — Kabaciński Władysław. Komisja rewizyjna: ks. Kowalewski St., Hanke Zygmunt i Hutnik Jan. Zastępcy: Tusiński Józef i Nowak Feliks.

Przy Towarzystwie istnieje sekcja śpiewacza, zajęcia w poniedziałki i czwartki od g. 8—10 w. (kierownik A. Pędzimaż);

sekcja muzyczna, zajęcia w poniedziałki i w czwartki od g. 7—8 w. (kierownik A. Pędzimąż); sekcja dramatyczna, zajęcia we wtorki i piątki od g. 8—10 w. (kierownik A. Górecki). Dyżury w poniedziałki, wtorki, czwartki i piątki od g. 8—10 wiecz.

Drużyna Śpiewacza Męska przy Stow. Handlowców Polskich, Piotrkowska 108. Założona 19. 2. 1912 r. Zarząd: przewodniczący — Pol Stefan, wice-przewodniczący — Felc Aleksander, sekretarz — Hübner Stefan, bibliotekarz — Goertner Bernard, zastępca bibliotekarza — Usielski Bolesław, delegat zarządu — Kąsinowski Antoni, kierownik muzyczny — Fotygo Emil. Dyżury w poniedziałki i czwartki od g. 8—10 wiecz.

Drużyna Śpiewacza Żeńska przy Stow. Handlowców Polskich, Piotrkowska 108. Założona 19. 2. 1912 r. Zarząd: przewodnicząca — Mierwiakówna Eliza, wice-przewodnicząca — Dembińska Helena, delegatka zarządu — Gąssowska Lucyna, sekretarka — Machniówna Helena, bibliotekarka — Gajówna Marja, zastępczyni sekretarki — Jezierska Leonja, kierownik muzyczny — Fotygo Emil. Komisja rewizyjna: Hirszówna Helena i Kazimiera Kołaska. Dyżury w środy i piątki od g. 8—9 wiecz.

T-wo „Lutnia“, Sienkiewicza 31. Założone 1892 r. Zarząd: prezes — Michałowski Antoni, wice-prezesi — Szymański Apolonjusz i Dybczyński Waclaw, sekretarz — Łuczkowski Zygmunt, skarbnik — Stępowski Waclaw, gospodarz — Roszak Kazimierz, wice-gospodarze: Flach Aleksander i Kulisz Edward, kronikarz — Lenartowicz Franciszek, delegat do koła śpiewaczego — Kajzer Roman. Sekcja Jednania Członków: Dr. Brzozowski Kazimierz i Dr. Marx M. Komisja rewizyjna: Mroziński L., Lipiński St. i L. Maletz.

T-wo Śpiewacze im. Moniuszki, Szkolna 23. Założone w 1894 r. Zarząd: przewodniczący — Wolezyński J., wice-przewodniczący — Harasz A., sekretarz — Laske A., skarbnik — Oświeciński J., członkowie zarządu: Krzemień A., Witaszek W., Kamiński F., Osiński F., Krajewski, Michałkiewicz S., Golc E. i Piątkowski F. Komisja rewizyjna: Goliński P., Perzyński J., Orchulski K., Holas J., Perczyński L. i Barysiewicz F.

Kierownik muzyczny — A. Pędzimąż, T-wo posiada bibliotekę i czytelnię. Dyżury od g. 7—9 wiecz.

Chór Polski przy Kościele św. Krzyża, ul. Przejazd 13. Założone w 1876 r. Zarząd: prezes honorowy — ks. kan. Szmidel, prezes — Feja Fr., wice-prezes — Iwański Piotr, skarbnik — Stolarski T., sekretarz — Kusiński J., członkowie zarządu: Krzyżanowski Z., Gierbich W., Dziedzicak L. i Pfeiffer L. Komisja rewizyjna: Feja J., Horąziak J. i Dawidczyński K. Dyżury w poniedziałki i czwartki od 8—10 wiecz.

T-wo Śpiewacze „Chór Marjański“ przy Kośc. Św. Stanisława Kostki, Placowa 11. Założone 10. 11. 1908 r. Zarząd: prezes — Gotwald K., wice-prezes — Kurowski W., sekretarz — Kur W., skarbnik — Dresler B., bibliotekarz — Szymański J., gospodarz — Kołodziejczyk St., członkowie zarządu: Galar K., Klimecka K., Dolewski I. i Banaszczuk St. Komisja rewizyjna: Gotwald A., Pędrecka K. i Karasiak A.

T-wo posiada bibliotekę i czytelnię, dyżury od g. 8—9^{1/2} w.

Chór Mieszany Prymaryjny przy kośc. W. N. Marji Panny, Kościelna 8. Zarząd: prezes — Mierzwiński B., sekretarz — Grabowski L.

Chór Św. Cecylii przy Kośc. Św. Anny, Waclawa 2. Założony w 1904 r. Zarząd: prezes — Petelski K., wiceprezes — Dziegiecki J., skarbnik — Sikorski A., sekretarz — Bełdowski Cz., bibliotekarz — Bełdowski J., gospodarze — Kosicki J. i Kowalski A., kierownik — Charuba A. Przy Towarzystwie istnieje składnica spożywcza. Dyżury w każde święto i niedziele po sumie.

„Chór Marjański“ przy kośc. Wnieb. N. M. P. Zarząd: przewodniczący — Sosnowski B., zastępca — Kuczkowski Fr., sekretarz — Wasiak E., skarbnik — Józwiak T., gospodarz — Kochaniak Wł., zastępca — Łakomski A. Komisja rewizyjna: Muszyński B. i Zborowski Fr.

T-wo Śpiew. Chór Sumowy przy Kośc. Par. Najś. Serca Jez., Zgierska 146. Założone 4 lipca 1914 r. Zarząd: prezes — Kraszewski J., wiceprezes — Wolski T., skarbnik — Kukalski T., gospodarz — Kasperkiewicz A., bibliotekarz — Krzeziński J. Komisja rewizyjna: Donakowski A., Czajkowski A. i Przelązka I. Dyżury w środy i soboty od godz. 8 do 10 wiecz.

T-wo Śpiewacze „Dzwon“ przy kośc. Przem. Pańskiego, Rzgowska 84. Powstało 5 maja 1910 r. Zarząd: prezes — Pluskowski St., sekretarz — Kała Wł., członkowie zarządu: Pietrzycki J., Muszyński J., Przyłęcki W. Komisja rewizyjna: Zaborowski J., Olszewski A. i Kędzra J. Kierownik chóru — Durczyński L.

Chór Sumowy przy kośc. „Dobrego Pasterza“ Dworska 14 (Bałuty). Powstał w 1918 r. Zarząd: patron Towarzystwa — ks. Kowalewski Stanisław, prezes — Mierzwiński Bolesław, wiceprezes — Kałuża Franciszek, sekretarz — Czechlewski Władysław, skarbnik — Lefik Mikołaj, zastępca skarbnika — Szewczyk Jan, gospodarz — Borkowski Stanisław, zastępca gospodarza — Kowalski Czesław, bibliotekarz — Gwizdka Ignacy, zastępca bibliotekarza —

Zabiegalska Franciszka. Komisja rewizyjna: Grzelak Stanisław, Derecki Wacław, Ambroziak Stanisław. Kierownik chóru — Skoczyła Benedykt.

T-wo Kościelne. Chóru Śpiew. przy Ewang. Zborze Św. Jana, Nawrot 31. Zarząd: prezes — superintendent Angerstein, przewodniczący — Strauch O., Lipski A., Gläser G., skarbnicy — Radke R., Grunwald K., sekretarze — Fuchs J. i Richert E., archiwarjusze — Engel G., Hampel R. i Schulz B., gospodarze — Berg A. i Erdman A. Komisja rewizyjna: Weissig P., Geisler H. i Schaefer K.

Zrzeszenie Niemieckich Stow. Śpiew. w Król. Polsk., Południowa 63. Założone 5 września 1907 r. Zarząd: prezes — Schülde A., wiceprezes — Drewing A., sekretarz — Kaizer E., zastępca sekretarza — Otto A., kasjerzy — Brosz H. i Römer R., bibliotekarze — Hornung J. i Zimmer K., asesorowie — Zerndt A. i Keil E. Dyżury od godz. 10 do 12 i od 3 do 5 po poł. prócz niedziel i świąt.

Stow. Śpiew. „Gloria“, Nowy Rynek 6. Założone 2 lutego 1886 r. Zarząd: prezes — Henic A., wiceprezes — Günter J., kasjer — Szmidt L., sekretarz — Niczke A., gospodarz — Müller A. Komisja rewizyjna: Druske A., Bürke R. i Ferderer A. Kierownik chóru — Niczke A. Przy Stowarzyszeniu znajduje się kooperatywa. Dyżury od godz. 7 do 10 wiecz.

Męskie T-wo Śpiewacze, Piotrkowska 243. Zarząd: prezes — Schülde A., wiceprezes — Eisenbraun C., kasjer — Geyer E., sekretarz — Zimmer K., archiwarjusze — Scharf F. i Lissner O., gospodarze — Meister L., Semelke A. i John K. Komisja rewizyjna: Sanne P. i Wyrwych E. Dyżury w soboty od 9 do 11 wiecz.

T-wo Śpiewacze „Eintracht“, Brzozowa 13. Założone 13 maja 1907 r. Zarząd: przewodniczący — Fritsche P., sekretarz — Kahlert O., zastępca sekretarza — Kahlert E., skarbnik — Pischke H., zastępca skarbnika — Liebich P., archiwista — Wittke K., zastępca archiw. — Belewicz F., gospodarze: Kowalski A. i Jeck G. Członkowie zarządu: Kowalski A. i Otto A. Komisja rewizyjna: Fiedler H., Nelson E. i Kretschmer J. Dyżury w soboty od godz. 8-ej wiecz.

Łódzkie Żydowskie T-wo Muzyczne i Literackie „Hazomir“, Al. Kościuszki 21. Założone w 1900 r. Zarząd: przewodniczący — Dr. Rosenblat, zastępca przewodniczącego — Jahrblum H., kasjer — Hamburgski E., gospodarz — Semiatycki. Członkowie zarządu: Dr. Prybulski, Prof. Bromberg, Bitkowski, Krenicki D., Liberman J., Itkin G. i Sidrański G. Przy Towarzystwie znajduje się biblioteka, czytelnia, kooperatywa i herbaciarnia. Dyżury codziennie od godz. 8 do 10 wiecz.

b) dramatyczne.

Łódzkie Towarzystwo Muzyczno-Dramatyczne „Gutenberg“, Nawrot 20. Założone w styczniu 1913 r. Zarząd: prezes — W. Rowiński, sekretarz — W. Smólski, skarbnik — A. Wieczorek. Członkowie Zarządu: J. Burman, I. Kościńska, S. Fryc, W. Lik. Komisja Rewizyjna: T. Hyży, S. Borsa, K. Szkopiński.

Łódzkie Żydowskie Muzyczno-Dramatyczne Tow. „Harfa“, Wólczańska 23. Powstało w roku 1907. Zarząd: Prezes — J. Pipikow, wice-prezes — J. Liss, sekretarz i skarbnik — S. Hejfec. Członkowie Zarządu: M. Seligier, P. Minc, Sz. Rotkopf, A. Silberberg, H. Grinsztejn. Komisja Rewizyjna: N. Braumgarten, B. Nutkowicz, F. Otelsberg.

Stow. posiada komisję: wypożyczalni i czytelní, gospodarczą, oświatową, finansową i inkasentów. Przy Stow. istnieją: wypożyczalnia, czytelnia, herbaciarnia i kuchnia.

c) Teatralne i t. p.

Łódzkie T-wo Teatralne, Cegielniana 63. Założone w 1900 r. Prezes — Józef Urbański, wiceprezesi — W. Groszkowski i M. Hertz, sekretarz — inż. St. Dietrich, skarbnik — M. Barciński, członkowie: R. Oberfeld, A. Michałowski, J. Żółtowski, M. Landau, J. Regulski, K. Fiedler, B. Grajner.

Referent T-wa Teatralnego — Antoni Brzozowski.

T-wo popiera materialnie Teatr Polski i stara się o podniesienie sztuki teatralnej w naszym mieście.

Łódzka Orkiestra Symfoniczna założona w lutym 1915 roku. Powstała w celu niesienia pomocy materialnej muzykom Łódzkim, pozbawionym wskutek wojny pracy zarobkowej.

W pierwszym roku istnienia Ł. O. S. kapelmistrzem był Tadeusz Mazurkiewicz, zaś w r. 1916 — Bronisław Szulc. Koncerty Symfoniczne odbywają się co tydzień, w poniedziałek, co niedzielę zaś — koncerty popularne z pogadankami i udziałem solistów. Przy Ł. O. S. istnieje od r. 1917 „Koło Popierania.” Administrację Ł. O. S. stanowi dyrekcja koncertowa Alfreda Straucha, Dzielna 12.

Zarząd Koła Popierania Ł. O. S.: prezes — Karol Scheibler, wice-prezesi: inż. L. Koźmiński (sen.) i mecenas B. Ginsberg; sekretarz — inż. H. Goldberg, skarbnik — B. Sznek, członkowie: E. Hadrian, R. Lange, mecenas J. Łaski, Dyr. H. Neumark, M. Reicher. Komisja Rewizyjna: W. Baumgarten, R. Hoffmann, Dyr. R. Oberfeld.

Zarząd Łódzkiej Orkiestry Symfonicznej: skarbnik — A. Bogacki, J. Frydberg, sekretarz—inż. H. Goldberg, inspektor orkiestry—S. Tymowski, dyr. Bronisław Szulc, A. Szynek, G. Teszner, G. Horak, G. Itkin. Komisja Rewizyjna: S. Hoeherman, inż. K. Koźmiński. Komisja Kontrolująca z Iona orkiestry: K. Hilscher, S. Krzesiński, M. Melodysta, Rosensaft.

Stowarzyszenie artystów i zwolenników sztuk pięknych w Łodzi. Piotrkowska 71. Zarząd: Prezes—Henryk Lewinsohn, kierownicy artystyczni: Behrman Adolf i Artur Szyk, sekretarz—Ignacy Śpiewak, kierownik administracyjny—Ignacy Weinstein, bibliotekarz — Henryk Cynamon, skarbnik — Mieczysław Olej, członkowie—M. Broderson i Jan Haneman.

Stowarzyszenie urządziło w grudniu 1918 r. przy ulicy Piotrkowskiej 71 Wystawę Sztuk Pięknych.

Łódzki Oddział Warszawskiego Stowarzyszenia Artystów Żydów, Południowa 20. Powstało w sierpniu 1918 r.

Zarząd: Prezes — M. Platt, Wice-prezes — S. Kutner, sekretarz — M. Pastor. Członkowie Zarządu: D. Zajderman, M. Iserowski, J. Rakow, W. Czyżyk, H. Szeffner Chajmowicz.

Kancelarja otwarta codziennie od 11 do 1 w poł. i od 4 do 6 wieczorem.

Klub Miłośników Fotografji w Łodzi, Rozwadowska 34. Założony w grudniu 1917 r. Zarząd: Prezes—R. Kürbitz, wice-prezes — A. Pięnkowski, skarbnik — A. Fiedler, sekretarz — H. Jelinek, gospodarz — B. Krüger.

Stowarzyszenie utrzymuje: bibliotekę, laboratorium do ćwiczeń praktycznych, oraz kursy dla początkujących w dziedzinie fotografji amatorskiej.

G. Towarzystwa filantropijne.

Łódzkie Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczyńności, Dzielna 52. Zarząd: prezes — pastor R. Gundlach, I wice-prezes — A. Ziegler, II wice-prezes — J. Jarzębowski, kasjer — A. Steigert, I sekretarz — E. Trojanowski, II sekretarz — E. Jeziński, członkowie: A. Wehr, J. W. Wagner, F. Szymański, T. Friedrich, Ks. Kan. K. Szmidel, Ks. Prałat W. Tymieniecki, W. Kamiński, G. Klukow, J. Wolanek, J. Lange, C. Eisenbraun. Członkowie honorowi: Anna Scheibler, Dorota Leonhardt, K. F. Klukow, W. Kamiński. Komisja Rewizyjna: Prezes Lenartowicz, wiceprezes — R. Szattke, członkowie: E. Hesse, F. Rupprecht, A. Urbański, B. Dobrantz, K. Rühman, Ks. R. Malinowski, A. Neuman, J. Brajer.

Przy T-wie istnieje Komisja Finansowo-gospodarcza. Zarządzający kancelarją — B. Michel.

Instytucje, utrzymywane przez Łódzkie Chrześcijańskie T-wo Dobroczynności:

a) Dom Starców, Dzielna 52. Prezes — E. Fischer, wiceprezes — W. Drozdzowski, skarbnik — B. Hafftstein, sekretarz — B. Braun, członkowie: T. Friedrich, A. Wehr, K. Stüldt, Fr. Fischer, St. Pstrągowski, S. Jaworski, W. Madler, R. Bechtold.

Dom, urządzony na 400 łózek, obecnie mieści 360 pensjonarzy płci obojga. Lekarz zakładowy — Dr. K. Haberau. Inspektor przytułku — J. Rubach.

W przytułku mieszczą się 2 kaplice: katolicka i ewangelicka.

b) Szkoła Rzemiosł, Wodna 9. (patrz Specjalne szkoły i kursy).

c) Szpital dla umysłowo i nerwowo-chorych „Kochanówka“ własność Ł. Chrz. Tow. Dobr. (patrz. szpitale) posiada 5 pawilonów dla chorych na 40 morgach terenu, z czego 20 przypada na las.

Komitet szpitala: Przewodniczący K. T. Buhle, członkowie: dr. Bräutigam, dr. A. Daube, inż. S. Findeisen, inż. Frisch, R. Geyer, W. Horodyński, H. Kinderman, A. Kröning, dr. Mikulski, inż. Świerczewski, O. Ziegler.

d) Ochrona I, Smugowa 6 (patrz. ochrony), założona w 1889 r. komitet: P. J. Berkierowa, L. Halwicowa, M. Kolińska, R. Przedpeńska, H. Rossmanowa, R. Skalska, J. Wyganowska, M. Mittelstaedtowa.

e) Ochrona II, Karola 16, założona w 1894 r. Przewodnicząca P. A. Kadler, członkinie: P. E. Daube i Olga Steigert.

f) Ochrona III, Wysoka 28, założona w 1900 r. Komitet stanowią panie: Stebelska, Michałowska, Brzozowska, Delnicowa, Garlińska, Wścieklicowa, Pełczyna, Zasacka, Urbanowska, Begalowa, Patkowa.

g) I Przytułek Położniczy, Dzielna 52, założony w 1891 r. Komitet: bar. Heinzłowa, D-rowa Czaplicka, Patkowa, P. Ulrichsowa (sekretarka). Lekarz zakładowy Dr. Marynowski.

h) II Przytułek Położniczy, Franciszkańska 58.

Komitet: O. Hadrianowa, A. Krempinowa, M. Ulrichsowa. Lekarz zakładowy — Dr. Polakowski. Akuszerka — Rokoszevska.

i) Przytułek Noclegowy, Cmentarna 10.

Komitet: Przewodniczący — ks. J. Albrecht, sekretarz — S. Musiatowicz, skarbnik — S. Kwieciński, członkowie: A. Rybak, S. Święcicki, W. Fijałkowski, J. Sawicki, B. Wocalewski, B. Mazurowski, K. Sapiński, A. Credo, M. Sobociński.

j) Ambulatorjum Bezpłatne, Zawadzka 17.

Zarząd: Drzy — Czaplicki, Z. Golc i J. Koliński. Kierownik Dr. Koliński. Chorych przyjmują specjaliści.

k) Schronisko dla nauczycielek.

Zarząd: C. Waszczyńska, Rothert, L. Berlachówna, M. Schnelke, A. Wolanowska, B. Koralewska, A. Koziolkiewiczówna.

l) Szpital „Anny Maryi“ dla dzieci, fund. małż. Ed. i Mat. Herbstów, Rokicińska 11. (patrz szpitale) Założony w 1905 r., przeszedł pod egidę Ł. Chrz. T-wa Dobroczynności w 1910 roku. Utrzymuje się ze zwrotu kosztów leczniczych i zapomóg Magistratu.

Zarząd: Hon. prezes — Edward Herbst, prezesowa Matylda Herbstowa. Prezes — Eugenjusz Geyer, wice-prezes — Alfred Grohman, skarbnik — C. Eisenbraun, sekretarz — Dr. A. Tomaszewski. Członkowie: O. Daube, inżynier — A. Frisch, J. Kinderman, Dr. T. Mogilnicki, J. Petters, A. Ziegler.

Lekarz naczelny Dr. A. Tomaszewski.

m) Kolonje letnie dla biednych i słabowitych dzieci m. Łodzi wyznania chrześcijańskiego.

Zarząd Komitetu: Przewodniczący — Dr. Alfred Grohman, wice-przewodnicząca — Jadwiga Krasuska, sekretarz — Arkadiusz Juskiewicz, skarbnik — Herman Schütz.

Członkowie: J. Czeraszkiwicz, L. Gablerowa, Dr. K. Haberblau, ks. A. Izdebski, W. Kloss, B. Konarzewska, W. Macińska, Dr. St. Marynowski, Dr. J. Maybaum, H. Mikłaszewska, ks. B. Sienicki, L. Siennicka, Skorkowa, Dr. W. Smoleński.

Komisja Rewizyjna: A. Heppen, St. Lipiński, W. Wagner.

Łódzki Oddział Warszawskiego Chrześcijańskiego T-wa Ochrony Kobiet, Piotrkowska 104 a. Przewodnicząca — Anna bar. Heinzl. T-wo Ochrony Kobiet prowadzi działy: 1. Opieka nad kobietą potrzebującą pomocy, 2. Biuro pośrednictwa pracy, 3. Szwalnia.

Instytucje dobroczynne i ratownicze w parafii ewangelickiej Św. Trójcy w Łodzi.

1. Stowarzyszenie misji miejskiej parafii Św. Trójcy, Piotrkowska 4. Zarząd: Pastorowie — R. Gundlach i P. Hadrian. Kierownik kancelarii — R. Horn. T-wo niesie pociechę chorym i wykolejonym i stara się podnieść ich poziom moralny.

2. **Stowarzyszenie Kobiet ewangelickich, Andrzeja 6.** Zarząd: Prezydjum — Pastorowie: R. Gundlach i P. Hadrian. Członkowie: Schulz, Weidemeier, Pfeifer. Stowarzyszenie zajmuje się szyciem dla biednych.

3. **Stowarzyszenie młodzieńców, Piórkowska 4.** Zarząd: Prezydjum — Pastorowie: S. Gundlach i P. Hadrian. Członkowie R. R. Jeschke, J. Wagner i R. Schwartz. Stowarzyszenie ma za cel — podniesienie poziomu umysłowego i moralnego młodzieńców, oraz wyszukiwanie zajęć dla swych członków.

4. **Stowarzyszenie dziewcząt, Konstantynowska 40.** Zarząd: Prezydjum — Pastorowie: R. Gundlach i P. Hadrian. Członkowie: Zieglerowa, W. Gundlachowa, O. Hadrianowa, K. Klukow, A. Wehr, J. Wagner. Stowarzyszenie ma na celu podniesienie poziomu umysłowego i moralnego dziewcząt, oraz wyszukiwanie zajęć dla swych członkiń.

5. **Stowarzyszenie Opieki nad moralnie upadłymi kobietami, Kały pod Aleksandrowem. Kancelarja, Piórkowska 4.** Zarząd: Pastor R. Gundlach — prezes. Członkowie: J. Snay, N. Langnerowa. Komisja rewizyjna: Pastor P. Hadrian i pastorkowa Tauerholdt. Stowarzyszenie ma na celu ratowanie moralnie upadłych kobiet.

6. **Ewangelicki Dom Sierot, Północna 40.** Zarząd: Prezydjum — Pastorowie: R. Gundlach i P. Hadrian. Członkowie: K. Klukow, A. Ziegler, A. Wehr, J. Kindermann, M. Wejgoldt. Kierownicza kancelarja — O. Ebhardowa. Dom zajmuje się wychowaniem sierot.

Dom „Miłosierdzia“ Warszawskiego Ewangelicko-Augsburgskiego Okręgu Konsystorskiego, Północna 42. Zarząd: Prezes — Pastor Jul. Bursche, wiceprezes — Dr. Alfred Grohman. Członkowie: pastorkowie R. Gundlach, P. Hadrian, S. Schmidt i K. Serini, oraz T. Ender, R. Schweikert, Teodor Meyerhoff, Oskar Ziegler, Albert Ziegler, Karol Klukow, Juliusz Triebe, Oskar Daube. Skarbnicy: B. Dobrantz, O. Ziegler. Komisja Rewizyjna: J. Kinderman, H. Kinzler. Dom Miłosierdzia utrzymuje: 1. Ewangelicki Dom Djakonis, Północna 42, 2. Szpital przy domu Djakonis, Północna 42, 3. Zakład dla umysłowo upośledzonych i epileptyków, Tkacka 1305 a (hipot.)

Koło Pomocy dla Legionistów Polskich i Ich Rodzin, Benedykta 22. Zarząd: Prezes — ks. Seweryn Popławski, skarbnik — Stefan Zajkowski, sekretarka — Dr. Matylda Tomaszewska. Członkowie: Anzelma Neugebauerowa, Felicia Pienkowska, Józefa Wojciechowska, Zofja Starkiewiczowa, Marja Rządowska, Eugenjusz Kaczmarkiewicz,

Czesław Szaniawski, Czesław Wojciechowski, Komisja Rewizyjna: Adolf Sumiewski, Jan Żółtowski, Leon Starkiewicz. Sekcje: 1) zapomogowa, 2) gospodarcza, 3) finansowa, 4) sekcja opieki nad inwalidami i rodzinami po poległych żołnierzach polskich ziemi łódzkiej. Przy Kole istnieje gospoda dla żołnierzy polskich (Benedykta 22), prowadzona przez członkinie Koła.

Two Opieki nad Dziećmi „Gniazdo Łódzkie“ Zgierska 113.
Zarząd: Prezes — Jadwiga Krasuska, wiceprezes — ks. Adolf Izdebski, sekretarka — Gera Bineckówna, skarbnik — St. Hamburg. Członkowie: Marja Pałaszewska, Karolowa Weilowa, Emilowa Weilowa, Ernest Kaiserbrecht. Komisja Rewizyjna: Karol Weil, Roman Tulin.

Tania Kuchnia 38a Bałuckiego Kółka Opieki nad Dziećmi, Radogoszcz—Zgierska 59. Zarząd: ks. St. Kowalewski, Zofja Lipińska, Melanja Haehnowa, Władysława Wojciechowska, Łucja Miksówna. Komisja Rewizyjna: Stanisław Hamburg i Paweł Haehne.

Komitet opieki nad dziećmi wyznania prawosławnego, Olgińska 1.
Zarząd: Prezes — Protojerej T. Walikowski, kurator — I. R. Szolc, kuratorka — O. A. Szolc. Członkowie: T. W. Kotlin, E. W. Wasiljew, K. Juskowiec, A. I. Ostaniewicz, G. T. Lenc, E. G. Lenc, R. W. Kołogriwow, Sergiej Joffe. Kierownik kancelarji: Sergiej Joffe. Sekcje 1) finansowa, 2) gospodarcza, 3) zaprowiantowania. Komitet utrzymuje przytułek i ochronkę, oraz kuchnię dla biednych dzieci prawosławnych.

Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Dobroczynności, Zachodnia 20.
Zarząd: prezes — Jakób Hertz (nieobecny), wiceprezes — Stanisław Jarociński, kasjer — R. Lipschitz, członkowie: Ezra Szykier, Natan Kopei, Aleksander Walfisz (nieobecny), dr. M. Braude, S. Rosenblatt, dr. Józef Sachs, G. Neuman, Maurycy Hertz (nieobecny); zastępcy: Józef Monitz i Leon Nowiński. Komisja rewizyjna: Adolf Baum i Artur Goldstadt, zastępcy: Maksym Koniński i Józef Rosenblatt. Kierownik biura: Izydor Weisberg. Przy Łódzkim Żyd. T-wie Dobroczynności istnieje: 1) Komitet kasy pożyczkowej, 2) komitet wsparć pieniężnych, 3) komitet tanich mieszkań, 4) komitet przytułku dla kalek i paralityków, 5) komitet taniej kuchni, 6) komitet centralny budowy szpitala dla umysłowo chorych, 7) komitet sekcji biednych położnic i 8) komitet dla niesienia pomocy podupadłym kupcom i obywatelom, oraz Sekcja Żywnościowa. Centrala Sekcji Żywnościowej Al. Kościuszki 9, filje: Al. T. Kościuszki 13 i Brzezińska 11.

Łódzkie Żydowskie T-wo Opieki nad Sierotami, Północna 38.

Zarząd: prezes — inż. Dyljon, wice-prezes — dr. G. Rotspan, wice-prezes — dyr. I. Zand, sekretarz — Z. Kaufmanowa, skarbnik — N. Spiro, członkowie: M. Ginsberg, dr. S. Gutentag, Z. Hirsbergowa, B. Hilsbergowa, S. Hirszsohn, S. Hoffman, E. Kipperowa, F. Krawecowa, S. Landsbergowa, S. Oppenheimowa, C. Wachsowa, dyr. B. Perelstein, S. Budzyner, D-wa Czarnożyłowa, M. Bestermanowa, L. Klecka, R. Sachsówna, S. Samet, dr. E. Walfisz, R. Grynbergowa. Komisja Rewizyjna: I. Bromberg, M. Lauterbach, A. Sz wajcer.

Towarzystwo Pomocy Biednym Dzieciom w. m. „Niedola Dziecięca“,

Wólczańska 95. Zarząd: prezes — B. Ginsberg, członkowie: F. Gliksmanowa, S. Wilczyńska, L. Blumbergowa, M. Heimanowa, C. Lipiecowa, M. Rubinowiczowa, N. Krotowska, H. Openheimowa, J. Rapaportowa, H. Ginsbergowa, członkowie: K. Halpern, W. Lipszyc, J. Dawidowicz, Dr. Lipszyc, I. Rosenblatt, S. Kon. Komisja Rewizyjna: L. Asterblum, D. Nowiński i St. Gutman. T-wo utrzymuje szkołę elementarną i rękodzielniczą oraz kuchnię dla swych wychowanców i dla przychodnich dzieci innych szkół (przeważnie miejskich). Stow. posiada również sale zarobkowe. Przy T-wie istnieją sekcje: gospodarcza, pedagogiczna, higieniczna, robót, rozdawnictwa odzieży, dochodów niestałych i wydział kontroli.

Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Ochrony Kobiet, Zielona 11.

Zarząd: Przewodnicząca — H. Klotzowa, wice-przewodniczący — L. Banasz, sekretarz I — E. Babiacki, sekretarz II — H. Hildebrandt, kasjer — F. Szyffer, członkowie i członkinie: M. Babiacka, I. Dobranicka, P. Hertz, Z. Hufnagłowa M. Hoffmanowa, K. Langowa, T. Konowa, R. Neugoldberg, L. Reichmanowa, A. Riegler, d-wa J. Sachs, L. Siegelbergowa, F. Szyfferowa, B. Teplicka, S. Wolmanowa, R. Weintalowa. Komisja Rewizyjna: S. Jarociński, D. Hirszsohn, D. Reichman, L. Nowiński. Sekcje: 1) pośrednictwa pracy, 2) informacyjna czyli ochrony, 3) ogniska, 4) kursów wieczorowych, 5) kasę wsparć i 6) kasę pożyczkową.

Łódzkie Żydowskie T-wo Dobroczynności „Pomoc“, Dzielna 7.

Zarząd: prezes — M. Wulfsonowa, kasjerka — Z. Rosentalowa, sekretarka — S. Szopska, członkowie: F. Lublinerówna, G. Flattówna, dr. J. Bette, dr. Rakowski, d-wa N. Brande, Munterowa, Dawidowiczowa, Rosenbaumowa, Gutermanowa. Komisja rewizyjna. Fuchs, Frenkel, Rejchert. Kierownik kancelarji: F. Lublinerówna. T-wo utrzymuje szkołę elementarno-rękodzielniczą 4-o oddziałową, przy której znajduje się pracownia haftu i białej bielizny.

Żydowskie T-wo „Pomoc Górnego Rynku,” Rzgowska 5.

Zarząd: prezes Mazurkiewicz, członkowie: N. Ryba, Ch. Infald, M. Szyjewicz, Z. Goldberg, M. Reingold, M. Salomon, Ch. Rudnik. Komisja Rewizyjna: I. Zborowski, L. Brzeziński, M. Ickowicz. Przy T-wie czynne: kuchnia dziecięca i kuchnia dla inteligencji.

Stowarzyszenie „Natychniastowa pomoc”, Cegielniana 38.

Zarząd: prezes — I. Bürger, wice-prezes — L. Kachan, sekretarz — S. Rozenberg, kandydaci: L. Magazanik, M. Kra-sucki, M. Gwirzman, B. Zelman, I. Grosman. Komisja Rewizyjna: M. Rabinowicz, T. Sidorski, S. Wiszniak. Stowarzy-szenie wydaje zapomogi, pożyczki bezprocentowe, oraz zaj-muje się sprzedażą chleba swym członkom.

Łódzkie Żydowskie T-wo Niesienia Pomocy Chorym „Linas Ha-cholim.” ul. Południowa 19. Zarząd: prezes — A. J. Salomo-nowicz, wice-prezesi: S. Herszberg i L. Jaffe, sekretarz — M. Szykier, członkowie: kasjer — M. Felix, A. Perelman, B. Ansel, S. Szurek, Z. Rappaport, Dr. Izygson, W. Markusfeld, Ch. Galewski, B. A. Nasielski, I. Ch. Altmann, L. Sen-dowski, F. Bornstein, M. Birnbaum i D. Rosenberg.

Komisja Rewizyjna: N. Berowicz, I. L. Werdiger i H. Cu-kier. Kierownik kancelarji: S. Granat. Towarzystwo utrzy-muje ambulatorjum i aptekę.

Towarzystwo Pomocy Ubogim i Chorym Żydom m. Łodzi p n. „Linas Hacedek” ul Cegielniana 53. Zarząd: prezes—A. Kop-ciowski, wice-prezes I B. Warchiwker, sekretarz—S. L. Orbach, skarbnik E. Grünbaum, wice-prezes II. E. Hamburgski i członkowie: M. Karpff, M. A. Horowic, M. Proszowski, A. Horowic, M. Błaszowski, W. Halberstadt, M. H. Sztroter, M. J. Werdiger, H. Wolf, I. Zelmanowicz. Zastępcy: L. Lubra-nicki, M. Kwall, I. Cytter, Ch. Szaja, J. Sendyk. Komisja Rewizyjna: J. Brzeziński, F. Bakulin i J. Weyland, kandy-daci: J. Proszowski i L. Jonas.

Łódzkie Żydowskie T-wo wzajemnej pomocy „Gmilas Hasodin.” Benedykta 37. Zarząd: Prezes — J. Elechnowicz, wice-prezes I — Sz. Ugołwetter, wice-prezes II — H. Lubochiński, sekretarz — B. Rozenblatt, kasjer — L. Hubert, członkowie: A. Sz. Milechmann, M. Rozenbaum, D. Sieradzki, A. Bocian, H. Baran, Ch. Baran, Kandydaci: M. Himelfarb, E. Dawner, M. Sznicer. Komisja Rewizyjna: D. Szymanowicz, L. Taler-man, J. Zentkowski. Kandydaci — L. Gerecht. Kierownik kancelarji — B. Rozenblatt. T-wo utrzymuje kuchnię i her-baciarnię.

T-wo przyodziewania ubogich dzieci p. n. „Małbisz Arumim“.
Średnia 17. Zarząd: Prezes — Flatto, wice-prezes — M. Jakubowicz, sekretarz — B. Herman, skarbnik — D. Berkowicz, członkowie: M. Glücksmann, J. Grohman, J. Silberman, A. Lipszyc, M. Karpf. Komisja Rewizyjna: L. Hammer, B. Lubzens, L. Margulies.

Bańskie Towarzystwo Pielęgnowania Chorych i Sekcja Nocnego Pogotowia „Myszmeres Nacholim“. Aleksandrowska 6. Zarząd: Prezes — H. Hermalin, członkowie: M. Weiss, S. Fryszman, M. Szpigiel, A. Kersz, G. Fajntuch i E. Tobias. Komisja Rewizyjna: M. Rozenfeld, I. Fajntuch i I. L. Kopel. Przy Towarzystwie istnieje Sekcja Żywnościowa. Sekcja Nocnego Pogotowia podczas wojny nieczynna.

Łódzkie Żydowskie Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy i Kooperacji „Achi Ezer“ (Pomoc Bratnia). Długa 24. Zarząd: Prezes — Ł. Plywacki, kasjer — J. Grosman, sekretarz — P. Rozen-cwajg, członkowie: J. Goldlust, M. Seidler, M. Bornsztajn, H. Żylbercwajg, J. Zelman, H. Lipszyc, H. Blibaum. Komisja Rewizyjna: A. Ajbeszyc, W. Żylbersztajn, N. Lubliński. Przy Stowarzyszeniu istnieje kooperatywa i Sekcja Kobiet p. n. „Lechem Łorajwim“ (Chleb dla biednych).

Łódzkie Żydowskie T-wo Niesienia Pomocy Głuchoniemym „Ezras Ilmim“. Zarząd: przewodniczący — M. Rundstein, wice-przewodniczący — Dr. Makow i J. Jüngster, sekretarz — L. Margulies, skarbnik — Z. Jacobi, członkowie: L. Hirszberg, J. Rundsteinowa, adw. D. Frydman, M. Szmulowicz, H. Weiss, S. Hertz, H. Hammer, M. Szykier. Komisja Rewizyjna: H. Sochaczewski, J. Librach, A. Baum. T-wo utrzymuje szkołę dla głuchoniemych (patrz Specjalne szkoły i kursy),

Łódzkie T-wo Pielęgnow. Chorych „Bykur Cholim“ („Uzdrowisko“) Cegielniana 57. Zarząd: Prezes — J. Hertz, p. o. prezesa — A. B. Rosenthal, wice-prezes — E. Szykier, sekretarze: D. Nowiński i A. Babiacki, skarbnik I — A. Wohl, skarbnik II — L. Landsberg, członkowie: L. Flatto, J. Friedstein, B. A. Glücksmann, dr. L. Goldblum, H. Heller, H. Hirszberg, dr. H. Kon, G. Lindenfeld, dr. I. Margolis, dr. G. Rotszpan, H. Rosenthal, Ch. S. Sackheim, N. Szwarz. Komisja Rewizyjna: J. Rosenblatt, dyr. I. Zand, dr. J. Sachs; zastępcy: H. Spiegel, J. Klecki. Towarzystwo utrzymuje „Uzdrowisko“ — „Bykur Cholim“ w Kałach, gminy Radogoszcz, pow. Łódzkiego. Przy Towarzystwie istnieje Komisja lekarska.

Łódzkie T-wo Dobroczynne Ostatnia Posiuga „Chesed-Izel-Emes“ Piotrkowska 34. Zarząd: Prezes — Ch. J. Wiślicki, wice-prezesa: E. Hamburgski i J. M. Kohn, sekretarz — M. Joskowicz,

kontroler — Ch. J. Berman, kasjer — L. Jaffe, członkowie: A. J. Akawie, E. Karo, I. M. Teitelbaum, J. Brauner i J. Litman. Komisja Rewizyjna: M. Ch. Wegmeister, N. Szenfeld i Sz. War-
chawkiw. Kierownik biura—I. Teitelbaum.

T-wo Dobroczynności „Linax Orchim“ Piotrkowska 59. Zarząd: prezes—J. Ganc, wice-prezes — A. Joel, sekretarz — J. Sobel, skarbnik—N. Gombiński, członkowie: H. Offenbach, M. Joskowicz, L. Margulies, Z. Kohn, A. Margulies, R. Hoffmann. Kierownik kancelarji — J. Sobol. T-wo utrzymuje przytułek noclegowy i kooperatywę.

T-wo Niesienia Pomocy Biednym Żydom przy Synagodze ul. Wólczańska Nr. 6. Zarząd: prezes — Ł. Magazanik, wice-prezes — Z. Ulrich, kasjer — Ch. Tyberg, sekretarz — M. Dan-
cyger, D. Rabinowicz, B. Biesberg, S. Rosenberg. Komisja Rewizyjna: M. Bornstein, I. Landau, M. Poj. Szef biura—
G. Mandelgrün. Przy T-wie istnieje Kooperatywa i Komitet Pomocy. T-wo prowadzi szkołę 2-klasową. Biuro T-wa —
Cegielniana 17.

Łódzki Komitet Centralny podziału funduszu amerykańskiego. Zachodnia 20. Zarząd, składający się z delegatów 24 instytucji żydowsk.: 1) Rabinat — nadrabin Treistman 2) Gmina Starozakonnych — L. Hirszberg, S. Lande. 3) Łódzk. Żyd. T-wo Dobroc. — St. Jarociński, G. Neuman, dr. M. Braude. 4) Magistrat m. Łodzi—Krasucki, S. Hoffman. 5) Rada Miejska — dr. Rosenblatt, dr. Rosencweig, M. N. Russ, Uger. 6) Stow. pracown. handl. — Ch. Poznański. 7) Koło kuratorów szkół lud. — dr. B. Handelsman. 8) Zjedn. wyborcze żydów polsk. — L. Epstein, 9) Stow. Komiwojażerów — S. Blumberg. 10) Stow. nauczycieli żydów—Aronowicz. 11) Klub żydowski—
M. Helman, 12) Klub ludowy—L. Kahan. 13) Klub rzemieślniczy—M. Fein. 14) Stow. „Bet Am“—M. Marchew. 15) Biuro sjonistyczne — J. Urysohn. 16) Stow. „Harfa“ — Nutkowicz i Zelmanowicz. 17) Stow. „Sinai“ — Magazanik. 18) Strzecha robotnicza—J. Szulmann, Sz. Edelman. 19) Komisja między-związk. związ. zawod. — E. Morzenglód, E. Rubinstein, Bereser. 20) Rada rzemieślnicza — A. Perlberg, H. M. Tondowski. 21) Stow. ortodoks. „Mizrachi“—W. Silberstein. 22) „Agudas Hortodoksim“ — A. I. Wojdysławski. 23) Tow. literatury i sztuki—M. Wisenfeld. 24) Komitet tanich kuchen—S. Hirszsohn.

Towarzystwo Bałuckie „Talmud Torá“. Aleksandrowska 13. Zarząd: Prezes — S. Szolowicz, pomocnicy—M. Ch. Halpern i I. M. Szyper, sekretarz — I. Finkler, kasjer — L. Granek,

członkowie: I. H. Szajnfeld, N. E. Boms, H. Seligman, I. Przy-sucher, A. Rosenweig. Komisja Rewizyjna: Sz. Friedman, J. Steinhorn.

I Tania Kuchnia Wielkanocna Piotrkowska 26. Zarząd: Przewodniczący—A. Wittelson, I-szy sekretarz—A. Herszkowicz, pomocnicy: A. Berman i I. Kleiner, główny kasjer—S. Berkenwald, pomocnik—M. Rosenblum, ekonom—M. Szajbe, członkowie: C. Hochenberg, F. Cygelberg, G. Suchecki. Komisja Rewizyjna: radny miasta Ch. J. Berman, E. Karo, M. Szlencyński, Ch. Cwilling. Towarzystwo czynne tylko w okresie świąt wielkanocnych.

Sekcje: 1) Sekcja wspierania podupadłych obywateli m. Łodzi, 2) sekcja kuchni, 3) komisja finansowa, 4) komisja zaprowiantowania, 5) komisja „dnia znaczka,” 6) komisja prasowa.

T-wo „Talmud Tora,” Brzezińska 23. Zarząd: Prezes—Abram Heber, wice-prezes—Abram Cytryn, sekretarz—J. M. Perelman, skarbnik—J. Cytryn; członkowie: M. Galar, M. Reihembach, M. Łęczycki, M. Steuer, J. Horowicz i J. Lenkowski. Komisja Rewizyjna: L. Goździk i M. Harczyk.

T-wo utrzymuje szkołę dla dzieci rezerwistów i kursy wieczorowe dla podrostków, zajętych we dnie pracą zarobkową. Nauka udzielana jest bezpłatnie; dzieci otrzymują bezpłatnie obiady, odzież, obuwie i podręczniki szkolne, podrostki—herbatę i chleb.

Łódzkie Żydowskie T-wo „Talmud Tora” imienia b. p. Rabina E. Ch. Majzla w Łodzi, Jakóba 6/10. T-wo istnieje od r. 1873. Zarząd: Przewodniczący—radny Ch. J. Berman, sekretarz—M. Krenicer, kasjer—M. Krasucki. Członkowie: Ch. J. Wiślicki, M. Berman, A. Glaser, B. Zelman, Sz. Cynamon i J. M. Dobrzyński. Komisja Rewizyjna: Ch. Engel, L. Magazanik i L. Kahan.

T-wo utrzymuje: a) szkołę religijną dla chłopców, którym co rok wydaje odzież i obuwie, oraz b) tanią kuchnię.

T-wo Machzykiej-Hadas, Solna 7. Zarząd: Prezes—J. Wojdysławski, wice-prezes—M. Zajdenfeld, sekretarz—H. Berger, kasjer—B. Mintz; członkowie: M. A. Wiener, J. Brzeziński, J. M. Guter, M. Bornstein, M. Elbaum, B. Zajbert, N. Landau, J. Szwarz, D. J. Szerkowski, H. Stift i L. Warszawski. Komisja Rewizyjna: J. Fajnmesser, M. J. Werdiger i M. Goldberg.

„Kropla Mleka,” Piotrkowska 96. Zarząd: przewodnicząca—rejentowa K. Grabowska, wice-przewodnicząca—d-rowsa Maybaumowa. Członkowie: J. Groszkowska, St. Kernbau-

mowa, M. Wünszowa, Dr. Skalski, ks. kan. Albrecht, I. Hirszel, Dr. Maybaum, — lekarz naczelny Dr. Prechner. Komisja Rewizyjna: E. Hirszberg, S. Chelmiecki, J. Pagowski.

T-wo posiada 6 filji rozdawnictw.

Kierowniczkii rozdawnictw:

I rozdawnictwo	— d-rowsa Maybaumowa	Piotrkowska 103
II	— M. Sznekowa	Lutomierska 21
III	— Brinkenhoffowa i Kokelowa,	Piotrkowska 282
IV	— Hamburgowa,	Zgierska 130 a.
V	— d-rowsa Skalska,	Rokicińska 47
VI	— Blumenhoffowa	Brzezińska 88

Kancelarja T-wa, Piotrkowska 96, prawa oficyna 1-e piętro; czynna codziennie od 12 do 1^{1/2} w południe.

H. Przytułki, Ochrony i Schroniska.

a) Chrześcijańskie.

1) Przytułki:

Przytułek „Sienkiewiczówka“, Szosa Pabjanicka 35. T-wa Schronisk przy katolickiej parafji Św. Stanisława Kostki.

Przytułek dla Sierot im. Św. Anny, Wiznera 25. T-wa Schronisk Św. Stanisława Kostki.

Przytułek dziecięcy „Żłobek“ dla podrzutków, Nawrot 58. T-wa Schronisk Św. Stanisława Kostki.

I Przytułek dla dzieci, Smugowa 6. Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności.

II Przytułek dla dzieci, Karola 16. Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności.

III Przytułek dla dzieci, Wysoka 28. Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności.

Przytułek dziecięcy, Zgierska 113. T-wa „Gniazdo“.

Przytułek dziecięcy, Targowa 91. T-wa Akc. K. Scheibler.

Przytułek dziecięcy, Targowa 103. T-wa Akc. L. Grohman.

I Ognisko Dziecięce, Nowo-Targowa 16. T-wa „Ognisko Dziecięce“.

II Ognisko Dziecięce, Rokicińska 22. T-wa „Ognisko Dziecięce“.

Polskie Ognisko dla chłopców, Piotrkowska 17. Sekcji ochrony dzieci i młodzieży.

Przytułek dla starców i kalek, Dzielna 52. Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności.

Przytułek dla bezdomnych, Nowe Rokicie — Złota 108. Parafji Św. Stanisława Kostki.

Przytułek dla żebraków i przytułek noclegowy, Cmentarna 10. Chrześcijańskiego T-wa Dobroczynności.

Przytułek dla żebraków m. Łodzi, Rokicińska 30, własność miejska. Przytułek zostanie w 1919 r. zlikwidowany.

Przytułek im. Św. Olgi, Olgińska 1. Parafji Prawosławnej.

Przytułek ewangelicki dla dzieci bezdomnych, Wólczajska 253. Parafji Św. Jana i Św. Trójcy.

Przytułek I dla dzieci, Franciszkańska 27. Parafji Marjawickiej.

Przytułek II dla dzieci, Podleśna 16, 22. Parafji Marjawickiej.

Przytułek III dla dzieci, Nawrot 104. Parafji Marjawickiej.

Przytułek dla starców, Nowe Chojny — Aleksandrowska 4. Gminy Baptystów.

2) Ochrony:

I-a Kat. Ochr. T-wa Schronisk Św. St. Kostki, Milsza 43.

II-a " " " " Stare Rokicie, Wójtowska 2.

III-a " " " " Boczna 5.

V-a " " " " Szosa Pabjanicka 27.

VIII-a " " " " Widzewska 50.

Kat. Ochr. parafji Wnieb. N. M. P., Drewnowska 72.

I-a Kat. Ochr. parafji Św. Józefa, Średnia 72.

II-a " " i schronisko parafji Św. Józefa, Długa 17.

I-a " " parafji Przemienienia Pańsk. Orla 20.

II-a " " " " " Bankowa 8.

III-a " " " " " Widzewska 242.

I-a " " " Św. Kazimierza Rokicińska 61.

II-a " " " " " Rokicińska 96.

Katol. Ochrona parafji Serca Jezusowego, Zgierska 146.

" " dziecięca parafji Św. Anny, Wacława 5.

Ochronka dla dzieci w Radogoszczu, Zgierska 162.

Ochrona Bałucka T-wa „Gniazdo“, Franciszkańska 85.

I-a	Ewangel.	Ochr.	parafji	Św. Trójcy,	Engla	1.
II-a	"	"	"	"	"	Lipowa 57.
III-a	"	"	"	"	"	Bałuty, Zawadzka 22.
I-a	"	"	"	"	Jana,	N.-Zarzewska 58.
II-a	"	"	"	"	"	Nawrot 94.
III-a	"	"	"	"	"	Milsza 57.

3) Schroniska:

Schronisko dla Nauczycielek Chrz. T-wa Dobr., Dzielna 52.
 " Św. Wojciecha parafji Kat. Św. Józefa, Długa 17.
 Dom Sierot parafji Ew. Augsburg. Św. Trójcy, Północna 40.
 Schr. dla kalek parafji Ew. Augsburg. Św. Jana, Sz. Pabjanicka 25.
 Schronisko Św. Jadwigi przy Łódzkiej Miejscowej Radzie
 Opiekuńczej w Rudzie Pabjanickiej.

b. Żydowskie.

1) Przytulki:

Żydowski przytułek dziecięcy, Południowa 66. T-wa „Przytulisko“.

Żydowski przytułek dziecięcy, Wólczańska 95. Stowarzyszenia „Niedola Dziecięca“.

Przytułek dla bezdomnych i sierot, Zawadzka 53. Gminy Starozakonnych.

Przytułek dla kalek i paralityków, Zachodnia 20. Żydowskiego T-wa Dobroczynności.

2) Ochrony:

Ochronka Żydowska Ludowa T-wa „Przyjaciół Dzieci“, Sienkiewicza 22.

Szkoła — ochronka dla dziewcząt żydowskich T-wa „Przyszłość“, Brzezińska 4.

Ochrona żydowska dla dziewcząt—fundacja i własność małż. Hertzów, Północna 39.

Ochronka „Herclija“ pod egidą Komitetu Sjonistycznego, Cegielniana 75.

3) Schroniska:

I Schronisko dla dzieci wyzn. mojż. Żyd. T-wa Dobroczynności, Smugowa 4.

Schronisko dla umysłowo-chorych Żyd. T-wa Dobroczynności, Wesoła 17.

Żydowski dom sierot Żyd. T-wa Dobroczytności, Północna 38.

Łódzki żyd. do sierot Starego miasta, Pasaż-Szulca 20.

Dom Starców fundacji małż. Konstadt, Średnia 54.

Żyd. dom Noclegowy T-wa Linas-Orchim, Piotrkowska 59.

I. Stowarzyszenia i Związki Zawodowe.

Two Prawnicze w Warszawie. Oddział w Łodzi.

Powstało w kwietniu 1917 roku. Zarząd: adw. przys. T. Stożkowski (prezes), adw. przys. J. Lachmanowicz, rejent J. Łada (skarbnik), sędzia A. Stanisławski, adw. przys. B. Krukowski (sekretarz).

Towarzystwo posiada czytelnię i bibliotekę z dzieł wyłącznie prawnych.

Zrzeszenie Pracowników Sądowych Okręgu Łódzkiego w Łodzi, Dzielna 41. Powstało w październiku 1918 r. Zarząd: przewodniczący — Jan Bowiński, członkowie: A. Rymaszyna, Z. Ćmielecki, W. Kierski, M. Brzeziński. Komisja Rewizyjna: St. Zajkowski, A. Rassalski, M. Malanowicz.

Przy zrzeszeniu istnieje sąd koleżeński, w którego skład wchodzi: A. Koźmińska, T. Kujawski, A. Kryze, J. Łuczyński i J. Kasperkiewicz.

Związek Urzędników miejskich w Łodzi, Piotrkowska 51.

Powstał w listopadzie 1918 r. Zarząd: prezes — Tadeusz Wisławski, zastępcy — K. Fiedler i Ludwik Gastman, sekretarz — Józef Dyoniziak, zastępca sekretarza — J. Barczewski, skarbnik — W. Staniszewski, zastępca skarbnika — Zima, buchalter — St. Piątkowski, gospodarz — J. Szajder, zastępca — Z. Hanke, bibliotekarz — S. Pfeifer, zastępca — K. Osuchowski

Stowarzyszenie utworzyło komisje: etyczną, rozpoznawczą i rewizyjną.

Komisja Rewizyjna: Dziulewski Stanisław, Pawlak Stefan, Ciszkiewicz Aleksander, Kunertówna Zofja, Kuljon Józef, Roter Gustaw.

Koło Łódzkie Związku zawodowego pracowników kolejowych Państwa Polskiego, Widzewska 73. Koło zorganizowane zostało 10 listopada 1918 r. Zarząd: prezes — inż. Zdzisław Zajączkowski, wice-prezesa — Sokołowski i Grochowski, skarbnik — W. Libiszowski, zastępca skarbnika — Fr. Niedzielski, sekretarze — W. Mirowski i J. Miller, zastępca — Wł. Kaczmarek; członkowie: J. Piwiec, B. Maciejak, A. Koczewski, T. Rutkowski, K. Gołosiński, Z. Pracki, L. Ostrowski, St. Holcgreber, W. Głazewski.

Komisja Rewizyjna: M. Majerowicz, E. Kosiński, S. Błoński, i F. Sierociński.

Przy Kole istnieją dwie kooperatywy: na dworcu kaliskim i na dworcu fabrycznym.

Towarzystwo Lekarskie Łódzkie, Andrzeja 3. Zarząd: prezes — dr. Alfred Krusche, wice-prezes — dr. Seweryn Sterling, sekretarz stały — dr. Ksawery Jasiński, sekretarz — dr. Józef Michalski, skarbnik — dr. Ludwik Gundlach, bibliotekarz — dr. Prechner. Komisja Rewizyjna: dr. Kolasiński, dr. Littauer i dr. Perlis. Komisja biblioteczna: dr. Maksymiljan Cohn, dr. St. Skalski, dr. Pinkus. Skład sądu: dr. Ksawery Jasiński, dr. Tomaszewski, dr. Sterling, dr. Mikulski i dr. Skalski.

Łódzkie Towarzystwo Odontologiczne, ul. Południowa 3.

Zarząd: prezes — lekarz-dentysta Jakób Haberfeld, wice-prezes — lekarz-dentysta Rafał Litwin, skarbnik — dentysta Leon Toronczyk, bibliotekarz — dentystka Anna Dreisenstock, sekretarze: — lekarz dentystka Anna Abramowicz-Lewy, lekarz-dentysta Feliks Seidengart. Komisja Rewizyjna: lekarz-dentysta Zbarski, dentysta Halpern, dentystka Drejtser Fin.

Stowarzyszenie Techników Dentystycznych, ul. Piotrkowska 45.

Zarząd: prezes — Kalman Szulman, zastępca prezesa — Dr. Michał Zalcwasser, sekretarz Mieczysław Michrowski, członkowie: Chana Wołkowiczówna, Moritz Helmann, Ign. Karabanow i Sam. Ruhe.

Związek Felczerów, Widzewska 136. Zarząd: prezes —

T. Golachowski, wiceprezes — H. Suszkiewicz, sekretarz — A. Heller, bibliotekarz — B. Łuczak, skarbnik — S. Pol. Komisja Rewizyjna: W. Ostrowski (senior), F. Zajączkowski i J. Szulc.

Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy akuszerok, Sienkiewicza 37.

Powstało w 1907 r. Zarząd: prezes — Taksyn, zastępczyni — Kawerska, sekretarz — Czlenow, zastępczyni — Bojmarder, kasjerka — Lerman, zastępczyni — Sapir, członkowie: Weger, Holenderska, Grauberg, Minkinow i Tow.

Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Pracowników Aptek, Sienkiewicza 27. Założone w 1912 r. Zarząd: prezes — J. Błaszczyk,

wice-prezes — Z. Szymański, członkowie: W. Frydrych, H. Skwarczyński, K. Piotrowski, I. Szapiro, I. Karwowska i R. Rembieliński. Kierownik biura — W. Frydrych. Komisja Rewizyjna: W. Magreczyński, B. Tyszch, i M. Kapłańska. Przy Stowarzyszeniu istnieje biblioteka. Utworzony „Wydział Pośrednictwa Pracy” prowadzi Piotrowski. Godziny biurowe od 9 do 10^{1/2} rano.

Stowarzyszenie Aptekarzy, Główna 50. Zarząd: prezes — M. Bartoszewski, członkowie: W. Danielecki, J. Łabudziński, W. Sokolewicz, W. Wagner, F. Winnicki. Komisja Rewizyjna: A. Charemza, B. Głuchowski, A. Szymański. Przy Stowarzyszeniu istnieje kooperatywa towarów aptecznych. Zarząd kooperatywy: przewodniczący — M. Bartoszewski, W. Sokolewicz i 4-ch członków. Kooperatywa czynna codziennie od 9-ej do 1-ej i od 3-ej do 7-ej wiecz.

Stowarzyszenie Zawodowe Drogistów-Pracowników ziemi Piotrkowskiej. Zarząd w Łodzi, Cegielniana 15. Założone w 1913 r. Zarząd: prezes — S. Heilborn, wice-prezes — W. Perskiewicz, członkowie: H. Rechtman, H. Heilborn, B. Szalewicz, A. Duszkiewicz, L. Kolczycki. Wydział pośrednictwa pracy — D. Trębacz. Komisja Rewizyjna: M. Rzewski, F. Szeller, L. Dziwiński. Przy Stowarzyszeniu istnieją: biblioteka, wydział pośrednictwa pracy, sekcja prawna i sekcja dochodów niestałych. W roku 1917 uruchomione zostały wykłady: chemji, botaniki i towaroznawstwa (kierownicy: W. Dzieniakowski i A. Kaczanowski).

Stowarzyszenie Właścicieli Składow Aptecznych „Drogista“, Cegielniana 15. Zarząd: prezes — A. Dietel, wice-prezes — A. Dąbkowski, S. Przysuscher, L. Askanas, G. Heine, J. Frydman, K. Chądzyński. Komisja Rewizyjna: L. Dryl, K. Trautwejn, A. Perelman. Stowarzyszenie posiada: stację doświadczalną, bibliotekę i kooperatywę, czynną od 8 do 1 i od 3 do 5 po poł. Biuro zarządu czynne we wtorki i piątki od 8 do 11 wieczorem.

Związek literatów i dziennikarzy żydów, Al. Kościuszki 21. Powstał w 1918 r. Zarząd: prezes — I. Kacnelsohn, I. Neiman, A. D. Wiener, B. Szefner, Ch. J. Bristowski, Z. Zilbercwejg, A. Szmulewicz. Komisja Rewizyjna: H. L. Żytnicki, Ch. I. Bunin, I. M. Poznański. Biuro czynne codziennie od 7-ej do 10-ej wiecz.

Związek Łódzkich Muzyków Zawodowych, Konstankynowska 16. Powstał 28 maja 1918 r. Założycielami związku są: Dyr. Łódzkiej Orkiestry Symf. — Bronisław Szulc, S. Tymowski, A. Czudnowski i K. Hilscher. Zarząd: prezes — Bronisław Szulc, wiceprezes — Arnold Czudnowski, skarbnik — K. Hilscher, sekretarz — S. Tymowski, członkowie: E. Richter, Sz. Singer, M. Rosensaft. Komisja Rewizyjna: K. Kozmiński, R. Bräutigam, W. Drwalewski. Kierownik kancelarji — S. Tymowski. Związek posiada sekcję Muzyków Weselnych.

Stowarzyszenie Fabrykantów i Kupców miasta Łodzi, Pasaż-Majera 5. Założone w 1913 r. Prezydjum: prezes — Józef Rosenblatt, wice-prezes — Ludwik Banasz, sekretarz — Salomon

Beloch, zastępca sekretarza — Herman Litauer, kasjer — Józef B. Rosenblatt. Zarząd: Jakób Bromberg, Stanisław Dobranicki, I. A. Grossleit, Maurycy Löwenstein, M. Pitel, Leopold Rosenbaum, Adolf Rygler, Jerzy Sołowiejczyk, Salomon Silberstein, Emil Zapp. Zastępcy: Edward Babiacki, Adam Goldberg, H. Langnas, Leon Plihal, Komisja Rewizyjna: S. Herszlik, Jakób Klecki, Bendet Herman, zastępcy: M. Gwirzman, A. B. Kopciowski, Samuel Klotz. Przy Stow. istnieją: 1) sekcja fabrykantów, wyrabiających chustki, 2) sekcja fabrykantów, wyrabiających wełn. i półwełn. towary, 3) sekcja fabrykantów, wyrabiających plusze, 4) sekcja fabrykantów, wyrabiających towary dla konfekcji damsk., 5) sekcja fabrykantów, wyrabiających kamgarnowe towary, 6) sekcja konfeksjonerów odzieży i 7) sekcja konfeksjonerów bielizny. Przy Stowarzyszeniu istnieje Komisja Pojednawcza.

Sekcja Przemysłu Włóknistego Okręgu Łódzkiego, Piotrkowska 96. Utworzona w 1913 r. Zarząd: prezes — Edward Heiman, wice-prezes — dr. Alfred Biederman, skarbnik — Paweł Biederman, członkowie: Stefan Barciński, Teodor Ender, Robert Geyer, Leon Grohman, dr. Leon Hirszberg, Karol Hoffrichter, Maks Kernbaum, Karol Kröning, Maurycy Poznański, Ryszard Steinert, Karol Wilhelm Scheibler. Komisja Rewizyjna: L. Albrecht, E. Bennich, M. Fischer. Sekretarz zarządu i kierownik biura — dr. M. Barciński. Przy sekcji istnieje Biuro Uruchomienia Przemysłu Włóknistego. Kierownik biura — inż. Paweł Rumpel.

Związek Przemysłowców m. Łodzi. Sekcja II (Wykończalnien i Farbiarnie), Piotrkowska 84. Założony 13 lipca 1913 r.

Zarząd: prezes — Alfons Severin, zastępcy prezesa — Antoni Lipiński, Otto Fiedler, kasjer — Franz Fischer, Karol Th. Buhle, Maurycy Kleczewski, dr. E. Walfisz, kandydat — Teodor König, sekretarz — Wilhelm Marek Wende.

Stowarzyszenie Właścicieli Drukarni i Litografji miasta Łodzi, Przejazd 8. Założone 1907 roku. Zarząd: prezes — Henryk Kempner, wice-prezes — Zygmunt Terakowski, sekretarz — Józef Glanc, skarbnik — Jan Grodek, gospodarz — E. Hamburgski. Komisja Rewizyjna: A. Rundstein i M. Szajniak.

Stowarzyszenie Drobnych Kupców i Przemysłowców Polskich w Łodzi. Założone 26 maja 1915 roku, początkowo, jako Sekcja przy Stow. Handlowców Polskich w Łodzi, Piotrkowska 108, następnie jako samodzielne Stowarzyszenie, Długa 105.

Zarząd: prezes — Stanisław Miszewski, wice-prezes — Paweł Wiszniewski, skarbnik — Bronisław Kaczorowski, sekretarz — August Flemke, gospodarz lokalu — Siwczak Franciszek, zastępca sekretarza — Jan Pujdak, bibliotekarz —

Władysław Chojnacki, członkowie i zastępcy: Edward Sosnowski, Adam Miszczak, Ludwik Schmidt, Albin Wieczorowski, Stanisław Owczarek. Komisja Rewizyjna: Marian Gliński, Teodor Szlodyński, Jan Lesiński, zastępcy: Roman Matuszewski, Aleksander Schmidt. Stowarzyszenie posiada czytelnię pism i bibliotekę oraz hurtową kolonialno-spożywczą składnicę towarów. Składnica ta została przekształcona na Towarzystwo z ograniczoną poręką, narazie zaś na spółkę firmowo-komandytową pod nazwą „Komandytor Drobnych Kupców i Przemysłowców Polskich w Łodzi“.

Stowarzyszenie Techników, Andrzeja 3. Zarząd: prezes — E. Wagner, wiceprezesowie — K. Zaleski i L. Kozmiński, sekretarze: K. Bajer i A. Goldsobel, członkowie: T. Sułowski, E. Ciszkiewicz i St. Przeździecki, skarbnicy — O. Gross i K. Popielawski, gospodarze — B. Kroh i K. Perkowski. Komisja Rewizyjna: K. Hend, K. Weil i A. Suski. Przy Stowarzyszeniu funkcjonują następujące komisje: naukowo-odczytowa (przewodniczący — St. Przeździecki), do spraw natury etycznej (przewodniczący I. Konic), rozpoznawczo-pojednawcza (przewodniczący — K. Zaleski), komisja balotująca (przewodniczący — E. Wagner), komisja rzemieślnicza (przewodniczący L. Kozmiński), biuro porad technicznych (przewodniczący — Ed. Szenfeld), biuro pośrednictwa pracy (sekretarz — J. Woyciechowski) i biuro uruchomienia przemysłu (kierownik P. Rumpel). Stowarzyszenie posiada: tanią kuchnię ludową w Źródłiskach, tanią piekarnię, 3 tanie herbariarnie (Rokicińska 14, Zarzewska 81 i Widzew), oraz kooperatywę spożywczą (Al. Kościuszki 37). Biuro sekretarjatu Stowarzyszenia czynne od godz. 4^{1/2} do 6^{1/2} wiecz.

Okręgowe T-wo Rolnicze, Widzewska 50. Rada Towarzystwa: prezes — Czesław Olszowski, wice-prezes — Antoni Stamirowski, skarbnik — Władysław Wężyk, sekretarz — Wiesław Gerlicz, członkowie: Janusz Szwejcer, Adam Romocki, Jan Kostanecki, Roman Kochanowski. Zastępcy: Czesław Silewicz, Stanisław Leopold. Komisja Rewizyjna: Bolesław Malcz, Zygmunt Pietraszewski. Delegaci: a) do Rady Głównej Centralnej Towarzystwa Rolniczego w Warszawie: prezes — Czesław Olszowski (z urzędu) członkowie: Jan Kostanecki, Adam Romocki, b) do Komisji Hodowlanej C. T. R. w Warszawie — Adam Wężyk, c) do Rady Centralnego Związku Kółek Rolniczych: Roman Kochanowski, Aleksander Kozikowski. Instruktor ogrodniczy — Zygmunt Kaczorowski. Sekretarz biura — Zdzisław Bordziński. Działalność Towarzystwa rozciąga się na powiaty: Łódzki, Brzeziński i część Łaskiego.

Związek Kołek Rolniczych przy Okręgowym T-wie Rolniczem, Widzewska 50. Zarząd: Prezes — Roman Kochanowski, wice-prezes — Błażej Stolarski, członkowie: Aleksander Kozikowski, Ks. Bronisław Kaczorowski, Antoni Marusik, Józef Mieszek, Józef Stegliński, Franciszek Plocek i Ignacy Klimek. Komisja Rewizyjna: Wojciech Łubczyk, Józef Pabiniak, Franciszek Furmańczyk, St. Wrona. Instruktor rolniczy — vacat. Sekretarz biura: Zdzisław Bordziński. Do związku należą Kółka Rolnicze, znajdujące się w powiatach: Łódzkim, Brzezińskim i części Łaskiego.

Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskich Szkół Początkowych. Oddział w Łodzi, Andrzeja 4. Zarząd: prezes — Kazimierz Papis, wice-prezes — Tomasz Wasilewski i R. Petrykowski, sekretarz — Jan Braun i Bronisław Szwałm, Józef Drielkowski, Wł. Jezierski i Makarewiczówna.

Przy Stowarzyszeniu czynne są Sekcje: biblioteczno-czytelniana, humanistyczna, matematyczna, przyrodniczo-geograficzna i psychologiczna.

Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego, Oddział Łódzki, Al. Kościuszki 17. Zarząd: Wacław Kloss (prezes), Leon Starkiewicz, Jan Czeraszewicz, Paweł Maciński, Edmund Pfeifer, Kazimierz Tomaszewski, ks. Romuald Brzeziński, Henryk Ostrowski, Dr. Kopicński, Stefan Janiszowski, Jan Wład. Radwański i Janina Gastmanowa. Przy Stowarzyszeniu istnieje: 1) Biuro pośrednictwa pracy, 2) sekcja historyczno-polonistyczna, 3) sekcja matematyczno-przyrodnicza i sekcja rysunkowa. Sekretariat otwarty we czwartki od 6—7 wiecz.

Stowarzyszenie Nauczycieli Niemieckich, Piotrkowska 243. Powstało w marcu 1917 r. Zarząd: przewodniczący — Herman Thiem, zastępca przewodniczącego — Leon Kossman, asesorowie — Jan Ogórek, Anna Prodohl, i Juljusz Fuchs, kasjer — Juljusz Müller, zastępca kasjera — Emil Kauss, sekretarz — Otto Zielke, zastępca sekretarza — Ernest Gollnick, bibliotekarz — Piotr Jahnke, zastępca bibliotekarza — Olga Bayer, gospodarz — Robert Raths, zastępca gospodarza Irma Abel.

Przy Stowarzyszeniu istnieje sekcja śpiewu i sekcja dramatyczna.

Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Nauczycieli Żydów, Południowa 3 (Piotrkowska 16). Zarząd: prezes — M. Oguz, członkowie: A. Aronowiczowa, R. Gepnerówna, E. Baszanówna, J. Monczkówna, Dr. Bromberg, M. Minc, H. Strachman, J. Zeliwński i M. Ginsberg. Komisja Rewizyjna: A. Mandels, Ch. Poznański, J. Weinberg.

Przy Stowarzyszeniu: biuro pośrednictwa pracy (kierownik R. Gepnerówna), kasa wsparć i pożyczek (kierownik A. Aronowiczowa), sekcja szkół średnich, sekcja szkół ludowych. Czytelnia Stowarzyszenia, kierownik — R. Gepnerówna; biblioteka, kierownik — Ginsberg. Koło kierowników szkół miejskich. Stowarzyszenie powstało w 1897 r.

Kancelarja otwarta codziennie od 6^{1/2} do 8 wiecz.

Stowarzyszenie Elementarnych i Religijnych Szkół m. Łodzi, Wschodnia 43. Prezes—Isak Goldberg, wice-prezes—Icek Ptasznik. Powstało w 1914 r. Stowarzyszenie posiada: Kooperatywę (kierownik — Hirsz Giewirc) i biura pośrednicze. Godziny przyjęć od 8 do 10 wiecz., prócz sobót i świąt.

Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Pracujących w Przemysle i Handlu m. Łodzi.

Stowarzyszenie Handlowców Polskich, Piotrkowska 108. Zarząd: prezes — Wacław Kaffanke, wice-prezes — Bolesław Kotkowski, sekretarze: Seweryn Pfeifer i Franciszek Waszkiewicz, skarbnik — Józef Jabłkowski, buchalter — Apolinary Jagodziński, gospodarze — Antoni Kąsinowski i Władysław Penczak, delegatka chóru żeńskiego i koła członkiń — Lucyna Gąsowska, członkowie: Stanisław Drużycki, Eustachy Brykalski, Feliks M. Ładewski, Karol Fabiszewski, Adolf Słomski, Jan Dąbrowski, Bolesław Wajs, Edward Hilszer i Eugenjusz Kukulak.

Komisja Rewizyjna: Eugenjusz Becker, Edmund Bogdański, Jan Grieser, Stanisław Lipiński, Feliks Niewinowski.

Stowarzyszenia posiada wydziały: oświatowy (przewodniczący Jan Dąbrowski), prawny (przew. E. Brukowski), rekomendacji pracy (przew. B. Kotkowski), jednania członków (przew. St. Drużycki), dochodów niestałych (przew. B. Wajs), lekarski (przew. F. M. Ładewski).

Przy Stowarzyszeniu istnieje komisja rozdzielcza (przew. Karol Fabiszewski), drużyna śpiewacza (chór męski i żeński), kasa pożyczek i wsparć (przew. K. Fabiszewski), koło miłośników sceny (przew. F. M. Ładewski), koło członkiń (przew. W. Gajówna).

Stowarzyszenie posiada: księżnicę i czytelnię (bibliotekarz E. Hilszer) oraz stołownię (przew. A. Słomski).

Wieczorowe kursy handlowe przy Stowarzyszeniu (roczne i półroczne) kierownik — Kazimierz Widawski.

Kancelarja Stowarzyszenia czynna od 10-ej do 1-ej i od 5-ej do 9-ej. Sekretarz kancelarji Guttmejer.

Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych Chrześcian m. Łodzi, Sienkiewicza 3.

Zarząd: prezes — Hugo Gräser, wice-prezes — Antoni Rzezacz i Reinhold Hoffman, sekretarze — Gustaw Szmidtko i Leonard

Szeffel, kasjerzy—Roman Neuman i Alfred Eulendorf, buchalter—Antoni Hübner, bibliotekarze: Emil Szulc, Karol Szäffer, Aleksander Radziszewski, Arnold Nast. Komisja Rewizyjna: Hugo Szultz, Teodor Peters, Bertold Dobrantz, Roman Szröter, Adolf Dahlig.

Przy Stowarzyszeniu istnieją: biuro pośrednictwa pracy, przewodniczący — Emil Timm; komisja prawna i informacyjna, przewodniczący—Oskar Klikar; kursy handlowe, rada opiekuńcza kursów: Jan Stefanus, Oskar Klikar, Ludwig Neugebauer, Teodor Peters, Robert Klikar; kooperatywa otwarta w poniedziałki, środy i piątki od 5—6 po poł. i kuchnia, otwarta codziennie od 12 do 3 po poł.

Biuro jak i wszystkie wydziały znajdują się przy ul. Sienkiewicza 3/5. Godziny biurowe od 9 do 1 w poł. i od 3 do 6 po poł.

Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Pracowników Handlowych m. Łodzi, Al. Tadeusza Kościuszki 21.

Zarząd: prezes — Dr. Michał Grinberg, Seweryn Goldmann, Henryk Baumgarten, Maks Broniatowski, Salomon Fin, Samuel Kac, Natan Nower, Maurycy Tempelhof, Izidor Weinstein.

Komisja Rewizyjna: Adolf Bryl, Leon Epstein, Henryk Hildebrandt, Aleksander Meyerson, Maurycy Saks. Stow. istnieje od 1887 r. Kancelarja czynna codziennie (oprócz niedziel i świąt) od 10—1 i od 3—7 wiecz.

Przy Stowarzyszeniu istnieją: Sekcja Pomocy Prawnej (przew. Jakób Librach), sekcja Oświatowa (przew. J. Praszkiery), sekcja jednania członków (delegaci: B. Glikzman i B. Zys), sekcja dochodów niestałych (przew. Zygmunt Rubinstein), biuro pośrednictwa pracy (delegaci: S. Fin, B. Glikzman), godz. biurowe od 6 do 8 wiecz., kasa pożyczkowo-oszczędnościowa (przew. Rady kasy Adolf Abramowicz), sekcja pomocy asekuracyjnej (delegat zarządu M. Tempelhof), kasa pomocy na wypadek śmierci (przew. L. Drurowski), sekcja pomocy lekarskiej (przew. Szymon Gutentag). Wszystkie sekcje i kasa mieszczą się przy Al. Kościuszki 21.

Stowarzyszenie posiada: bibliotekę (czynną w dni powszednie od 11^{1/2} do 1^{1/2} i od 6—8 wiecz. W soboty, niedziele i święta od 11^{1/2} do 1^{1/2} w poł.). Czytelnię (codziennie od 1—10 wiecz.), sklep spożywczy, stołownię i herbaciarnię (mieszczą się w lokalu Stowarzyszenia), piekarnię (Al. Kościuszki Nr. 11) i izbę pracy (Benedykta 1) zarządzającą — N. Nower.

Stowarzyszenie Pracowników Handlowych Żydów „Wzajemna Pomoc“ w Łodzi, Sienkiewicza 22. Istnieje od 1913 roku. Zarząd: prezes — Ch. L. Poznański, wice-prezes — Ł. Mokrski, sekretarz — Ł. Holenderski, D. Krenicki, J. Grawe, Sz. Edelman, D. Rawin, J. Holcman, M. Chonowski i Sz. Ringart. Komisja Rewizyjna: Dr. E. Lewin, Sz. Rozenblum i Sz. Wilkomirski. Przy Stow. istnieją: Kooperatywa (Długa 57, prezes —

J. M. Grawe), Piekarnia (Długa 85), Tania Kuchnia, Herbaciarnia, Biblioteka, Czytelnia, Kursy wieczorowe, Chór, Biuro pośrednictwa pracy, Tania pomoc lekarska. Przy Stow. czynne są następujące komisje: Komisja oświatowa, prezes — Ch. L. Poznański, Sekcja pomocy prawnej, prezes — Sz. Edelman, Biuro Sekcji Branżowej, prezes — Sz. Edelman, Komisja Stołowni i herbaciarni, prezes — L. Mokrski, Komisja dochodów niestałych, i Sąd polubowny, prezes — D. Krenicki. Kancelarja czynna oprócz sobót i świąt od 9-ej rano do 8-ej wiecz. Biblioteka — codziennie od 2 do 4 popoł., a w soboty od 10¹/₂ do 12-ej w poł. Czytelnia — od 6-ej do 10-ej wiecz. codziennie.

Stowarzyszenie Pośredników Branży Manufakturalnej i Włóknistej Łódzkiego Handlowego i Przemysłowego okręgu. Piotrkowska 64. Zarząd: prezes — J. Brams, A. Bodzanowski, J. Grobmar, M. Hirszkorn, M. Kohn-Kotek, J. Meisler, J. Kawenoki, M. Rabinowicz, M. Stein, D. Werchowski. Komisja Rewizyjna: Sz. Priwin, S. Rozental, J. Wizental. Przy Stow. istnieje sekcja prawna; Stow. posiada: kooperatywę i herbaciarnię. Godziny przyjęć od 9—1 i od 4—8 wiecz.

Stowarzyszenie Komiwojażerów Łódzkiego Okręgu Handlowo-Przemysłowego. Sienkiewicza 3/5. Zarząd: J. Klecki, L. Weiss, S. Blumberg, H. Finkelsztejn, Sz. Janowski, M. Goldring, J. Gerson, A. Brenner, H. Liwzyc. Komisja Rewizyjna: M. Pozner, S. Kestin, A. Rozenfeld, G. Dołgopolski, L. Amdurski. Stow. posiada: bibliotekę, otwartą codziennie od 4-ej do 5¹/₂ po poł., sklep spożywczy, herbaciarnię i kuchnię.

Godziny przyjęć od 4-ej do 6-ej po poł.

Resursa Rzemieślnicza Chrześcijańska, Widzewska 117. Zarząd: prezes — inż. Leon Koźmiński, I wice-prezes F. Drozdowski, II wice-prezes — And. Lutrosiński, sekretarz — Ar. Credo, skarbnik — Ed. Marcinkiewicz, członkowie: I gosp. — Romuald Kowalski, II gosp. — Józef Szymański, III gosp. — Karol Dawidczyński, zast. sekretarza — Stan. Nakielski, członkowie: Waclaw Ereciński, Teodor Adamkiewicz, Marjan Grobelny. Zastępcy: zastępca sekretarza — A. Jasiak, zastępca skarbnika — St. Nowacki, członkowie: J. Szaniawski, Józef Szcześniak, And. Antczakowski i O. Gross.

Komisja Rewizyjna: zastępca sekretarza — Zyg. Krachulski, członek. — St. Rogoziński i R. Chądzyński.

W gmachu Resursy mieszczą się: kooperatywa p. n. „Rzemieślnik Polski“, tania kuchnia i kasa pożyczkowo-oszczędnościowa rzemieślników chrześcian.

Sekcje: 1) Odczytowo-Biblioteczna, 2) Dochodów Niestałych, 3) Regulaminowa, 4) Balotująca, 5) Kooperatywy, 6) Śpiwaczo-Dramatyczna.

Stowarzyszenie Majstrów Fabrycznych, Piotrkowska 17, powstało w lipcu 1892 r. Zarząd: prezes — Feliks Przedpełski, wice-prezes — Zyg. Rapczyński, St. May, skarbnik — Ant. Szymański, sekretarze — Wal. Piasecki, Ludwik Gastman, sekretarz Wydz. Częstochowy — Stefan Maciński, Wydz. Sosnowca — Marjan Smoleński, Wydz. Zawiercia — Cel. Jaskólski, bibliotekarze: Antoni Maciejewski, Fr. Kurzawiński, gospodarze: Edw. Nelzon, St. Wolczyński, Julian Köhler, członkowie: Rudolf Czarnecki, Józef Morawiec, Aleks. Szymborski, And. Gąsiorowski, Karol Wolf, Aleks. Gołębiowski, Miecz. Kaczorowski, Jan Drabiński. Komisja Rewizyjna: Adam Wętkowski, Adam Piotrowski, Adam Karpiński, St. Skorka. Przy Stowarzyszeniu istnieją: Tania kuchnia, składnica i kooperatywa, biuro pośrednictwa pracy, komisja oświatowa i komisja dochodów niestałych.

Filje Stowarzyszenia: w Częstochowie, w Sosnowcu i w Zawierciu.

Stowarzyszenie Majstrów Przemysłu Włóknistego, Zachodnia 63, powstało w 1906 r. Zarząd: prezes — Henryk Kutner, członkowie — W. Żurkowski, I. Blechstajn, S. Helman, H. Wajs, O. Szatensztajn, J. Doński, S. Tow, S. Fuks, J. Żółtkowski, W. Rubinstein. Komisja Rewizyjna: T. Kon, H. Goldwag, W. Przybyszewicz. Stowarzyszenie utrzymuje czytelnię, kooperatywę, jadłodajnię, kasę pożyczkową, kasę chorych, biuro pośrednictwa pracy i komisję techniczną,

Związek Zawodowy Pracowników Przemysłu Mącznego w Król. Polsk. (dawniej Związek Zaw. Pracow. Piekarskich) Widzewska 144, założony w 1908 r. Zarząd: przewodniczący — Stanisław Rapalski, zastępca — Jan Kuczyński, sekretarz — B. Michalski, skarbnik — J. Lichawski, J. Sawicki, H. Studniarek, A. Nykiel. Komisja Rewizyjna: L. Gertner, S. Redziak, F. Włodarczyk, A. Ryske.

Sekcje: 1) pracowników piekarskich, 2) pracowników cukierniczych, 3) pracowników młynarskich, 4) sekcja pośrednictwa pracy, 4) kulturalno-oświatowa.

Przy związku istnieje biblioteka, czytelnia i kasa chorych.

Stowarzyszenie Drukarzy m. Łodzi i powiatu Łódzkiego, Nawrot 20, założone 11 sierpnia 1917 roku. Zarząd: prezes — Józef Pietruszewski, wice-prezes: † Władysław Kempiański, sekretarz — T. Hyży, skarbnik — C. Adamczewski, zastępca sekretarza — A. Nowakowski, zastępca skarbnika — A. Gawroński, asesor — W. Hirsekorn. Komisja Rewizyjna — S. Borysiewicz, S. Fesser i K. Wiśniewski.

Przy Stow. istnieje Sekcja maszynistów, czytelnia, biblioteka i biuro pośrednictwa pracy.

Bezpartyjny Związek Litografów, Wólczańska 169.

Istnieje od 2 Lutego 1907 roku.

Zarząd: wiceprezes — Stefan Pachnowski, kasjer—Z. Lipowski, sekretarz — S. Zieliński. Komisja Rewizyjna: F. Spodemek i A. Koszek.

Stow. Wzajem. Pomocy Pracowników Pralni w Łodzi,

Dzielna 22. Istnieje od 18 lutego 1913 roku. Zarząd: prezes—Edmund Muszyński, członkowie: M. Cieślak, W. Sokołowski, S. Szwankowski, F. Wasilewski. Komisja Rewizyjna: M. S. Sobociński, M. Ambrożyjtis i A. Stępińska.

Stowarzyszenie Zawodowe Subjektów Cukierniczych,

Al. Kościuszki 41. Powstało 22 września 1918 roku. Zarząd: prezes—Adam Kowalczyk, zastępca prezesa—Herman Wagner, skarbnik—R. Galewicz, sekretarz—J. Myszkowski, zastępca—M. Galewicz. Komisja Rewizyjna. H. Wagner, S. Palpuchowski, W. Stefanowski, członkowie zarządu: W. Grodzicki, A. Smokotowicz, W. Stefanowski. Kierownik Stowarzyszenia — A. Kowalczyk.

Przy Stow. istnieje biuro Pośrednictwa Pracy i Kasa Chorych i Bezrobotnych.

Towarzystwo Zawodowe Przemysłu Piwowarskiego

w Łodzi, Zachodnia 70, istnieje od roku 1907. Zarząd: przewodniczący — Artur Osterman, wice-przewodniczący — Rud. Keilich, członkowie: J. Abramsohn, J. Müller, T. Keilich. Komisja Rewizyjna: K. Anstadt, A. Häusler, A. Keilich. Kierownik Stowarzyszenia: Maurycy Prinz.

Towarzystwo „Lokator“, Piotrkowska 84.

Zarząd: prezes — dr. Zdzisław Mierzyński, wice-prezes — Jan Garlikowski (sekretarz) i adw. Dyonizy Frydman; członkowie: sędzia Biłyk, inż. Dyljon, radny — Andrzej Kaczmarek, Daniel Konarski, Wilhelm Lewi, Ryszard Mühle, aptekarz Michal Rosenblum, J. Weisberg, Sz. Wdowiński, adw. Henryk Zimmel. zastępcy: Józef Frydman, Stefan Maciński, S. Nowiński, Henryk Senior. Komisja Rewizyjna: B. Spiegel, Władysław Wcisło. Kierownik biura — Seweryn Zimmel.

Stowarzyszenie Rządców Nieruchomości, Wschodnia 70.

Zarząd: prezes — D. Fuchs, sekretarz — Feliks Błaszczuk, kasjer — Dawid Rosengarten, członkowie: Władysław Ditrych, Maurycy Berger, Abram Maneli, Henoch Bryczkowski, Majer Kryszek. Komisja Rewizyjna: Jan Wojtasik, Edward Krüger, Anszel Krencer. Stowarzyszenie utrzymuje składnicę oraz biuro sprzedaży kart meldunkowych i książek domowych.

I-sze Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości, Krótka 9.

Zarząd: prezes — Gustaw Klukow, I wice-prezes — Ludwik Neugebauer, II wice-prezes — Mieczysław Pinkus, członkowie: Teodor Friedrich, Wilhelm Hordliczka, Stefan D. Łęczycki, Stanisław Majewicz, Maurycy Majorowicz, Rudolf Planer, Józef Pogonowski, Mieczysław Suligowski, Franciszek Szymański, Czesław Wojciechowski. Zastępcy: Feliks Drozdowski, Stanisław Heyman, Aleksander Hologreber, Oskar Ambroży Klikar, Wolf Markusfeld, Juljusz Palmer, Ryszard Pfeiffer, Arkadiusz Press, Wilhelm Reicher, Komisja Rewizyjna: N. Blausztark, Edward Jezierski, Jan Lipiński, Izydor Mantinband, Anastazy Wąsowski, Józef Wolski, Dyrektor Biura Stowarzyszenia — Artur Credo.

Sekcje: 1) Asekuracyjna, 2) Sekcja Sądów Polubownych, 3) Kooperatywy, 4) Podatkowa, 5) Finansowa, 6) Komisja odnajmu lokali.

II-gie Stowarzyszenie Właścicieli Nieruchomości m. Łodzi.

Zachodnia 70. Zarząd: prezes M. Prinz, wice-prezesi: Bruno Jarisch i Maks Rosenblatt, sekretarz adw. S. Dobranicki, zastępca skarbnika M. Szenwic, członkowie: M. Bauer, M. Flatto, F. Gross, M. Helman, A. M. Kapłan, H. Kinzler, Julius Müller, M. Rosengard, O. Schweikert, Emil Zapp.

Komisja Rewizyjna: August Döring, J. Jakubowicz, L. Margulies, D. Pajasi, P. Schülde. — Przy Stowarzyszeniu istnieje kooperatywa materiałów budowlanych, sekcja pojednawczo-rozjemcza i komisja podatkowa.

Stowarzyszenie Właścicieli Restauracji III-go rzędu m. Łodzi.

Ewangelicka 7. Powstało w styczniu 1914 roku. Zarząd: prezes — August Grzelik, wice-prezes — Edward Kupsz, sekretarz — B. Krasnowski; skarbnik — K. Utz, zastępca skarbnika — F. Pająk, kandydaci: B. Pusz, M. Jaski, H. Hadrjan. Komisja Rewizyjna: M. Cyklis, T. Elsner, H. Cyppel; kandydaci: P. Turik, A. Otto, J. Mauer.

Komisja Międzyzwiązkowa Stow. Robotniczych Chrześcijańskich w Łodzi, Przejazd № 34. Zawiązana w październiku 1914 roku. W skład komisji wchodzi stowarzyszenia: Stow. Rob. Chrześcijańskich, Stow. zaw. rob. przemysłu włóknistego „Praca,” Stow. „Christliche Gewerkschaft” i Resursa Rzemieślnicza Chrześcijańska.

Przy komisji istnieją obecnie sekcje: Giełda Pracy i Sekcja Tanich Kuchen. Były także czynne sekcje: Składnica odzieży, Sekcja wysyłania dzieci na wieś i Sekcja Kropli Mleka, które zostały zlikwidowane. Sekcja Tanich Kuchen prowadzi obecnie 11 kuchen, dawniej 14, w których wydaje dziennie do 8000 obiadów. Giełda pracy zatrudnia około 400 robotników. Roczny obrót Giełdy wynosi 170000 mk.

Prezydjum Komisji stanowią: prezes — ks. kan. Jan Albrecht, wice-prezes — Wiktor Groszkowski, sekretarz — Władysław Adamski.

Do Komisji Rewizyjnej wchodzi: Franciszek Turski i Gustaw Pinkowski.

a) Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich w Łodzi i łódzkim pow., Przejazd 34. Założone 11 czerwca 1906 r.

Zarząd: prezes — Józef Frankowski, wice-prezes — Jan Buda, gł. patron—ks. Kan. Jan Albrecht, sekretarz—W. Adamski, zastępca—A. Grinberg, skarbnik—J. Tomczyński, zastępca—J. Dyrus, gospodarz—M. Pawlak, bibliotekarz—S. Płoszynski, członkowie: W. Aleksandrzak, J. Herc, J. Zieliński i S. Matuszewski.

Komisja Rewizyjna: F. Turski, F. Zdrojewski, A. Wolski, R. Guranski.

Komisje: 1) Rozpoznawczo-Pojednawcza, 2) Handlowa, 3) Międzyzwiązkowa Stow. Robotników Chrześcijańskich, 4) Gospodarczo-Kuchenna, 5) Komitet Giełdy Pracy przy Komisji Międzyzwiązkowej, 6) Rada Giełdy Pracy, 7) Sekcja śpiewacza. Kierownikiem wszystkich instytucji Stowarzyszenia jest prezes Stow. Józef Frankowski.

Stowarzyszenie posiada własny dom przy ul. Przejazd 34, znany pod nazwą „Dom Ludowy“, bibliotekę, składnicę spożywczą, herbaciarnię i piekarnię. Przy Stow. istnieje kółko dramatyczne.

Stowarzyszenie posiada oddział w Zgierzu (ul. Łęczycka 5), który utrzymuje tanią kuchnię, herbaciarnię i kooperatywę. Oddział ten założono w marcu 1915 r.

Stowarzyszenie należy do Komisji Międzyzwiązkowej Stow. Robotniczych Chrześcijańskich.

b) Stowarzyszenie Zawodowe „Praca“ Robotników Przemysłu Włóknistego, ul. Wólczńska 139. Powstało 10 czerwca 1910 roku. Zarząd: Prezes—Radny Błażej Pokorski, zastępca—Józef Rogowski, 2-gi zastępca—Michał Bończyk, sekretarz—A. Wójtczak, skarbnik—J. Niedźwiedzki, członkowie: S. Maciński, B. Kostrzewski, J. Malecki, A. Michałak, W. Mikołajczyk, W. Rojewski, W. Wasiak. Zastępcy: L. Paszkiewicz, J. Juszcak. Komisja Rewizyjna: Radny A. Kaczmarek, J. Zawisza, L. Waszkiewicz, L. Szymański, L. Stawiarski, Radny J. Wolczyński.

Działalność Stow. rozwija się w dwóch kierunkach a) zawodowym i b) handlowym. Dział zawodowy posiada 6 oddziałów prowincjonalnych: 1) w Tomaszowie, 2) Częstochowie, 3) Żyrardowie, 4) Pabjanicach, 5) Zawierciu i 6) Warszawie. Przy Stowarzyszeniu istnieją Sekcje Zawodowe: robotników elektrotechnicznych i robotników miejskich, oraz

chór robotniczy mieszany p. n. „Pobudka“; Stow. posiada bibliotekę, czytelnię i biuro pośrednictwa pracy.

Pod kierunkiem działu handlowego czynne są 4 składnice, + tanie herbaciarnie i piekarnia.

c) **Stowarzyszenie „Christliche Gewerkschaft“ w Królestwie Polskim. Zarząd w Łodzi**, ul. Piotrkowska 283. Powstało 8 maja 1907 roku. Zarząd: I przewodniczący — Teodor Spitzenpfeil, II przewodniczący — Frydrych Bäumlér, kasjer — H. Kropf, sekretarz — F. Feige; członkowie: G. Pinkowski, A. Fischer, A. Kleebaum, E. Schultz. Komisja Rewizyjna: R. J. Spitzenpfeil, J. Wildner. Kierownik biura: T. Spitzenpfeil. Stowarzyszenie posiada 3 kooperatywy.

Rada Związków i Stowarzyszeń Robotniczych miasta Łodzi. Pusta Nr. 11a. Powstała w marcu 1916 roku. Sekretarjat Rady: J. Kott, W. Chrzanowski i W. Hibner. Kierownik biura i sekretarjatu: Władysław Hibner. Przy Radzie Z. i St. R. zorganizowały się następujące Związki zawodowe i instytucje:

a) **Robotnicza Pralnia Współdzielcza przy Związkach Zawodowych „Samopomoc“.** Piotrkowska 225. Powstała w maju 1916 r. Zarząd: Przewodniczący — Jan Węgierski, sekretarz — W. Chrzanowski, skarbnik — B. Kwiatkowski, członek — J. Kott. Kierownik biura — B. Kwiatkowski. Przy Stow. istnieje oddział Prania Bielizny za opłatą 15 f. za godzinę prania. Pralnia przyjmuje bieliznę po cenach o połowę niższych od pralni prywatnych.

b) **Związek Zawodowy Pracowników i Pracownic Fryzjerskich (żydów).** Piotrkowska 22. Powstał w styczniu 1915 r. Zarząd: przewodniczący — Herman Gründwald, sekretarz — Sz. Szajman, skarbnik — L. Rozenzweig, członkowie: J. Rozenzweig, Ch. Buki, G. Solan, J. Radoszycki. Kandydaci: R. Sołczyńska, B. Hodys, H. Szulc. Komisja Rewizyjna: H. Klein, J. Mendelson, W. Granek. Kandydaci: S. Rotberg i E. Sumraj. Przy związku istnieje: 1) Komisja Zjednoczona, 2) Komisja Rozjemcza, 3) Komisja Kulturalna, 4) Komisja Finansowa, 5) Biuro pośrednictwa pracy, 6) Kursy fachowe, 7) Kasa chorych i pomoc lekarska, 8) Herbaciarnia, 9) Kuchnia.

c) **Związek Zaw. Robotników i Robotnic Przem. Włóknistego.** Pusta 11a. Powstał w grudniu 1913 roku. Zarząd: przewodniczący — A. Szczerkowski, sekretarz — M. Zyrek, skarbnik — W. Chrzanowski, członkowie: L. Sienkiewicz, W. Zejdel, F. Pudlarz, J. Chruścik, M. Nowakowska, T. Luboński. Zastępcy: H. Karbowski, Wojtaszek. Komisja Rewizyjna: A. Polek, J. Maćkowiak, T. Pol. Zastępcy: S. Przybył, W. Dębiec, W. Suski.

d) **Związek Zaw. Pracowników i Pracownic Fryzjerskich (polaków)**. Sienkiewicza 34. Powstał 4 grudnia 1916 roku. Zarząd: przewodniczący — Stanisław Kautsch, sekretarz — J. Konkowski, skarbnik — F. Jabłoński, członkowie: B. Kaczmarewski, J. Pietrzak, O. Rychter, J. Piskula. Zastępcy: E. Ajnenkiel, A. Popp, F. Witmański. Komisja Rewizyjna: K. Marks, A. Kupsz, J. Czekalski. Zastępcy: A. Ciołek, L. Libiszewski, Z. Labczyński. Kierownik biura pośred. pracy — B. Kaczmarewski. Przy związku istnieje: 1) Kasa Chorych, 2) Biuro Pośred. Pracy, 3) Komisja Rozjemcza, 4) Sąd Koleżeński, 5) Kółko Dramatyczne.

e) **Związek zawodowy Robotników i Robotnic Przemysłu Metalowego**. Oddział w Łodzi, Pusta 11 a. Powstał w 1912 r. Zarząd: przewodniczący — Ludwik Szydrowicz, sekretarz — W. Jaśniewicz, skarbnik — J. Derlich, członkowie: W. Romanowski, J. Szczygielski, J. Świątczak, A. Rajski. Zastępcy: S. Dytrych, M. Szczepaniak. Komisja Rewizyjna: J. Skrobiszewski, W. Ałaszewski, S. Loba. Zastępcy: F. Otto, Lange. Kierownik biura: L. Szudrowicz. Przy Związku istnieje: 1) Sąd Koleżeński, 2) Komisja pośrednictwa pracy, 3) Kasa zapomóg dla bezrobotnych.

f) **Stowarzyszenie Oświatowe „Światło“**. Pusta 11 a. Powstało 18 stycznia 1915. Zarząd: J. Fraskowska — sekretarz, W. Chrzanowski — skarbnik, J. Juda, członkowie: J. Chruścik, W. Hibner, M. Marczewski, J. Olejniczak, H. Karbowski, S. Cieśliński. Zastępca M. Nowakowska. Komisja Rewizyjna: A. Polek, J. Małecki, M. Zyrek. Zastępcy: B. Barszczak, F. Chojnacki. Kierownik biura — W. Chrzanowski. Przy Stowarzyszeniu istnieje: biblioteka, czytelnia i chór.

i) **Stow. Zaw. Stróży Domowych i Fabrycznych**. Pusta 11 a. Powstało 24 lutego 1918 r. Zarząd: Przewodniczący — Adam Kopański, sekretarz — A. Wiśniewski, skarbnik — K. Trzeciński. Członkowie: K. Żywicki, P. Raferski, W. Góral, S. Kaczmarek, S. Kaźmierczak. Zastępcy: W. Ostapski, J. Bednarek, K. Wiśniewski. Komisja Rewizyjna: M. Stętorowski, S. Sobczak, W. Obrzydowski. Zastępcy: M. Szlakowski, J. Stępień. Kierownik biura — A. Kopański.

j) **Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Drzewnego**. Pusta 11a. Powstał 15 sierpnia 1916 r. Zarząd: przewodniczący — Aleksander Kuliński, sekretarz — F. Kałużyński, skarbnik — J. Purtzel, członkowie: S. Sztorc, L. Ekken, S. Koprowski, J. Józefowicz; zastępcy: J. Koralczyk, J. Gajewski, W. Ludwisiak. Komisja Rewizyjna: J. Ciepły, A. Siciński, H. Bitner; zastępcy: K. Gertner, W. Kamiński, K. Lambrecht. Związek posiada kasę zapomogową dla bezrobotnych.

k) **Związek Zawodowy Pracowników Malarskich i Lakierników w Łodzi, Pusta 11a.** Powstał 2-go lipca 1916 roku. Zarząd: przewodniczący — Jan Kowalewski, sekretarz — P. Markiewicz, skarbnik — A. Pawelus, członkowie: F. Smolarek, K. Burdrat, S. Haiduk. Komisja Rewizyjna: J. Chmielewski, S. Kamiński, W. Nowosławski.

l) **Związek Zawodowy Szewców i Kamaszników w Królestwie Polskim, Oddział w Łodzi, Pusta 11a.** Powstał w kwietniu 1916 roku. Zarząd: przewodniczący — Władysław Rzewski, sekretarz — F. Juda, skarbnik — S. Tomaszewski, członkowie: B. Nerc, I. Kuraszewski, S. Hajek, W. Libich. Komisja Rewizyjna: S. Mierzwieski, W. Sobolewski, W. Hamczyk. Przy Związku istnieje Biuro pośrednictwa Pracy. Związek wchodzi w skład Rady Związków i Stowarzyszeń Robotniczych.

m) **Zjednoczone Robotnicze Stowarzyszenie Spożywcze „Proletariat“, Widzewska 136.** Powstało w styczniu 1916 roku. Zarząd: sekretarz — S. Dudziński, skarbnik — A. Polek, członkowie: I. Urbankiewicz, P. Zagner, J. Olejniczak, J. Kott, W. Kosiński, J. Chruścik, S. Ciesielski i F. Kupczyński. Komisja Rewizyjna: J. Waltratus, B. Kowalewski, A. Szyndel i F. Szczepaniak, kierownik biura — S. Dudziński. Przy Stowarzyszeniu istnieje piekarnia, kuchnia i herbaciarnia. Stow. „Proletariat“ powstało w styczniu 1918 roku w drodze połączenia Współdzielczej Robotniczej piekarni „Robotnik“, Robotniczego Stow. „Metalowiec“ oraz Stow. Spożywczego „Związkowiec“.

n) **Związek Zawodowy Robotników i Robotnic Krajeckich, Pusta 11a.** Istnieje od 8 września 1908 r. Zarząd: przewodniczący — Franciszek Marciniak, sekretarz — H. Zagorewicz, skarbnik — W. Wasilewski, członkowie: A. Karkoski, J. Rychwalski, A. Szajnserd, S. Magdański. Komisja Rewizyjna: Młotkiewicz, Suchański, Chmielecki.

Związek Zawodowy „Łączność“ w Królestwie Polskim, Widzewska 111. Istnieje od 1906 roku. Zarząd: przewodniczący — Heronim Cobel, — sekretarz — F. Zażycki, skarbnik — R. Czekalski, członkowie: P. Zybert, M. Zażycki, A. Tomaszewski, I. Szwagnak; zastępcy: S. Poterała, M. Matorf, I. Błachowski. Komisja Rewizyjna: A. Schendel, A. Jagiełło, zastępca — A. Jeżewski. Kierownik biura — F. Zażycki. Przy Związku istnieje tania kuchnia, tania herbaciarnia i składnica spożywcza, przeistoczona w 1916 roku na Robotnicze Stowarzyszenie Spożywcze „Łączność“, (patrz Stow. Spożywcze) które posiada dwa sklepy.

Stowarzyszenie Sług Katolickich w Łodzi, Piotrkowska 103. Powstało w 1908 roku. Główny Patron Stow. — ks. kanonik Albrecht, pomocnik — ks. rektor Kowalewski. Kierownicza

i opiekunka Stow.—rejentowa Wanda Ładzina. Przy Stowarzyszeniu istnieje biuro pośrednictwa pracy służby domowej, biblioteka, chór. Odbywają się lekcje dla analfabetów, pomoc lekarska i prawna.

Komisja Międzyzwiązkowa Związków Zawodowych,
Południowa 20. Założona w końcu sierpnia 1914 r. Sekretarjaty. Przewodniczący i skarbnik — G. Rozenberg, sekretarz — Sz. Milman. Członkowie: I. Morgental, E. Rubinsztein, A. Zingerman, Ch. Zilbermenc i H. Jochimek. Kierownik biura — S. Milman. Komisja Międzyzwiązkowa organizowała kursy dla sekretarzy związków zawodowych. Komisja posiada: bibliotekę, czytelnię, herbaciarnię i kuchnię wieczorową.

Komisja Międzyzwiązkowa Związków Zawodowych jest centralną organizacją związków: a) Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Włóknistego, b) Zw. Zaw. Pracowników i Pracownic Igły, c) Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Skórzanego, d) Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Budowlano-Kamieniarskiego, e) Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Drzewnego, f) Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Papierniczego, g) Zw. Zaw. Robotników Piekarskich i Cukierniczych, h) Zw. Zaw. Robotników Branży Hafciarskiej i i) Zw. Zaw. Pracujących w Rzeźniach.

a) **Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Włóknistego,**
Łagiewnicka 4.

b) **Związek Zawodowy Pracowników i Pracownic Igły,**
Południowa 20. Istnieje od 26 lutego 1907 r. Zarząd: prezes — H. Jochimek, sekretarz — J. Gruszka, skarbnik — P. Kac. członkowie: M. Alexander, J. Torner, D. Kiblicka i H. Rozencweig. Komisja Rewizyjna: J. Leski, J. Nowak i Sz. Białecki. Przy Związku istnieją komisje: 1) krawców męskich obstalunkowych, 2) krawców męskich magazynowych, 3) krawców damskich obstalunkowych i magazynowych, 4) kuśmierzy, kapeluszników i modystek, 5) krawcowych i szwaczek, oraz biuro pośrednictwa pracy, czytelnia, herbaciarnia i kuchnia wieczorowa.

c) **Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Skórnego,**
Południowa 20. Istnieje od 23 marca 1914 r. Zarząd: przewodniczący — I. Segal, sekretarz — I. Szpunak, skarbnik — I. Gelebter, członkowie: Sz. Rotkopf, A. Krupka, D. Hofenberg, G. Goldberg, Sz. Grinbaum, M. Klang. Komisja Rewizyjna: I. Rozencweig, Ch. Szydłowski i L. Rozenberg. Kierownik biura — Morgental. Przy Związku istnieją sekcje: 1) szewców mechanicznych i 2) kamaszników.

d) **Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Budowlano-Kamiennarskiego**, Południowa 20. Założony 15 lutego 1915 r. Zarząd: przewodniczący — Ch. Zand, sekretarz — S. Milman, skarbnik — I. Aspis, członkowie: Ch. Hanelde, E. Rubinsztein, Ch. Fuchs, I. Liebeskind. Komisja Rewizyjna: A. Zylberg, M. Unger. Kierownik biura — Sz. Milman. Przy Związku istnieje sekcja rzeźbiarsko-kamiennarska.

e) **Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Drzewnego**, Południowa 20. Zarząd: przewodniczący — M. Spektor, członkowie: Ch. Erdberg, D. Jakubowicz, J. Lubnicki, J. Brener, J. Bornsztein, Gelbard. Komisja Rewizyjna: Tyger, Symerfogel, Kaufman. Przy Stowarzyszeniu istnieje sekcja tapicerska, posiada ono również czytelnię, kuchnię wieczorową i herbaciarnię.

f) **Związek Zawodowy Robotników Przemysłu Papierniczego**, Południowa 20. Istnieje od grudnia 1912 r. Zarząd: M. Eisen, M. Gerstman, J. Buchman, M. Weinberg, J. Flek, J. Weinstok. Komisja Rewizyjna: M. Silbersztein, R. Herzberg, Ch. Borówka. Przewodniczący Związku — M. Eisen, sekretarz — M. Gerstman, kasjer — J. Buchman. Komisje: drukarska, introligatorska i pudełkarska. Związek obejmuje: introligatorów, drukarzy, zecerów, torebkarzy, liniarzy i pudełkarzy. Przy Związku istnieje: 1) żydowska szkoła oświaty ludowej, 2) czytelnia, 3) biblioteka i 4) jadalnia.

g) **Związek Zawodowy Robotników Piekarskich i Cukierniczych**, Południowa 20. Założony w 1906 r. Zarząd: przewodniczący — H. Fuchs, sekretarz — M. Korzec, skarbnik — I. M. Rotenberg, członkowie: I. Działoszynski, N. Leisericz, Sz. Moszkowicz, Sz. L. Okowit, D. Silberberg. Komisja Rewizyjna: A. Rosenblat, H. Pawłowicz, F. Kozuszek. Kierownik biura — M. Korzec. Sekcje: 1) cukierników, 2) sekcja robotników, wyrabiających karmelki i 3) sekcja robotników, wyrabiających cykorję.

h) **Związek Zawodowy Robotników Branży Hafciarskiej**, Cegielniana 28. Powstał 20 czerwca 1914 r. Zarząd: prezes — Dawid Berczer, członkowie: J. Iserowski, J. Engel, K. Cukierman, S. Berger, H. Selman, S. Joskowicz. Komisja Rewizyjna: M. Lewkowicz, M. Altman i S. Szpigel. Przy Związku istnieje: 1) kasa pożyczkowa, 2) kasa wsparć, 3) sekcja dochodów niestałych, 4) sekcja kulturalno-oświatowa i 5) jadalnia.

i) **Związek Zawodowy Pracowników Rzeźni**, Brzezińska 5. Istnieje od 1910 r. Zarząd: prezes — M. A. Cyerman, sekretarz — M. Korpel, kasjer — M. Ruzda, członkowie: L. Epstein, Rolenbrenner, L. Weiss i M. Widawski. Komisja

Rewizyjna: I. Wilczkowski, I. Peltynowicz i J. Unikowski. Przy stowarzyszeniu znajduje się kooperatywa pod nazwą: „Stowarzyszenie Spożywcze przy Związku Zawodowym Pracowników w Rzeźniach m. Łodzi“, oraz komisja udzielania wsparć. Stowarzyszenie udziela swoim członkom bezpłatnej pomocy lekarskiej.

Robotniczy Związek Zawodowy Branży Metalowej w Łodzi.

Zarząd: prezes — Mendel Michrowski, sekretarz — Wolf Tempelhoff, skarbnik — Chil Gerber.

Członkowie: B. Slawny, D. Rejch, P. Hamermesz, D. Pieniążek.

Komisja Rewizyjna: D. Weinryb, F. Krol i Sz. Orner.

Przy Związku istnieją następujące sekcje: a) elektromonterów, b) ślusarzy i blacharzy, c) techników dentystycznych, d) zegarmistrzów, grawerów, złotników i galwanizatorów, e) mosiężników i kotlarzy; oraz komisje: kulturalno-oświatowa, dochodów niestałych, finansowa, rozjemcza.

Stowarzyszenie posiada: jadalnię i herbaciarnię przy zrzeszeniu związków zawodowych robotniczych, Cegielniana 28, oraz biuro pośrednictwa pracy.

Sekretariat czynny od godz. 8 do 10 wiecz.

Stow. Jubilerów, Zegarmistrzów i Grawerów w m. Łodzi, Piotrkowska 26. Powstało w maju 1918 r.

Zarząd: prezes — D. Peszes, zastępca prezesa — P. Szyft, sekretarz — M. Chodźko, skarbnik — S. Poznański.

Członkowie: Ch. Berkenwald, H. Gurfinkiel, E. Kapeluszyński i F. Glass. Stow. posiada własną herbaciarnię.

Łódzkie Żydowskie T-wo Właścicieli Piekarskich, Średnia 13. Powstało w 1907 r.

Zarząd: prezes — L. Herszlikowicz, wice-prezes M. Goldberg. Komisja Rewizyjna: H. Bruski, K. Cwylich i F. Abzatz.

Klub Rzemieślniczy, Południowa 4. Założony w 1911 r.

Zarząd: Przewodniczący redaktor — J. Uger, zastępcy: L. Krakauer i L. Lipszyc, członkowie: Ch. Kuczyński, A. Haneman, N. Mędrzycki, S. Kaliski, M. Szajniak, Dr. Lewin, L. Baum, W. Roland.

Komisja Rewizyjna: M. Fiszer, inż. Kantorowicz, S. Łódzki, H. Jakubowicz, Golubowicz.

Kierownik biura J. Berliner.

Przy Klubie istnieje Centralna Rada fachowa, w której skład wchodzi 22 związki zawodowe.

Klub posiada komisje: prawną, oświatową, dochodów niestałych, żywnościową i komisję dla kuchni i herbaciarni.

Stowarzyszenie „Polski Związek Pracy“. Powstało w październiku 1918 r.

Zarząd: prezes — Chądzyński Karol, wice-prezesowie: Dr. Marks Mieczysław i Dąbrowski Maksymilian, sekretarz — Dąbrowski Lucjan, i Dobrzeński Władysław, skarbnik — Skorka Stanisław, gospodarze: Zborowski Franciszek i Piotrowski Zygmunt.

Członkowie: Wolczyński Józef, Madaliński Leon, Koźmiński Leon.

Zastępcy: Czajka Józef, Stankiewicz Władysław, Miszewski Stanisław i Goerne Antoni.

Komisja Rewizyjna: Skulski Leopold, Rossman Kazimierz, ks. Albrecht Jan, Samulski Piotr, Obraniak. (prezes Dzwigni).

Komisja Sądowa: Kaffanke Waclaw, Waszkiewicz Ludwik, Wasiak Józef, Nowosielski Jan, Taszycki Aleksander, Maj Stanisław, Zajkowski (sędzia).

Kierownik biura — K. Jabczyński, sekretarz — W. Malarow.

Godziny biurowe od 10—12 i od 5—8 wiecz.

Rada Robotnicza m. Łodzi, Ewangelicka 17. Powstała 13 listopada 1918 r., jako związek, mający na celu reprezentację i obronę interesów klasy pracującej. Akces do Rady Robotniczej zgłosiły poszczególne związki zawodowe, zakłady przemysłowe oraz następujące organizacje polityczne: Narodowy Związek Robotniczy, Polska Partja Socjalistyczna (frakcja) i Związek Komunistów Polskich.

Prezydjum tymczasowe: W. Chrzanowski, H. Cobel, B. Fichna, J. Gralak, J. Grezel, J. Guzowski, W. Jaśniewicz, B. Kaczmarek, F. Kałużyński, L. Kern, A. Napiórkowski, B. Pokorski, F. Pudlarz, S. Rapalski, W. Rzewski, Wł. Zajdel.

Przy Radzie Robotniczej istnieje:

a) **Związek Zawodowy Woźnych i Portjerów** powstał 24 listopada 1918 r.

Zarząd: prezes — Józef Kaźmierczak, członkowie: Wiktor Bartosiewicz, Józef Olszewski, Fr. Ojszczyk, Fr. Hofman, M. Frontczak, M. Gołdyga, W. Twargowski, A. Mikołajczyk, T. Sarna, St. Piontek, Wł. Kaczuba.

Przy Związku utworzono Sekcję Pracowników Teatralnych.

Zarząd: Władysław Zientelak, A. Płóciennik, J. Karpiński (sekretarz).

b) **Związek pracowników i pracownic szpitalnych m. Łodzi i okolic.**

Związek Zawodowy Kelnerów, Al. Kościuszki 32.

Założony w 1914 r. Zarząd: prezes—J. Fułczyński, wice-prezes—J. Oleszczak, sekretarz—G. Wojciechowski, pom. sekr.—I. Frank, kasjer—S. Bijakowski, pom. kas. S. Grott, członek—J. Ginter. Komisja Rewizyjna: R. Braun, W. Staniszewski, F. Ostrowski, Jaskółkowski, F. Mirecki, Górski. Kierownik biura—A. Andrzejak.

Związek Zawodowy Kelnerów (żydowski), Cegielniana 28.

Powstał w grudniu 1917 r. Zarząd: prezes—Zygmunt Bergfreund, I. Berniman, F. Plachto, H. Beigelman, J. Rubin. Komisja Rewizyjna: M. Geduld, M. Korngold.

Stowarzyszenie posiada: jadłodajnię, kasę pożyczkową i kasę wsparć, oraz sekcje: a) dochodów niestałych, b) kulturalno-oświatową.

Sekcja Żywnościowa dla robotników i rzemieślników,

Stodolniana 10. Powstała w listopadzie 1914 roku. Zarząd: prezes—N. Nusbaum, członkowie: C. Wołkowicz, J. Gutman, C. Calel, J. Opoczyński, B. Chmielnicki, J. Zagrodzki, St. Buła, F. Kuśmirak. Skutkiem sprzedaży domu i braku innego lokalu działalność sekcji, polegająca na dostarczaniu prowiantów i odzieży swym członkom, została we wrześniu r. b. zawieszona.

Stowarzyszenie „Strzecha Robotnicza“, Olgińska 14.

Zarząd: przewodniczący—Lejzer Lewin, wice-przewod.—Izrael Tabaksblatt, sekretarz—S. Szwarcberg, kasjer—I. Lewkowicz, członkowie: J. Schulman, L. Nudelman, D. Bereser, A. Kagan, D. Kroll. Komisja Rewizyjna: Sz. Edelman, A. Mandak, Ch. Deitzelzweig, Sz. Ringarz, J. Schurek.

Przy Stowarzyszeniu istnieje: 1) sekcja gospodarstwa, 2) trzy kuchnie robotnicze, 3) trzy herbaciarnie, 4) kooperatywa spożywcza, 5) piekarnia robotnicza, 6) sekcja kulturalno-oświatowa, 7) biblioteka, 8) czytelnia, 9) chór i sekcja dramatyczna, 10) kursy wieczorowe, 11) 4-o kl. żydowska szkoła ludowa im. Boruchowa, 12) sekcja funduszu dla głodnych i 13) sekcja zdrowotności.

J. Cechy m. Łodzi.

Cech Bednarzy, egzystuje od 1840 r., Radwańska 28.

starszy Karol Salzwedel, podstarszy Władysław Szuberski.

„ Blacharzy, egz. od 1851 r., Radwańska 5,

starszy Leopold Eckert, podst. Władysław Łyczkowski.

„ Brukarzy i Betoniarzy, egz. od 1907 r., Widzewska 191,

starszy Piotr Kulisz, podst. Walenty Wojciechowski.

- Cech Ciesielski, egz. od 1841 r., Juljusza 36,
starszy Adolf Aj, podst. August Zilke.
- „ Felczerów, egz. od 1852 r., Skwerowa 18,
starszy Waclaw Ostowski, podst. Stanislaw Gabrysiewicz.
- „ Fryzjerów, egz. od 1903 r., Ewangelicka 7,
starszy Józef Rolik, podst. Józef Pokorski.
- „ Kamieniarzy, egz. od 1899 r., Łagiewnicka 7,
starszy Józef Kwiatkowski, podst. Marcelli Jezierski.
- „ Kowali, egz. od 1827 r., Składowa 38,
starszy Reinhold Walter, podst. Józef Stekmiller.
- „ Krawców, egz. od 1818 r., Piotrkowska 73,
starszy A. Antczakowski, podst. L. Staśkowski.
- „ Kuchmistrzów, egz. od 1911 r., Zawadzka 2,
starszy Marjan Bawarski, podst. Antoni Zabrocki.
- „ Malarzy, egz. od 1879 r., Nawrot 21,
starszy Franciszek Gluz, podst. Jakób Salejda.
- „ Młynarzy, egz. od 1880 r., Lipowa 33,
starszy Aleksander Bonik, podst. Gustaw Szepe.
- „ Murarzy, egz. od 1841 r., Nawrot 72,
starszy Adam Jasiak, podst. Feliks Pawlicki.
- „ Piekarzy, egz. od 1818 r., Podleśna 1,
starszy Rudolf Trenkler, podst. St. Skórczyński.
- „ Pończoszników, egz. od 1828 r., Pańska 3,
starszy Adolf Walter, podst. Herman Pasch.
- „ Powroźników, egz. od 1850 r., Wólczańska 226,
starszy Maksymilian Ammer, podst. Henryk Kunich.
- „ Rzeźników, egz. od 1818 r., Milsza 46,
starszy Józef Włodarski, podst. Teodor Mantaj.
- „ Ślusarzy, Długa 16,
starszy Bolesław Kapczyński, podst. Emil Krygier.
- „ Siodlarzy i Rymarzy, egz. od 1848 r., Konstantynowska 13,
starszy S. Muszyński, podst. M. Brygier.
- „ Stolarzy, egz. od 1824 r., Zgierska 24,
starszy Stan. Kuzitowicz, podst. Ant. Paszczyński.

- Cech Sukienników, egz. od 1816 r., Aleksandrowska 24,
starszy Jan Jesse, podst. Ewald Prowe.
- „ Szewców, egz. od 1818 r., Piotrkowska 93,
starszy Marjan Woźniak, podst. Błażej Sumera.
- „ Tapicerów-Dekoratorów, egz. od 1907 r., Zawadzka 3,
starszy J. Prasałowski, podst. Fr. Mikszewski.
- „ Tkaczy, egz. od 1824 r., Przejazd 1,
starszy Adolf Kroenig, podst. Fryderyk Lange.
- „ Tokarzy, egz. od 1850 r., Widzewska 117,
starszy Andrzej Konopka, podst. Edmund Kadyński.
- „ Zduńów, egz. od 1830 r., Marysińska 4,
starszy Wincenty Osiński, podst. Henryk Markert.
- Zgromadzenie Czeladzi Ciesielskich, Zgierska 130,
starszy Franciszek Magodziński, podst. Józef Beilich.
- Zgromadzenie Czeladników Zduńskich, Wysoka 29,
starszy Józef Borkowski, podstarszy Jan Sobański.

Stowarzyszenia Współdzielcze i Kooperatywy.

Stowarzyszenie Współdzielcze „Handlowiec Polski”, Piotrkowska 108, powstało 1 lipca 1918 roku.

Zarząd: prezes — Wacław Kaffanke, wiceprezes — Władysław Penczak, sekretarz — K. Pawlak, skarbnik — J. Jabłkowski, członkowie: F. Niewinowski, S. Pfeifer, A. Kąsinowski. Stow. liczy 4000 spożywców. Kapitał udziałowy 25000 Mk.

Stowarzyszenie Spożywców „Wyzwolenie” Piotrkowska 292. Istnieje od 1 stycznia 1914 r., w dniu 1 lipca 1918 r. przyłączyło się do niego Stowarzyszenie „Ufność”.

Zarząd: przewodniczący — Józef Tysiak, członkowie: M. Skwarek, E. Stefankiewicz, K. Heniszowa, W. Cynamon, W. Kostowski i F. Jaranowski.

Komisja Rewizyjna: M. Król, A. Nykiel, M. Rokuszewski i F. Dyko.

Stowarzyszenie posiada wydział społeczno-wychowawczy, sześć sklepów i trzy herbaciarnie.

Stowarzyszenie Spożywcze Pracowników Towarzystwa Akc. I. K. Poznańskiego p. n. „Rola” ul. Ogrodowa 26. Założone 1906 r.

Zarząd: prezes — Józef Wolczyński, wice-prezes — Bolesław Grochowski, sekretarz — J. Oświeciński, skarbnik — W. Jancz, członkowie: A. Różycki, M. Strzelecki, R. Guranowski, J. Utratny, B. Winczewski.

Komisja Rewizyjna: W. Taubwurz, F. Zdrojewski, L. Wolczyński i M. Kaczorowski.

Stowarzyszenie posiada: sklep główny, dwie filje i dwie herbaciarnie.

Stowarzyszenie Spożywcze „Wieniec“, Piotrkowska 255.

Zarząd: prezes — ks. Stanisław Rabiński, wice-prezes — Stanisław Zimowski, kasjer — J. Pawłowski, gospodarz — J. Lesz, sekretarz — K. Gotwald.

Komisja Rewizyjna: J. Kaliński, J. Brajer, J. Potakowski. Sklep Stow. mieści się obecnie pod tym samym adresem.

Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc“, Rzgowska 91. Założone w 1913 roku.

Zarząd: prezes — W. Mikołajczyk, J. Pietrzycki, J. Muszyński, R. Woźniakowski i T. Mrygoń.

Komisja Rewizyjna: T. Dąbrowski, W. Wado, A. Jaranowski. Biuro czynne w poniedziałki, środy i piątki od 3—6 wieczorem. Kierownik biura — J. Muszyński. Stowarzyszenie posiada: dwa sklepy spożywcze — Rzgowska 136 i Rzgowska 91, dwie tanie herbaciarnie — Rzgowska 101 i Rzgowska 149, i biuro prenumeraty pism na dzielnicę południową miasta.

Stowarzyszenie Spożywcze „Strzecha Robotnicza“ w Łodzi, Zgierska 15. Założona w 1916 r.

Zarząd: prezes — G. Lederman, członkowie: J. Fuks, M. N. Zygband, K. Szulman, L. Nudelman, A. Hamermerz, J. Silberbogen.

Komisja Rewizyjna: A. Izbicki, Sz. Dubner, D. Skrobek. Kierownik — Dawid Berezer.

Stow. posiada piekarnię i prowadzi sprzedaż chleba, Cegielniana 71. Kierownicy: J. Fuks i J. Tabaksblat.

Godziny przyjęć: od 8 rano do 12 i od 2 do 5 po poł.

Zjednoczone Robotnicze Stowarzyszenie Spożywcze „Proletariat“ (patrz str. 219)

KOOPERATYWY.

Istniejące w Łodzi Kooperatywy zostały podzielono w Wydziale Zaprowiantowania, na 13 następujących grup:

Grupa A.

Zjednoczenie Kooperatyw Łódzkich Robotników
Piotrkowska 215.

nr. porz.	N a z w a	Adres	Ilość kons.	Ilość czł.
1	Bratnia Pomoc	Rzgowska 97	2145	571
2	„Dźwignia“	Wacława 9	4383	1220
3	Chór Śpiew. Kościoła Św. Krzyża	Przejazd 24	881	201
4	Stowarzyszenie Śpiew. „Cecylja“	Skierniewicka 11	176	51
5	Spółka Komandytowa	Piotrkowska 259	227	58
6	Spółka Komandytowa	Wodna 19	755	159
7	„Oszczędność“	Grabowa 29	1189	333
8	„Praca“	Wólczańska 139	4401	1155
9	„Rola“	Ogrodowa 26	8785	2230
10	Stow. Czeladzi Ślusarskich	Targowa 43	1719	413
11	I-szy Tkacki Związek Roboczy	Nawrot 59	3527	963
12	„Wieniec“	Piotrkowska 255	2522	546
13	„Wisła“	Rokicińska 59	2495	712
14	„Wiosna“	Gubernatorska 36	2844	803
15	„Wyzwolenie“	Piotrkowska 292	6112	1621
16	„Zorza“	Rokicińska 109	5187	1295
			47351	12377

Grupa B.

Komisja Zjednoczonych Kooperatyw, Pusta 6.

17	„Proletariat“	Widzewska 136	12697	3196
18	„Robotnik“	Wólczańska 161	5812	1483
			18509	4678

Grupa C.

Łódzkie Żydowskie T-wo Dobroczynności, Al. Kościuszki 9.

19	Bałucka Samopomoc	Aleksandrowska 6	3979	878
20	„Chewrat Chaitim“	Piotrkowska 20	899	171
21	Żydowskie Tow. Dobroczynności	Al. Kościuszki	18619	3721
22	„Linax Orchim“	Piotrkowska 59	2819	524
do przeniesienia . . .			26316	5294

Nr. porz.	N a z w a	Adres	Ilość kons.	Ilość czł.
		z przeniesienia	26316	5294
23	„Linax Hacedeck“	Cegielniana 53	3320	601
24	„Małbisz Arumim“	Średnia 17	2107	369
25	„Myszan Lechem“	Żórawia 8	1317	301
26	„Wzajemna Pomoc“	Rzgowska 4	4560	914
27	Stow. Pośredn. Branży Manufaktur.	Piotrkowska 64	598	198
28	„Rubinstein“	Cegielniana 26	1640	361
29	„Sperling“	Zawadzka 26	3170	666
			43028	8614

Grupa D.

Biuro Kooperatyw Zawodowo-Kulturalnych, Spacerowa 21.

30	„Strzecha Robotnicza“	Zgierska 15	3787	788
31	„Wzajemna Pomoc“	Długa 57	3639	735
32	Stow. Żyd. Handlowców	Al. Kościuszki 21	4603	987
33	Stow. Komiwojażerów	Sienkiewicza 5	1096	246
34	Klub Rzemieślniczy	Południowa 4	3810	683
35	Stow. Nauczycieli Żydów	Średnia 46	71	15
36	Stow. „Hazomir“	Spacerowa 21	274	56
37	Zw. Zaw. Pracown. w Rzeźniach	Brzezińska 5	1041	201
38	Stow. Majstrów Przem. Włóknistego	Zachodnia 65	868	173
			19189	3884

Grupa E.

Zjednoczenie Kooperatyw Bankowo-Handlowych, Piotrkowska 96.

39	R. Biedermann	Widzewska 2	1425	395
40	Stow. „Drogista“	Piotrkowska 56	122	28
41	Gampe i Albrecht	Piotrkowska 220	71	17
42	Wzajemny Kredyt Łódzk. Przem.	Ewangelicka 17	147	41
43	J. John	Piotrkowska 217	1321	340
44	Bank Kupiecki	Piotrkowska 74	50	14
45	Krusche i Ender	Piotrkowska 143	25	8
46	Teatr Polski	Cegielniana 63	36	19
47	Bank Ryski	Piotrkowska 57	46	10
48	„Siemens“	Piotrkowska 96	187	46
49	„Wulffsohn“	Piotrkowska 78	88	22
50	Rudolf Ziegler	Wschodnia 32	56	11
			3574	951

Grupa F.

Zjednoczenie Kooperatyw Grupy № 2. Piotrkowska 43.

nr. porz.	N a z w a	Adres	Ilość kons.	Ilość czł.
51	Barciński i S-ka	Tylna 6	824	231
52	Hirschberg i Wilczyński	Al. Kościuszki 23	40	10
53	Leonhard, Woelker i Girbardt	Leonarda 1	1545	402
54	Wilhelm Landau	Piotrkowska 27	159	41
55	Łódzkie Tow. Wzajemnego Kredytu	Piotrkowska 43	108	26
56	Silberstein M.	Piotrkowska 40	140	28
57	Stiller i Bielschowski	Cegielniana 80	115	27
58	Hermann Schlee	Targowa 20	1151	323
59	„Strem“	Ciasna 10	94	24
60	„Warrant“	Piotrkowska 56	45	12
61	„Zawiercie“	Zielona 7	119	24
62	Stolarow W.	Rzgowska 26	640	182
			4980	1330

Grupa G.

Zjednoczenie Kooperatyw Grupy № 3. Wschodnia 70.

63	„Glorja“	Nowy Rynek 6	134	37
64	„Betlehem“	Nawrot 27	576	168
65	Straż Ogniowa	Sienkiewicza 54	968	241
66	Stow. Majstrów Fabrycznych	Nowy Rynek 6	421	104
67	Stow. Drukarzy i Rył. na Tkaninach	Zachodnia 51	229	60
68	Rzadców Nieruchomości	Dzielna 21	388	68
69	Stow. Majstrów Tkackich	Andrzeja 27	951	270
			3667	946

Grupa H.

Zjednoczenie Kooperatyw Grupy № 4. Andrzeja 3.

70	Koło Prac. Łódzk. Kolei Fabrycznej	Widzewska 73	219	54
71	„Wytrwałość“	Inżynierska 1	436	75
72	Stow. Techników	Andrzeja 3	717	172
			1372	301

Grupa I.

Zjednoczenie Kooperatyw Grupy № 5. Przejazd 34.

№ porz.	N a z w a	Adres	Ilość kons.	Ilość czł.
75	Bractwo Różańcowe	Główna 40	2184	620
74	Stow. Chrześcijańskich Robotników	Przejazd 34	2830	701
75	Stow. Spoż. przy Kościele N. M. P.	Rybna 10	2045	519
76	Rzemieślnik Polski	Widzewska 117	772	181
			7831	2021

Grupa J.

Zjednoczenie Kooperatyw Grupy № 6. Benedykta 41.

77	„Ognisko“	Benedykta 41	4600	893
78	„Naprzód“	Targowy Rynek 1	3173	749
79	„Łączność“	Widzewska 111	1747	432
			9520	2074

Grupa K.

Zjednoczenie Kooperatyw Grupy № 7. Piotrkowska 108.

80	Urzednicy Kolei Elektr. Łódzkiej	Tramwajowa 6	1991	469
81	Stow. Handlowców Chrześcijan	Sienkiewicza 5	1068	285
82	Chrześc. Tow. Dobroczyńności	Dzielna 52	50	12
83	„Handlowiec Polski“	Piotrkowska 108	3581	827
			6690	1593

Grupa L.

Komisja Zjednoczonych Żydowskich Kooperatyw. Południowa 4.

84	„Achi Ezer“	Długa 24	3091	555
85	„Chesed Schel Emes“	Piotrkowska 34	1819	290
86	Żydowska „Samopomoc“	Zawadzka 46	2862	538
87	Żydowskie Tow. Zakupu i Kons.	Zachodnia 62	1005	197
88	„Linax Hacholim“	Południowa 9	1819	293
89	„Myszmeres Hacholim“	Aleksandrowska 6	7794	1911
90	„Partial“ Udziałowa	Zgierska 15	8770	1936
91	„Saad Lechem“	Nowomiejska 5	7029	1320
92	Komitet przy Synogodze	Cegielniana 17	3052	603
93	Stow. Sprzed. Gazet	Cegielniana 50	1128	238
			38369	7881

Kooperatywy Samodzielne.

nr. porz.	N a z w a	Adres	Ilość kons.	Ilość czl.
94	Bratnia Pomoc	Zgierska 124	4967	1320
95	Niemiecka Samopomoc	Nawrot 30	8469	2278
96	L. Grohmann	Targowa 60	2074	612
97	L. Geyer	Piotrkowska 301	4195	1120
98	K. Scheibler	Ks. Młyn	5259	1491
99	Widzewska Manufaktura Bawełn.	Rokicińska 62	2901	736
100	Konsum Urzędników	Przejazd 6	5638	1404
101	B. Wagner	Główna 28	854	213
102	K. Hoffmann	Rozwadowska 11	980	242
103	Christliche Gewerkschaft	Piotrkowska 283	4763	1478
104	Gazownia Miejska	Targowa 34	944	221
105	Eisenbahn Verkehrsamt	Kolej Fabr. Łódzka	2353	549

Wyszczególnienie.

43397 11691

	Ilość konsum.	Ilość członków
Grupa A	47351	12377
„ B	18509	4678
„ C	43928	8614
„ D	19189	3884
„ E	3574	951
„ F	4080	1330
„ G	3667	946
„ H	1372	301
„ I	7831	2021
„ J	9520	2074
„ K	6690	1293
„ L	38399	7881
Kooperatywy samodzielne	43397	11691
Ogółem kooperatywy posiadają konsumentów	257,507	przy 58,341 członkach

L. Stowarzyszenia Sportowe.

Polskie T-wo Gimnastyczne „Sokół“, Gniazdo Łódź I.
Nawrot 23. Zarząd: prezes — Dr. Marx, wice-prezesowie — Zygmunt Jarzębowski i A. Gostyński, członkowie zarządu: J. Bigalke, S. Merta, J. Hejwowski, F. Nowak (naczelnik gniazda), T. Lindnerowa (kierowniczka oddziału żeńskiego), Dr. K. Erdman, W. Kowalewski, J. Goliński, L. Dąbrowski (prezes sekcji odczytowej), L. Skulski, A. Lindner, K. Popielawski, W. Kudaj i W. Kopczyński.

Gniazdo Łódź I należy do Okręgu III-go Związku Sokolskiego w Królestwie Polskim. Prezes Okręgu — Druh Leopold Skulski, wice-prezesowie — Kazimierz Popielawski i Andrzej Starzyński. Naczelnik okręgu — Antoni Lindner, jego zastępca — Stanisław Gielzak.

Gniazdo Łódzkie założone zostało 20 grudnia 1905 r. Skutkiem represji władz rosyjskich, gniazdo kilkakrotnie zmieniało swą nazwę, ukrywając się pod tytułem: T-wa Atletyczno-Gimnastycznego, T-wa Miłośników Gimnastyki, szkoły gimnastycznej A. Surowieckiego, T-wa Śpiewaczego „Arfa“, oraz ostatnio T-wa Zwolenników Rozwoju Fizycznego, które przez niemieckie władze okupacyjne zamknięte zostało w lutym roku 1915. W marcu 1916 r. T-wo wznowiło swą działalność pod nazwą Zakładu Gimnastycznego Antoniego Lindnera przy ul. Długiej 29, w lipcu zaś tegoż roku uzyskało zalegalizowanie ustawy pod nazwą Polskiego T-wa Gimnastycznego w Łodzi. Obecnie T-wo działa pod właściwą nazwą „Sokoła“.

Łódzkie T-wo Sportowe, Nowa 3. Powstało w 1916 r. Zarząd: prezes — E. Piątkowski, wice-prezes — Br. Śmigiel, Z. B. Busiakiewicz, R. Wystop, H. Szram, B. Ruszkowski, W. Redisz. Komisja Rewizyjna: M. Bujalski, B. Nawrocki, T. Rogowski.

Przy Ł. T. S. istnieją: sekcja footballowa, sekcja lekkiej atletyki i sekcja dramatyczna.

Kancelarja otwarta we wtorki od 8-ej do 10-ej wiecz.

Łódzki Klub Sportowy, Al. Kościuszki 32. Powstał w 1909 r. Zarząd: prezes — W. Taubwurcel, wice-prezes — K. Waleński, Z. Krachulec, J. Jarkiewicz, A. Heyman, I. Czekalski, J. Sznajder, A. Kowalski, Cz. Kozłowski. Komisja Rewizyjna: F. Bergier, A. Cywiński, T. Skarzyński. Kancelarja czynna codziennie od 7 do 9 wiecz.

Przy klubie istnieją sekcje: footballowa — kapitan drużyn Al. Kowalski, lekko-atletyczna — przewodniczący H. Lubawski, wycieczkowa — przewodniczący Z. Krachulec, tenisowa — przewodniczący A. Heyman i komisja sportowa w osobach: H. Lubawskiego, I. Czekalskiego, A. Kowalskiego.

Łódzkie T-wo Sportowe „Polonia,” Widzewska 136. Powstało w 1916 r. Zarząd: prezes — A. Ajer, wice-prezes — A. Dietrich; członkowie: A. Matz, C. Bernowicz, T. Binder, B. Kowalski. Komisja Rewizyjna: B. Brückert, A. Reiter, G. Żarnowski.

Kancelarja otwarta we wtorki i soboty od 8 — 10 wiecz. Ćwiczenia odbywają się w Helenowie na placu sportowym.

Łódzkie T-wo Gimnastyczne „Kraft,” Sienkiewicza 54. Powstało w 1907 r. Zarząd: prezes — W. Pfeifer, zastępca jego — O. Dressler, P. Szuricht, O. Szwarz. Kierownik gimnastyczny — O. Dressler.

Działalność T-wa na czas wojny zawieszona.

Łódzkie T-wo Sportowe „Szturm,” Podleśna 1. Powstało w 1915 r. Zarząd: przewodniczący — A. Krause, wice-prezesa A. Reck i B. Fiszer, R. Miller, R. Szulc, W. Illius, H. Cerbe.

Przy Towarzystwie istnieją sekcje: futbolowa, lekkiej atletyki, dramatyczna, muzyczna i Komisja Zabaw.

Ćwiczenia odbywają się na placu sportowym w Helenowie. Godziny przyjęć: w poniedziałki, środy i piątki od 8 do 10 wieczorem.

Centralny Związek Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych Rzeczypospolitej Polskiej w Łodzi, istnieje od grudnia 1916 roku.

Skład Komitetu Centralnego: honorowy prezes Częstochowa — H. Markusfeld, honorowy członek Tomaszów — Sam. Steinman, członkowie: Łódź — Dr. L. Prybulski, Łódź — J. Moszkowicz, Łódź — M. Szejnberg, Zgierz — A. Morgensztern, Łódź — Dr. L. Falk, Warszawa — Z. Weicman, Warszawa — R. Milner, Warszawa — Z. Rusecki, Warszawa — A. Eiger, Będzin — D. Rotiner, Tomaszów — S. Wasserman, Sieradz — J. Goldbart, Kalisz — D. Wolkowicz, Włocławek — inż. B. Efron, Płock — L. Goldberg, Zambrów — Hurwicz, Ostrów — B. Kocyn, Pabjanice — Dr. J. Szwarcwasser. Przy Komitecie Centralnym istnieje Komitet wykonawczy, w skład którego wchodzi: przewodniczący — Łódź Dr. L. Prybulski, wice-przewodniczący — Łódź Dr. L. Falk, skarbnik — Łódź M. Moszkowicz, sekretarz — Zgierz A. Morgensztern, kierownik Techniczny — Łódź M. Szejnberg, członek — Łódź red. J. Ugar. Przy Centralnym Komitecie istnieją komisje: 1) techniczna, 2) filologiczna, 3) lekarsko-sanitarna, 4) literacko-agitacyjna, 5) finansowa. Centralny Związek rozpada się na 41 Okręgów, obejmujących tyleż miast i miasteczek.

Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Bar Kochba” Zakątna 82. Kancelarja. Cegielniana 6, istnieje od grudnia 1912 roku. Zarząd: prezes — Dr. L. Prybulski, wice-

prezes — O. Kohn, skarbnik — H. Bohm, sekretarz — J. Bellman. Członkowie: L. Karpowski, M. Grodzeńska, J. Pienica, J. Moszkowicz i S. Tow. Sekcje: 1) muzyczna, 2) dramatyczna, 3) footballowa i 4) lekko-atletyczna.

Organizacja Ludowych Drużyn Junackich im pułk. Berka Joselewicza. Szkolna 24. Istnieje od 1 stycznia 1916 roku. Komendant Okręgu Łódzkiego — Konrad Urbach. Okręg Łódzki należy do ogólnokrajowej Organizacji Ludowych Drużyn Junackich im. pułk. B. Joselewicza.

Żydowski Związek Skautowy. Wólczańska 5. Kierownik dyr. A. Perelman, Poznański, Szapiro. Drużyny: 1) im „T. Hercla”, 2) „Jehuda Machabeusz”, 3) „Jonatan”, drużyny kobiet, 4) „Judyta i 5) „Dehora”.

Łódzkie Towarzystwo zwolenników gry szachowej. Piotrkowska Nr. 56. Tow. powstało w 1897 roku. Zarząd: Prezes — Ch. Janowski, wice-prezes — S. Silberstein, skarbnik — Ch. Kopciowski, sekretarz — Ch. Kempński, gospodarz — S. Hirschsohn. Członkowie: M. Ch. Halpern, D. Konarski, H. Mandeltort i M. Saks.

„Klub turystów“ (Touring Club), Andrzeja 6. Powstał w 1887 r. Zarząd: prezes — A. Drowing, przewodniczący — A. Gusse, wice-przewodn. — E. Link, J. Bellermann, A. Chwałborski, R. Guttmejer, B. Piestrzyński, R. Kindermann, H. Albrecht, S. Pucman. Kapitani: G. Blin i H. Seczen. Ćwiczenia odbywają się na placu sportowym w Helenowie. Godziny przyjęć: we wtorki i piątki od 8 do 10 wiecz.

Radogoskie T-wo Gimnastyczne, Zgierska 150. Powstało w 1907 r. Zarząd: prezes — E. Kajzer, przewodniczący — G. Szmigelski i O. Sommerfeld, R. Hanisz, O. Hentszel, O. Krenz, T. Bechtel. Przewodniczący gimnastyki: J. Hilszer, W. Ludwig i A. Sznee. Komisja Rewizyjna: A. Franz, A. Kohlmann i A. Lassi. Kancelarja otwarta w środy i soboty od 6 do 9 wiecz.

Liga Sportowa m. Łodzi, Al. Kościuszki 32. Powstała w 1918 r. Zarząd: prezes — Szejder, wice-prezes — Ajer, A. Kowalski, Z. Busiakiewicz, Goldstein, H. Szram, Dietrich, Oksenberg. Komisja Rewizyjna: Krauze, Fiszer. Godziny przyjęć w poniedziałki od 7 do 10 wiecz.

Łódzki Klub Lawn-Tenisowy, Piotrkowska 165 (A. E. G.). Powstał w 1913 r. Zarząd: przewodniczący — L. Grohmann, wice-przewodn. — Dr. B. Biedermann, K. W. Scheibler, I. Steinert, O. Eisenbraun, B. Kuntze. Boiska w Helenowie.

Two Warszawskich Cyklistów w Łodzi. Powstało w 1889 r. Zarząd: prezes — T. Finster, wice-prezes — C. Boryslawski, kapitan — B. Knapski, J. Müller, S. Jaroczyński, J. Andrzejewski, F. Falcman, W. Bienek, W. Nowicki, S. Chodkowski, B. Cichocki.

Na czas wojny lokal Stow. został zwinięty i działalność zawieszona.

Łódzkie Chrz. Two Sportu Wędkowego (w organizacji.) Komitet organizacyjny: M. Fleisner — przewodniczący, T. Gutekunst — zast. przewodniczącego.

Harcerstwo Polskie.

Łódzki Inspektorjat Okręgowy Męski. Inspektor — Stefan Szletyński, zastępca — Antoni Olbromski, sekretarz i skarbnik — Antoni Hermel, komendant prowincji — Lucjan Frankowski, Stanisław Wolski, Ed. Pfeiffer, Kazimierz Walczak.

Biuro komendy mieści się przy ul. Wólczańskiej 27, godziny służbowe codziennie od 6 do 7^{1/2} wiecz. W Łodzi znajduje się 10 drużyn, liczących razem 400 harcerzy.

Łódzki Inspektorat Okręgowy Żeński. Inspektorka — Leonja Grabiańska, Zastępczyni — Jadwiga Wocalewska, komendantka miasta — Zofja Wilczyńska, komendantka prowincji — Anna Gontarska, skarbniczka — Elżbieta Majeranowska, sekretarka — Stanisława Kowalska, Zofja Kluczyńska.

Biuro komendy mieści się przy ul. Konstancyńskiej 51, godziny służbowe codziennie od 5 do 7 wiecz. W Łodzi znajduje się 7 drużyn żeńskich, liczących razem 200 harcerek.

M. Różne zakłady i instytucje.

Two Kolei Elektrycznej Łódzkiej, Tramwajowa 6. Egzystuje od 23 grudnia 1898 r. Rada Zarządzająca: prezes — Dr. Alfred Biederman, wice-prezes — Stanisław Jarociński, Jakób Petters, Zygmunt Richter, Paweł Sanne, Stanisław Silberstein, Ernst Wever, Leon Grohman — kandydat, Herman Werner — kandydat i dyrektor kolei. Komisja Rewizyjna: Stanisław Dobranicki, Leon Gajewicz, Aleksander Müller, Stefan Przedpeński, Edmund Stephanus. Dyrekcja: główny inżynier i wice-dyrektor — Kazimierz Richter, główny buchalter — Arnold Nast, główny kasjer — Józef Sandomierski, naczelnik ruchu — Kazimierz Skrzypczyński.

Zarząd Kasy Przewodności Pracowników. Prezes — Herman Werner, wice-prezes — Kazimierz Richter, Feliks Przepiórkowski, Antoni Staroń, Aleksander Trzciniński, Franciszek Wiśniewski. Zastępcy: Ludwik Heiman, Bolesław Nowakowski, Józef Wiśniewski. Komisja Rewizyjna: Andrzej Butkiewicz, Jan Kulejowski, Jan Ring.

Linje:

Linja Nr. 1. Pociągi kursują co 10 minut. Kierunek: Górny Rynek, ul. Piotrkowska, Nowy Rynek, ul. Nowomiejska i Plac Kościelny. Czas jazdy 28 minut. Długość kursu 4,71 km.

Linja Nr. 2. Pociągi kursują co 15 minut. Kierunek: Plac Kościelny, ul. Nowomiejska, Nowy Rynek, ul. Piotrkowska, ul. Piotrkowska, ul. Dzielna i ul. Tramwajowa. Czas jazdy 19 minut. Długość kursu 3,14 km.

Linja Nr. 3. Pociągi kursują co 10 minut. Kierunek: Górny Rynek, ul. Piotrkowska, Nowy Rynek, ul. Konstancyńska, ul. Cementarna i Cementarze. Czas jazdy 31 minuta. Długość kursu 5,16 km.

Linja Nr. 4. Pociągi kursują co 10 minut. Kierunek: Górny Rynek, ul. Zarzewska, ul. Widzewska, ul. Główna, ul. Piotrkowska, Nowy Rynek, ul. Średnia i Helenów. Czas jazdy 40 minut. Długość kursu 6,56 km.

Linja Nr 5. Pociągi kursują co 15 minut. Kierunek: Dworzec Warszawski, ul. Skwerowa, ul. Dzielna, ul. Piotrkowska, ul. Andrzeja, ul. Długa, ul. Milsza i Dworzec osobowy Kolei Kolskiej. Czas jazdy 23 minuty. Długość kursu 3,91 km.

Linja Nr. 6. Pociągi kursują co 15 minut. Kierunek: ul. Radwańska (róg Piotrkowskiej), ul. Pańska, ul. Długa, ul. Konstancyńska, Nowy Rynek, ul. Nowomiejska i Plac Kościelny. Czas jazdy 30 minut. Długość kursu 4,84 km.

Linja Nr. 7. Pociągi kursują co 15 minut. Kierunek: Górny Rynek, ul. Piotrkowska, ul. Tramwajowa. Czas jazdy 27 minut. Długość kursu 4,64 km.

Linja Nr. 8. Pociągi kursują co 15 minut. Kierunek: Dworzec Kaliski (osobowy), ul. Milsza, ul. Długa, ul. Konstancyńska, Nowy Rynek, ul. Piotrkowska, ul. Dzielna, Rynek Dąbrowskiego, ul. Nowo-Targowa (róg Średniej). Czas jazdy 35 minut. Długość kursu 5,98 km.

Linja Nr. 9. Pociągi kursują co 15 minut. Kierunek: ul. Pańska (róg Radwańskiej), ul. Milsza, ul. Długa, ul. Andrzeja, ul. Piotrkowska, Nowy Rynek, ul. Nowomiejska i Plac Kościelny. Czas jazdy 26 minut. Długość kursu 4,36 km.

Linja Nr. 10. Pociągi kursują co 10 minut. Kierunek: Plac Kościelny, ul. Nowomiejska, ul. Piotrkowska, ul. Główna, ul. Rokicińska i Widzew. Czas jazdy 35 minut. Długość kursu 5,69 km.

T-wo Akcyjne Łódzkich Elektrycznych Kolei Dojazdowych.

Biurow Zarządu — Przejazd 4. Instytucja powstała w styczniu roku 1901, jako Konsorcjum kolei Dojazdowych Łódź—Zgierz i Łódź—Pabjanice. W lipcu 1908 roku Konsorcjum przekształcone zostało na T-wo Akc. Łódzkich Wązkotorowych Kolei Dojazdowych.

Członkowie Zarządu: Prezes — Dr. Alfred Biederman, Henryk Grohman, Juljusz baron Heinzel, Stanisław Lorentz, Karol Scheibler; Kandydaci: Wiesław Gerlicz, Teodor Meyerhoff, Jerzy Scheibler. Dyrektor T-wa — inż. Wiesław Gerlicz; Komisja Rewizyjna: Karol Wilhelm Scheibler, Ernest Wever, Izidor Zand.

Rozkład jazdy pociągów i ilość ich, kursująca na liniach, zmienia się stosownie do pory roku i miejscowych potrzeb.

Obecnie pociągi kursują

na liniach:

Łódź — Zgierz   od 6 rano do 9.40 wiecz. co 20 minut;

Łódź — Pabjanice   „ 6.05 „ „ 8.40 „ „ 25 „

Łódź — Konstantynów „ 6.20 „ „ 9.40 „ „ 40 „

Łódź — Aleksandrów „ 5.30 „ „ 8.05 „ „ 35 „

Łódź — Ruda 6.30 rano, 7.30, 8.45, 10.00, 11.00, 12.30, 1.30, 2.30, 3.30, 4.30, 6.00, 7.00, 8.00 i 9.30.

Ruda — Kruszew 7 rano, 9.30 i 4.00 (z Łodzi do Kruszewa: 6.30 r., 8.45 r., 3.30 po poł., z przesiad. w Rudzie.)

Taryfa osobowa, na liniach Ł. E. K. D., obowiązująca od dnia 20 grudnia 1918 r.

Na dystansie	Wynoszą- cym	Cena w fenigach		
		kl. II	kl. III	kl. III ulgowo
I. Łódź—Zgierz	8,343 klm.	1.15	80	40
Łódź—Radogoszcz	2,902 „	40	25	15
Radogoszcz—Zgierz	5,441 „	80	60	25
II. Łódź—Pabjanice	12,505 „	1.65	1.15	60
Łódź—Ruda	6,017 „	90	65	40
Łódź—Rokicie	3,114 „	60	35	20
Rokicie—Ruda	2,903 „	45	30	20
Rokicie—Ksawerów	4,865 „	70	40	20
Ksawerów—Pabjanice	4,526 „	70	40	20
III. Łódź—Aleksandrów	11,346 „	1.65	1.15	60
Łódź—Żubardź	3,465 „	60	40	20
Żubardź—Kochanówek	3,737 „	70	40	20
Kochanówek—Aleksandrów	4,144 „	70	40	20
IV. Łódź—Brus	3,230 „	45	30	20
Brus—Konstantynów	5,678 „	90	65	40
Brus—Srebrna	3,277 „	45	35	20
Srebrna—Konstantynów	2,401 „	45	30	20
V. Ruda—Rzgów	5,261 „	Prze-	45	25
Rzgów—Tuszyn	7,394 „	działów	80	40
Tuszyn—Kruszew	3,775 „	II klasy niema	30	15

Dzieci do lat 5-ciu przewożone są bezpłatnie. Uczniowie szkół niższych i średnich za okazaniem poświadczonej przez Dyрекcję Ł. K. D. matrykuły Szkolnej z fotografią, oraz dzieci od lat 5-ciu do 10-ciu korzystają z taryfy ulgowej. Osoby wojskowe korzystają również z taryfy ulgowej.

W wagonach Ł. K. D. mogą być przewożone na peronach wagonowych: psy jedynie na smyczy za opłatą taryfy III klasy, bagaże za biletami bagażowymi, oraz bańki z mlekiem za odpowiednią opłatą, przyczem za bańkę do 5 garncy opłata wynosi 25 fen., do 10 garncy — 30 fen. Przewóz towarów w większej ilości wymaga porozumienia się z Dyрекcją.

Dyrekcja Poczty, Telegrafu i Telefonów, Przejazd 38.
Dyrektor — Kazimierz Zajdler.

Poczta, Przejazd róg Widzewskiej. Kierownik poczty — Bolesław Michalski, przyjmuje interesantów w godzinach biurowych.

Przyjmowanie listów poleconych i sprzedaż marek odbywa się od 9-ej rano do 7-ej wiecz. bez przerwy; przyjmowanie i wydawanie listów wartościowych i paczek — od 9-ej do 2-ej po południu, korespondencji rządowej oraz poste-restante od 9-ej rano do 2-ej i od 5-ej do 7-ej wiecz.

Telegraf, Pasaż Majera 4. Kierownik telegrafu — Franciszek Prądkzyński. Telegramy przyjmowane są w każdej porze dnia i nocy bez przerwy.

Telefony, Pasaż Majera 4. Kierownik telefonów — Bolesław Nowakowski. Telefony dostępne są w ciągu całej doby bez przerwy.

U w a g a: Taryfy pocztowo-telegraficznej ze względu na możliwość zmian nie umieszczamy.

Koleje w Łodzi stanowią:

Oddział Łódzki IV-ej Warszawskiej Dyрекcji Kolejowej.
Inspektor ruchu — Gawroński, Łódź-Kaliska,
„ drogowy — inż. Dąbrowski, Łódź-Fabryczna,
„ mechaniczny — inż. Zajączkowski, Łódź-Fabr. (biuro),
„ handlowy — Konarzewski, Łódź-Fabryczna,
„ telegrafu — Jaraczewski, Łódź-Kaliska.

Łódzka Straż Ogniowa Ochotnicza. Zarząd: prezes — Dr. Alfred Krusze, wice-prezes — Juljusz Jarzębowski, I skarbnik — Adolf Steigert, II skarbnik — Oskar Daube, zarządzający majątkiem — Reinhold Steigert, członkowie: Fedor Meyerhoff, Cezar Eisenbraun, Albert Fiszer, Juljusz Kindermann, Fryderyk Dressler,

Oskar Dressler, Leon Lubotynowicz, Robert Geyer, Zygmunt Meissner, Alfred Vogel, Maurycy Poznański, Oskar Ziegler, Teodor Abel, Bertold Dobranz.

Komisja Rewizyjna: Robert Radke, Teodor Fiedler, Juljusz Müller.

Naczelnik straży ogniowej — Dr. Alfred Grohmann, pomocnik naczelnika — Karol Wilhelm Scheibler. Naczelnik toporników — Wilhelm Pfeifer. Adjutant — August Härtig, II adjutant — Otto Eisenbraun.

Kancelarja Straży Ogniowej, Sienkiewicza 54. Kierownik — G. Matys, buchalter — A. Piasecki. Przy Straży Ogniowej znajduje się Oddział Kominiański.

Straż posiada kooperatywę, Sienkiewicza 54.

Naczelnicy oddziałów Straży Ogniowej Ochotniczej i ich pomocnicy.

- 1 oddział, Konstanyńska 4, Naczelnik — W. Pfeifer, pomocnicy: Friedrich i T. Czadek.
- 2 „ Przejazd 3, Naczelnik — E. Szwarzholz, pomocnik — L. Werner.
- 3 „ Sienkiewicza 54, Naczelnik — A. Fiszer, pomocnik — A. Geisler.
- 4 „ Zarzewska 88, Naczelnik L. Keilich, pomocnik — A. Volkmann.

Straż Fabryczna.

- 5 oddział Emilja 30, Tow. Akc. K. Scheiblera, Naczelnik — K. Scheibler, pomocnik — E. Wagner.
- 6 „ Ogródowa 19, Tow. Akc. J. K. Poznański, Naczelnik — M. Poznański, pomocnik R. Hintz.
- 7 „ Leonarda 1, Tow. Akc. Leonhardt, Wölker i Girbardt, Naczelnik — P. Fritsze.
- 8 „ Kątna 17, Tow. Akc. Allart, Rousseau i S-ka, Naczelnik — W. Petrak.
- 9 „ Targowa 60-62, Tow. Akc. L. Grohmann, Naczelnik — Dr. A. Grohmann, pomocnik — K. Perkowski.

S P I S

punktów alarmowych (telefonów pożarniczych) m. Łodzi.

1. Okręg policyjny I Zgierska 107
2. „ „ II Aleksandrowska 107
3. „ „ III Plac Kościelny 3
4. „ „ IV Szkolna 33

5. Okręg policyjny V Wschodnia 38
6. " " VI Karolewska Szosa 51
7. " " VII Długa 29
8. " " VIII Skwerowa 1
9. " " IX Wodny Rynek 3
10. " " X Al. Kościuszki 25
11. " " XI Rokicińska 62
12. " " XII Widzewska 136
13. " " XIII Karola 3a
14. " " XIV Górny Rynek 5
15. " " XV Zarzewska 47
16. " " XVI Rzgowska 46
17. " " XVII Brzezińska Szosa 3
18. " " XVIII Łagiewnicka 25
19. Resursa policji . . Zachodnia róg Cegielnianej
20. Sąd Okręgowy . . Pańska 115
21. Dworzec Kaliski
22. " Karolew
23. " Chojny
24. " Warszawski
25. 1 oddział straży ogniowej, Konstancyńska 4
26. 2 " " " Przejazd 3
27. 3 " " " Sienkiewicza 54
28. 4 " " " Zarzewska 86
29. 5 " " " Emilji 30
30. 6 " " " Ogrodowa 17/19
31. 7 " " " Leonhardta 1
32. 8 " " " Kątna 19
33. 9 " " " Tylna 9
34. Mieszkanie brandmistrza Pfeifra, Południowa 21
35. " " Schwarzholza, Przejazd 27
36. " " Keilicha, Zarzewska 56
37. " adjutanta Eisenbrauna, Piotrkowska 147
38. " rekwizytora Steigerta, Piotrkowska 159
39. Teatr Wielki, Konstancyńska 16
40. Teatr Polski, Cegielniana 63
41. Teatr Scala, " 18
42. Teatr Niemiecki, Dzielna 18.

Gazownie Miejskie w Łodzi, Targowa 34.

Gazownie składają się: z gazowni węglowej, wybudowanej w r. 1869 i kilkakrotnie powiększanej, z gazowni wodnej z możliwością nawęglania gazu, wybudowanej w r. 1909, i ze stacji zbiornikowej.

W dniu 26 czerwca 1909 r. przeszły gazownie z rąk niemieckiego towarzystwa p. f. „Lodz-Gas-Gesellschaft“ na własność Magistratu m. Łodzi. Magistrat na zasadzie umowy rejentalnej oddał je w dzierżawę anonimową obywatelom m. Łodzi. Obecny zarząd stanowi Konsorcjum Dzierżawców, złożone: z prezesa — Wilhelma Hordliczki i członków: T. Meyerhoffa C. Eisenbrauna, A. Daubego mł., adw. J. Lachmanowicza, E. Heimana, B. Wachsa i D. Templa.

Dyrektorem głównym gazowni jest inż. Czesław Świerczewski.

W czasie okupacji do dni przełomowych pozostawało całe przedsiębiorstwo pod przymusowym kierownictwem wojskowym w osobach kapitana Maksa Rackwitza i jego zastępcy — kapitana Georga Krochmana.

Towarzystwo Akcyjne Rzeźni Miejskich, Główny Zarząd w Warszawie, Nowy Świat 41. Prezes — Leonard Tallen — Wilczewski. Członkowie: M. Dmochowski, J. Hebdzyński i T. Jentyś; dyrektor zarządzający — A. Putjanowski.

Rzeźnia Łódzka została otwartą dnia 21-go grudnia 1901 r. Zarząd Eksploatacji Łódzkich Rzeźni Miejskich mieści się przy ul. Inżynierskiej № 1. Dyrektor Rzeźni, inż. Karol Zaleski, przyjmuje w dni powszednie od 8 do 10 rano i od 3 do 5 po poł. Wice-dyrektorem jest Stanisław Zimiński, sekretarzem Wł. Kłoss.

Łódzki Oddział T-wa Elektrycznego Oświetlenia z r. 1886, Targowa 1 (dawny 29). Założony w styczniu 1908 r. Główny Zarząd w Piotrogradzie, ul. Gogola 14. Kapitał T-wa Akc., eksploatującego elektryczność w Piotrogradzie, Moskwie i Łodzi — 50 milionów rubli, z których w Łódzkim Oddziale umieszczono około 10 milionów rubli.

Podczas niemieckiej okupacji Oddział pozostawał pod przymusowym zarządem wojskowym w osobie Krochmana (dyrektorem Oddz. był W. Blüthgen), obecną zaś administrację, ustanowioną z ramienia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych stanowi Kolegium Zarządzające, w skład którego wchodzi: inż. Leon Golc, inż. Teofil Tyrakowski i adw. przys. Czesław Poznański, radca prawny Magistratu. Godziny biurowe od 8 do 12 i od 2 do 5 po poł. (w sobotę tylko do południa); kasa czynna rano do 11¹/₂ i po południu do 4¹/₂.

Hale miejskie i targowiska.

a) **Hale miejskie**, Zgierska 6. Opłata za dzierżawę wynosi Mk. 8 dziennie za halę.

b) **Hale miejskie**, Kościelna 6. Hale te posiadają 6 sklepów frontowych (cena najmu od 1200 do 1400 Mk. rocznie), 57 sklepów w halach (cena najmu 12 Mk. dziennie), oraz 144 stragany żelazne i 160 straganów drewnianych (cena najmu 6 Mk. dziennie).

c) Hale prywatne.

Ginsberga	owoce i jarzyny	Brzezińska, róg Łagiewnickiej
Dobranickiego	galanterja	Nowomiejska 19
Berlińskiego	drób	Aleksandryjska 7
Fibicha	ryby	Północna 15
Wenckiego	"	" 17
Lubochińskiego wł. Gothelf	"	Wolborska 15-17
Zeihe	ubrania i obuwie	Podrzeczna 4
Minc	stare meble	Wschodnia 8
Leonhard, Woelker i Girbard	różne	po między Piotrkowską i Rzgowską, № Hip. 630a.

d) Targowiska: Zielony Rynek,

Wodny Rynek,

Nowy Rynek (owoce i jarzyny),

Plac Dąbrowskiego (miejskie targow. końskie).

Na targowiskach pobierana jest opłata 25 fen. od metra kwadratowego, od stanowiska najmniej 50 fen. Za jednokonną wóz 1 Mk., za dwukonną 1,50 Mk.

Targi odbywają się we wtorki i piątki. (Od dnia 1 kwietnia do 30 września od 6 rano do 4 po poł., od 1 października do 31 marca od 7 rano do 3 po poł.) Oprócz tego sprzedawać wolno także w poniedziałki i czwartki w tych samych godzinach, lecz tylko owoce.

N. Banki, T-wa Kredytowe i t. p.

Bank Handlowy w Łodzi, Al. Tadeusza Kościuszki 15.

Oddziały: w Warszawie, Lublinie, Radomiu i Kielcach.

Agencje: w Chełmie, Zamościu i Ostrowcu.

Rada Banku: Prezes — Edward Herbst; wice-prezes — Karol Scheibler i Dr. Alfred Biedermann; członkowie: Teodor Ender, Henryk Grohman, Leon Herbst, Albert Jarociński, Juljusz Kinderman, Edward Landié (Warszawa), Jakób Petters i Ryszard Steinert.

Zarząd: prezes — Dr. Alfred Biedermann; członkowie: Leon Herbst, Albert Jarociński, Edward Landié, Jakób Petters i Ryszard Steinert.

Komisja Rewizyjna: Ludwik Albrecht, Henryk Fux, Juljusz Jarzębowski, Ludwik Koral i Stefan Kossuth.

Dyrektor Banku: Izydor Zand.

Prokurenci: Henryk Baumgarten, Waclaw Dybczyński, Edward Nimhin, Antoni Przedpełski i Hugo Schulz.

Bank Kupiecki Łódzki, Piotrkowska 74.

Filja w Warszawie przy ul. Wierzbowej, dom dochodowy Teatrów Warszawskich.

Rada: Leopold Landau, Oskar Kindler, Reinhard Bennich, Max Fischer, Szymon Neuman.

Zarząd: Borys Wachs, Ernst Wever, Maks Kernbaum, Zenon Kon.

Dyrektor: Zenon Kon.

Prokurenci: Edward Brinckenhoff, Kazimierz Blum.

Bank Handlowy w Warszawie, Oddział w Łodzi, Dzielna 17.

Instytucja Centralna w Warszawie. Oddziały: w Będzinie, Częstochowie, Kaliszu, Kielcach, Kijowie, Kutnie, Lublinie, Łodzi, Ostrowcu, Piotrkowie, Piotrogradzie, Radomiu, Radomsku, Sosnowcu, Zawierciu.

Dyrektor Oddziału Łódzkiego — Tadeusz Szulborski.

Wice-Dyrektor — Stanisław Zieliński.

Prokurenci: Wilh. Eugenjusz Becker, Maurycy Lauterbach.

Bank Zachodni, Oddział w Łodzi, ul. Piotrkowska 52.

Instytucja Centralna w Warszawie.

Zarząd Oddziału Łódzkiego: Aleksander Liliental, Aleksander Moszkowski.

Piotrogradzko-Ryski Bank Handlowy, Filja w Łodzi, Piotrkowska 57.

Instytucja Centralna w Rydze.

Filje: w Białymstoku, Częstochowie, Dźwińsku, Kaliszu, Libawie, Radomiu, Rewlu, Szawłach i Suwałkach.

Wice-dyrektorzy — Jakób Prusicki i Leon Reyher.

Prokurenci: Jan Gryzer, Aleksander Mejerson, Herbert Marks.

Towarzystwo Kredytowe m. Łodzi, Średnia 19.

Dyrekcja T-wa: prezes — Edward Herbst. Dyrektorowie: S. Rozenblatt, S. Grohman, J. Lange, S. Łeczycki. Zastępcy dyrektorów: J. Pogonowski, O. Kon, A. Milker, L. Gajewicz (Dyrektor biura).

Komitet Nadzorczy: prezes — K. Klukow, E. Tiszner, M. Suligowski, S. Jarociński, A. S. Döring, J. Kwaśner, M. Prinz, A. E. Kaplan i J. Döring.

Izba Handlowa Bankowo-Przemysłowa Polskich Kupców i Przemysłowców Chrześcijan w Łodzi, Piotrkowska 80.

Zarząd: Dybczyński Czesław, Nowosielski Jan, Trautwein Adolf, Chądzyński Karol, Bogdański Edmund.

Kierownik — Naruszkiewicz Stefan.

Tow. Akc. Składow Towarowych „Warrant“, Piotrkowska 56. (Posiada składy przy zbiegu ulic Wodnej, Przejazdu i Targowej).

Skład Rady: prezes — bar. Juljusz Heinzel. Członkowie: Juljusz Ascher, Adolf Daube (młodszy), Emil Eisert, Wilhelm Hordliczka.

Zarząd: dyrektorzy — Józef Lewin i D. A. Graff.

Komisja Rewizyjna: Antoni Michałowski, O. Klikar, D. Prusicki, Adw. przys. Tomasz Stożkowski.

Prokurent M. Askanas.

Handlowo-Przemysłowe Towarzystwo Wzajemnego Kredytu w Łodzi, Pasaż Mayera 10.

Rada: prezes — Edmund Brinkenhoff, Teodor Finster, Wiesław Gerlicz, Wilhelm Hordliczka, Herman Litauer, Ludwik Meylert, Ryszard Skibiński, Józef Kohn.

Zarząd: Tadeusz Konarzewski, Czesław Szaniawski.

Komisja Rewizyjna: Bertold Ginsberg, Edward Macher, Stanisław Zieliński.

Towarzystwo Wzajemnego Kredytu Przemysłowców Łódzkich. Ewangelicka 15.

Rada: Bennich Reinhardt, Hoffrichter Karol, John Adolf, Ramisch Franciszek, Schmidt Adolf.

Zarząd: Sanne Paweł — dyrektor, Zucker Albert.

Prokurent: Giesel Stanisław.

Komisja Rewizyjna: Fiedler Teodor, Hanneman Wilhelm, Jezierski Edward, Lungen Oskar, Neumann Adolf, Schatke Robert.

Łódzkie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Piotrkowska 43.

Rada: S. Rosenblatt — prezes, Juljusz Ascher, N. Bukiet, S. Danziger, Maks Kernbaum, M. Loewenstein, L. Margolis, Józef Richter.

Zarząd: Albert Jarociński — prezes, Juljusz Bielszowski, Maks Wilczyński, B. M. Perelstein.

Komisja Rewizyjna: Franciszek Czamański, Samuel Herszlik, Leon Nowiński, L. Neugebauer—(kandydat), S. Samet—(kandydat).
Prokurenci: M. Tempelhof — główny buchalter, J. Abramowicz, L. Charnason, H. Szczeciński.

Towarzystwo Wzajemnego Kredytu Łódzkich Kupców i Przemysłowców, Piotrkowska 17.

Rada: Teodor Karsch jr. — prezes, Stefan Barciński, Bernard Eisner, Leon Gajewicz, Józef Lachmanowicz, Stefan Lemene, Salomon Silberblatt, Maurycy Wittkind.

Zarząd: Dawid Bukiet — prezes, Dr. Józef Sachs, Franciszek Winnicki, Roman Oberfeld — dyrektor.

Komisja Rewizyjna: Izydor Chasin, Nachman Lewinsohn, Jerzy Sołowiejczyk.

Drugie Łódzkie Tow. Wzajemnego Kredytu, Piotrkowska 87.

Rada: Michał Prussak — prezes, S. Eisner — zastępca prezesa, Louis Banasz, G. B. Drabkin, M. Semmel, H. Silberblatt, B. Wiener.

Zarząd: A. Walfisz — prezes, Józef Rozenblatt, H. Neumark — dyrektor.

Trzecie Łódzkie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Piotrkowska 5.

Rada: J. A. Grossleit — prezes, Otto Bernhardt — wice-prezes, A. Dobranicki, J. H. Grawe, Z. Herman, Maks Jakubowicz, J. Rosental, A. J. Salamanowicz, St. Stegman.

Zarząd: Ch. A. Trunk — prezes, J. I. Lewstein — wice-prezes, Salomon Heiman — dyrektor.

Czwarte Łódzkie Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Piotrkowska 91.

Rada: Samuel Faust — prezes, Karol T. Buhle, Michał Kohn, Samuel Friede, Naum Melnik, Siegmund Wileński, Salomon Leder, Adolf Jahnz, Samuel Klotz, Stanisław Glass, Emanuel Hamburgski.

Zarząd: Georg Stiller — prezes, Emanuel Szykier, Michał Rundstein i Dawid Reichman — dyrektor.

Komisja Rewizyjna: Jakób Prusicki, Pinkus Izbicki, Konstanty Lange.

Bałuckie T-wo Wzajemnego Kredytu, Zgierska 56.

Rada: Gotlib Lange — prezes, Stanisław Chodkowski — wice-prezes, Mikołaj Kopczyński, Herman Zybert, Aleksander Krygier, Adolf Steidel.

Zarząd: Jan Hilt — prezes, Józef Spikerman, Władysław Kaczmarek.

Komisja Rewizyjna: Stanisław Kuzitowicz, Ludwik Pyczkowski, Władysław Tokarski. Zastępcy: Wojciech Kusak, Franciszek Kuntze, Edmund Kadyński.

Żubardzkie T-wo Wzajemnego Kredytu, Zgierska 21.

Rada: Jan Kühn — prezes, Bronisław Wieczorkowski — wice-prezes, Zygmunt Krzyżanowski, Marjan Grzegorzewski, Antoni Krzesiński, Paul Kalkbrenner, Reinhold Izrael, Józef Nowak, Adolf Heine.

Zarząd: Aleksander Kulesza — prezes, Roman Kolaski — wice-prezes i kierow. biura, Teodor Kalenbach, Aleksander Kupke, Juljusz Elsner.

Komisja Rewizyjna: Franciszek Kwiatkowski, Karol Hülszer, Władysław Radzikowski.

Łódzkie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Sienkiew. 31.

Rada: Edward Filipkowski — prezes, Walenty Zawisza — wice-prezes, Edmund Bogdański, Leon Jaworski, Kazimierz Roszak, Apoloniusz Szymański.

Zarząd: Ludomir Kłokocki — prezes, Wacław Dobrzyński — wice-prezes, Antoni Heppen, Edward Mittelstaedt, Jan Stypułkowski.

Komisja Rewizyjna: Stanisław Brzeziński, Franciszek Feja, Wacław Stępowski.

Dyrektor biura — Michał Marfiewicz.

Drugie Łódzkie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Św. Andrzeja 3.

Rada: Stanisław Zieliński — prezes, Koźmiński Leon i Rossman Kazimierz — wice-prezesi, Bednarski Jan, Kochanowski Stefan, Madler Władysław, Szymankiewicz Ignacy, Wereszczyński Janusz.

Zarząd: Jarzębowski Juljusz — prezes, Łukomski Stanisław — dyrektor i wice-prezes, Brinckenhoff Edmund, Pełka Jarosław, Skrzewski Edmund — zast. dyrektora.

Komisja Rewizyjna: Becker Eugeniusz, Grajnert Bronisław, Sandomierski Zygmunt.

Trzecie Łódzkie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Konstancyńska 53.

Rada: Dr. Mierzyński — prezes, A. Tarzycki, J. Krenc, J. Linder, B. Chojnacki.

Zarząd: A. Kalinowski — Prezes, W. Petrak, Kujawski, J. Wolczyński, E. Wichan.

Komisja Rewizyjna: H. Jeloński, R. Piasecki, L. Matużyński.

Kierownik T-wa — Br. Jasiński.

Czwarte Łódzkie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe,
Południowa 2.

Rada: A. L. Cael, N. Żopel, J. Becher — adw. przys.,
J. Łaski.

Zarząd: S. Budzyner — prezes, I. Szwarzman, S. Landau,
A. Cygielberg, J. Mikulicki, G. Neuman.

Komisja Rewizyjna: F. Kołtoński, L. Krakauer.

Piąte Łódzkie T-wo Pożyczkowo Oszczędnościowe, Długa 28.

Szóste Łódzkie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe,
Przejazd 14.

Rada: Pestkowski Kazimierz — prezes, Wojakowski Rajmund — wice-prezes, Cielecki Walenty, Dutkiewicz Wincenty,
Łuczak Bolesław, Merle Adolf.

Zarząd: Smarzyński Jan — prezes, Jagodziński Apolinary — wice-prezes, Kaśinowski Antoni, Maciński Jan, Podciechowski Stanisław.

Komisja Rewizyjna: Bajarski Stanisław, Kotkowski Bolesław, Karpiński Adam.

Siódme Łódzkie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe,
Przejazd 34.

Rada: Ks. kan. Jan Albrecht — prezes, A. Grinberg, S. Trojanowski, J. Buda, J. Frankowski.

Zarząd: A. Harasz — prezes, F. Pawlikowicz — wice-prezes, F. Pal — sekretarz, J. Zawisza, L. Ozimiński.

Drugie Bałuckie Tow. Pożyczkowo-Oszczędnościowe,
Łagiewnicka 25.

Rada: Sakoński Antoni — prezes, Dancer Gustaw, Mokrosiński Józef, Pluciński Cezary.

Zarząd: Grodek Jan — prezes, Nebelski Adam, Supiński Antoni.

Komisja Rewizyjna: Joński Franciszek, Buździński Stanisław, Wolf Józef.

Chojeńskie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Chojny
Rzgowska 101.

Rada: Kowalski Piotr — przewodniczący, Łopiński Wincenty, Liszewski Ignacy, Wypych Józef, Gajek Józef.

Zarząd: Gabinowski Józef — prezes, Konecki Stefan — wice-prezes, Mrygoń Tomasz, Kazimierski Szczepan, Wolle Rajnold — szef biura.

Komisja Rewizyjna: Kaczyński Kazimierz, Kozanecki Tadeusz.
Pełnomocnik w sprawach sądowych Sumiński Andrzej.

Radogoskie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Zgierska 64.

Rada: Józef Eken — prezes, Władysław Kaczmarek — wice-prezes, Marcin Tataj, Marcin Słoiowski, Stefan Piaseczny, Franciszek Strzała.

Zarząd: Mikołaj Kopczyński — prezes, Jan Hilt — wice-prezes, Stanisław Kuzitowicz, Herman Zibert, Władysław Tokarski.

Komisja Rewizyjna: Hipolit Trzaskowski, Fryderyk Hempel, Marjan Rudnicki.

Łódzkie Rzemieślnicze T-wo Pożyczkowo - Oszczędnościowe, Sienkiewicza 40.

Zarząd: Władysław Sznajder — prezes, Edmund Muszyński — dyrektor i wice-prezes, Wiktor Kunkiel, Leopold Staśkowski, Tadeusz Kozanecki.

Rada: Aleksander Wróblewski — prezes, Stanisław Darski — wice-prezes, Waclaw Kierski, Ignacy Antoniewski, Piotr Zieliński, Leopold Adamski.

Komisja Rewizyjna: Józef Borkowski, Ignacy Kurzyński, Stanisław Rogoziński.

Prokurent: Franciszek Czerwiński.

Łódzkie Maryawickie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Franciszkańska 27.

Rada: Wojciech Olczyk — prezes, Józef Dankowski — zastępca, Józef Świątkowski, Franciszek Świerczyński.

Zarząd: Ks. Paweł Skolimowski — prezes, Jan Kryszke — zastępca, Józef Świeciński, Wincenty Wojtysiak.

Komisja Rewizyjna: Józef Ernajcher, Antoni Wielakowski.

Łódzkie Żydowskie T-wo Pożyczkowo - Oszczędnościowe „Wzajemna Pomoc“, Rzgowska 4.

Rada: Klein Zelig — prezes, Kac Abram — zastępca, Munter M. B., Landsberger H., Mazurkiewicz J. D., Goldberg H.

Zarząd: Płocker Maks — prezes, Engel Bernard — zastępca prezesa, Friede D. M., Rozenbaum Abram.

Komisja Rewizyjna: Zajbert Aron, Cygelberg Sz., Nasielski F., Kleinerman Józef.

Dyrektor biura: Rozenthal Dawid.

Przy T-wie istnieje kooperatywa żywnościowa.

Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Piotrkowska 14.

Rada: Abram-Majer Kapłan — prezes, Saul Szurek — wice-prezes, Abram Salamonowicz, Aron Felix, Ikasiel Berman.

Zarząd: Samuel Herszberg — prezes, Szymon Cynamon — wice-prezes, Mojżesz Felix, Chaim Galewski, Lewi Rozenberg

Komisja Rewizyjna: Lew Szapiro, Izrail Kuperman, Lajzer Altman.

Drugie Łódzkie Żydowskie T-wo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Piotrkowska 46.

Rada: Stiller J. — prezes, Hufnagiel J. — wice-prezes, Sumraj D., Hendeles A. W., Eitingon B., Fryde S., Dyljon J., Krakowski, J., Langnas H., Lichtenberg J., Nasielski B. A., Dwejrjn J., Szajn L., Toruńczyk H.

Zarząd: A. Rubinsztejn — prezes, A. Lipszyc — wice-prezes, D. Szajn, L. Margulies, D. Berkowicz, M. Seidenfeld, S. Lewinsohn, K. Lange, J. Warszawski.

Komisja Rewizyjna: A. Abramowicz, M. Lipszyc.

Dyrektor: Henryk Szwanc.

Łódzka Kasa Pożyczek i Oszczędności, Staro-Zarzewska 49.

Rada: Jakubowicz Józef — prezes, Jan Sokorowski — wice-prezes, Stanisław Kolanowski, Tadeusz Kozanecki, Józef Suberman, Hersz Bornstajn.

Zarząd: A. Kozłowski — prezes, J. Wolanek — wice-prezes, H. Ciesielski — dyrektor, Z. Ślaski, S. Friedman.

Komisja Rewizyjna: Jakobson M., Jabłkowski J., Buzelski A.
Zastępcy: Cott W., Horowicz S.

Prasa Łódzka.

„Rozwój“ Al. Kościuszki 41. Założony 1 grudnia 1897 r. 12 listopada 1914 r. pismo zawieszono zostało przez Rosyjskie Władze Wojskowe, 6-go zaś grudnia tegoż roku Niemieckie Władze Okupacyjne aresztowały redaktora W. Czajewskiego i wywoziły do obozu jeńców. Pierwszy numer Rozwoju po czteroletniej przymusowej przerwie ukazał się 1 grudnia 1918 r. Redaktor i wydawca Wiktor Czajewski.

„Kurjer Łódzki“, Zachodnia 37. Założony w 1898 r.
Redaktor — St. Książek, wydawca — Antoni Książek.

„Straż Polska“, Przejazd 8. Założona 1 grudnia 1918 r.
Redaktor naczelny — Józef Petrycki, wydawca — Wiktor Gajdziński.

„Głos Polski“, (dawniej „Godzina Polski“) Piotrkowska 106.
Pierwszy numer Głosu wyszedł 12 listopada 1918 r. Redaktor
i wydawca — Marcei Sachs.

„Dziennik Łódzki“, (poprzednio „Świt“). Redakcja Zawadzka 7, Administracja Dzielna 22. Pierwszy numer wyszedł 1 lutego. Pismo jest własnością konsorcjum, złożonego z 30 osób. Redaktor — Marjan Nussbaum.

„Harap“, Zachodnia 37. Tygodnik humorystyczno-satyryczny, redagowany przez członków Redakcji Kurjera Łódzkiego. Założony w grudniu 1918 r. Redaktor i wydawca Irena Książek.

„Neue Lodzer Zeitung“, Piotrkowska 15. Pismo istnieje od 1902 r. Redaktorzy i założyciele: Aleksander Milker i Aleksy Drowing.

„Lodzer Freie Presse“, Piotrkowska 86. Powstało 28 listopada 1918 r. Redaktor i wydawca — Jan Kriese.

„Lodzer Tageblatt“, Piotrkowska 16. Pismo żargonowe, założone w 1907 r. Wydawca — E. Hamburgski, redaktor — J. Uger.

„Volksblatt“, Piotrkowska 85. Pismo żargonowe, założone w 1915 r. Redaktorzy — Lasar Kahan i Israel Kahan.

Teatry.

Teatr Polski — Cegielniana 63,

„ Wielki — Konstancyńska 16,

„ Thalia — Dzielna 18,

„ Scala — Cegielniana 18,

Sala koncertowa — Dzielna 18.

Parki i Ogrody Publiczne.

- Park ks. Józefa — ulica Pańska 117,
„ Staszica — ulica Dzielna 60,
„ Sienkiewicza — ulica Sienkiewicza 42,
„ Kolejowy — ulica Dzielna 33,
„ Kościuszki — ulica Zagajnikowa,
„ „Helenów“ (prywatny) — ulica Północna 36.

Hotele.

- „Grand-Hotel“ — Piotrkowska 72,
„Victoria“ — Piotrkowska 67,
„Manteuffel“ — Zachodnia 45,
„Polski“ — Piotrkowska 3,
„Savoy“ — Krótka 6,
„Pałast-Hotel“ — Dzielna 36,
„Bristol“ — Zawadzka 11.
-

Dział adresowy.

I. Zawody wolne.

a) Adwokaci i prawnicy.

Adwokaci przysięgli:

Abramowicz Henryk	Cegielniana 47
Askanas Maurycy	Cegielniana 7
Dobranicki Stanisław	Cegielniana 79
Filipkowski Edward	Konstantynowska 19
Frydman Dyonizy	Piotrkowska 47
Gołkontt Jan	Dzielna 16
Kobyliński Stefan	Dzielna 28
Kon Piotr	Przejazd 6
Kon Maurycy F.	Sienkiewicza 4
Krukowski Henryk	Piotrkowska 80
Krukowski Bernard	Nawrot 8
Jasieński Bolesław	Piotrkowska 71
Lachmanowicz Józef	Średnia 21
Lange Józef-Bolesław	Sienkiewicza 31
Lewy Jakub	Ewangelicka 5
Łaski Józef	Południowa 20
Makow Stanisław	Piotrkowska 85
Missala Wojciech	Zachodnia 41
Mejerson Edmund	Cegielniana 70
Neumark Adolf	Cegielniana 36
Pełka Jarosław	Spacerowa 3
Planer Rudolf	Cegielniana 52
Poznański Czesław	Sienkiewicza 67
Stożkowski Tomasz	Piotrkowska 56
Stypułkowski Jan	Przejazd 6
Więckowski Jan	Konstantynowska 17
Wyganowski Włodzimierz	Andrzeja 3
Żelazowski Antoni	Sienkiewicza 21

Pomocnicy Adwokatów Przysięgłych:

Dahlig Arno-Aleksander	Skwerowa 1
Goldring Leon	Piotrkowska 17
Landsberg Władysław	Sienkiewicza 4
Lipszyc Marek	Piotrkowska 87
Vogel Alfred	Widzewska 11

Obrońcy prywatni:

Abramowicz Maurycy	Wschodnia 72
Albrecht Jan	w Łasku
Bernard Jan	w ^a Strykowie
Dzięgielewski Wacław	w Pabjanicach
Dzieniakowski Leonard	Dzielna 7
Finksztajn Zacharjasz	Południowa 2
Januszewski Teodor	Konstantynowska 19
Jabłoński Stanisław	Zawadzka 4
Kuniński Józef	Zachodnia 36
Lasocki Piotr	w Łasku
Lipiński Antoni	Konstantynowska 18
Miętkiewicz Antoni	Zielona 28
Nitkowski Ludwik	w Pabjanicach
Piecewicz-Witoszyński Adam	w Tomaszowie
Pisarski Mieczysław	Andrzeja 7
Rychter Władysław	Widzewska 136
Ulkowski Józef	w Pabjanicach
Zawadzki Juljusz	w Łęczycy
Zieliński Antoni	Wólczajska 21

Komornicy Sądu Okręgowego w Łodzi:

Andrzejewski Jan	Orla 16
Basiński Stefan	Skwerowa 1
Frankowski Walenty	Pusta 9
Gałczyński Alojzy	w Łasku
Hykiel Konrad	N.-Targowa 18
Lachowicz Bronisław	w Łęczycy

Piątkowski Stanisław	Sienkiewicza 31
Stanisz Teofil	Konstantynowska 51
Suzin Kazimierz	Szkolna 14
Starowicz Edmund	w Tomaszowie
Walter Waław	w Brzezinach.

Notarjusze Sądu Okręgowego w Łodzi:

Borowski Eugeniusz	w Zgierzu
Czarnecki Jan-Franciszek	w Tomaszowie
Chrempiński Józef	w Łęczycy
Chorzelski Alfred Kazimierz	w Brzezinach
Chrzanowski Czesław	Piotrkowska 96
Grabowski Józef	Cegielniana 57
Kosiński Włodzimierz	Piotrkowska 18
Korn Stefan	Średnia 21
Kucharski Władysław	w Pabjanicach
Lechowicz Karol	w Tomaszowie
Łada Juljan	Konstantynowska 5.
Mędrzecki Władysław	Średnia 3
Przegalinski Jan Michał	w Łęczycy
Pietrasiewicz Edward	w Ozorkowie
Rakowiecki Bronisław	w Łasku
Ryfinski Walerjan	Piotrkowska 46
Sarosiek Wiktor	Nowy Rynek 9
Smolinski Aleksander	Średnia 11
Trojanowski Eugeniusz	Piotrkowska 28

b) Inżynierowie i technicy.

(członkowie Stow. Techników).

A bramsohn Marceli, inż. mech.	Dzielna 10
B ajer Karol, inż. chem.	Emilji 8
Benedek Bolesław	Radwańska 19
Berliner Edward, inż. elektr.	Sienkiewicza 29
Bigalke Jan, inż. elektr.	Piotrkowska 96
Birenckweig Waław, inż. elektr.	Przejazd 40
Bolkowski Edward, inż. elektr.	Dzielna 34
Brukalski Piotr, architekt	Andrzeja 5

- Byczkowski Walenty, inż. techn.
Berlinerblau Marceli, inż. mech.
Borkowski Jan
Bucelski Antoni
Brzozowski Juljan, inż. elektr.
- Chmielewski Natan
Ciszkiewicz Edward
Czajewski Tadeusz, inż. kom.
- Danielewicz Walery
Dietrich Stanisław
Dobrzyński Ludwik, inż. chem.
Doński Leon, inż. mech.
Drutowski Maurycy, inż. mech.
Dylion Henryk, inż. elektr.
Dylion Jakub, inż. mech.
Dzieniakowski Wacław
- Ekerkunst Aleksander, inż. chem.
- Faterson Izidor
Feilchenfeld Mieczysław, inż. elektr.
Feinkind Szymon
Felix Leon, inż. mech.
- Ginsberg Leon, inż. elektr.
Glücksman Marjan, inż. chem.
Goldberg Henryk, inż. budow.
Goldflam Aleksander, inż. mech.
Goldsobel Artur, inż. chem.
Gorzelański Czesław, inż. przem.
włóknistego
- Grodzicki Aleksander,
Grohman Leon, inż. mech.
Gronwald Adam, inż. mech.
Gross Oskar, inż. chem.
Gundlach Stanisław, inż. chem.
- Hanftwurcel Leon, inż. mech.
Hennel Konstanty, inż. mech.
Heyman Aleks, inż. mech.
Hertz Henryk, inż. chem.
Higier Teodor, inż. mech.
Hirszberg Emil, inż. mech.
Holcgreber Jan, inż. chem.
- Pusta 9
Targowa 46/48
Piotrkowska 125
Juljusza 14
Przejazd 4
- Jakóba 8
Widzewska (Park)
Al. Kościuszki 41
- Pusta 22
Piotrkowska 96
Tow. Akc. Strem.
Krótka 12
Andrzeja 26
Piotrkowska 182
Piotrkowska 181
Al. Kościuszki 1
- Gazownia Łódzka
Widzewska 89
Gazownia Łódzka
Piotrkowska 40
Piotrkowska 20
- Hotel Savoy
Konstantynowska 18
Karola 4
Widzewska 83
Nawrot 7
- Andrzeja 11
Kątna 12
Tylna 9
Wodna 9
Tylna 3
Piotrkowska 2
- Piotrkowska 121
Piotrkowska 213
Piotrkowska 125
Przejazd 30
Piotrkowska 165
Piotrkowska 122
Konstantynowska 45

Imass Józef

Janicki Józef, inż. mech.
Jasiński Kazimierz, geometra
Jasiński Edmund
Jochelson Leon, inż. techn.

Kaliński Emil
Kaczmarkiewicz Eug.
Kawecki Konstanty
Kempiński Stanisław, inż. chem.
Klawe Wacław, inż. mech.
Klocman Jerzy, inż. mech.
Kłoczowski Jan
Kowalewski Wacław, inż. architekt
Kowalski Gabryel
Kopel B., inż. mech.
Kopczyński Walenty
Koźmiński Leon
Krasuski Eugeniusz
Kroh Bronisław
Krodkiwski Edward

Leyberg Edmund
Leizerowicz Aleks
Lipkowski Stanisław
Liszkowski Artur, inż. chem.
Lohrer Adam

Macner Karol
Malinowski Stanisław
Margulies Ludwik
Markowski Tadeusz, inż. chem.
Matysek Stanisław
Martens Adolf
Mazurkiewicz Józef, inż. chem.
Mańko Stanisław
Meisling Kazimierz
Michelis Br., inż. mech.
Micherski Leon, inż. chem.
Moryc Władysław
Monitz Marcin

Neufeld Mieczysław, inż. techn.
Nelkenbaum Julian, inż. mech.
Neuman Leonard, inż. chem.

Piotrkowska 111

Konstantynowska 10.
Radwańska 3
Piotrkowska 96
Długa 46

Zarzevska 23
Sienkiewicza 34
Orla 23
Ewangelicka 7
Piotrkowska 272
Piotrkowska 39
Łąkowa 27
Radwańska 3
Orla 15
Rozwadowska 1
Juljusza 14
Targowa 9
Tylna 12
Emilji 6
Radwańska 19

Krótką 6
Al. Kościuszki 27
Emilji 5
Wólczańska 91
Widzewska 136

Sienkiewicza 37
Elektrownia
Piotrkowska 175
Czerwona 4
Pańska 175
Podleśna 17
Targowa 58
Piotrkowska 165
Nowo-Radwańska
Piotrkowska 293
Zachodnia 51
Piotrkowska 213
Wólczańska 41

Sienkiewicza 83
Gazownia Łódzka
Piotrkowska 96

- Neumark Edward, inż. mech. Zakątna 80
Nowicki Stanisław Wólczańska 29
- Odechowski Władysław Nowy Rynek 2
- Pałaszewski Franciszek, inż. mech. Lipowa 35
Patek Eug. Piotrkowska 150
Perkowski Kazimierz Tylna 12
Piaskowski Józef, inż. mech. Średnia 92
Popielawski Kazimierz, inż. chem. Emilji 18
Przedpełski Feliks, inż. mech. Piotrkowska 17
Przedpełski Stefan, inż. techn. Piotrkowska 293
Przeździecki Stanisław, inż. mech. St.-Zarzevska 23
Pudewill Albert Piotrkowska 96
- Referowski Józef, inż. budown. Zawadzka 5
Reicher Mieczysław, inż. mech. Wólczańska 18
Reiman Hugo Piotrkowska 96
Ring Jan Targowy Rynek 2
Ristow Jan Gubernatorska 14
Romanowski Jan, inż. mech. T-wo Akc. J. John
Rottengruber Mieczysław Kochanówka
Rozenthal Edward, inż. techn. Pańska 36
Rubinstein Dawid, inż. elektr. Andrzeja 4
Rychter Kazimierz, inż. mech. Tramwajowa 6
Rumpel Paweł Konstantynowska 12
- Sachs Józef, inż. chem. Piotrkowska 85
Silberzweig Cz., inż. chem. Konstantynowska 20
Skulski Leopold, inż. chem. Piotrkowska 275
Sokołowski Piotr Piotrkowska 273
Steinhardt Izidor, inż. elektr. Zawadzka 35
Stebelski Kazimierz, inż. budown. Piotrkowska 290
Stypułowski Stefan Chachuły
Stiller Maks, inż. chem. Cegielniana 79
Suligowski Mieczysław Długa 72
Sułowski Tadeusz, inż. techn. Sienkiewicza 34
Świerczewski Cz., inż. chem. Gazownia Łódzka
Szenfeld Edward, inż. kom. Widzewska 101
- Taler Emil Widzewska 113
Trąbczyński J., geometra Przejazd 22
Tymowski W., inż. chem. Widzewska 190
Tyrakowski Teofil, inż. elektr. Elektrownia Łódzka
- Ulański Mieczysław, inż. przem. włóknistego Sienkiewicza 67

Uleyski Jan, inż. elektr.
Urbanowski Józef

Piotrkowska 96
Cmentarna 12

Wagner Edward, inż. mech.
Weil Karol Wilhelm
Weinberg Julian, inż. elektr.
Wędrychowski W., inż. techn.
Wettler E.
Wolski Mieczysław, inż. mech.
Wołkowski Władysław, inż. elektr.
Woyciechowski Jan, inż. chem.
Wrede Stanisław, inż. mech.
Wybranowski Roman

Targowa 58
Hotel Savoy
Rozwadowska 11
Al. Kościuszki 41
Piotrkowska 111
Karola 6
Nowo-Targowa 7
Piotrkowska 124
Przejazd 4
Park Dąbrowskiego 2

Zalewski Karol
Zajączkowski Zdzisław, inż. mech.
Zinke Brunon

Rzeźnia Miejska
Rozwadowska 19
Przejazd 16

c) Lekarze i zawody pomocnicze.

Lekarze:

A ajzner Joel	Dzielna 4	chor.: chirurgja
Alterman Izrael		„ wewnętrzne
Alterman Dawid	Konstantynow. 18	„ serca i płuc
Aronson Zygmunt	Zielona 5	„ kobiece
Artyfikiewicz Czesław	Piotrkowska 84	„ chirurg. i kob.
B aumgarten Hersz	Piotrkowska 83	„ wewnętrzne
Bekman Ernest	Emilii 18	„ wewnętrzne
Botte Izydor	Piotrkowska 6	„ wewnętrzne
Blücher Gustaw	Pasaż Majera 11	„ skórn. i wener.
Bräutigam Henryk	Al. Kościuszki 53	„ nerek
Brzozowski Kazimierz	Piotrkowska 55	„ kobiece
C aderski Jan	Zgierska 87	„ ginek. i akusz.
Cohn Maksymiljan	Dzielna 28	„ kobiece
Chylewski Bronisław	Główna 51	„ kobiece
Czaplicki Brunon	Piotrkowska 120	„ nosa i uszów
Czarnożył Lajb	Cegielniana 10	„ wewnętrzne
D engiel Leopold	Północna 42	„ wewnętrzne
Drybin	Piotrkowska 124	„ kob. i akusz.
Dutkiewicz Wincenty	Piotrkowska 50	„ skórn. i wener.
E ljasson Józef	Zachodnia 37	„ wewnętrzne
Eljasberg Bernard	Piotrkowska 66	„ wewn. i nerek

Elkies Estera	Zawadzka 30	chor.:	wewnętrzne
Elbram Artur	Piotrkowska 181	"	wewnętrzne
Erdman Kazimierz	Andrzeja 3	"	chirurgja
F ajl Marja	Pańska 58	"	dziecięce
Falk Ludwik	Nawrot 7	"	wewnętrzne
Fischer Wilhelm	Piotrkowska 200	"	chirur. i skórn.
Fiszman Kiwa	Piotrkowska 145	"	wewnętrzne
Frenklowa Henryka	Al. Kościuszki 36	"	dziecięce
Frenkiel Bronisław	Krótką 10	"	nervowe
Friedberg Zenon	Konstantynow. 20	"	wewnętrzne
G ajewicz Wincenty	Konstantynow. 17	"	wewnętrzne
Garliński Władysław	Przejazd 36	"	oczu
Gibiański Adolf	Krótką 10	"	wewnętrzne
Golc Zygmunt	Andrzeja 3	"	skórn. i wener.
Goldblat Hugo	Piotrkowska 17	"	oczu
Goldblat Urjasz	Piotrkowska 17	"	oczu
Goldberg Henryk	Karola 4	"	chirurgja
Goldblum Natan	Przejazd 36	"	wewn. i nerw.
Goldenberg Arkadiusz	Nawrot 38	"	wewn. i kob.
Goldfarb Mojżesz	Zawadzka 18	"	skórn. i wener.
Goldman Antoni Jan	Piotrkowska 86	"	chirurgja
Goldstein-Polak Etlā	Cegielniana 45	"	oczu
Grossglik Adam	Al. Kościuszki 27	"	dermat. i sifilis
Grossman Szaja	Cegielniana 31	"	wewn. i dzieci
Gundlach Ludwik	Al. Kościuszki 24	"	dziecięce
Gutentag Stanisław	Al. Kościuszki 22	"	dziecięce
H aberlau Karol	Sienkiewicza 34	"	wewnętrzne
Haltrecht Abram	Piotrkowska 26	"	wewnętrzne
Handelsman Bronisław	Sienkiewicza 31	"	wewnętrzne
Helman Dawid	Piotrkowska 68	"	wewnętrzne
Holenderska Sura	Lipowa 20	"	oczu
Herc Jan	Widzewska 78	"	gynek. i akusz.
I zygson Izaak	Cegielniana 49	"	wewnętrzne
Jasiński Ewaryst	Piotrkowska 96	"	chirurgja
Jasiński Ksawery	Piotrkowska 108	"	kob. i akusz.
Jelszański Izaak	Benedykta 36	"	wewnętrzne
Jokiel Kazimierz	Al. Kościuszki 13	"	wewn. i dziec.
Justman Stanisław	Zielona 17	"	wewn. i nerw.
K antor Salamon	Piotrkowska 144	"	skórne
Kantor Michał	Krótką 10	"	chirurgja
Kerer-Gierszuni Eugien.	Piotrkowska 121	"	kobiece
Klinger Paweł	Stary Rynek 15	"	wewn. i nerw.

Klozenberg Fabjan	Sienkiewicza 18	chor. : wewn., umysł. i nerwowe
Klukow Stanisław	Zawadzka 8	" wewn. i ortop.
Koliński Józef	Piotrkowska 84	" oczu
Kolski Wolf	Sienkiewicza 63	" chirurgja
Kon Stanisław Jerzy	Wschodnia 76	" wewnętrzne
Kon Henryk	Sienkiewicza 63	" wewnętrzne
Kon Bolesław	Piotrkowska 113	" chir. i larynk.
Kon Jakób	Sienkiewicza 18	" kobiece
Kopciński Stefan	Piotrkowska 121	" wewn. i nerw.
Kotzin Wolf	Piotrkowska 71	" serca i płuc
Koziołkiewicz Franciszek	Dzielna 40	" wewn. i kob.
Knichowiecki Bronisław	Nawrot 2	" dziecięce
Krakowski Edmund	Piotrkowska 53	" wewnętrzne
Krotowski Maurycy	Dzielna 2	" wewnętrzne
Krusze Alfred	Piotrkowska 181	" chirurgja
Kulejowska Konstancja	Drewnowska 75	" wewn. i okul.
Kummant Aleksander	Piotrkowska 260	" chir. i ginek.
L andau Leon	Cegielniana 55	" wewnętrzne
Langbard Paweł	Zawadzka 10	" skórn. i wener.
Lebensonówna Róża	Południowa 58	" wewnętrzne
Lewkowicz Szmul	Konstantynow. 12	" skórn. i wener.
Lasota-Lewinson Stan.	Zgierska 11	" wewnętrzne
Leyberg Jakób	Krótką 5	" skórn. i wener.
Libiszowski Edmund	Długa 87	" wewnętrzne
Littauer Wiktor	Cegielniana 6	" skórn. i wener.
Litmanowicz Herszlik	Krótką 12	" chirurgja
Loewy Benjamin	Krótką 5	" wewnętrzne
Ł aski Wincenty	Południowa 2	" dziecięce
Ługowski Zygmunt	Emilii 6	" kob. i akuszer.
Łukasiewicz Franciszek	Sosnowa 1	" wewnętrzne
M akow Zygmunt	Południowa 9	" wewnętrzne
Manitius Stefan		" wewnętrzne
Margulis Aleksander	Sienkiewicza 18	" żołądka
Margolis Izrael	Krótką 10	" wewnętrzne
Marynowski Stanisław	Dzielna 1	" kobiece
Marks Mieczysław	Krótką 9	" chirurg. i kob.
Małowist Jakób	Cegielniana 15	" wewn. i dziec.
Maślanka Maksym	Zawadzka 16a	" wewn. i dziec.
Maślanka Adam	Zawadzka 16a	" dziecięce
Maybaum Józef	Piotrkowska 175	" wewn. i nerw.
Mączewski Kazimierz	Płocka 26	" dziecięce
Michalski Ładysław	Piotrkowska 153	" dziecięce

Michalski Józef	Andrzeja 3	chor.: oczu
Mierzyński Zdzisław	Krótką 4	" wewnętrzne
Mikulski Antoni	Piotrkowska 97	" nerwowe
Mittelstaedt Edward	Sienkiewicza 67	" nerwowe
Mogilnicki Tadeusz	Sienkiewicza 37	" dziecięce
O siecki Teofil Feliks	Nawrot 8	" wewnętrzne
P apierny Neoch	Południowa 23	" kob. i akusz.
Peilis Izaak	Piotrkowska 29	" chirurgia
Pinkus Władysław	Al. Kościuszki 13	" wewnętrzne
Polakowski Włodzimierz	Andrzeja 5	" kobiece
Poznański Aleksander	Zielona 14	" uszu i nosa
Praszkierni Fiszli Feliks	Cegielniana 39	" kob. i wewn.
Prechner Zdzisław	Zawadzka 19	" dziecięce
Prybulski Laib Aron	Zawadzka 1	" skórn. i wener.
R abinowicz Dawid	Zielona 3	" nosa i uszu
Rabinowiczówna Minna	Szkolna 16	" wewnętrzne
Rakowski Szymcha	Średnia 4	" wewnętrzne
Rakowski Herszel	Zachodnia 41	" wewnętrzne
Reitlerówna Rozalja	Al. Kościuszki 32	" kobiece
Rosiewicz Józef	Piotrkowska 164	" wewnętrzne
Rotszpan Gustaw	Dzielna 36a	" wewnętrzne
Rozenblat Jerzy	Piotrkowska 35	" uszu, gar. i nos.
Rozenblatowa Ernestyna	Zielona 14	" okulistyka
Rozencweyg Dawid	Dzielna 9	" dziec. i wewn.
Różaner Hersz	Dzielna 9	" skórn. i wener.
Rueger Henryk	Piotrkowska 165	" wewnętrzne
Rundo Herman	Zawadzka 15	" wewnętrzne
S adkowski Henryk	Piotrkowska 120	" pateol. i bakt.
Saks Mieczysław	Konstantynow. 7	" wewnętrzne
Sametówna Sima	Cegielniana 7	" dziecięce
Skalski Stanisław	Rokicińska 47	" wewn. i akusz.
Skibiński Ryszard	Piotrkowska 236	" kobiece
Skusiewicz Feliks	Andrzeja 13	" weneryczne
Selmanówna-Szuszkiewicz		
Ruchla	Długa 11	" wewnętrzne
Silberstrom Izaak	Zielona 11	" skórn. i wener.
Silberstrom Maurycy	Wschodnia 65	" bakter. i wewn.
Smoleński Wacław	Andrzeja 5	" wewnętrzne
Sokołowski Tadeusz	Przejazd 14	" chirurgia
Sonenberg Emanuel	Zielona 8	" skórn. i wener.
Sonenberg-Bergson		
Henryk	Olgińska 10	" kob. i wewn.
Sołowiejczyk Jakób	Rozwadowska 4	" wewnętrzne
Stanisławski Władysław	Piotrkowska 97	" skórn. i wener.

S taweno Tomasz	Piotrkowska 225	chor.:	dziec. i wewn.
S tawowczyk Wiktor	Sienkiewicza 29	"	skórn. i wener.
S teinberg Abram	Benedykta 3	"	ortopedja
S terling Seweryn	Piotrkowska 111	"	wewnętrzne
S widwiński Adolf	Wodny Rynek 5	"	wewnętrzne
S zajber Jakób	Sienkiewicza 9	"	chirurgja
S zajerowicz Leon	Krótka 6	"	akuszerja
S zerowicz Izaak	Nowy Rynek 2	"	kob. i dziec.
S zumacher Herman	Benedykta 1	"	wewnętrzne
S zydłowski Henryk	Piotrkowska 292	"	"
S zydłkret	Pasaż Szulca 11	"	"
T enenbaum Abram	Piotrkowska 17	"	wewnętrzne
T enenbaumowa Gust.	Piotrkowska 17	"	kobiece
T ochterman Adolf	Al. Kościuszki 49	"	wewnętrzne
T omaszewski Antoni	Andrzeja 3	"	chirurgja
T omaszewska Matylda	Andrzeja 3	"	chirurgja
T ubjasz Stanisław	Zachodnia 36	"	prosektor
V enulet Franciszek	Pańska 115	"	bakterjologia
W atten Ignacy	Al. Kościuszki 53	"	chirurgja
W eisman Rufin	Piotrkowska 18	"	wewnętrzne
W einberg Izaak	Rozwadowska 11	"	płuc
W ildauer Aleksander	Piotrkowska 31	"	wewnętrzne
W olfson Mojżesz	Wschodnia 17	"	wewnętrzne
W ołyński Abram	Piotrkowska 121	"	uszu i nosa
Z iegler Artur	Piotrkowska 101	"	dziecięce.

Dentyści i dentystki.

A b Berta	Dent.	Piotrkowska 85
A bramowicz-Lewy Anna	Lek. Dent.	Ewangelicka 5
A ron Emma	L. D.	Dzielna 3
A ronson Mojżesz	L. D.	Piotrkowska 101'
B abad Dawid	L. D.	Piotrkowska 69
B aruchinówna Fajga	L. D.	Konstantynowska 12
B ette Sallo	D.	Piotrkowska 165
B loch-Fischerowa Chaja	L. D.	Konstantynowska 12
B ohosiewicz Józef	L. D.	Rozwadowska 1
B oruczyn-Gordinowa Szejne	L. D.	Konstantynowska 18
B otwinik Jakób	D.	Główna 62

Cenżar Aron	Lek. Dent.	Piotrkowska 82
Chwat Mowsza	D.	Piotrkowska 55
Ciesielski Moryc	L. D.	Południowa 8
Czlenow Fania	L. D.	Średnia 20
Dikman Sora	L. D.	Piotrkowska 37
Długacz Marja	D.	Zawadzka 6
Döring Frydrych	D.	Piotrkowska 292
Dreisensztok Nachama	D.	Piotrkowska 89
Dreitzer Fanni	D.	Piotrkowska 24
Ehrlich Liba	L. D.	Widzewska 45
Elefant Regina	L. D.	Przejazd 30
Epsztein Liba	L. D.	Zielona 6
Epsztein-Reznik Małka	D.	Dzielna 2a
Frenkel-Lewinson Rachela	L. D.	Nawrot 38a
Freund Abram	D.	Zgierska 13
Friedberg Zygmunt	L. D.	Konstantynowska 20
Frydender Fanny	L. D.	Szkolna 17
Fuchs Ejzyk	D.	Andrzeja 3
Gajstówna Perła	L. D.	Dzielna 11
Gec Rozalja	L. D.	Długa 67
Gielfand Basia	L. D.	Dzielna 31
Ginsburg Lew	D.	Główna 7
Gittis Izaak	L. D.	Piotrkowska 81
Glüksman Chawa	L. D.	{ Wólczańska 2
Günther Leopold	L. D.	{ Zawadzka 16a
		Piotrkowska 157
Goldberg Felicja	D.	Piotrkowska 107
Goldenberg Chawa	D.	Nawrot 38a
Goldenberg Michał	L. D.	Piotrkowska 124
Goldman-Szulman Sara	L. D.	Cegielniana 22
Goldin-Baruchina Zofja	L. D.	Konstantynowska 18
Grinsztejn-Garkawie Bajla	L. D.	Nowy Rynek 9
Gruzowik Leja	D.	Pasaż Szulca 20
Grünberg Leja	L. D.	Nowo-Cegielniana 39
Grützhändler-Lamuburg Fruma	D.	Przejazd 8
Gurwicz	L. D.	Dzielna 22
Gutentag-Cenżarowa Marja	L. D.	Piotrkowska 82
Gutzman Gottlieb	D.	Sienkiewicza 83
Haberfeld Jakób	L. D.	Andrzeja 2
Halpern Rajzla	L. D.	Nowy Rynek 11

Halpern Józef	Dent.	Piotrkowska 88
Hercman Abram	Lek. Dent.	Pańska 41
Herman Józef	L. D.	Zielona 1
Herman Marja	L. D.	Sienkiewicza 60
Holcman Liza	L. D.	Główna 50
Hurwicz Boris	L. D.	Wschodnia 55
K agan Fajga	L. D.	Andrzeja 46
Kajzer Hinda	L. D.	Zawadzka 27
Kapotta Lewek	D.	Zgierska 24
Kapottówna Helena	L. D.	Cegielniana 43
Karmazyn Bernhard	L. D.	Piotrkowska 15
Karmazyn Jakób	D.	Południowa 2
Klaczko Chaja	D.	Pańska 77
Kleszczelski Józef	D.	Piotrkowska 130
Klukow Gustaw	L. D.	Piotrkowska 3
KonHelena	L. D.	Rozwadowska 6
Kopelowiçz Hana	L. D.	Północna 1
Koprowski Eljazar	D.	Piotrkowska 35
Krzepicki Aron	D.	Średnia 2
Kulczycka Estera	L. D.	Nowo-Cegielniana 24
Kuper-Friedmanowa Liza	L. D.	Piotrkowska 307
Kuszner Mowsza	D.	
L ew Icek	L. D.	Cegielniana 36
Lewi Anna	L. D.	Ewangelicka 5
Lewinówna-Sędowska Esfir	L. D.	Piotrkowska 37
Lewinson-Frenkiel Raszel	D.	Nawrot 38b
Lewita Elka	L. D.	Piotrkowska 83
Lewita Szajndla	L. D.	Piotrkowska 17
Libera-Landau Marja	L. D.	Sienkiewicza 53
Liskier Menczyńska Basza	L. D.	Pasaż Szulca 5
Litwin Rafał	L. D.	Piotrkowska 108
Lubraniecka Marjem	L. D.	Zielona 28
Ł abeńska Helena	D.	Piotrkowska 14
Łaski Władysław	D.	Górny Rynek 3/4
M ajeranc Izydor	D.	Południowa 24
Markus Berta	L. D.	Południowa 24
Mendelson Rocha	L. D.	Rzgowska 59
Metzig Hugo	L. D.	Wólczańska 112
Morgensztern Elka	L. D.	{ Nawrot 23
		{ Widzewska 47
N eufeld-Monie Amalja	L. D.	Wólczańska 41
Neuman Abram	L. D.	Średnia 13

Pajęcka Ryfka	Lek. Dent.	Południowa 13
Pipik-Karmazynowa Marja	L. D.	Piotrkowska 54
Połonowska Marja	D.	Długa 31a
Prussowa Hinda	L. D.	Piotrkowska 145
Prybulska Zirra	L. D.	Zawadzka 1
Ritt Roman	L. D.	Piotrkowska 126
Rosen Fajga	L. D.	Widzewska 47
Rosenblat Salomea	L. D.	Lipowa 56
Rosencweig Chaim	D.	Wschodnia 29
Rozenman-Frydberg Ryfka	L. D.	Sienkiewicza 50
Rubaszkin-Rapoportowa Roz.	L. D.	Ewangelicka 7
Rzędowska Estera	L. D.	Wólczańska 159
Salcwasser Michał	L. D.	Krótką 5
Saurer Roman	L. D.	Piotrkowska 6
Segalewicz Jenta	L. D.	Zgierska 16
Seidengart Feliks	L. D.	Zawadzka 10
Senczowski Roman	L. D.	Zawadzka 22
Silberstein Icko	D.	Piotrkowska 99
Sokołowska Małka	L. D.	Długa 23
Sokołowówna Tauba	L. D.	Sienkiewicza 37
Stein Ludwik	L. D.	Brzezińska 20
Stein Moryc	L. D.	Konstantynowska 9
Szapiro Ruchla	L. D.	Długa 11
Szatensztein-Lewitowa Małka	L. D.	Cegielniana 15
Szmojs Marja	L. D.	Cegielniana 23, róg Zachodn.
Szapocznik Izaak	L. D.	Zachodnia 40
Szłom Marja	L. D.	Średnia 5
Szolten Olga	L. D.	Sienkiewicza 83
Szperling Dawid	L. D.	Południowa 9
Sztattler Tema	L. D.	Widzewska 40
Szwarc Mendel	L. D.	Pańska 15
Teplicki-Teplic Abram	L. D.	Piotrkowska 121
Tomaszewska Janina	L. D.	Rozwadowska 4
Torończyk Leon	D.	Cegielniana 46
Uhlenbrock Bernhard	L. D.	Pusta 9
Urbach Marja	L. D.	Średnia 8
Urowicz Moryc	L. D.	Zawadzka 17
Watnicka Sara	L. D.	Dzielna 49
Włodarski Piotr	L. D.	Piotrkowska 113
Wolf	L. D.	Pańska 39
Wołkowiczówna Estera	D.	Średnia 3

Zalcman-Żadiewiczowa L. Lek. Dent.		Piotrkowska 164
Zalcman-Kaufmanowa Berta L. D.	L. D.	Benedykta 33
Zaricka Cipa	L. D.	Milsza 19
Zejtin Chaskiel	D.	Zawadzka 12
Zigelberg Fajga	L. D.	Piotrkowska 5
Zucker Józef	L. D.	Piotrkowska 31
Zucker Maksymiljan	D.	Piotrkowska 192
Żadiewicz Adolf	L. D.	Piotrkowska 164
Żadiewicz Halman	D.	Piotrkowska 164
Żytnicka Perła	L. D.	Konstantynowska 9

Technicy dentystyczni.

Brüll Jakób	Średnia 1
Gelman Icek	Piotrkowska 37
Karabanow Adolf	Olgieńska 12
Karabanow M.	Dzielna 21
Krzepicki	Zachodnia 15
Kuperman Pinkus	Konstantynowska 11
Lewita Jakób	Cegielniana 12
Lubicz	Widzewska 11
Metzig Hugo	Piotrkowska 124
Morawiecki Wacław	Sienkiewicza 67
Nadreczny Abram	Andrzeja 7
Neuman	Północna 12
Obodowski Izaak	Piotrkowska 37
Pilarczyk Jan	Zgierska 24
Placek Stefan	Pusta 9
Sendowski Chaja	Południowa 5
Pryczkowski	Andrzeja 46
Rue Chaim	Cegielniana 47
Słowiński Kazimierz	Pańska 85/87
Szulman Kalman	Pasaż Szulca 16
Traube Saul	Zawadzka 44
Weyland Samuel	Piotrkowska 107

Felczerzy:

Adamowicz Mordka	Starszy	Aleksandryjska 20
Baranowski Stanisław	S.	Rokicińska 62
Behnke Paweł	S.	Główna 5
Berndt Gustaw	Młod.	Rzgowska 93
Bersz Reinhold	M.	Wólczańska 225

Bregman Srul	Młod.	Kielma 28
Burakowski Gustaw (wojskowy)		Cegielniana 5
Burzyński Ignacy	Starszy	Krucza 10
Burzyński Roman	S.	Nowo-Zarzewska 9
D jamant Izidor	M.	Nawrot 23
Dregier Gustaw	S.	Nawrot 47
E delist Jakób	S.	Piotrkowska 58
Engiel Abram	S.	Średnia 53
Ertner Jan	M.	Aleksandrowska 93
F ajner Henoch	M.	Benedykta 32
Fajwłowicz Echiel	S.	Zachodnia 29
Frajnd Salomon	S.	Zachodnia 27
G abrysiewicz Stanisław	S.	Konstantynowska 57
Gelbard Benjamin	S.	Zielona 49
Glücksman Dawid	S.	Cegielniana 12
Golachowski Teofil	S.	Widzewska 136
Goldsztein Szaja	S.	Dzielna 20
Goszkiewicz Roman	S.	Konstantynowska 53
Grabiasz Józef (wojskowy)		Sienkiewicza 71
Grigorjew Aleksander	S.	Długa 5
Grünbaum Markus	S.	Główna 41
H eller Abram	S.	Zawadzka 21
J arkiewicz Franciszek	S.	Benedykta 41
Joskowicz Boruch	S.	Północna 5
K ajser Szlama	S.	Zawadzka 27
Kalinowski Piotr	S.	Piotrkowska 225
Katz Salomon	S.	Brzezińska 20
Kittel Józef (wojskowy)		Widzewska 205
Konieczny Karol	S.	Wólczańska 153
Korn Nuchim	S.	Cegielniana 64
Kwal Berek	S.	Wschodnia 25
L andsberger Joachim	S.	Nowo-Zarzewska 19
Leonow Piotr	S.	Nawrot 63
Lewkowicz Abram	S.	Północna 2
Lewkowicz Hersz	M.	Szkolna 34
Lewkowicz Jakób	M.	Benedykta 36
Linka Władysław	S.	Brzezińska 39
Ł aszkiewicz Wojciech	S.	Nowo-Zarzewska 13
Łuczak Bolesław	S.	Lipowa 68
M arciniak Władysław (wojskowy)		Składowa 33
Mert Franciszek	S.	Rokicińska 87

Moszkowicz Józef	Starszy	Rokicińska 28
Müller Ludwik	S.	Wólczańska 165
N eer August (wojskowy)		Nawrot 51
Neuman Salomon	S.	Północna 12
O kno Tobiasz	S.	Nawrot 58
Ostrowski Waclaw	S.	Zachodnia 11
Ostrowski Waclaw	S.	Skwerowa 18
Oszkowski Jankiel	S.	Brzezińska 26
P ol Stefan	S.	Targowa 62
R adzikowski Alfons (wojskowy)		Wójtowska 25
Rosencweig Mordka	S.	Wschodnia 29
S alomonowicz Szulim	S.	Skwerowa 20
Sender Icek	S.	Średnia 12
Słowiński Józef	S.	Przejazd 46
Stefan Antoni	S.	Piotrkowska 117
Stefanus Waclaw	S.	Piwna 22
Steinberg Leib	S.	Piotrkowska 17
Suszkiewicz Chaim	S.	Zgierska 24
Suszkiewicz Szymon	S.	Konstantynowska 38
Szatsnejder Gustaw	S.	Zakątna 25, zakł. Milsza 43
Szczygielski Lejzor	S.	Aleksandrowska 26
Szulc Józef	S.	Wólczaska 93
Szwember Stanisław	S.	Emilii 32
V ogel Henryk	S.	Benedykta 39
W inkler Fryderyk	S.	Targowa 26
Witoński Jakób	S.	Cegielniana 52
Z ajączkowski Ferdynand	S.	Rokicińska 63

A k u s z e r k i :

A dler Wiktorja	Widzewska 54
Arlt Elżbieta	Nowo-Krótką 5
Aszkenazy Chaja	Zawadzka 10
Awret Golda	Średnia 104
B aum Gitla	Kamienna 2
Behnke Matyllda	Rokicińska 39
Benua Augusta	Nowo-Targowa 6
Bichler Berta	Główna 5
Błaszczyk Franciszka	Benedykta 22
Bobowska Helena	Mińska 24
Bojmarder Estera	Zawadzka 12
Bonecka Karolina	Aleksandrowska 66

Bongard Brocha	Widzewska 163
Borkowska Ewa	Długa 62
Botwinik Rywka	Długa 31
Brawerman-Waksman Elka	Widzewska 83
Budkarska Teofila	Drewnowska 54
C iesielska Wiktorja	Targowa 55a
Cynk Marja	Andrzeja 53
Czekalska Stanisława	Emilii 19
Czerna Olga	Nawrot 39
Czlenow Anna	Nowo-Cegielniana 7
D itkowska Michalina	Andrzeja 55
Dogielska Matylda	Nawrot 56
Drzałoszyńska Frajda	Zgierska 21
Dunkel Helena	Konstantynowska 50
E linger Chaja	Brzezińska 23
Elke Anna	Konstantynowska 53
F ronckiewicz Wiktorja	Widzewska 147
Fulman Sara	Dzielna 23
G arkawie Tauba	Widzewska 50
Gelert Berta	Wólczańska 98
Gelfand Szejna	Dzielna 31
Gerszonowicz Rochela	Benedykta 30
Glikberg- Lewkowiczowa Sura	Ogrodowa 8
Gołomb Frimet	Zgierska 11
Graczyk Zofja	Grabowa 19
Gradis Rozalja	Widzewska 40
Grauberg Franciszka	Piotrkowska 83
H ausman Marjanna	Zgierska 49
Hetman Teodora	Średnia 22
Holenderka Cyla	Pasaż Szulca 4
Horowicz Libja	Piotrkowska 9
J edwab Hinda	Benedykta 36
Jung Bronisława	Ludwiki 26
K adeńska Natalja	Główna 56
Kanarska Marjanna	Widzewska 7
Kapusta Wiktorja	Składowa 33
Kawenoki Chaja	Wschodnia 17
Kepke Natalja	Konstantynowska 54
Klat Natalja	Staro Zarzewska 49
Kohn Rywka	Zielona 33
Koman Antonina	Rokicińska 41

Kostrzewa Stanisława
Koszela Bronisława
Kowalska Melida
Kozakiewicz Estera
Krajewska Izabela
Krieg Blandyna
Kubicka Marja
Kucner Helena
Kurpiak Józefa

Lange Romana
Langgut Anna
Lass Marjanna
Lelarska Anna
Lerman Bajla
Lewkowicz Nachema
Lipert Emma
Lipiec Roza
Litwin Szprinca
Loba Zofja

Lukaszewska Józefa

Majewska Stanisława
Majserek Teodorja
Malni Marjanna
Margolis Rozalja
Marszał Weronika
Maślanka Franciszka
Michałkiewicz Józefa
Michałowska Józefa
Mikulska Władysława
Miller Emma
Milewska Stefanja
Morgenstern Bajla

Naborowska Bronisława
Nadolska Marjanna
Nowak Marja
Ner-Bliźniewska Marja
Nowakowska Marta
Nowicka Zofja

Olciaty Marjanna
Otto Amalja

Pilc Ernestyna
Piotrkowska Tauba
Pipik Rywka
Pisarska Marja

Leśna przy Drewnowsk. 11
Milsza 47
Karola 26
Cegielniana 8
Fabryczna 21
Widzewska 94
Piotrkowska 199
Nowo-Zarzewska 14
Rzgowska 21

Wólczańska 129
Pabianicka Szosa 48
Nawrot 92
Główna 42
Pańska 27
Długa 21
Pabianicka Szosa 38
Pasaż Szulca 1
Dzielna 4
Wysoka 27

Widzewska 32

Przejazd 59
Średnia 33
Długa 31a
Cegielniana 55
Aleksandrowska 56
Andrzeja 47
Franciszkańska 61
Staro-Zarzewska 65
Konstantynowska 77
Średnia 31
Pańska 9
Widzewska 67

Benedykta 20
Zawadzka 25 (Bałuty)
Wspólna 23 (Bałuty)
Nawrot 54
Dzielna 34
Rzgowska 77

Tunelowa 3
Widzewska 158

Szkolna 31
Widzewska 15
Piotrkowska 132
Rokicińska 8

Pogodzińska Apolonja
Popiołkiewicz Franciszka
Prais Emma

Reliszka Józefa
Rodkel Salomea
Rogalska Władysława
Rogowska Bolesława
Rokoszarska Antonina
Rozenchwajg Sura

Sapir Chaja
Segałowicz Sonia
Seidel Helena
Sidrańska Sima
Śledzina Aniela
Sorska Rocha
Suwała Walerja
Świerczyńska Honorata
Szatan Rywka
Szefel Karolina
Szmidt Józefa
Sztejn Dwojra
Sztejn Golda
Sztelcner Agnieszka
Szymska Walerja

Taksni Gienia
Tojbnier Henryka
Topka Apolonja
Tow Marja
Trachtenberg Sara
Trenkler Anna
Trzęsowska Anna

Vogel Anna

Walerysiak Józefa
Wałach Rajzla-Elka
Watsztein Marja
Weger Chawa
Welfle Emilja-Olga
Wilkowska Anna
Wojtczak Zofja
Wolnicka Marjanna
Wosik Feliksa
Wójcik Michalina
Wróblewska Zofja

Zajdeman Szyfra

Ekaterynburska 20
Nawrot 56
Główna 18

Nowo-Zarzewska 31
Nowomiejska 24
Zielona 49
Brzezińska 24
Franciszkańska 58
Zgierska 30

Piotrkowska 92
Dzielna 25
Zawadzka 11 (Bałuty)
Benedykta 17
Targowa 71
Wodna 18
Pańska 93
Widzewska 106
Zgierska 28
Długa 113
Główna 31
Zawadzka 15
Wschodnia 70
Wodna 19
Piotrkowska 261

Sienkiewicza 37
Kijowska 1
Rzgowska 42
Pańska 27
Staro-Zarzewska 9
Benedykta 18
Piotrkowska 97

Sienkiewicza 71

Benedykta 43
Piotrkowska 93
Długa 31
Cegielniana 53
Widzewska 137
Średnia 51
Średnia 105
Wólczńska 62
Główna 30
Wodna 25
Dzielna 52

Zachodnia 51

II. Apteki miejskie.

Bartoszewski M.	Piotrkowska 95
Charemza A.	Średnia 10
Danielecki W.	Piotrkowska 127
Epstein M.	Piotrkowska 225
Głuchowski B.	Dzielna 4
Groszkowski W.	Konstantynowska 17
Gorfeina Spadkobiercy (dzierzawca P. Karlin)	Wschodnia 54
Grodzki W. (dzierzawca S. Rozenzweig)	Andrzeja 26
Hamburg S.	Zgierska 75/87
Hartman J.	Młynarska 1
Kasperkiewicz M.	Zgierska 54
Krafft Spadkobiercy	Piotrkowska 164
Leinwebera Spadkobiercy	Nowy Rynek 2
Lipiec M. (dzierzawca Artur Torn)	Piotrkowska 191
Ludwig E.	Stary Rynek 9
Łabudziński i Wagner	Główna 50
Müller F.	Piotrkowska 46
Markus Z.	Cegielniana 64
Pietrzykowski M.	Aleksandrowska 37
Pisarski S.	Wólczańska 37
Potasz A.	Plac Kościelny 10
Pogonowski J.	Główna 5
Rozenblum M.	Cegielniana 12
Świdorski P. (dzierz. A. Sadowska)	Zgierska 57
Sokolewicz W.	Przejazd 19
Scheiblera Karola T-wa Akc. (apteczka fabryczna)	Przędzalniana 75
Winnicki F. i Skulski L.	Piotrkowska 307
Włodarski P. (dzierz. A. Kupke)	Brzezińska 56
Włodarski W.	Aleksandrowska 80
Wójcickiego F. Spadkobiercy	Staro-Zarzevska 31
Zundelewicz J.	Piotrkowska 25

Warunki ubiegania się o roboty i dostawy dla Magistratu m. Łodzi.*)

§ 1.

Osobiste kwalifikacje i uzdolnienie konkurentów.

Przy oddawaniu robót lub dostaw uwzględniani są tylko tacy przedsiębiorcy, którzy przedstawiają niezbędną gwarancję należytego i punktualnego wykonania.

§ 2.

Przeglądanie i nabywanie warunków konkursu.

Kosztyorysy, rysunki, warunki i t. p. są do przejrzania w miejscach, oznaczonych w ogłoszeniu. Odbitki są na żądanie do nabycia za opłatą w miarę ich posiadania. Nazwisko ubiegającego się, któremu wydano warunki konkursowe, publikowane nie będzie.

§ 3.

Forma i treść oferty.

1. Oferty winny być podawane w wyznaczonym terminie na przepisanych formularzach bez jakiegokolwiek bądź zmiany, podpisane przez przedsiębiorcę, zaopatrzone w nadpis żądany w ogłoszeniu, zapieczętowane, ofrankowane i dostarczone bezpłatnie.

2. Oferty winny zawierać:

- a) ceny żądane, podane w **markach**; i to zarówno ceny jednostkowe, jak i cenę ogólną, cyframi i wyraźnie; o ile podane ceny jednostkowe w cyfrach nie zgadzają się z ceną oznaczoną wyraźnie, natenczas ta ostatnia jest miarodajną; ogólna kwota żądana określona jest przez dodanie poszczególnych cen jednostkowych, w razie jeśli nie jest wymagane podanie ogólnej sumy ryczałtowej;
- b) dokładne oznaczenie i adres przedsiębiorcy;
- c) od osób ubiegających się wspólnie — oświadczenie, że za ofertę odpowiedzialni są solidarnie;

*) Podług oryginału przesłanego przez Wydz. Budownictwa Magistratu m. Łodzi.

- d) bliższe dane, co do podanych prób, które winny być nadesłane przed przystąpieniem do otwarcia ofert i oznaczone w ten sposób, aby bez żadnych trudności można było poznać do jakiej oferty należą;
- e) żądane ewentualnie dane, co do źródeł zakupu towarów i zużytych do ich fabrykacji surowców i materiałów pomocniczych.

3. Oferty nie odpowiadające tym przepisom, w szczególności zaś takie, które co do samego przedmiotu nie odpowiadają warunkom ogłoszenia, lub takie, które powodowały by wydanie warunków specjalnych, nie będą miały widoków na uwzględnienie, jak również oferty, które nadejdą po rozpoczęciu postępowania, co do otwierania ofert.

4. W razie, jeżeli ubiegającym pozostawionym będzie do uznania składanie bliższych propozycji, dotyczących konstrukcji materiałów i t. d., wtedy oferta będzie musiała zawierać odpowiednie rysunki i wyjaśnienia.

§ 4.

Skutki oferty.

1. Przez podanie oferty ubiegający się przyznaje wszelkie przepisy, dotyczące konkursu (kosztorysy, rysunki, warunki i t. d.)

2. Ubiegający się są odpowiedzialni za swoje oferty od dnia wpłynięcia oferty do Wydziału Budowlanego — do czasu upłynięcia oznaczonego terminu powierzenia roboty.

3. Ubiegający się podlegają z chwilą wręczenia oferty kompetencji sądu w Łodzi, co do wszystkich wy wpływających dla nich z oferty praw i zobowiązań.

§ 5.

Otworzenie ofert.

Tylko ubiegający się lub ich upoważnieni zastępcy mogą być obecni przy otwarciu nadesłanych ofert.

§ 6.

Uwzględnienie oferty.

1. Magistrat zastrzega sobie wolny wybór pomiędzy ubiegającymi się, jak również prawo odrzucenia ofert w całości lub częściowo, lub powierzenia wykonania w sposób inny.

2. O przyjęciu oferty otrzymuje się specjalne piśmienne zawiadomienie.

3. Przyjęcie oferty ma moc obowiązującą wtedy, jeżeli zawiadomienie o przyjęciu w ciągu czasu wyznaczonego wręczone zostało ubiegającemu się przez woźnego, lub też oddane zostało

jako list, względnie depesza na pocztę lub w urzędzie telegraficznym do wysłania pod adresem wymienionym w ofercie.

4. Odbiór listu, zawiadamiającego o uwzględnieniu oferty, winien przedsiębiorca niezwłocznie piśmiennie potwierdzić.

§ 7.

Sporządzenie kontraktu.

1. Ubiegający się, którego ofertę uwzględniono, obowiązany jest na żądanie zaopatrzyć swoim podpisem piśmienny akt, sporządzony w przedmiocie kontraktu, zawartego co do uwzględnienia oferty.

2. Stanowiące podstawę konkursu kosztorysy, rysunki, warunki i t. p. winien ubiegający się przy zawieraniu kontraktu również podpisać.

§ 8.

Kaucya.

W ciągu 14 dni od uwzględnienia oferty przedsiębiorca winien złożyć przepisaną kaucję; w przeciwnym razie Magistratowi przysługiwać będzie prawo odstąpienia od kontraktu i żądania zwrotu strat.

§ 9.

Koszty rozpisania.

Przedsiębiorca nie ponosi kosztów powstałych z rozpisania konkursu.

Magistrat.

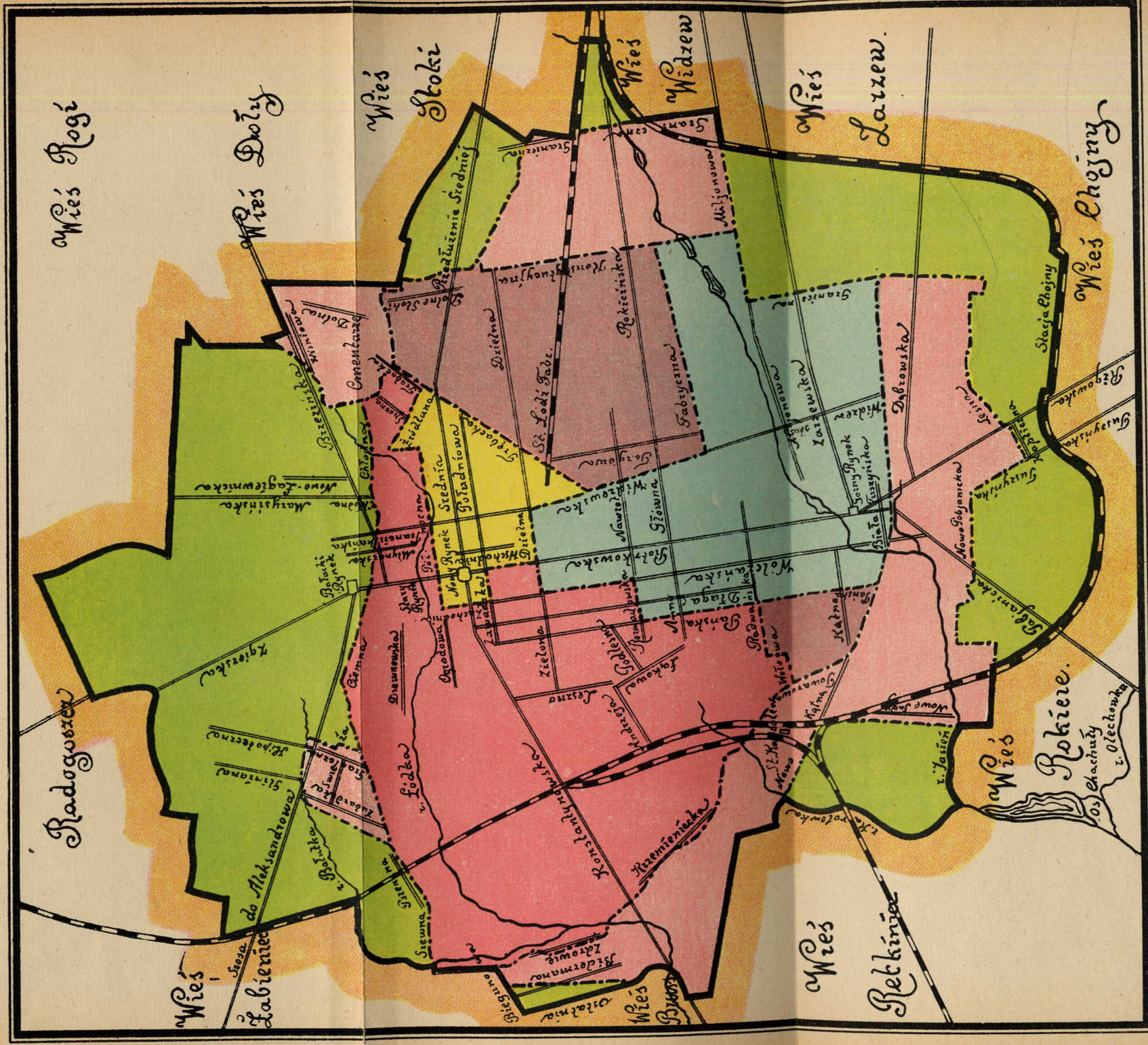
Opłaty na rzecz Kasy Miejskiej m. Łodzi, pobierane przez Wydział Budownictwa:

1. Za załatwienie prośby właścicieli prywatnych z wypowiedzeniem opinii Wydziału Budownictwa od mk. 2 do 10-ciu — stosownie do ilości pracy;
2. Za rozpatrywanie planów, przedstawionych do zatwierdzenia:
  - a) od formatu . . . . . mk. 5.—
  - b) dodatek 0,1% od kosztu budowy;
3. Za dozór techniczny budowlany:
  - a) za deklaracje o przyjęciu nadzoru nad budowlą:

od budowniczego	mk. 4.—
od majstra	„ 2.—

- b) za każdorazowe obejrzenie według przepisu po zezwoleniu na budowę . . . . . mk. 10.—
  - c) za odbiór budynku w stanie surowym . . . . . „ 20.—
  - d) za odbiór i kontrolę wykonania filtra . . . . . „ 20.—
  - e) za każde dodatkowe oględziny lub skontrolowanie budowli lub filtra, spowodowane przez właściciela, i niezgodne z przepisami wykonanie robót . . . . . mk. 20.—
- 4. Za kopję kosztorysów i planów dla składania ofert przez przedsiębiorców od formatu i arkusza . . . . . mk. 4.—
  - 5. Za zezwolenie na rozebranie budynków . . . . . „ 15.—
  - 6. Za wystawienie świadectw o włączeniu gruntów prywatnych do obszaru miejskiego . . . . . mk. 10.—
  - 7. Za wystawienie świadectw celem regulacji hipoteki i założenia akt hipotecznych . . . . . , ... mk. 10.—
  - 8. Za zezwolenie na ustawianie werand — za używanie 1 m. kw. chodnika . . . . . mk. 6.—
-

Plan rozwoju m. Łodzi.

Objaśnienie

— Granica miasta w 1915.   — Wiece

— Droga żelazna.   - - - Granice miasta w różnych latach rozwoju miasta.

— Szlaki i kanały

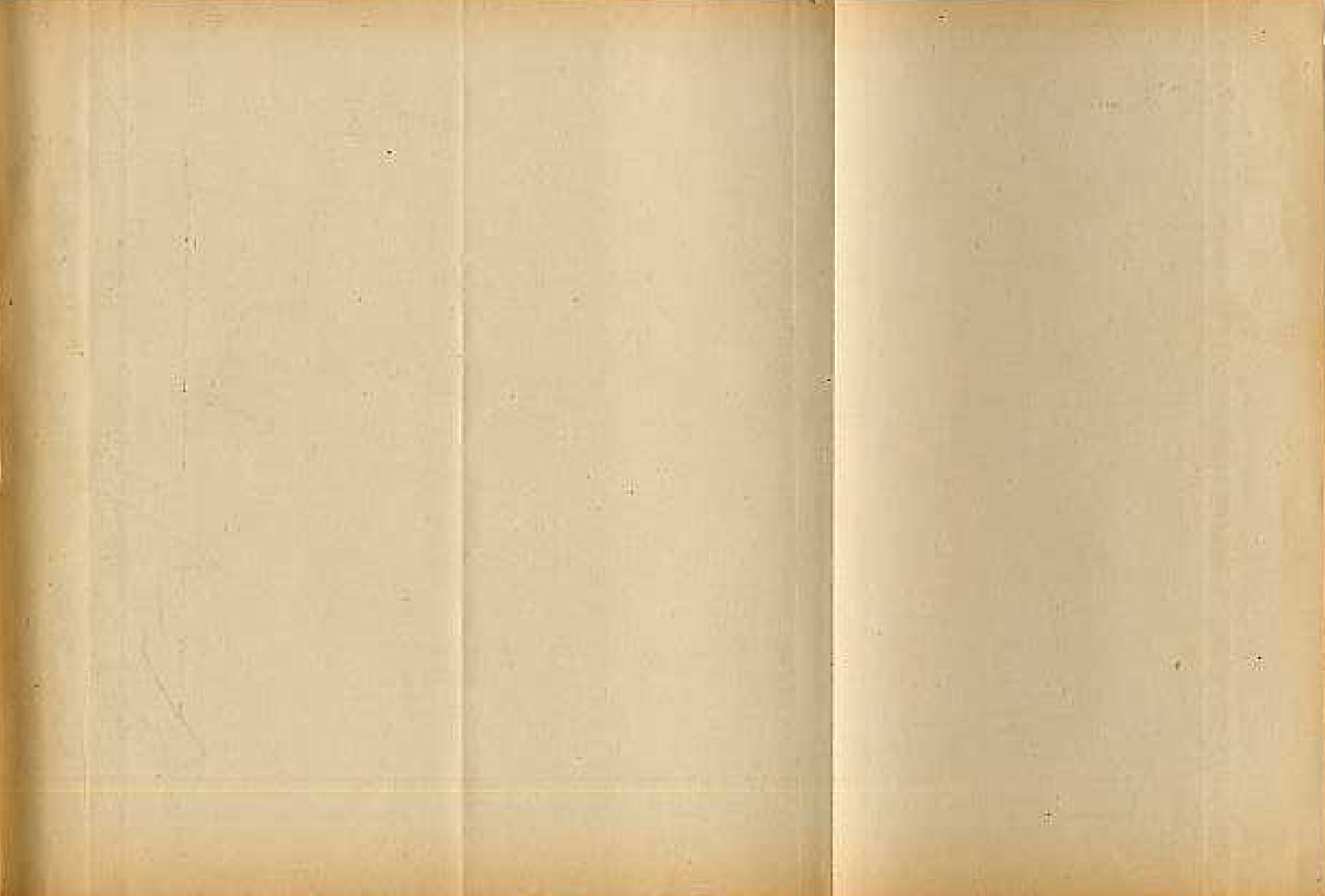
Yellow	Przyłączenia w 1821 roku
Light Blue	" " " 1825 "
Pink	" " " 1840 "

Przyłączenia w 1906 roku

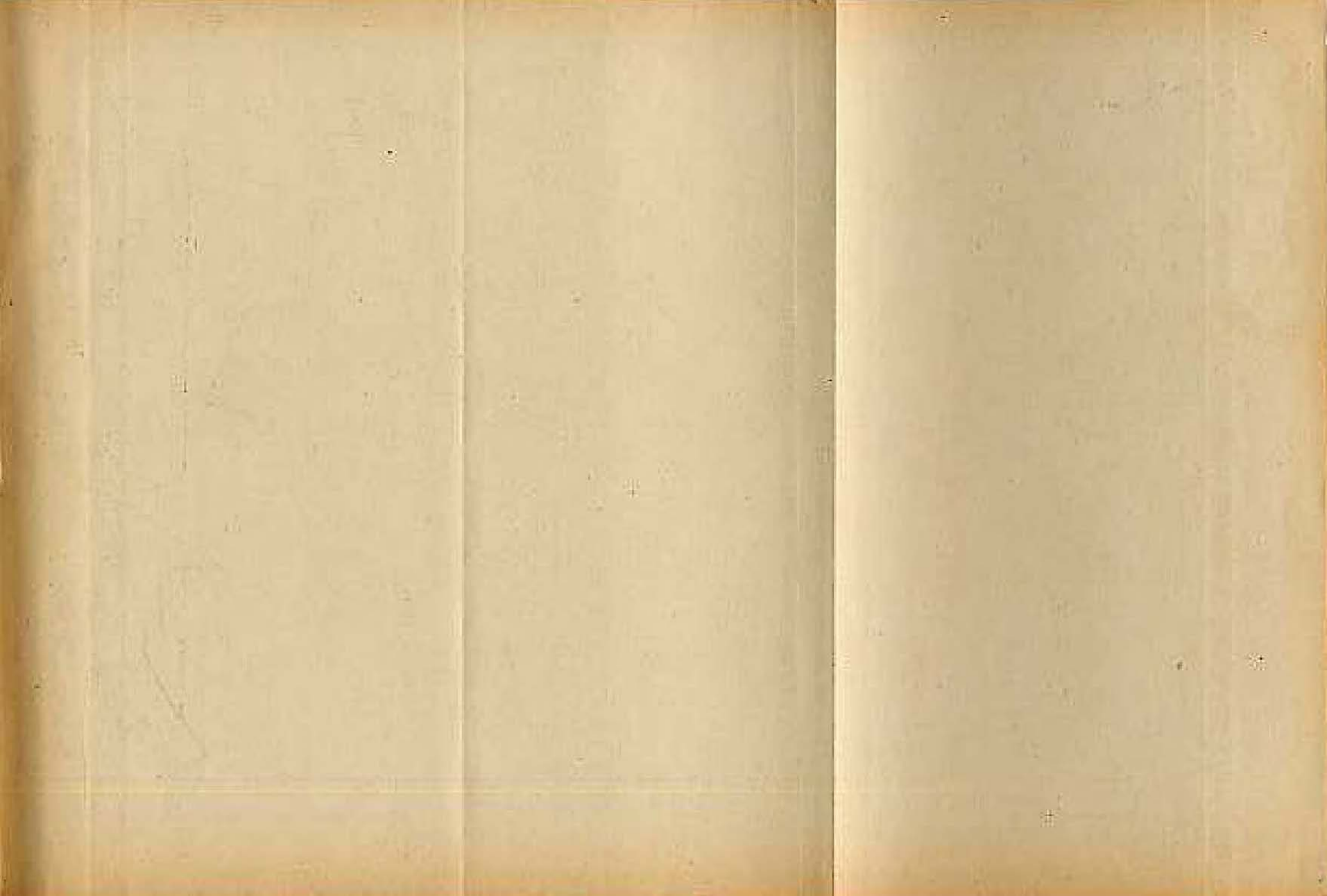
" " " 1915 "

Skala 1:47,000

0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000 1200 1400 1500 metrów

Wydatki miast: Warszawy i Łodzi.

w roku 1911.

Ogółem - Warszawa, 19,730,000 mk. mieszkańców 797093. Na 1-go mieszk.: 24,76 mk.

Ogółem - Łódź 2,410,000 mk.

Na 1-go mieszk.: 4,75 mk.

Wyszczególnienie wydatków na 1-go mieszkańca

Warszawa.
3.64 mk.
2.17 mk.
Łódź.

Warszawa.
3.17 mk.
0.17 mk.
Łódź.

Warszawa
0.42 mk.
0.31 1/2 mk.
Łódź.

Warszawa
0.6 mk.
0.08 1/2 mk.
Łódź.

Warszawa
4 mk.
0.04 mk.
Łódź.

Oczyszcz. miasta Dobroczynność.

BIBLIOTEKA
Wyd. Druk.-Litogr.
Pracowni Druk. i Litogr. s. 1911

Wydatki miasta Łodzi w r. 1911 i 1917/8.

Ogółem:

■ w roku 1911. Mk. 2,410,000, mieszkańców 508,500.

■ w roku 1917/8. Mk. 2,573,347 i miesz. 365,000.

Na 1go mieszkańca:

■ w roku 1911. Mk. 4,75.

■ w roku 1917/8: Mk. 70.

■ Szpitale w roku 1911. Mk. 0,17.

■ w roku 1917/8. Mk. 9,63.

■ Szkoły w roku 1911 Mk. 0,37 1/2

■ w roku 1917/8. Mk. 9.—

■ Oczyszcz. m. w roku 1911 Mk. 0,08 3/8.

■ w roku 1917/8. Mk. 0,3.

■ Dobroczyn. w roku 1911 Mk. 0,04.

■ w roku 1917/8, Mk. 23,9.

RECEIVED
MAY 10 1907
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY
HARVARD UNIVERSITY

Ważniejsze omyłki w druku.

Str. 29 wiersz 2 od dołu	zamiast	341819		
	powinno być	341829		
Str. 29 wiersz 7 od dołu	zamiast	8804		
	powinno być	8084		
Str. 39 wiersz 4 od góry	zamiast	292		
	powinno być	282		
Str. 39 wiersz 9 od góry	zamiast	47	258	
	powinno być	47	377	
Str. 39 wiersz 8 od góry	zamiast	6221		
	powinno być	6226		
Str. 40 wiersz 5 od dołu	zamiast	7893		
	powinno być	8393		
Str. 40 wiersz 4 od dołu	zamiast	8122	2049	10101
	powinno być	8112	2049	10161
Str. 42 wiersz 13 od góry	zamiast	28673	25893	
	powinno być	27804	25143	
Str. 113 wiersz 6 od góry	zamiast	Slarski		
	powinno być	Ślarski		
Str. 113 wiersz 7 od góry	zamiast	Ulański		
	powinno być	Ułasiński		
Str. 119 wiersz 19 od dołu	zamiast	Sułkowski		
	powinno być	Sułowski		
Str. 119 wiersz 12 od dołu	zamiast	Sułkowski		
	powinno być	Sułowski		
Str. 129 wiersz 13 od dołu	zamiast	Średnia 85		
	powinno być	Średnia 86		
Str. 135 wiersz 1 od dołu	zamiast	Stąpowski		
	powinno być	Stępowski		
Str. 135 wiersz 2 od dołu	zamiast	Beyer		
	powinno być	Bajer		
Str. 138 wiersz 9 od góry	zamiast	Targowa 46		
	powinno być	Targowa 47		
Str. 138 wiersz 13 od góry	zamiast	Kątna		
	powinno być	Kątna 24		
Str. 143 wiersz 5 od góry	zamiast	Najważniejsza		
	powinno być	Najwyższa		
Str. 155 wiersz 11 od dołu	zamiast	Moskiewicz Gustawowa		
	powinno być	Moskiewiczówna Gustawa		
Str. 166 wiersz 15 od góry	zamiast	„Ezas Hmim“		
	powinno być	„Ezras Ilmim“		
Str. 181 wiersz 1 od góry	zamiast	„Jawne“		
	powinno być	„Jabne“		
Str. 204 wiersz 22 od góry	zamiast	Piotrkowska 51		
	powinno być	Piotrkowska 53		
Str. 232 wiersz 1 od dołu	zamiast	257507		
	powinno być	247507		

Dział adresowy.

Str. 7 wiersz 13 od góry	zamiast	Zalewski
	powinno być	Zaleski